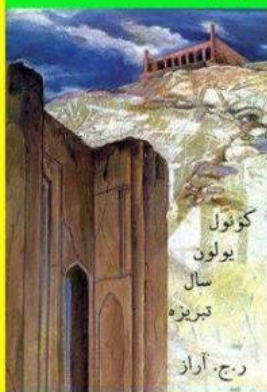

خداآفرین

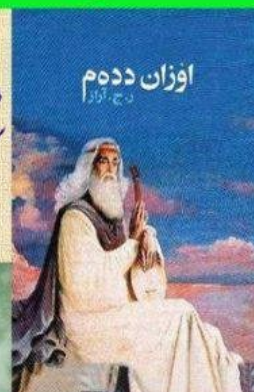
تورکجه - فارسی
فرهنگی، اجتماعی، علمی

دی ۱۴۰۳ - شمارهگان مسلسل ۲۳۲ - سال ۲۱ - قیمت ۲۳۰۰۰۰ تومن

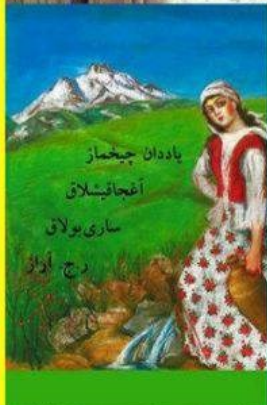

کوتوبول
یولدوز
سال
فریزه
رج. آراز

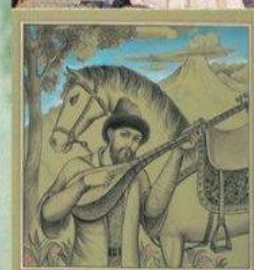
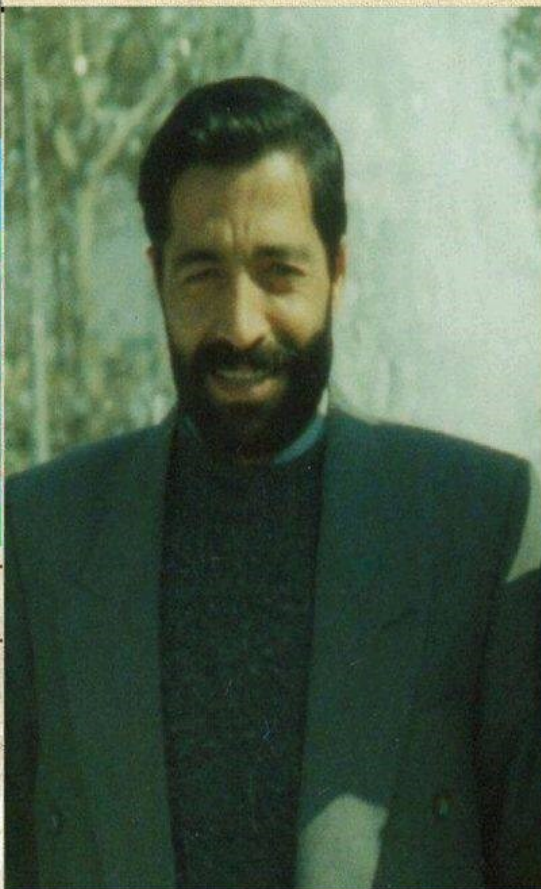
شاعیر رحمان جعفری (آراز) ین ۶۳ ایملکیینه حصراند یلش

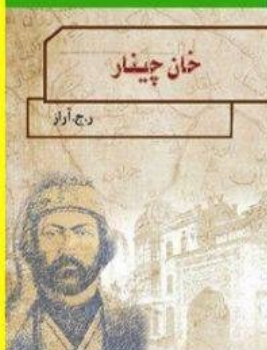
اوزان ددهم
رج. آراز

باددان جیحمار
اغچاقیشلاقی
ساری بولاق
رج. آراز

دده قورقود یولماری
رج. آراز

خان چینار
رج. آراز

ساولان قارتالی
رج. آراز

آش

شماره مسلسل ۲۳۲ - سال ۱۴۰۳ دی ماه - ۱۴۸ صفحه

مدیر مسئول سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: فرید ستاری فر

علی محمد نیا

تانای شرقی دره جک

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی و طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت word به ایمیل یا آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی

جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: شش ماه ۱۰۰۰۰۰۰ تومان به شماره کارت بانک شهر

۷۰۰۷۸۶۴۷۹۳۸۹ به نام حسین شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and scial mnthly magazin managing Directr
cncessiner and chief Editr: Dr. HOSSEIN
SHARGHIDAREHJAK (SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)

Say 232 - il 22 - Aralık - ocaq 2024-25, Tehran

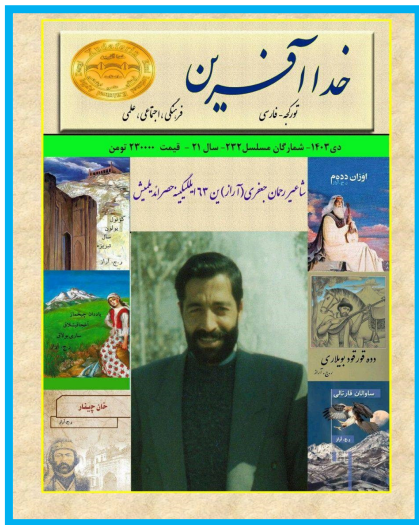
tiraj: 1000

www.khudafarin.ir

Telegram: <https://t.me/xudafarindergisi>

khudafarin@yahoo.com

خداآفرین 232 xudafərin

ایچینده کیلر:

- ۲- ملا محمد سلیمان اوغلو فضولینین کیملیینه اوتیری باخیش
- ۳- ادبی و مدنی شخصیتلریمیز
- ۱۱- سان کی اولدوزلار اله نمیش...
- ۱۲- اؤن سؤز
- ۱۶- نیسگیلر شاعری، آراز
- ۲۱- آراز حاقد کیم نه دندی!
- ۲۳- گؤرمه دیمیم انسانلارلا ایلگی لر
- ۲۶- شاعیر اولابیلمزسن آنان دوغماسا شاعیر
- ۳۰- اون سوز
- ۳۴- تکجه تانری کلمه سی اوجادیر
- ۴۱- شاعیر رحمان جعفری «آراز» ین حیات و یارادیجیلیغینا اؤتری بیر باخیش
- ۶۴- اوغوزلاردا عایله محبت معنوی عالمی (۲)
- ۶۷- سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی
- ۸۳- زبان باستانی آذربایجان
- ۹۲- ایلکین تورک ادبی قاینقلاری و محمد فضولی یارادیجیلیغی
- گؤرکملی شرقشناس عالیم پروفیسور، امکدار علم خادمی رستم علیئوین
- ۱۰۴- خاطره سینی یاد ائدرکن
- ۱۰۸- مروری بر تاریخ هنر عاشیقی (۱)
- ۱۱۵- ساغالان گولو و ساغالان کندی
- ۱۱۸- سومیه دایانمیش بیچاق (حکایه)
- ۱۲۹- شعیریمیز - شاعیریمیز

ملا محمد سلیمان اوغلو فضولینین (۱۴۹۴-۱۵۵۶) کیملیینه اوتری باخیش

MOLLA MƏHƏMMƏD SÜLEYMAN OĞLU FÜZULİNİN(1494 - 1556) KİMLİYİNƏ ÖTƏRİ BAXIŞ

صفوی و عثمانلی دؤولتلی آراسیندا ال دییشدیریدی. او، هر اوچ امپریانین مأمورلاری اوچون شعرلر یازمیش، ایلك معلوم شعرینی آغقویونلو شاه الوند میرزهیه یازمیشدیر. فضولی شعرلرینین چوخونو عراقین عثمانلی حاکمیتی دؤورونده قلمه آلدیغیندان، اونا بعضا عثمانلی شاعری ده دئییرلر. عمرو بویو اونون بیر نئچه حیمایداری اولوب، لاکین هئچ واخت اونو تام قانع ائدن بیرینی تاپماییب - یازدیگی کیمی اونون شاه سارایینا قوشولماق آرزوسو هئچ واخت حیاتا کئچیریللمه ییب. آذربایجان، آنادولودا و هندوستان کیمی یئرلری گۆرمک ایسته مه سینه باخمایراق، عراق دان کنارا هئچ واخت سفر ائتمه ییب. ۱۵۵۶-جی ایله فضولی وبا خسته لییندن اؤلوب و کربلادا دفن ائدیلبیدیر .

فضولی داها چوخ آذربایجان اثرلری یارادیب. خصوصیله قزللری (محبت شعرینین بیر فورماسی) و یاخین شرق فاجعه لی سئوگی حکایه سینین شرحی اولان لیلی و مجنون لیریک پوئماسی ایله تانییر. او، همچنین تورک، فارس و عرب دیلرینده دیوانلار (شعیر توپلولاری) یازمیشدیر. اونون اوسلوبو "حیسلرین اینتئنسیو ایفاده سی" و "مستیک مئتافورا و سیمووللاردان ایستیفاده ائتمه سی ایله سئچیلیر. اونون پوئزیاسیندا نظامی، جامی، حافظ، حبیبی و نسیمی کیمی شاعرلردن تاثیرلر وار .

فضولی یازیلاری آذربایجان پوئزیاسینی و دیلینی یئنی زیروه لره اوجالدمیشدیر. و آذربایجان دیلینین اینکیشافیندا مهم رول اوینامیشدیر. اونون یارادیگی لیغی آذربایجان، فارس و عرب ادبی تجروبه لرینین، همچنین شیعه و سنی اینانجلارینین اوزلاشدیریلماسی کیمی سعجیلندیریلیب. او،

Baş yazar və sorumlu müdir : Dr. Hüseyin Şərqidərəcək (SOYTÜRK)

مدیر مسؤل و سردییر : دکتر حسین شرقی دره جک

محمد سلیمان اوغلو؛ (۱۴۸۳-۱۵۵۶)، داها چوخ فضولی تخلصو ایله تانیان، ۱۶-جی عصرده یاشامیش و دوغما آذربایجان دیلینده اثرلر یازمیش شاعر دیر. فارس و عرب دیللی کیمی. او، تورک ادبیاتینین ان بؤیوک شاعرلریندن بیر، هم آذربایجان، هم ده عثمانلی ادبیاتینین گۆرکملی سیمالاریندان بیر کیمی قبول ائدیلبیر. فضولینین یارادیگی لیغی ۱۶-۱۹-جو عصرلده بوتون تورک مدنیت لاندشافتیندا گئنیش تانییب و حیران اولوب، اونون شهرتی ترکستان (اورتا آسیا) و هیندیستانا قدر گئدیب چیخیب .

۱۴۸۳-جو ایله معاصر عراق دا آنادان اولان فضولی اوشاق ایکن ادبیات، ریاضیات، آسترونومییا و دیللی اؤیرنمیشدیر. اونون ساغلیغیندا وطنی آغقویونلو،

یازلمیش شعیر) بنگ و باده (حشیش و شراب) ۱-
 جی اسماعیلا و ایکی قصیده و بیر ترجیح بند حصر
 ائتمیش دیر. او، نجفده امام علینین (ع) حرمینین
 محافظهچی سی وظیفه سینده چالیشمیش دیر.
 فضولینین عمرونون سونلاریندا امام حسین
 (ع) مرقدینده شام یاندریدیگی دا معلوم دور.
 عثمانلی امپریاسینین سلطانی ۱-جی سلیمان
 ۱۵۳۴-جو ایلده بغدادی اله کئچیرنده فضولی آرتیق
 اللی یاشلاریندا ایدی. او، سلطانا اوزون بیر قصیده
 تقدیم ائتدی و همچینین اونلارین رغبتینی قازانماق
 اوچون اؤز اطرافی اولان عثمانلی مأمورلارینا قصیده لر
 یازدی. بو مأمورلاردان بیرى اولان جلالزاده مصطفی
 چلبی باغداددا اولارکن نیشانجی (عثمانلی
 امپراتورلوغونون امپراتورلوق ایداره سینین باش چیسى)
 تعیین ائدیلمیش و شاعره شیعه زیارتگاهلارینا ائدیلن
 عیانه لردن هر گون دوققوز آغچالیق یاردیم آلماسینی
 تشکیل ائتمیش دیر.

آذربایجاندا، تورکیه ده، ایراندا و عراقدا مشهور شاعر
 اولاراق آنیلیر.

او، فضولی آدی ایله یازمیش دیر. بو آدی یا "تواضع
 کار، آرتیق" و یا "اوجا، اوستون، فضیلتلی" کیمی
 ترجمه ائتمک اولار. فارسجا دیوانیندا (شعیرلر
 توپلوسو) باشقا هنج کیمین بئله تخلص
 سئچمییینی بیله-بیله فرقله نمک اوچون بو آدی
 سئچدییینی یازمیش دیر.

فضولینین گنجلیگی حاقیندا چوخ آز معلومات وار. او
 بایات طایفا سیندان اولان آذربایجان تورک اصللی
 شیعه مسلمان ایدی. بعضی معاصر منبع لر اونون
 فضولی بغدادی کیمی بحث ائتسه لر ده، اونون همین
 شهرده و یا اونون اطرافیندا دوغولوب بویا-باشا
 چاندیغینا اینانسالار دا، دیگر منبع لر اونون کیمی
 یاخینلیق داکى نجف، هیلله و یا کربلا شهرلرینی
 گؤستریرلر. اونون آتاسینین بیر واختلار هیلله ده
 مفتی (اسلام حقوقشوناسی) اولدوغو بیلدیریلیر، بو دا
 فضولینین چوخ گومان کی، تحصیل لی عائله دن
 اولدوغونو گؤستریر.

او، اوشاق ایکن ادبیات، ریاضیات، آسترونومییا و
 دیلیری اؤیرنمیش، دوغما آذربایجان تورکجه سی ایله
 یاناشی فارس و عرب دیلرینی ده اؤیرنمیش دیر. او،
 اوشاق لیق دان یوئزییایا مارق گؤستریب، شعیرلری
 اونون ایلك الهامینین ۱۵-جی عصرین سونلاریندا
 یاشامیش آذربایجان شاعری حبیبینین
 یارادیجیلیغیندان قاینقلاندیغینی گؤستریر.

فضولی عراقدا ۱۴۷۰-جی ایلدن صفویلر
 سلاله سیندن اولان ۱-جی شاه اسماعیلین ۱۵۰۸-
 جی ایلده بؤلگه نی فتح ائتدی و اختا قدر بؤلگه نی
 اداره ائدن آغ قویونلو کونفئدراسیاسینین ترکیبینه
 یاشاییردی. صفویلرین حاکمیتی اله کئچیرن زمان
 فضولی آرتیق مشهور بیر گنج شاعر ایدی. اؤزونون
 ایلك معلوم شعیری اولان فارسجا قصیده سینی
 (مدحیه) شاهها حصر ائتمیشدی. او، ایلك معلوم
 آذربایجان شعرینی، مثنوینی (قافیه لی قوشمالارلا

توتالیتاریزمه، فئودالارا و اویدورما دینه قارشى ناراضیلیغینی عکس ائتدیرن " کیمی تصویر ائتدیر. اونون شعرلرینی ادبیات تدقیقاتچی سی مصین ماجیت ده «مجاز و میستیک سیمووللاردان مهارتله ایشلندیینه» گۆره «چوخ قاتلی قورولوشلو» کیمی تصویر ائتمیشدیر. ماجیت همچنین قئید ائتمیشدیر کی، فضولینین آذربایجان دیلینده کی شعرلری «چوخشاخه لی قورولوشا مالیک دیر کی، بو دا ایفاده مکمللیگی ایله بیرلشک اونلارا دایمیلیک وئریر».

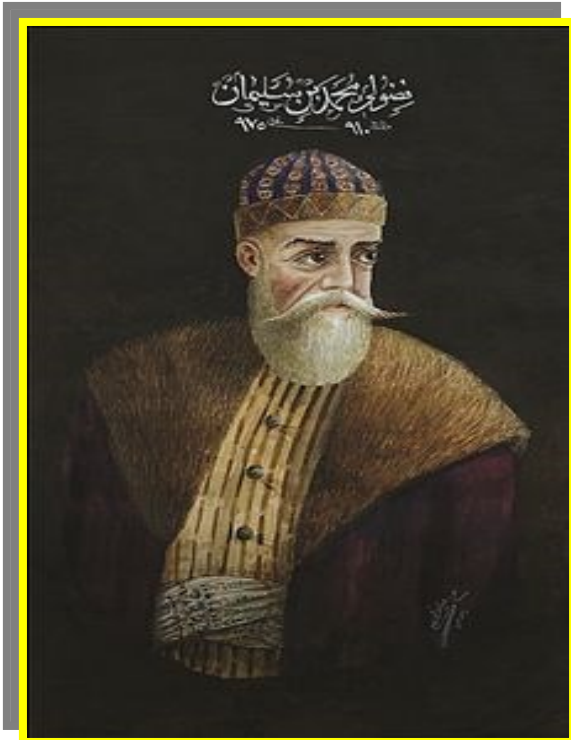
فضولی داها چوخ آذربایجان دیلینده کی اثرلری، خصوصیله غزللری (محبت شعرینین بیر نؤع) و مثنوی لیلی و مجنون ایله تانییر. ۱۵۳۵ و یا ۱۵۳۶- جی ایله یازیلیمیش و رومانیکانین یاخین شرق حکایه سینی شرح ائدن لیریک بیر شعر دیر. فضولی اثرده گۆستریر کی، سلطان سلیمانین بغدادی فتحی زامانی اونو مشایعت ائدن بعضی عثمانلی شاعرلرینین خواهیشی ایله اونو یازماغا وادار ائتمیشدیر. بو طلبی چاغیریش کیمی قبول ائدرک، ایشی بیر ایل عرضینده باشا چاتدیردی.

اونون حکایه سی اولکی عرب و فارس وئرسییالاریندان داها چوخ ماراتق دوغورموشدور کی، تورک ادبیاتشوناسی اسکندر پالا بونو شاعرین ایفاده سینین صمیمیتی و لیریکلیگی ایله علاقلندیریر. اثر ایرانیکا ائنسیکلوپئدیاسی طرفیندن "تورکون مثنوی عنعنه سینین کولمیناسیا نقطه سی کیمی تصویر ائدلمیشدیر کی، او، شخصی و اینسانی محبت فاجعه سینی میستیک حسرت و روحانی آرزو مسطوی سینه قالدیردی". اونون تفسیری ایله لیلی و مجنون حکایه سی گئنیش شکیلده تانییر و فضولینین پوئماسی تورک ادبیاتینین ان بؤیوک اثرلریندن سایلییر.

فضولینین دیگر مشهور اثری حسین (ع) بن علینین (ع) وفاتیندان بحث ائدن «مقتل» (تاریخی اولوم حاقیندا شعر) «حدیقه السعدا» («مبارک باغی») دیر.

فضولی پولو پایلاماقدا مسئول اولان اوقاف ناظرلینین امکداشلاریندان آلا بیلمه ینده، آذربایجان دیلینده یازیلان شبکایت نامه ادلی پوئتیک مکتوبدا مایوسلوغونو بیلدیریر. چلبییه مکتوبدا او، سیاسی و تئولوژی غیر-ثابتلییندن چوخ تاثیرلندیینی ایضاح ائدرک، بوتون اومیدلرینی ایتیردیینی بیان ائدیر. مکتوبدان سونرا اونون تقاعدو برپا ائدیلدی. همین واخت او، کربلادا امام حسینین حرمینده کی بکتاشی معبدینده شام یاندیریدی. او، شعرلرینده یازیدی کی، هئچ واخت احتیاجلارینی اؤدین بیر حیمایدار تاپماییب و شاه سارایینا قوشولماق ایسته یی هئچ واخت حیاتا کئچمه ییب. ۱۵۵۶- جی ایله او، باغداددا، یادا کربلادا وبا خسته لییندن وفات ائتدی و کربلادا امام حسین (ع) حرمینین یاخینلیغیندا، توربه ده (کیچیک توربه-مقبره ده) دفن ائدلمیشدیر. بکتاشی عنعنه سینه گۆره، توربه نی فضولینین بکتاشی شیخی (معنوی بلدچی سی) عبدالمومن دده تیکدیرمیش و شاعر اونون یانیندا دفن ائدلمیشدیر. فضولی آذربایجان تورکجه سی، فارس و عرب دیلرینده شعر و نثر یازمیشدیر. اثرلرینین اون بشی گونوموزه قدر گلیب چاتمیشدیر. اونون یارادیجی لیغینی "میستیک و ائروتیکلیگی اؤزونده بیرلشدیرمه سی، مؤوضوعلارینین شرطی لیگی ایله اوسلوبونون صمیمی لیگیله وحدتده اولماسی و احتیاصلی محبت، مرحمت حسلرینی اینتئنسویو شکیلده ایفاده ائتمه سی ایله فرقندیریر. بدبختلیکلر و مصیبتلر قارشیسیندا صبرلیدیرلر». شعرلرینده محبت مؤوضوعلاریندان تئز-تئز استفاده ائتمه سی اونا عالیملر طرفیندن عشق شاعری لقبینی قازاندیرمیشدیر. اورتا عصر تورک ادبیاتی عالیمی عبدالقادر کاراحان قئید ائدیر کی، فضولینی فرقندیرن اونون «صمیمی لیگی، شؤوقو، ساده لیگی، حساسلیغی و ایفاده گوجو» ایدی. علیرضا عسگرزاده فضولی پوئزیاسینی "درین هومانیزم روحونو تظاهر ائتدیره رک هم کوتله لرین، هم ده شاعرین اؤزونون

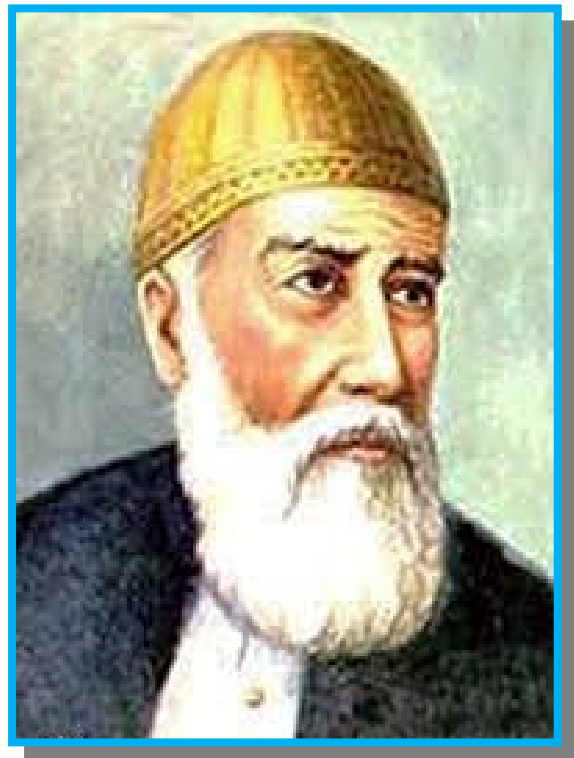

شعيرين كئچيجى اولدوغونو يازير و اونو اساسسىز ديوارلا مقايسه ائدير. كاراحان ديوانداكى بير نئچه قصيدهلى شاه اثر حساب ائدير، او جمله دن محمد صبا ("يئل")، سو گول و خانجار ('خنجر')، ائلجه ده فضولينين سلطان سليمانين بغدادى اله كئچيرمه سينين خاطره سينه سويله دىي قصيده. بونا باخمياراق، ديوانداكى غزللر داها مشهور ايدى. كاراحان بيلديريز كى، فضولى «اؤز غزلرينده ليريكا، ميستيك عشق و هيجان زيروه سينه چاتميش دير». فضولى فارس ديلينده ده بير نئچه اثر، او جمله دن ٤١٠ غزل، ٤٦ قطعه، بير نئچه اونلارلا قصيده، يوزدن چوخ رباعى و داها چوخونو اؤزونده عكس ائتديرهن ديوان يازميش دير. قاراحان بيلديريز كى، بو شعيرلر توپلوسو بونو نومايش ائتديرير. شاعرين فارس ديليني مكممل بيلمه سى ايسته نيلن كلاسيك فارس شاعرى ايله برابر ايدى. مجمع النثر اؤن سؤزله آچيلير، بورادا شاعر پوئزيانين ميزيتلرينى، اونون سونسوز مفتونلوغونو، آغريلارى حظه چئويرمك باجاريغىنى وصف ائدير.

او، همچينين "هفت جام" ("يئددى قدح"، همچينين "ساقى نامه" ده آدلانير، ٣٢٧ بيت دن عبارت يئددى حصه لى مثنوينى يازيب و هر حصه

٦٨٠-جى ايلده ايکينجى اموى خليفه سى ١-جى يزیده قارشى ووروشدوغو كربلا دؤيوشونده اسلام پيغمبرى محمدین (ص) نوه سيله علاقه داردیر. مقديمه ده شاعر ايضاح ائدير كى، عرب و فارس ديللرينده دؤيوشله باغلى اثرلر مؤوجود اولدوغو حالدا، تورک ديلينده هئچ بير اثر يوخدور و تورک خالقى بو بيليلکردن محروم دور. ١٥-جى عصر فارس شاعرى حسين كاشيفينين «رؤضه الشهدا» («شهيدلر باغى») اثريندن اويغونلاشديريلميش بو اثر تورک مقل

ژانرينين شاه اثرى حساب اولونور و چاغداش دؤيوشو احاطه ائدن اثرلر آراسيندا ان تانينانيدير. او، ١٥٤٦-جى ايلدهن اول يازيلميش دير، چونكى كيتابخانا قيديرلى مؤوجود اولان ان قديم نسخه نين، قاهره اليازماسينين همين ايله عاييد اولدوغونو گؤستيرير. فضولى هم ده آذربايجان توركجه ديوان مؤلفى اولموش دور كى، بو دا اونون بو ديلده كى ان گئنيش اثرى دير. او، ٣٠٠-١ ياخين غزل، ٤٠ قصيده، ٤٢ قطعه بير نئچه اونلارلا رباعى (دؤرد ميصرعلى شعير) و داها چوخونو احاطه ائدير. ديوانينين اؤن سؤزونده او، علمين پوئزيا اوچون اهميتيني وورغولايير، اونسوز

بیر اینسان کیمی بۇیوک بیر شاعر اولدوغوندان هئچ ده آرزو کسک فکیرلی اولمامیشدیر».

فضولینین عربجه اثرلرینه اون بیر قصیده و «مطلع ال اعتقاد» («ایمانین دوغولماسی») آدلی نثر اثری داخیلیدیر. نثر اثرینده اسلام تئولوژی اینتیظامینا اویغون اولاراق بشریتین منشایی و طالعینی تحلیل ائدیلمیش. «علم الکلام». فضولی اثرده یونان و مسلمان فیلسوفلارینین بو مؤوضولاردا باخیشلارینی تقدیم ائدیر. معلوم اولان یئگانله الیازما نسخه سی روسیه نین سانکت پتئربورق شهرینده آسیا موزه یینین کیتابخاناسیندا ساخلانیلمیش. اونون عربجه قصیده لرینین داها بۇیوک بیر دیواندان فرامئنتلر اولدوغونا اینانیلمیش. رسولوموز محمد (ص) و اونون عمی سی اوغلو و کورکنی علینی، عینی زاماندا بیرینجی شیعه امامی اولان علی (ع) بحث ائدیلمیش. ماضی اوغلو قید ائدیر کی، فضولینین علی (ع) یازدیغی قصیده لر اونون شیعه مذهبینین گؤستریجی سی کیم باخیر. اونون عرب قصیده لرینده ایشلتدی مضمون و مجازلار آذربایجان و فارس دیل لرینده کی کیمی دیر. ماضی اوغلو علاوه ائدیر کی، بو قصیده لر «یفاده و فورما باخیمیندان مکملدیر» و اونون عرب دیلینی مکمل بیلدیینی گؤستیر.

تورکولوق پروفیسور کاتهلئتن بورریل طرفیندن "بوتون آذربایجان شاعرلرینین ان اؤنده گئدنی" کیمی تصویر ائدیلن فضولی هم ده ان بۇیوک تورک شاعرلریندن بیر کیمی قبول ائدیلمیش. او، آذربایجان و عثمانلی ادبیاتینا بۇیوک تأثیر گؤسترمیش و شعرلرینین اکثریتینی عثمانلی عراقی فتح ائدیلمیش دن سونرا یازدیغی اوچون بعضا عثمانلی شاعری حساب اولونور. اونون یارادیجی لیغی بیر واختلار تورکوستاندا گئنیش یایلمیش تورک ادبی دیلی اولان چاغاتای دیلینده یازلمیش ادبیاتا دا تأثیر گؤسترمیش دیر؛ عثمانلی و چاغاتای ادبیاتیندا سونراکی یازچیلار شاعرین یارادیجیلیغیندن استیفاده ائتمیشلر، چونکی اونون پوئزییاسی ایله

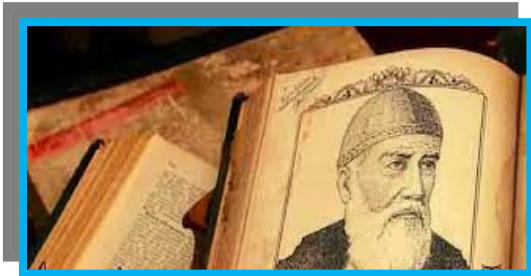
خصوصی موسیقی آلتینه یؤنلیب. اثر اؤزومخصوصولوغو ایله سئچیلیر میستیک ائلئمئنتلرله دولودور. شاعرین باشقا بیر فارس مثنوی سی صحت و مرض ('ساغلام لیک و خسته لیک! همچنین حسن و ایشق، گؤزل لیک و سئوگی' آدلانیر). بیر درویشین خسته لیکله مباریزه آپاردیغی اوچون فیزیکی، داها سونرا ایسه عشق مباریزه سی اوزوندن پسیخولوژی اولاراق بدنین ساغلام لیغینی ایتیریپ برپا ائتمه سیندن بحث ائدیر. فضولینین فارس دیلینده «رند و زاهد» («ریند و زاهد») آدلی نثر اثری ده واردیر کی، بورادا زاهد آدلی آتا ایله اوغلو ریند آراسیندا کی مناسبت تصویر اولونور. زاهد اونو مسجیده گئتمه یه، قرآن اوخوماغا و شعر یازماقدان چکینمه یه تشویق ائدرک اونو شریعت (اسلام دینی قانونلارینا) اویغون یاشاماغا یؤنلتمه یه چالیشیر. ریند اولجه آتاسینین فیکیرلرینه مقاومت گؤستیر، لاکین سوندا اونلاری اؤز ایستی ایله قبول ائتمه یی سئچیر. بوندان علاوه، فضولی ۱۹۰۰ تا پاماجان عبارت «رساله عمومیه» («تاپماجالار رساله سی») و ۱۳۴۰ کولت دن عبارت «انیس القلب» («اوریه یاخین») اثرینی یازدی. قصیده. سونونجو پارچا فضولینین سلطان سلیمان اوچون یازدیغی عثمانلی سلطانلاری اوچون بلدچی مکتوبون بیر نؤعو اولان نصیحتنامه شکلینده دیر. قصیده ده فضولی سلطانا نجه ایداره ائتمک و خالقا خیدمت ائتمک باره ده گؤستریش وئیر. تورک ادبیاتی پروفیسور حمیده دمیرلین فیکرینجه، فضولی خالق، سلطان و دؤولت آراسیندا اویغون مناسبتلره دایر «دؤور اوچون چوخ قاباقجیل شرطلره» اؤز ملاحظه لرینی تقدیم ائدرک، ظالم حؤکمدارا خالقین باخیشینی تقدیم ائدیر. دمیرل اثرده استیفاده ائدیلن دیلین تیپیک بیر نصیحتنامه دن داها گوجلر اولدوغونو و حتی انقلابی مانیفئست خصوصیتلرینه مالیک اولدوغونو بیلدیریر. او، فضولینین اثرلریندن بئله نتیجه یه گلیر کی، «او،

فضولینین پوئزییاسی آذربایجان تورکجه سینین اینکیشافیندا مهم رول اوینامیش و آذربایجان پوئزییاسی و تورکجه سینی یئنی زیروه لره چاتدیرمیش دیر. کاراحان فضولینین هنج بیر دیل و تکنیکا خطاسی اولمادان غیری-دوغما دیلدرده شعرلر یازماق باجاریغینا گۆره اونو «پارلاق دیل چی» حساب ائدیردی. او، تورکجه اثرلرینین اکثریتینده اولوکی فارس اثرلریندن الهام آلسا دا، مؤوضولارا دایر شرحلرینه «اؤز شخصیتینین خصوصی دامغاسینی» علاوه ائده بیلدی کی، بو دا اونو مشهور ائتدی.

فضولینین غزللری تورکیه ده، او جمله دن کلاسیک تورک موسیقی سینین خالق موسیقی سی ایله قوووشدوغو کند یئرلرینده یوکسک طبقه نین نماینده لری و ایفاجیلار طرفیندن بینلمکده داوام ائدیر. اسلام دونیاسیندا ایلك اوپئرا "لیلی و مجنون" ۱۹۰۸-جی ایله آذربایجان بسته کاری اوزئیر حاجیبیوو طرفیندن و فضولینین عینی آدلی اثری اساسیندا بسته لیمیش دیر. شاعرین قزللری دیگر آذربایجان بسته کاری جاهانگیر جاهانگیروون ۱۹۵۹-جو ایله بسته لدیی فضولی کاتتاتاسینین دا مؤوضوسو اولموشدور.

فضولی آذربایجان، تورکیه، ایران و عراق کیمی اؤلکه لره مشهور شاعر اولراق قالیر. آذربایجاندا بیر استان اونون اونون آدینی داشیبیر. تبریزده بیر کوچه شاعرین آدینی داشیبیر. ۱۹۹۴-جو ایلین اوکتیابریندا تورکیه یازارلار درنه بی و استانبول بؤیوک شهر بلدییه سی بیرگه استانبولدا فضولی حاقیندا اونون آنادان اولماسینین ۵۰۰-جو ایلدؤنومونه حصر اولونموش علمی کنفرانس تشکیل ائتدیلر. همین ایلین دئکابریندا کونیا دا باشقا بیر کنفرانس کئچیریلدی.

عنعنوی مؤوضوع و ایدئیلاری یئنی دن شرح ائتمک باجاریغینا مالیک دیر و بو، ایکی ادبی عنعنه نی بیر-بیرینه یاخینلاشدیرمیش دیر. بکتاشیلر فضولینین ۱۴-جی عصرلر آراسیندا یاشامیش و بکتاشی ادبیاتینی تمثیل ائدن «یئددی بؤیوک شاعر» دن بیری حساب ائدیلر. اونون یارادیجی لیغی آذربایجان، فارس و عرب ادبی تجروبه لرینین اوغورلو اوزلاشماسی کیمی سغجیلندیریلیب. ائلجه ده شیعه و سنی عقیده سی باخمیندان دا اهمیتلی دیر. اونون هم ده شاعر اولان بیر اوغلو وار ایدی و آتاسینین شرفینه فضلی آدینی گؤتورموشدو. فضولینین پوئتیک تحصیلینی فضولی دن آلدیغی، آذربایجان، فارس و عرب دیلرینده هم دینی، هم ده دونیوی شعرلر یازدیغی گومان ائدیلیر.

۱۶-۱۹-جو عصرلره بوتون تورک مدنی منظره سینده گئیش شکیلده تانینان و حیرانلیقلا قارشیلانان فضولینین یارادیجیلیغی هیندیستان کیتابخانا کاتالوقلارینین گؤسترده کی کیمه تکجه عثمانلی امپرییاسی، ایران و تورکستان دئییل، هیندیستان یاریم آداسیندا دا مشهور اولموشدور. شعرلر مختلف دیل منشالی کاتبیلر طرفیندن گئیش بیر اراضی ده مختلف یازی سیستم لریندن استفاده ائدرک ترانسکرپسییا ائدیلمیش دیر. فضولینین "لیلی و مجنون" اثری هیندیستانین مسلمان اهالی سی آراسیندا خصوصیه مشهور دور. ادبیاتشوناس عالیم سالوادور فاورانین تصویر ائتدی کیمی، لیلی و مجنونو «غربده رومئو و جولیتتاتین مدنی و ادبی باخمیدان تمثیل ائتدی کلرینین اسلام ائکویوالئنسی» کیمی گۆره ن جنوبی آفریقا مسلمانلاری آراسیندا فضولینین نفوذونو یوکسک دیر. فضولینین بعضی اثرلری انگلیس دیلینه ترجمه اولونوب صحبت الاثمار تورکولوق قونار ژارینق طرفیندن ۱۹۳۶-جی ایله لوندادا "مئیه لر یاریشماسی" آدی ایله، لیلی و مجنونو ایسه ۱۹۷۰-جی ایله لندنده یازیچی-ترجمه چی صوفی حوری طرفیندن "لیلا و مئز" آدی ایله ترجمه ائدیلمیش دیر.

ایره لیله یین اوستاد شاعیرلریمیزدن اولان «رحمان آراز» ادبی محیطیمیزه عطیر ساچان شاعیردیر. او، سارسیدیجی بیرجیسمی خسته لیگه معروض قالسادا، حیاتینین داهادا آغیر شرایطینده ده، یازیب یاراتماقدان اوزاقلاشمادی. منجه بو هونر و ادبیاتین اعجازلاریندانیر. رحمان آرازین جیسمینده عؤمورلوک داوامی اولان بو آغیر خسته لیکن سونرا، بیر شاعیرین شعر و صنعتله سون درجه ده یوغرولدوغونو باشا دوشه بیلیریک. یقین کی، زامان همیشه اونون ده یرینی اؤزو وئره جکدیر. یئری گلمیش ایکن، ایکی آی اؤنجه چاپ اولوب یایمیلان «ساوالان قارتالی» ادلی شعر کیتابینا یازدیغیم «رحمان آراز»^۱ باشلیقلی اؤن سؤزه بیرده قاییتماق ایسته بیرم:

"... بو آجی گونلری یاشاماق اوچون،
گؤیلوم! دؤز، سیلدیریم قایلار کیمی.
هیجرانی، حسرتی ایلمه-ایلمه دوز،

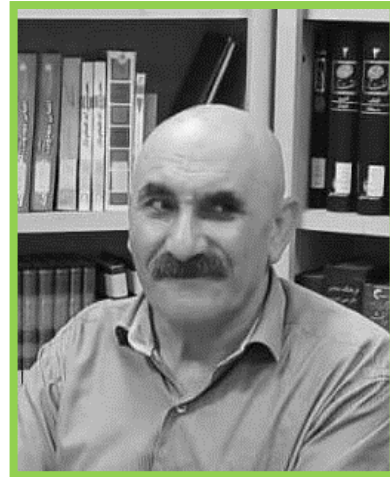
بایاتی، اوخشاما، سایالار کیمی. (رحمان آراز)

آراز بویدا نیسگیل، آراز درینلیکده احساس، آراز جوشغونلوқта وطن سئوگیسی تاپا بیلیریک «رحمان آراز»ین قوشما و گرایلیلاریندا. «رحمان آراز»ین چاپا حاضرلادیغی بو ۵-نجی شعر مجموعه سی چاپا یئتردیگی شعر مجموعه لری کیمی، اولدقجا سئومه لی و اوخو مالیدیر. اونون بو کیتابداکی شعرلرینی اوخویاندا، هر بیر شعر پارچاسینی اوخویوب قورتارانادک، نچه -نچه گؤزل تشبیه لر، درین دوشونجه لر، یئرلی -یاتاقلی دئیله ن کنایه لر و میلی روح یارادان چیلغین مصرعلریله قارشیلاییشیر. «رحمان آراز» هر نه یه توخونوبسا، ایچ دونیاسینین طوفانلی هارای و هئچقیر یقلارینی بدیعی مصراعلاری ایله چئوره سینه یوسگورن بیر وولکان کیمی گؤرونور. اونون شعر دونیاسی جریاندا اولان چاغداش آذربایجان شعرینین هئچ بیر واریانتی کیمی گؤرونمور. یالنیز اؤزو و اؤزو کیمی گؤرونور. بیز اونون

^۱ساوالان قارتالی. رحمان آراز. آذرتوران نشریاتی تبریز ۱۴۰۳ =

ادبی و مدنی شخصیتلریمیز ƏDƏBİ – MƏDƏNİ ŞƏXSİYYƏTLƏRİMİZ

صدیار وظیفه ائل اوغلو

ادبی چلنگ (۵) رحمان آراز

سوسوز، یاغمیرسیز، قوپ قورو دوزلاق بیر چۆلدە تیکانلی کوللارین آراسیندا بیر قیزیل گول کولوندا آچیلان گول قونچاسینی یقین کی، هر بیر اینسان تعجوبله نر، یئریمکده اولسا دورار، دایانار، حئیرتله او گولون - چیچگین گۆزه للیگینه حئیران - حئیران باخار. بو سوسوز، شورانلیق چۆلدە کیم بئجریب بو گۆزه للیکده قیزیل گولو - دئیهر.

بیزیم اۆلکه ده، آنادیلیمیزده یازیب یارادان شاعیر و یازارلار بئله بیر شرایطین یئتیرمه لریدیرلر. یوز ایله یاخیندیر کی، اونلارین هر بیر شورانلیقدا بیتیمیش بیر قیزیل گول کیمی اؤزو، اؤزونو یئتیربیدیر. آنا دیلینی، ادبیاتینی، فولکلور و کیملیگینی مدرسه لرده و علم اوجاقلاریندا اؤیرنمه یین بیر شاعیر، یقین کی اؤزو اؤزونو یئتیریر. بو بیزیم مدنی حیاتییمیزین شاهکارلاریندانیر. گنجلیک ایللریندن بری شعر و ادبیاتیمیزلا اوغراشیب، شعریمیزین ذیروه یوللاریندا

دۇورو ایسه «ساز» اصطلاحی ایشلنیرمیش . بو شاعیریمیزین اینجه صنعت تاریخمیزی و اونون اینجه لیکلرین باجاریب یازماغینی گۆستریر. بو فاکتلا بو شعیرده گۆرونن دولغونلوغون دانیلماز فاکتی دیر. اودور کی، تاریخ کیتابلاری کیمی «رحمان آراز»ین شعیرلرینده همیشه شیرین بیر جذبیه وار و شاعیر بو جذبیه لری ایله بیزی ایسته دیگی نوقطه یه آپاریب چیخاریر و اوخوجو جرگه سینده ساخلایر.

سازیندا- سۆزونده ائلین نفسی ،

گونوگوندن آرتدی ائلین هوسی ،

«یانیق کرمی» دی «آراز»ین سسی،

صبح اولوب اوجالیر اذان قارداشیم،

منیم سازلی- سۆزلو اوزان قارداشیم.

دوغرودور، هانسی شیرین بیر آشیق مجلسی دیر کی، صبح اذانینا قووشماسین، بیز چوخ واختلار بونون شاهیدی ده اولموشوق و اونلارلا قئیده آلینان تاریخی یاداشتلا ریمیزدا دا یازیلدیغینی تاپا بیلرک، صبح اذان نا ده ک سازلی سۆزلو مجلسلریمیز داوام ائدیر میش سه ، خالقیمیزدا سازیمیزدا و سۆزوموزده اولان سایغینی ماراغینی گۆستریر. یوخاریدا گلن ن بئیت ده « ائلین هوسی» اصطلاحینین یئرلی - یاتاقلی اولدوغونو گۆستریر. تاریخیلیک باخیمیندا دا، طبیعی اولاراق آذربایجانیمیزدا یارانان میلی ادبیات اؤز قایناغینی اؤتن عصرلرده اولان کؤک و سوبوندان آلمیش دیر. اونون کؤکو شیفاهی خالق ادبیاتیندان باشلانمیش، اونونلا مایالانمیش و بوگونکو گۆوده سینده اولان قول- قانادلارینا آخینمیش دیر. یوخاریدا کی بئیتلر بیزی باشا سالیر کی، سن بوسان ، اونو اؤیرن، تانی و اونونلا یاشا، اؤز درینده یاشاماق ایسته سن.

بولودلار اودلانیب، گۆیلر یاخیلیب،

دولوب، داشیب چایلار سئل هارا گئدیر.

سۆکولوب گئچیدلر سینیب کۆرپولر،

جیغیرلار کسيلمیش، یول هارا گئدیر

شعیرلرینده گئنیش مؤوضو و مضمون جغرافیاسی نین سئیرینده اولوروق. دئییه بیلیریک کی، داش آلتیندا بیر دویون قویمایب. هر نه دن، هر یئردن یازیب، یارادیب. هامینین اؤز پایی وار «رحمان آراز» شعیرلرینده، اونون یازدیقلارینین آراسیندا هر کیمسه اؤرک سۆزونو تاپا بیلیر. مصرعلرینی اوخودوقجا ائله بیل آنا وطنین سئیرینه چیخمیسان، آنا وطنده اولان گۆزه للیکلری، سئویله ن هر بیر میلی ماراقلاری، شیرینلیکلریله ، آغری- آجیلیقلاریله، بئله گۆرورسن. اونون صمیمی شعیرلرینده بو مصرعلری کاغاز اوزره یازاندا اوخوجسو ایله دانیشیرمیش کیمی گۆرونور. «رحمان آراز» هر بیر شعیرینده آذربایجاندا اولان عادتلر، عنعنه لر ، تاریخی تجروبه لر ، اعتراضلار و میلی وارلیغیمیزدا مقدسلسمیش هر نه یی بول- بول تاپیریق:

ساز یایراق ائيله، قالدیر گۆیلره،

منیم سازلی سۆزلو اوزان قارداشیم.

ائلین دردین -غمین چک زیله- بمه،

یوردو اویماق- اویماق گزه ن قارداشیم،

منیم سازلی- سۆزلو اوزان قارداشیم

دده قورقود چالان قوپوز دؤشونده،

اوغوز خانین بوز پایغی باشیندا،

سازین - سۆزون آذربایجان یاشیندا،

تورک ائللرین بویا دوزه ن قارداشیم،

منیم سازلی- سۆزلو اوزان قارداشیم

سۆز و ایفاده لری اولدوقجا یئرلی- یاتاقلی گلن بو مصرعلر میلی ائلمانلاریمیزی، تاریخی نیشانه لریمیزی آیدین و دقیق صورتده گۆستریر. مثلا، "دده قورقود"ون "قوپوزو" و "اوزان"ین "ساز"ینی نظرده آلاق، بو ائلمانلارین هر هانسیسی نین یئرلی دگیشیلسه تاریخیلیک باخیمیندا یالنیش بیر بیلک یارانا بیلردی. بوناگۆره کی «رحمان آراز»ین دوغرو- دوزگون یازدیغی کیمی خالق آراسیندا گئدن دانیشیقلاردا، دده قورقود دۇورو «قوپوز» و اوزانلار

دونياسينين سيموللاريني و تاريخيميزده اؤز وئرن
حادثه لرى دوغرو فاكترلارلا مصرعلره بوكوب اوخوجويا
تحفه ائتمك يوخارى سوييه ده بيليك، سئوگي و
باجاريقلا برابر يازماق عظيميني ده طلب ائدير، و
شاعيريميز ده اولان قابليتلر گؤستيريكي، او بو
ايشين عهدده سيندن باجاريقلا گله بيلميشدير.
پوئمانى اوخوبوب قورتارديقدا آلديغيم لذتدن دولايى
حقيقتا عشق اولسون دئديم «رحمان آراز» ذا اولان بو
قده ر گئنيش خيال و بيليك دونياسينا.

«رحمان آراز» ساوالان قارتالى پوئماسيندا يازير:

يوردوموزون داغ – داشى، دوشرگه لرى،

دئديلر: وراقلا، گل اوخو بيزى.

اوزون گئجه لرده قيش گونلرينده،

شعير ايلمه سيله گل توخو بيزى.

اوزالت توركستانين گوللو خالچاسين،

اريشى آرغاجى اؤزوندن اولسون .

يئلانى، گؤل، چئشنيسى،

يوردو موزون داغ – داش دوزوندى اولسون.

و يا :

تورك خالچاسى بير يازيلى كتابدى،

بويالار مركب ايلمه لر قلم.

آرزىلار دوزولوب اریش-آرغاجا،

سئوگى باخچاسيندا گزير خان كرم.

گئنيش خيال واحه لرى كيمي گؤرونن بو پوئماندا هر
مصرع سنيمله دوغما و تانيش گؤرونور. مصراعلاردا يئر
آلان اوسطوره لشميش شخصصيت و آبيده لريميزى

اؤندرى مانقوردلار چاشقينلار اولان،
يادلارا ديز چؤكوب، سجده لر قىلان،
آجى توستو اولوب گؤزلره دولان،
آيسيز گئجه لرده ائل هارا گئدير.

بو بيئتلرده اؤز تاسوف و اوره ك آغريلاريني گؤسترن
شاعيريميز اوميديني هئچ واخت الدن وئرمير و
گلجگى داهادا آيدين و اوغورلو گؤرور و بيزى حيات
عشقيه ياشاماغا چاغيرير:

جهالتين چر آتيني دوردوروب،

آياغينا بوخوو -قاندال ووردوروب،

قول - قيچ ائديب، باجاقلارين سينديريب،

ايفچين نالين سؤكوب، باداقلا قارداش.

اصيل صنعت ائله بئله اولور، حيات وئير، ياشادير،
صاحبالارلا دوغرو آپارير بيزيم پاك آماللاريميزى. بير
تجروبه لى شاعير كيمي «رحمان آراز» ين «ساوالان
قارتالى» كيتابيندا بيز اومود و آرزىلاريميزى
بوللوجاسينا تاپيريقي. بو اونون صنعت خالق اوچوندور
دئيله ن فيكيه اورتاق اولدوغونو گؤستيرير. دونانين بو
اويونبازليرلا دولانان چاغيندا، ميللى وارليغيميزين
كئشيگينده دوردوغونو گؤستيرير.

«رحمان آراز» بو كيتابا يئرلشه ن و كيتابين عنوانى
اولان «ساوالان قارتالى» اوزون پوئماسى ۱۰۰ صحيفه
نى ائحتيوا ائدير. پوئمانى ايكي دؤنه اوخودوم، بير
دؤنه اؤزوم اوچون، بير دؤنه ده اؤن سؤزه شعير
پارچالاريندان شاهيد گتيرمك اوچون. يازيلان
دؤرتوكلرينين هر بيريسى شاهيد گتير مك ايسته
ديگيم پارچا نين يئرلنده اوتورا بيلردى. بو يوز
صحيفه ليك پوئماندا قالاق - قالاق تاريخى، علمى،
مدنى و فولكلوريك كيتابلاريميزين عصاره سى يئرله
شيبدير. شاعيريميزده بو قدر گنيش مطالعه و
ذهنينده اولان يادداش گوجونه حقيقتا گووه نديم. بو
تايىز حافظه ده يئرلشه ن تاريخى دوشونجه لرى
اوخوجولارينا آشيلاشديرماق ايسته ين شاعر، يازديغى
شعير چارپارالارين پوئتيكليگيني آزالتمادان ذهينده
اولانلارى اوخوجويا چاتديرديغى گؤزل مضمونلارا

اسماعیل هادی سان کی اولدوزلار الهنمیش...

سازلی - سۆزلو گئنیش و درین بیر اوزان دیلینه دایانمیش، یاراتیجی، گوجلو تورک دیلین آخارلیلیغی، آذربایجانین یاشیل طبیعتی گۆزلیلیگی ایله ال - اله وئردیکده، ایستر- ایستهمز هر بیر انساندا شاعرلیک جوشارلیلیغی یارادا بیلیر. بونون اوچون الی قلم توتماق، یازی - پوزو بیلیمک ده گرهمیر. بورالاردا جیزما- قارادان باشی چیخمایان ساوادسیزلاردان بیله، نه جوشغون اوزان «علسگر» لر، نه پولاد سۆزلر یازان شاعر «حداد» لار... چیخمیش. بورادا تکجه میرزهر، موللار، شاعرلر، اوزانلار، اهل قلم یازارلار... سۆز- سۆیلم، علی (ع) دیلی ایله دئسک، «امراء الکلام» ... دیل - قلم پهلوانی دئییل لر. قاری ننه لر، قوجا بابالار، چوبان چودار، قاتیرچی ناخیرچی، باقال ناقل، کتایچی کابابچی، تاباقچی قاباقچی، دمیچی کپیچی... سیرادان انسانلار بیله سۆز اوستاسی، دیل آیناسی دیرلار. یترکی بو گوزگوبه یاد توزو قونماسین، شهریار دئمیشکن، دیل باشقا دیل ایله قاریشماسین، تاکی «ئشیدنلر، اوخویانلار کسپیل اولماسین»

بورادا بیر داها تاریخی روللاریندا گۆرور و درک ائدیریک. عصریمیزده قارائلیقلارلا اؤرتولموش گۆیلرین آلتیندا قات- قات ازلیب یاشاماقدان اولان چاغداش اینسانلاردا، بو کیمی پوئمالارین درین تاثیر البتده کی زمان سوره سینده اؤزونو گۆستره بیله جکدیر. مصرعلری جیلخا تورک سۆزجوکلریله یارانان بو یکی چارپارادا مقدس حیسسلریمیزله یاناشی درین فولکلور مدنیتیمیزده اؤزونو گۆستریر.

همن پوئمادا اوخویوروق:

تورکون برکتلی سفره سی آچیق،

پایلاماغا لاواش، یوخاسی اولموش.

ویلدورانت نه گۆزه ل آچیق سۆیله میس:

« تورکلر آروپایا شالوار گئیدیردی»

یای چکیب، اوخ آتیب جیدیر دوزونده،

آلتین اوزه نگیلی آتا میندیردی

بؤیوک آذربایجان وورغونو اولان بو قدرتلی شاعیریمیزین ادبی اوغورلاری شعیریمیزده یارانان بدیعی ادبیات اوغورلارینی بیزه وورغولاباراق صاباحلاریمیزدا داهادا ایناندیردی. او بیر آیدین دوشونجه لی شاعیر کیمی بؤیوک تورک مدنیتینین تاریخی کؤکلریندن باشلامیش فولکلور مدنیتینی، دونن و بوگونونو بیزه شعیرلریله آشیلادی. بو ائلی- اولوسلو شاعیریمیزه اوزون عؤمور، جان ساغلیغی و یئنی-یئنی یارادیجیلیق نائلیتلری آرزولاییرام. یوللاری اوغورلو اولسون

اؤتن ایللردن بری رحمان آرازین شعیر کیتابلارینا بیر چوخ علمی- ادبی فیکیرلر سویلنمیش و اؤن سۆزلر یازیلیمیشدیر آشاغیدا همن یازیلارین بیر چوخونو اوخویوروق

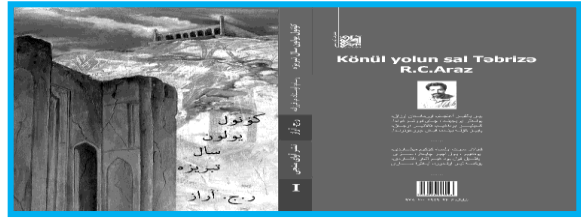
اکبر حمیدی «علیار»

اۇن سۆز

دئىيرلر پيغمبرلردن سونرا، تانرى نين ان ياخين قوللارى شاعرلرديرلر؛ بو، بىر طرفدن شاعرلرين يوكسك مرتبهلى انسانلار اولدوقلاريني، باشقا طرفدن ايسه، اونلارين اوزهرينه قويولان بۇيوك بىر گۆرهوين گۆستريجيسى دير. وارليغين گۆزه لليك لريني، خىرداليقلاريني، اينجه لليك لريني گۆره ن كيمسه البته كي، گۆزه ل اولماليدى، يوكسك اولماليدى و گۆزه- لليگى قدر، يوكسك لليگى قدر ده، باشقالاريني دا يوخارى سويه لره قالديرسين دئيه، گۆره و داشيماليدى. رحمان آرازى گۆردوكده، دىنله ديكده، اوخودوقدا دوغرودان دا آدم شاعرين، شاعرليگين نه قدر يوكسك لليگيني، اؤنملى اولماسيني اؤز گۆزويله گۆرور، اوره يى ايله دويور، هله بلكه، اولوملو آنلامدا، اونا قيسقانير دا! رحمان آرازين شعريندن يازماق اولدوقجا چتين و آساندير! چتين بونا گۆره كي، بيلميرسن هاراسيندان و هانسى گۆزه ل، قاباريق اؤزه لليك لرinden يازسان، آخى بىر دئييل، ايكي دئييل، ... يوز دئييل؛ آساندير بونا گۆره كي، هر هانسى سطرينه، مصرعينه ال آتسان سنه، يازماغا هانسى سا آنلاملارى، قونولارى خاطرلا ياجاق، آشيلا ياجاق، اؤيره ده جك!

اوخوجونو، آرازين شعرينه بىرينچى باخيشدا حئيران ائدن، دولاييسى اىلا دا اونو آلقيشلاماغا وادار

هه... ايندى اوسته ليك، بو قاينار قازانا بىر بالاجا دا ساووددان دوز، بيلمىدن، دونيا گۆروشوندن داد... قاتيليرسا، البته كي تام داماق دادينا اويغون بىر اثر مئيدانا چيخار. هله بىر ده شاعر- يازار داشيديغى مسؤلىتى دوشونوب، يازديغى ديله علمى ياناشيرسا، اونون گنجميشى، تاريخى، دونو - گونو ايله تانيشيرسا... او زامان، اول آلاه، «رحمان» اوزان كيمي، اولو بىرىسى سۆز مئيدانيندا آت سه يريدير دئمك ... كي چاناغينا سيغمادان «آراز» اولور، چايا چئوريلير، پارلايان بىر اولدوز- ايا چئوريلير.

نه دئميشلر؟! - «آراز لامدان آخار» و البته - «سويون لام آخانى، آدامين يئره باخانى!»... ايكىسى ده سيرلى - سئحيرلى اولوركي اونون سئحيرلى دونياسينا، گيرمك اوچون ياناشيب، ديلله شيب، داناشيب، دىنديريب، دىنله ييب... سۆزونه- ساوينا قولاق ياتيرماق، دادينا دوزونا چؤرك باتيرماق گرە كير

***

الينيزده كي بو دفتر آرازين تومو يوخ، ديشا ووردوغو اينجى لردن تكجه بىرى دير، دنيزدن بىر داملا دئمك دير. اما ائله بو تيكه جيگ اينادا دا اونون درينليك لريني سئير ائتمك اولار. ديلين دورولوغو، فكرين درينليگى، بيلگى آلانى نين گئنيشليگى، شعرين اويناقليغى، سۆزون توكنمزلليگى، تصويرلرين چالارليغى... هر بىر مصراعدا گۆز قاماشديرير. يالنيز يورولماماق، دورماماق، سۆزلىرى داملا- داملا داماق، آدديم- آدديما شاعرله يوللاشماق، شعرين درينليك لرينه دوغرو شاعرله اياقلاشماق ... گرە كير. و سونوندا دا بيزه تكجه شهريارلا سسله شيب «باشاسين شاعر افندى!» دئمك دوشور.

(قايناق: كۆنول يولون سال تبريزه». قم - ناشر: آواى منجى، ۱۳۹۴)

اۋزو بىر كىتاب دىر. بو شعرىن و آرازىن باشقا شعرلىرى-
نىن دە، مصراعلارىندان اۋرنك سئچمك
اولاناقسىزدىر، بو معنادا كى، مصراعلارنى، بئىتلرىن
هر تك-تكى شاهبئىت دىرلر، بونا گۈره دە من،
تصادوفى اولراق، بىر نئچه اۋرنك وئرمه يه
چالشمىشام:

شعر گرگىن، آجى-شېرىن بىر حياتىن،
بىر ياشامىن اوخونوشو، ايلمه-ايلمه توخونوشو،
مىن بىر-ايكى خياللارنى گۈرونوشو،
دوزوم-دوزوم سۇز چلنگى، گول-چىچە يى،

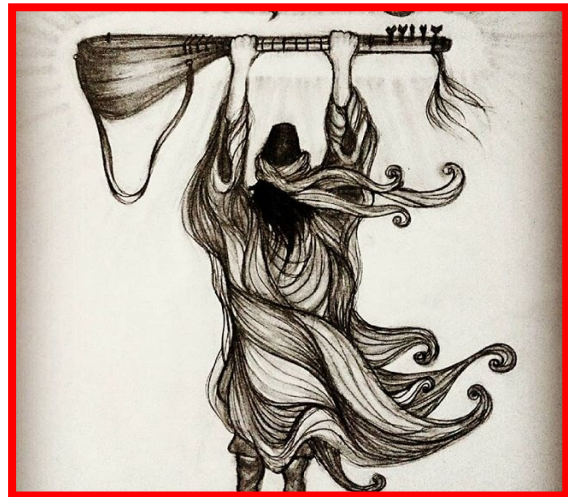
شاعرلرىن نىفسىدى

«دالغا» شعرىندە شاعرانه تصويرلر، بدىعى آخار-
باخارلار اوخوجونون دۇوقون اوخشايرىر، بلكه دە بو،
شاعرىن دنيز اورەيى نىن حيات دالغالارى يلا اولان
باغلانتىسى نىن، علاقهسى نىن گۇستىرىجىسى دىر:

دنىزىن اورەيى جوشا گلندە،
هوندور دالغالارنى مىنىر بوينونا،
آرزوسون، ايستە يىن سانكى دالغالار،
او بويدا دنىزىن آلير قوينونا،

هر بىر درىن دوشونجهلى شاعر اۋز ياشادىغى
دۇوردن اون ايللر، بلكه دە يوز ايللر اۋندە ياشايرىر، بئله
انسانلارنى اۋز ياشادىقلارنى دۇوردە باشا دوشن اولمور،
يا دا اولماماق قدر آز اولور. تاريخ بو يو چوخلارنى
تكفير ائدىبلر، اله ساليبلار، ان آزى لازىمى دىهرى
اونلارا وئرمه يىبلر و تكجه زامانىن اۋتمهسى، گلەجك
اونلارنى آنىب، اونلارا برائت قازاندىرىب. آراز دا بئله بىر
تنهالىغى، يالقيزلىغى دويور دۇوردن، دۇوره سىندە كى-
لردن شكايىت ائدىر، گىلئيله نىر، قلم-دفتىرىنى تكجه
سىرداشى حساب ائدىر:

يازا-يازا، دردلىرىمى منىم بىرجه قلم بىلدى،
گۈزلىرىمىن قان ياشىنى بارماق بويدا قلم سىلدى.
شاعر اۋز معنوى وارلىغىنا، كولتورونه فخر ايله
باخراق، آذربايجان ناغىل لارىندا خىر قوهلرىن شر قوه-
لره غالب گلەمەسىنى اۋيونهرك خاطرلايرىر؛ بو، بىر
طرفدن دە بوگونكو قارا دئولرله، دولايىسى ايله دە

ائدن، اونون سۇز داغارچىغى نىن گئنىش، دولو
اولماسىدى. شخصاً منىم اۋزومه، حجمجه كىچىك
اولان بو كىتاب، بىر سۇز لوك حۇكمونو داشىيرىر. آرازى
اوخودوقدا بىر چوخ اونودولموش، يا دا يادداشلارنى
قارانلىق بوجاغىنا كۇچورولموش يالخي، چىلخا
سۇزجوكلر يئنىدن اوخوجونون دىلینه، دىلیمىزه
قايدىر. ايللردىر منىم كىمى، تهراند اياشاماغا محكوم
اولان بىر دوست-چىلخا توركجه مى اونوتدوقدا موغانا
دۇنوب اون گون ننه مىن يانيندا قالىب يادىرغادىغىم
دىلىمى يئنىدن اۋيره نىب قايدارام-دئىيردى. آرازىن
اثرلرى ده آدمى، هر هاردا اولورسا، موغانىن،
اردبىلىن، تبرىزىن، اورمونون، قاراداغىن، زنگانىن،
همدانىن، ساوانىن، ماراغانىن و بىر كلمه ده
آذربايجانىن ايستى آنا قوينونا قايتارىر، اونوتقانلىق
خسته ليگىنى درمان ائدىر، اصلينى-كۆكونو،
كنچمىشىنى گۈزلىرى اۋنونه جانلاندىرىر، يادلارا
اويماق توزو باسمىش كۇنلونو قالا يلايىب جىلاندىرىر
و يئنىدن اونو ياشاما، دوزگون حياتا، اۋزو كىمى
ياشاماغا قايتارىر.

يوخارىدا قيد ائتدىگىم كىمى، دويغولو شاعرىمىز
دويدوقلارنى، آندىقلارنى، تانرى نىن اونا
باغىشلادىغى دوشونجهلرى باشقالارى اىلا پايلاشماغى
بىر عهدەلىك و گۈره ساناراق شاعرىن و شعرىن نئجه
اولمالى ليغىنى «شعر» پوئماسىندا هر طرفلى شرح
ائتمىش دىر. بو دولغون، آخىجى و آيدىن پوئما، منجه

داورانانیشلاری، بیر-بیری لری ایله و باشقالاری یلا اولان هومانیتار مناسبتلری تشکیل ائدیر. «اثلیمین سوی-کۆکون دوشونن زامان» شعرینه بوتونلوکله، و آشاغیداکی مصراعلارا دقت یئتیرین:

بیزیم ائلده قادین کیشی یه قارداش،
آسلانین دیشی سی، اثرکه یی اولماز.

بوگون اوستاد «منظوری»^۲ کیمی تدقیقاتچیلار، بیلیمسل قانیتلارلا، بیر چوخ یونان میفلری نین تورک میفلریندن قاینقلانما فکرینی ایرهلی سورورلر، بو، ثبوته یئتیریلسه دنیا میفشوناسلیغیندا دئوریم یاراتماق آنلامیندادیر. هر حالدا بونو دئمک ایستیرم کی رحمان آراز اؤز شخصی مطالعه لری و تدقیقلرینده بئله بیر سونوجا چاتمیش و بو فکری بلکه ده بیرینجی اولراق، ایرهلی سورموشدور:

«قیلقامیش» دان افسانه لر بارینمیش،
قیلقامیش، «توره بیس»، «کۆچ ناغیلی» میز،
چوخلو داستانلارا قول-بوداق اولموش.

یاراتماق، یاشاتماق ایتی عاغلیمیز،
قارانلیغا گونش، چیل چیراق اولموش.

شاعر دیلیمیزین گنیشلیگینه، اؤزه للیکلرینه و امکانلارینا دایاناراق، اؤز کیملیگی حاقدان اولان یوکسک بیلیمینی آتالاردان، آنالاردان، اثلیمیزین عادتلریندن، تاریخی آبیده لردن، داش یازیتلاردان اؤیره نمه سینی بیلدیریر:

تورک دیلی سینیرسیز بیلگی ساییردی،
کۆکوندن توره بیر، سؤزلر چوخالیر.
سؤز جوکلر سؤزلره اوخشار، اویاردی،
سؤزلر اؤز ریتمی ایله ائنیر، اوجالیر.

***

کورسو توولاریندا، اوجاق باشیندا،
کۆنلومه سیلینمز سؤز یازدی آنام.
قایالار دؤشونده، بولاق باشیندا،
-قوی ایتیپ-باتماسین- سؤز قازدی آنام.

^۲ اوستاد ناصر منظوری: کتیبه های شفاهی

بوگونکو بایاغی مدنیتلرله (اگر مدنیت آدلاندیرماق دوغروسا) باسقینا معروض قالان اصیل مدنیتیمیزی توتوشدورماق دئمک دیر:

آنم دئیهن ناغیللاردا،

ملیک ممد قارا دئوین جان شوشه سین
تاخچالاردان گؤتوروبان داشا چاخیب،

دونیانین گئرچک ماهیتینی قاورایان رحمان آراز،
دونیانین یالان اولدوغونو، دئتالارلا قانیتلاییر و اونا آلدانانلاری باشا سالماغا چالیشیر:

یالان دنیا بورونوبدو دومانلارا، مین بیر-ایکی
گومانلارا،

مئیدان وئریر یامانلارا، حاققا گؤزون یومانلارا،
زده سالیبر ایناملارا، ایمانلارا،

تاریخی درین بیلن شاعر، تورک ائللری نین مقدس ایناملارینا ساقی یلا یاناشیر و بو اسکی ایناملارین بوگونکو دوزگون، دوغرو ایناملارلا، تک تانری یا تاپینماقلا اوست-اوسته دوشمه سینی تورکلرین اسکی دؤورلردن ساغلام دوشونجه یه مالک اولدوقلاری نین آیدین نیشانه سی کیمی وورغولاییر:

ازل گوندن بیزیم ائلین آندامانی چیراق اولموش،
ان مقدس سئودگی یئر، اوجاق اولموش،
نه گؤزه لدی ائینالی نین،

ائل داغی نین سحر-سحر گونش ایله آداخلانان،
داشلار ایله چاتاقلانان، داغ باشیندا یانار، سؤنمز
ائل اوجاغی،

«کۆنول یولون سال تبریزه» شعر، شاعرین تبریزه و تبریزین شاعره قاریش-قاریش هؤرولدویونو جانلاندیراراق، دوغما یوردوندان ایراق دوشن هر کیمسه ده نوستالوژیک حسلر یارادیر.

گؤره جه یینیز کیمی، آرازین شعر، نین آپاریجی گوجونو، هر نه دن اؤنجه، معنوی وارلیقلاریمیز، آیدین و پارلاق کئچمیشیمیز، آتا-بابالاریمیزین بوگونکو عصرده اولوسلار آراسی بیه نیلمیش انسان حقوقلاری یلا اویغون گلن دوشونجه لری، عادت-عنعنه لری و

واردیر، بونا گۆره ده هر بیر شاعر اؤزلویونده بیر موسیقی وورغونو، هر بیر موسیقیچی ایسه سؤز وورغونودور؛ آرازدا دا عینی خصوصیتی گوروروک:

ئئیین، بالابانین یانئقلی سسی،
گؤیدن ملک لری یئره ائندیریر.

تارین، کامانچانین، سازین نفسی،
انسانی کؤوره لدر، داشی دیندیریر.

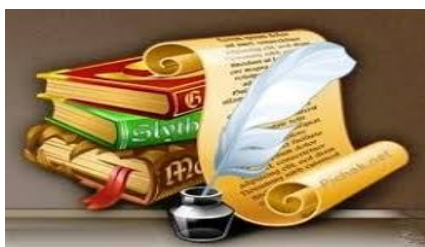
دونیادان گیلئیلی، ائلمیزین-دیلیمیزین بو گونکو گرگین دوروموندان راضی قالمايان، خلقین خبرسزلیگیندن استفاده ائدیپ اونلاری آن ایلکین حقلریندن یوخسون^۴ ساخالایانلارین نالاییق و پیس عملریندن آجیان شاعر، یئنه ده اومسوقلوغا^۵ یئنلمیر، آیدین گلهجه یین آچیلما سینا و هر شئیین یاخشی اولاجاغینا اینانیر و نهایتده اوخوجویا اومود آشیلاماقلا اونو حرکت، اولوملو آدیملار آتماغا هوس- لندیریر:

دئورانلار سوووشوب، آرا آچسا دا،
قازانلار قایناییب، جوشوب داشسا دا،
«آراز» بولانسا دا، داغلار اوچسا دا،
گؤزوندن قایناییب دورولاجاقدی...

***

بالتا دا، میشار دا داها کسه نمز،
زوغوم تورپاقلارین اوره بیینده دی.
فیرتینا، قاسیرغا بیر ده آسه نمز،
سیرا قارا داغلار کوره بییمده دی.

(قایناق: کؤنول یولون سال تبریزه». قم -ناشر: آوای منجی، ۱۳۹۴) تهران

^۴ یوخسون : محروم

^۵ اومسوق : نامید

***

آیدان، سودان دورو اؤز وارلیغیمی،
دانیشدیغیم سؤزدن، دیلدن اؤیره ندیم.

سویومو، کؤکومو، کیم اولدوغومو،

لایلا چالان دیلدن، ائلدن اؤیره ندیم.

اؤز ایچینده یانئب قورولان آراز، مانقوردلوغو،
مانقوردلاری دانلاییب قینایارق، دیلدملی^۳ بیر ایفاده
ایله، مانقوردلاشمائین و مانقوردلاشمائین
سونوجلارینی گوزگو اولاراق گؤستیریر و هر بیر
آذربایجانلینی دوغرو، یوخسا دا یانلیش یولو
سئچمکده اؤز انصافینا، دوشونجه سینه بوراخیر:

وارلیغین یاشادیب قورویان ائلر،

کیمسه یه قول اولوب کچیلمه بییدی.

کؤکون بالتالاییب قورودان ائلر،

آییلیب ساییلیب سئچیلمه بییدی.

***

گون به گون، آن با آن کچیلیر دونیا،
داغلاری اری بیر، تپه یه دؤنور.

ائنیندن، بویوندان بیچیلیر دونیا،

اییه سیز ائولرین چیراغی سؤنور.

***

گئت-گئده اؤزونو اونودان بیر ائل،

نئجه وارلیغینی قورویاجاقدی!؟

تورپاقدان کؤکلری کسین آغاج،

بوداقلاری سینیب، قورویاجاقدی.

اؤز آدین اؤزگه دن سوران ائلره،

وارلیغین حراجا قویان ائلره.

باشا یورغان چکیب اویان ائلره،

آددیم باشی، تله قورولاجاقدی.

عمومیتده دونیانین هر یئرینده، خصوص ایله ده
آذربایجاندا شعر ایله موسیقی نین قئیم بیر ایلگیسی

^۳ دیلدم: منطق

دئیهن شاعر، اؤزونون یوردونا باغلاندیغینی دفعه‌لر دیله گتیرمیشدی. غربت چکن شاعر، اؤزونه قاییتما و اساس وارلیغینا دؤنمه دویغولاریندا، اصرارلی بیر سؤز اوستاسی دیر. اونون ائله بیر شعر یوخدورکی بو حس و دویغو بسلنمه‌سین و دیله گتیریلمه‌سین. کئچن گونلرین حسرتینی چکن شاعر، او گونلرین قدیرینی بیلمه‌دیگی حسّی ایله دولودور. بو باخیمدان اؤزونو قیناییر و حسرت دالغالاری ایله بو دویغولاری شعره چکیر:

*ایندی اؤتئلرین سوراغیندا یام،
حسرت دنیزی نین قیراغیندا یام،
بایاتی، شعرلرین دوداغیندا یام.
قدرینی بیلمه‌دیم کئچن گونلرین،
دورنا قاتاری تک اوچان گونلرین.*

آراز، قاراداغلی دیر. بونا فخر ائدیر، بو بؤلگه‌نین عاشیق مدنیتی، سازی- سؤزو، آنالار لایلاسی، تورکو دیلی و بوتون وارلیغینا فخر ائدیر:

*کۆنلوم قاراداغدان شعر یازاندا،
عاشیق یادا دوشور، ساز یادا دوشور.
دوماندا دوشنده، شئهه باتاندا،
یاغیشلی- یاغمورلو یاز یادا دوشور.*

آرازین دیوانی نین هر صحیفه‌سینده، اؤز یوردونا محبت ایله برابر، حسرت دویغولاری سئزمک اولار. بیر یئرده نیسگیل دولو سؤزلر ایله اوشاقلیق چاغیندا یاشادیغی یئرلری یاد ائدیر و حسرت دولو سؤزلر دیله گتیریر:

*کاش ایندی اولایدیم قوشا بولاقدا،
گوه‌نلی قوزئی، قار یاتاغی ندا،
آشایدیم عاشیقلی، اهر اوزونه،
دویونجا باخایدیم اوروش دوزونه.*

بو باخیمدان «تبریزدن یولونو سال قاراداغا» چوخ سجیه‌وی بیر شعر دیر:

*بهشتدی، جنتدی، بیزیم قارداغ،
آخاریم، باخاریم، گؤزوم قارداغ،*

دوکتور حسین محمدزاده صدیق «دوزگون» نیسگیلر شاعری، آراز

آراز تخلص ائدن آقای رحمان جعفری، حسرت و نیسگیل شاعری دیر. اله گتیره بیلمه‌دیگی آمال و آرزولاری نین حسرتی، دولغون و غنی وارلیغی نین نیسگیلی، الدن وئردیگی و چیچکلندیره بیلمه‌دیگی مقدس دویغولاری نین اؤزلمی، یورد و وطن حسرتی. شاعر بوتون وارلیغی ایله ائلینه- یوردونا باغلی دیر. تبریزی یوردونون اساس سیمگه‌سی اولاراق دفعه‌لرله شعرینده اؤیوب، اونا فخر ائتمیشدیر:

خیالیمدان گئتمز تبریز،

حسرت دردی بیتمز تبریز.

وطن حسرتینده اولان شاعر، تبریزین تاریخینه فخر ائدیر. تبریزی، یوردوموزون شرفی و شهرتی، سلطانی و خاقانی ساییر. آچیلان سحر، شاعرلرین روحو- جانی، معرفتین گوهری کانی، شهیدلرین قیزیل قانی، اؤلکه‌میزین فخری علامه‌لر شهری، شمسین وطنی، دنیزی دالغالی و سوفره‌سی آچیق بیر یئر ساییر:

عطیر ساچیر باغدا گولو- چمنی،

واله ائدیر یوردا گلیب گئندی،

علامه‌لر شهری، شمسین وطنی،

معرفتین گوهر- کانی تبریزیم.

گولشنیم اولدو خزان، قویدو توفان، اسدی کولک.

✱

غمدن، هجراندا ساواي سن شاعريم شعر يازميسان،
درد اليندن سيزلايان ني سن، كامان سان، سازميسان؟
ایله باشلايان غزللری هم رمل بحرینده (فاعلاتن،
فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلن) تقطیع ائتمک اولور و همده
هجا اولچولریمیزین اون بئشلیک (۷+۸) و اون
آلتیلیق (۸+۸) بؤلگولرینه سالماق ممکن گلیر.

شاعر، گنجلریمیزین یاشاییشلارینا حکم سورن
اجتماعی شرایطدن آجی چکن بیر دوشونجه
صاحبی دیر. بعضن غلط و ناتاراز تربیه لر نتیجه سینده
اؤزوندن چیخیب اؤزگه دونو گئیهن و اؤزونو
بگنمه ییب اؤزگه لره اؤیونن آزغینلاری بیر آتا کیمی
نصیحت ائدیر، اونلارا اؤیود وئیر و اؤز ائللرینه
باغلانماغی و ائللره سایغی بسلمگی توصیه ائدیر:

اؤزگه لره اؤیونوروک،

ایگده وئرسه سئوینیریک،

اؤگئیله ره گووه نیریک،

اومور- کوسور ائلمیزده.

آراز آذربایجان تاریخی و مدنیتینه باغلی بیر شاعر دیر.
ان اسکی اسطوره لر و تاریخی افسانه لریمیزی
اوخویوب اؤیره ن شاعر، اؤز شعرلرینده اوغوز خان،
بایات ائلی، دده قورقود قهرمانلاریندان آد آپاریر و
اونلارین باشلارینا گلن حادثه لری توصیف ائدیر. همده
تأکید ائدیر کی اسطوره لریمیزین قهرمانلاری ابدی
اولراق بئینیمیزده و کؤنلوموزده یاشایاجقلار:

اوجاق آلیشیرسا، توستو قالخیرسا،

اوغوز خان دیری دیر، باسات یاشاییر.

ائللر کروان- کروان داغلار آشیرسا،

آتلا کیشنه بیرسه قیرآت یاشاییر.

آرازین دیلینه و شیوه سینده گلدیکده، تأکید ائتمه لی یم
کی تورکجه میزی ان ساغلام و تمیز بیر شیوه ایله
یازان بیر سؤز اوستاسی دیر. شاعریمیز دیلیمیزه
سونسوز بسله دیگی سایغی و حؤرمه نتیجه سینده،
دیلین ادبی فورماسی ایله شفاهی شکلینی

سازیمدا بایتیم، سؤزوم قاراداغ،

تبریزدن یولونو سال قاراداغا،

گئدیر مین بیر جیغیر- یول قاراداغا.

شاعرین یارادیجیلیغینی، دئدیگیم کیمی، توکنمز
وطن حسرتی بوروموشدور. او، وطنی بیر علوی
معشوقه کیمی سئویر، سؤزلریندن بئله آنلاشیلیر کی
وطنسیز یاشایا بیلیمیر، وطن اونون جسمینده روح و
جان کیمی دیر:

بیر آغاج آلتیندا بولاق باشیندا،

قورولوب کؤیسومو آلایدیم وطن.

باغریما باسایدیم، کؤنول سازینی،

بیر یانیق کرمی چالایدیم وطن.

شاعر، طبیعت وورغونودور، طبیعتنه قارشى چيخانلاری
قیناییر، هر کسه توصیه ائدیر کی طبیعتین
نعمت لریندن یارارلانما اوچون، اونو قوروسونلار. مدرن
یاشاییشدا، انسانلار، ایسترم- ایستمز دوغال شرط لرینی
پوزور و اولمازین لطمه لری طبیعی قاینقلارا وارد
ائدیرلر. شاعر بونا آجئیر:

چایی یاتاغیندان آیریپ انسان،

عالمی او یونجاق قاییریپ انسان.

کؤیون آی اولدوزو، گونو گورونمور،

آغ بولودلار کؤلگه سالمیر، سورونمور.

اوزان مدنیتی و عاشیق گله نگینی حفظ ائدن شاعر،
شعرلرین بوتونلوکله، عاشیق شعرى شیوه سینده
یازمیشدیر. اویناق لهجه ایله قوشمالار و باشقا عاشیق
شعرى یاراداراق، آنلام باخیمیندان دا عاشیق شعرى
مضمونلارینی اؤز یارادیجیلیغیندا ایشلتمه نی
اسیرگمه میشدیر. اونون شعرلرینی اوخویان بعضن
حس ائدیر کی بیر بیلگیلی عاشیقین خلاقیتی ایله
اوز- اوزه گل میشدیر.

بونولا یاناشی عروض قالیبلرینده ده غزل فورمالاریندا
یازدیغی شعرلرده ایشلئتدیگی اوستادلیق سببی ایله،
بو شعرلری ده یئرلی هجا بؤلگولرینده بؤلکم و تقطیع
ائتمک اولور. مثال اوچون آشاغیداکی مطلع لر:

کؤرپه لیکدن باغریمی قان ائیله دین ظالم فلک،

آیریلیقدان اثر یوخدور، اورادا سئویب سئوه‌نلرینه
هامیسینا یئر واردیر:

یئددی جهان سیغار شاعر قلبینده،

یئرلری گؤیلره توخور خیالی.

سانکی قیزیل اوزن، سانکی آرازدی،

دنیزدن دنیزه آخیر خیالی.

آنا محبتی و آنا سئوگیسی ده شاعریمیزین شعرلرینده
اساس غایه‌لردن بیری ساییلیر. او، آناسینی صاف و
دورو عشق ایله سئویر، دردلرینی یالنیز اونا دئییر و
دوینا چکمز غم و نیسگیلرینی آناسی اوچون دیله
گتیریر. اؤزونو ده آناسی‌نین نیسگیلی حساب ائدن
شاعر، اونا بیر مقدس آبیده کیمی باخیر. آناسی
آردینجا حسرتله دئییر:

خوش گونلریم، سعادتیم،

سنله گلیب گئتدی، آنا!

گول اوزوم، باهار یازیم،

سنسیز سونا یئتدی آنا.

آناسینی غریب بیلن شاعر، اونون مزاری‌نین زیارتینه
ده گنده بیلمه‌دیگی اوچون اوزولور. «آنا گونو»
مناسبتی ایله یازدیغی شعرده دئییر:

چوخلاندیر آنا جان گله بیلیم،

غریب مزاری‌نین زیارتینه.

سن گلن یوللارین توزون - تورپاغین،

بیرده کاش قویایدیم گؤزوم اوستونه.

من نیسگیللی شاعریمیز آقای رحمان جعفری آرازین،
بو شعر مجموعه‌سی‌نین ائللریمیز ایچینده
یایلماسینی چوخ سئوینج ایله قارشیلاییرام. اومید
ائدیرم قدر بیلن ائللریمیز، اونون یارادیجیلیغینی
منیمسه‌ییب، شعرلرینی داها دا گئنیش یایماغا همت
گؤسترسینلر.

(قایناق: «دده قورقود بویلاری». قم. ناشر. آوای

منجی، ۱۳۹۵)

دکتر ح. م. صدیق تهران- ۹۶/۹/۱۶

یاخینلاشدیریر. بو ایش ایسه تقدیره لایق بیر ایش دیر.
اونون چیلخا سؤز داغارجیغی چوخ گئنیش دیر. هر بیر
آنلام و مفهوم قارشیسیندا سؤزجوگو واردیر، لغت
تاپیب ایشلتمه‌ده چتینلیک چکمیر.

شاعر سؤزجوکلری هم دیلیمیزین دوغما و چیلخا
شفاهی فورماسیندان، همده یازیلی آبیده‌لریمیزدن
آلیر. یازیلی آبیده‌لریمیز آراسیندا دده قورقود کتابینا
داها دا سایغی و سئوگی بسله‌ین آراز، بو کتابین بیر
چوخ سؤزجوک و عبارهلرینی شعرلرینده ایشلتمگه
چالیشیر:

گلیملی - گئدیملی دنیا،

گلن منه باخیر گئدیر.

سون اوجو اولوملو دنیا،

حیات چای تک آخیر گئدیر.

آرازین شعرلرینده آرا- سیرا طنزده گؤرونور.

طنز شعر، اصلینده تنقید ائدیجی شعره دئییلیر.
بئله شعرلرده تعلیمی اؤزه‌للیک‌لر ده گؤرونور. لاکن هر
حالدا، بورادا آچیق- آیدین بیر تنقید واردیر.

انسانلارین اینانجلاری، داورانیشلاری و اونلارین
چئوره‌لرینده انسان توپولوملاری ایچینده اولان هر بیر
زادین گولونج یؤنلرینی تنقید ائدیپ پیسله‌ین
شعردیر. طنز، اصلینده دوز و دوغرو سؤزلری دیله
گتیرمک اوچون یارانمیشدیر. کریمی مراغه‌ای دئییر:

شاعرم، شام و سحر فکر ائدیرم، سؤز یازیرام،

آجیغین گلسه ده، یا گلمه‌سه ده، دوز یازیرام.

بعضن طنز مفهوم‌لاری دا شعرلرینده گؤرونن آراز
جعفری، چوخ ایتی و کسگین دیل ایله سؤز دئییر:

گؤزون وئردیگی‌نین دالینجا قالدی،

نه وئریب، نه‌ده کی آلمایدین فلک!

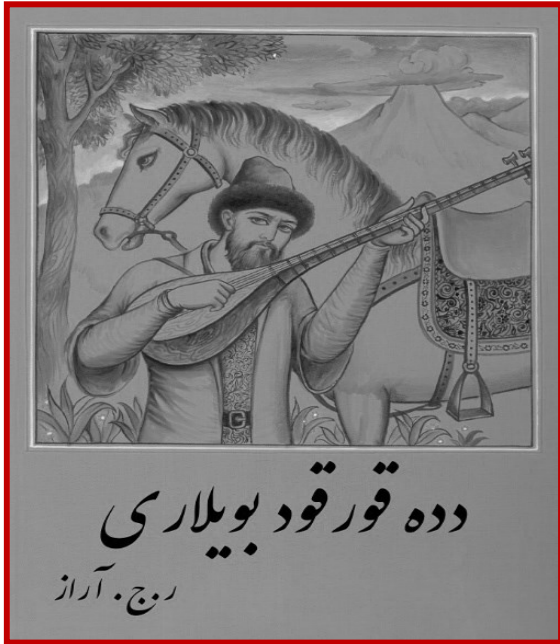
و یا بو شعری:

ازلدن ترسه‌دی، ایشی دویانین،

چیراق اؤز دبیینه ایشیق سالمامیش.

آراز شعردن و شاعرلیکدن مقصد و غایه‌نی ده دیله
گتیرمیشدیر. او دئییرکی شاعر، ابدی آبیده‌لر
یارادیجیسی دیر. شاعرین قوردوغو دنیادا هیجران و

و ائلیندن آیریلانی، ائلینه یادلاشانی تاریخین
یادداشیندان سیلینه جه یینی بیلدیریر:
«آراز»، ائل-گونوندن آئین اوزه نین،
آدی-سانی، ایزی-توزو اولمادی.
و ظولمون یئرده قالماسینی خاطرلایاراق بئله
سؤیله ییر:
قارانلیق نه قدر ایگید اولسا دا،
اوغرون-اوغرون بوجاقلارا دولسا دا،
قارا بولود کیمی گؤیو آلسا دا،
بیر الچیم ایشیقدا جانی چیخمالی،
آی، اولدوز، گونشین الین سیخمالی.
و دیلین ملی وارلیقدا اؤنم و اهمیتلی اولدوغوندان
دانیشیر، ائله و دیله چوخ اؤنم وئریر:
ائللرین وارلیغی دیله باغلیدی،
وطن اوغوللاری ائله باغلیدی.
دنیزلر چایلارا، سئله باغلیدی،
اؤز دوغما دیلینی تانری حاقی، آنا پای سیایر:
گل آبییرما ائل-اوبامدان،
قوی یاشاییم ائلیم له من.
تانری حاقی، آنا پای،
شیرین لایلا، دیلیم له من.

دکتر ح. م. صدیق (ائل آراسیندا)

آراز تخلص ائدن آقای رحمان جعفری، چاغداش
آذربایجان شعر دونیاسی نین پارلاق اولدوزلاریندان
سایلییر. ایندی شعریمیزده هدف ساییلان بیر چوخ
اؤزه لیکلری اونون یارادیجیلیغیندا ایزله مک اولار.
دوغما هجایی قالبلاردا شعر یازان آراز، درین انسانی
مضمونلاری آخیجی بیر دیل واسطه سی ایله اوخوجویا
چاتدیرا بیلیر. الینیزده کی کتاب اونون شعرینین
بدیعی اؤزلیکلرینی داشییان بیر مجموعه دیر. کتاب،
حیدربابا مکتبینه باغلی «ساری بولاق» منظومه سی
ایله باشلاییر. شاعر هم بو شعرده و همده «آعجا
قیشلاق» منظومه سینده، بیر چوخ دبلره و یاشاییش
طرزی نین چوخلو بوجاقلارینا توخونور. او ایلك
منظومه نی قارا داغین شاعرانه وصفی ایله باشلاییر:

قاراداغی گونش آلیر قوینونا،

تئلرین داراییر، سالییر بوینونا.

منظومه یه باشلانیش ساییلان بو وصفلردن سونرا،
شاعر هر جوهره گره کلی مضمونلاری شعر دیلی ایله
ساری بولاغا خطاب بیان ائدیر. ائلریمیزین گنجلرینی
اؤز کیملیکلرینه اعتناسیز قالماماغا چاغیراراق دئیر:

کئچمیشین، دونه نین اونودان ائلر،

جوشغون بولاقلارین قورودان ائلر،

آمه بین زای ائدیپ چورودن ائلر،

تاریخده یوخ اولوب ایتیپ باتیبیدی،

اودوزوبدو، وارین یوخا ساتیبیدی.

او اؤز شعرینین، الهامی نین قایناغینی دوغما ائلی
بیلیر:

شاعرین ماهنیسی، شعر، غزلی،

ایلهمین اؤز دوغما ائلیندن آلیر.

شعیر ایلمه-ایلمه اینجه ناخیشین،

آنا لایلا سیندان، دیلیندن آلیر.

«دوغوم گونوم» شعرینده ایسه سانکی تاریخی بیر رسم کتابینی وراقلایب اینجه لیکلرینه حیران اولورسان.

وطن حسرتی موضوعو کتابین مختلف یئرلرینده دالغانماقدادیر. مثال اوچون بیر یئرده دیر:

عم اوغلو، گندیرسن آغجاقیشلاغا،
وطن تور یاغیندان پای گتیر منه.
یولون دوشسه یا یاغینا، داغینا،
ائلدن سوراق آلیب های گتیر منه!

و یا:

گونئیده، قوزئیده آخسا دا «آراز»،
گؤزلری نیگران باخسا دا «آراز»،
آیریلیق قانلیسی چیخسا دا «آراز»،
یانان آذربایجان، موغان، میل اولار.

بورادا تبریزه اولان سونسوز عشقی دالغانیر. بیر یئرده دئییر:

یارادیب یاشادان ائلر وار اولسون،
بیرینجی لر شهریدی تبریزیم.

تیکیب، قوران، سالان اللر وار اولسون،
یوردون آیدین سحریدی تبریزیم.

شاعر آراز، شعرین رسالتی حاققیندادا دانیشیر. او بیر یئرده دئییر:

شعیر اورهک سسی، سؤزه ناخیشدی،
حیاتا پنجره، آینا، باخیشدی.

قوروموش چؤلره یاغان یاغیشدی،

کین، نیفرت تونقالین سؤندوره شعریم.

آرازین یوکسک انسانی دوینولاری و اوجا ایده یالاری قات- قات کتابین هر صحیفه سینده دویولماقدادیر.

شاعرین ایچ دونیاسی صاف و زوال دیر:

دونیا لاردان آیریلالی،

اؤز دونیامدا یاشاییرام.

دره- تپه، داغلار کئچیب،

دوز دونیامدا یاشاییرام!

همین منظومه ده آتالار سؤزلریندن ده اولدوقجا فایدالانیر و اونلاری گؤزهل شکیلده شعرینده ایشله دیر:

بیر مثل وار: "گور کاتدانی، چاپ کندی!"

"قوردونکو دا بیر قارنلیق، بیر چن دی".

یئر برک اولسا قیرار کوتانی، دندی،

"آغاجی ایچیندن قورد یئهر، چورور"،

"داغدان دومان قالخار اؤز باشین

بورور".

همین شیوه «آغجا قیشلاق» منظومه سینده ده دوام ائدیر. او بو منظومه ده شهر یاردان تأثیر آلاق اوزدن ایراق «تمدن» ایله علاقه دار دئییر:

شهر یاردان تاثیرلنه رک تمدنه باخیشی:

زامان، دئوران چوخ عیبه جر ده بیئیدی،

دلی شیطان چوبوغونا ایلیئیدی.

ابلیس دیش قیجیرتدی، بیزه گولوشدو،

تمدن آدینا واری یوخ اولدو،

اودماغی آز، اودوزماغی چوخ اولدو.

همین منظومه ده آنا محبتی، سئوگیسی و حورمتی ایله ایلگیلی بیر نئچه بیت واردیر. او جمله دن:

یازدیغیم شعرلرین باش سؤزو آنام،

آلیشان اوجاغی، اود- کؤزو آنام.

بال کیمی سوزولن داد- دوزو آنام،

با یاتی، قوشمالار ساپا دوزولدو،

اوره بیمین سوز گجینیدن سوزولدو.

شاعرین طبیعت مظهرلرینی وصف ائتمه سی چوخ گوجلو و اویناق کلمه لر ایله بیتیشمیشدی. بو وصفلردن شاعرین قصدی، بؤیوک بیر اجتماعی دردی بیان ائتمکدی.

«داش باشیندا بیر کول یئمیشان» باشلیق لی شعرینده یازی- یایی اولدوقجا گؤزل وصف ائتدیکده، خسته- لیگه توتولدوغونو شرح ائتدیکده، واختیلا آذربایجان کندلرینده اولان عمومی محرومیتی و هابئله داوا- درمان مسأللرینی بیر تاریخ کتابی کیمی آچیقلا ییر.

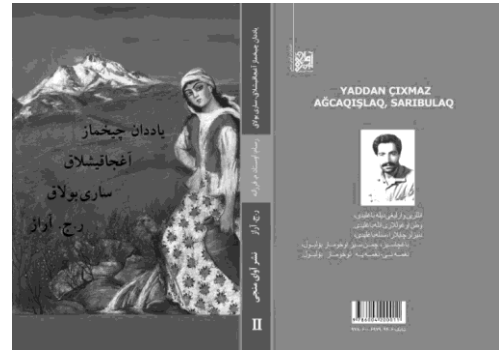
حمید احمدزاده «تیلیم خانلی»
آراز حاقد کیم نه دئدی!

معاصر شاعریمیز، رحمان جعفری «آراز» گنرچکن آنادان شاعر دوغولوب، شهریار دئمیشکن شاعر اولا بیلیمسن آنان دوغماسا شاعر/ میسسن آ بالام هر ساری کؤینک قیزیل اولماز. رحمان اؤزو ده بو اینامدادیر: شعر تانری وئرگیسی دیر انسانلارا باغیشلانیب. اما شاعر یالنیز آلاهی وئرهن وئرگییه کفایتلنمیر. بلکه پایدان دا آرتیق، چالیشما قسمینی اله گتیرمهیه جان آتیر. او بو یولدا بیر محقق و عالیم کیمی گنجه-گوندوز بیلمه دن مطالعه ائتمیش، بو یولدا بیر غنی ادبی ثروته مالک اولموشدور.

آرازی شعر عالمینه چکن اؤزونو گؤسترمه لر دئییل، یالنیز آنادیلی و اؤز دوغما مدنیتی اولموشدور. شاعر بو نندن آسیلی اولاراق، تورک دیلینه عاید اولان بیرچوخ منبع لری اوخویوب و دریندن دوشوندو کدن سونرا، بو دیلده، گونوموزه چاتان ناغیل لاردان، اسطوره لردن، دئیملردن، ائل متل و مثل لریندن ان قیمتلی لرینی، پارلاق اینجی کیمی شعر ساپینا دوزوب و بیر چوخونون اؤلومدن قورتولماسینا سبب اولموشدو. بو باخیمدان منجه بوگونه قدر، اوتای و بوتای شاعرلری نین سیراسیندا، آراز جنابلاری نادر شاعرلریمیزدن سایلیر.

ساغ الینده کوره کنی «سالورقازان»
سول الینده قارتال قیبیناق «قارا بوداق» اوتوروبدور
«قانتورالی»، «بئیره ک»، «بوغاج»، «دلی دومرول»

اصلینده او معنویاتا باغلی بیر شاعر دیر. معنویاتدان اوزاقلاشیب مادیاتا اویانلارا خطاب ائده رک دئییر:

بیلمه دین بو دنیا یالان دونیادی،

دارگؤزدو، وئر دیگین آلان دونیادی.

دونن آچان، بوگون سولان دونیادی،

اؤزونو دنیا یا قول ائیله میسن.

آرازین کتابیندا، همده آذربایجان موسیقی سینه و آشیق لاریمیزا سئوگی و حؤرمه دولو مراجعه لری واردیر:

دویماق اولماز آشیق لارین سؤزوندن،

جنیرانلارین آلا-قارا گؤزوندن.

اوجاقلارین آلوووندان، کؤزوندن،

اوشاقلیقدان سازا-سؤزه وورولدوم،

بولاق کیمی آخیب سوزوب دورولدوم.

شاعر آراز، شعریمیزین عروض قالبیلاریندان «غزل» نوعوندا دا طبعینی سینماقدادیر:

سن دئمه، نازلی نیگارین کؤهنه ندری وار ایتمیش،

اؤزونون باشی ساغ اولسون، ائیلهدی قوربان منی.

واختیله میرزا علی اکبر صابر آن یاخشی شعرین تعریفینده، «خلقین اوخودوغو و ازبرله دیگی شعر آن یاخشی شعر دیر.» جمله سینی ایشه آپاریر. آراز ایسه، شاعرین اؤلمزلیگینی شعرین ائل ایچینده و ائلدن اؤترو اوخونماسی بیلیر:

بیرجه شعریم ائلدن اؤتور اوخونسا،

اؤلمه رم، یاشارام ائل آراسیندا.

من آرازین نشر اولان بو کتابینی اونا و اوخوجولارینا تبریک عرض ائدیرم و امید ائدیرم اونون شعرلری، صابر دئمیشکن، ائل آراسیندا گزسین و دبلدن دیله دولاشسین. (قاینق): «یاددا چیخماز آغجا قیشلاق،

ساری بولاق». قم. ناشر. آوای منجی، (۱۳۹۵)

تهران- قیش ۱۳۹۴

تورپاق محبتلی، تورپاق ایستکلی
تورپاقدان آنامین اییین آلیرام
آیدان، سودان دورو اؤز وارلیغیمی
دانیشدیغیم سؤزدن، دیلدن اؤیره ندیم
سویومو، کؤکومو، کیم اولدوغومو
لا یلا چالان دیلدن، ائلدن اؤیره ندیم

سؤزون خلاصه سی شاعرین یئنی چاپدان چیخان
«کؤنول یولون سال تبریزه» کتابی نین یئری لاپ
بوش ایدی. منجه انقلابدان سونرا یاییلان کتابلارین
ایچینده، حجمده آز اولموش اولسا دا، مضمون
باخیمیندان تایی آز اولان کتابلاردان بیری دیر. بو شعر
توپلوسو وزن و قافیه باخیمیندان، تام بختیار واهیزاده
آچان جیغیرین آردیندان گئندن بیر ادبی ثروتیمیز دیر.
یعنی شعرلرین بیرچوخو دؤردلوک اولوب و اورادا
ایلك بئیت اوچونجو بئیت ایله و ایکینجی بئیت
دؤردونجو بئیت ایله بیر قافیه ده دیر. محتوا
باخیمیندان شاعر رحمان جعفری، بولود قاراچورلونون
ایزینی بوراخماییب. بیر حالداکی کتابین اولیندن،
آخیرینه دک اوستاد شهریارین ادبی روحو و شعر
خزینه سیندن فایدالاندیغی، آیدین آشکار گؤرونمکده-
دیر.

اولو تانریدان بو ائل شاعرینه، توتدوغو و باشاری ایله
گئتدیگی ادبی یولدا بوندان دا آرتیق، نائلتیر دیله-
بیرم. (قاینق: «یاددا چیخماز آغجا قیشلاق،

ساری بولاق». قم. ناشر. آوای منجی، ۱۳۹۵)

حمید احمدزاده «تیلیم خانلی» تهران / قیش / ۱۳۹۴

اوجا بویلو «بورلاختین»، ائل آناسی، آسلان قادین
داغلار قیزی گوی اولدوزو «بانی چیچک».
شاعیر ائل مثلریندن بول-بول فایدالانیر:
«بولاق گرهک گؤزوندن بولاق اول»
«آراز»: سوتؤتمکله بولاق داشیب دولماز
«آراز» دنیا گؤروشو باخیمیندان، بولود قاراچورلو
«سهند»ین اصیل دوامچیسیدیر:

«دده بولود» کیمی اوزان شاعرین
اوزوندن، گؤزوندن، دوداغیندان اؤپ
دده قورقود ایله گؤروشورم هی....
سازیندان سؤزونده ن دویا بیلیمیره م.....
دده قورقود بیر قیلاووز بیر اؤندر دیر....
ساج آغارمیش دده قورقود دار آاغدا....
بونونلا بیله، اوستاد شهریارین شعرین نین تأثیری
آرازین شعرینده داغالانیر.

شاعرین اوره یین سیخان، یادلاردان آرتیق، اؤز
قینیندان چیخیب، قینینی بیهنه مین، استحاله
اولموش، اؤز ائلینه و آنا دیلینه انگل اولان کسرو لری،
رضازاده لر، طباطبایی لر، مختاری و... کیمین مانقوردلار
اولموشلار.

آراز اوشاق لیق چاغیندان آنا یوردو اولان قاراداغان
آیریلیمیش اولسا دا، یئنه ویکتور هوگو کیمی،
شهریار کیمی، کند شاعری ساییلیر. اونون شعر
داوارجیغی تورک مدنیتی نین بیر قسمی اولان کند
عنعنه لری ایله دولو اولراق، گوجلو سؤز و ادب
خزینه سی دیر:

دجل اویناق، شیشوو بوینوز، زینقورولو
چیپیشلری، اؤروشلره، کؤوشنلره، گوی داغلارا
یایان گونلر هاردا قالدی؟

...آغیزلیغین، بولاماسین- چؤلده ساغیب اوجاق
چاتبیب یئنه ن گونلر هاردا قالدی
بئش قانادلی، قارا یونجا یار یاغیندا
شاعرین سؤزونون اصل معناسی، آنادیلی و آنا
وطنی دیر:

گۆرمه ديبيم انسانلار لا ايلگى لر

گئتمك ايسته ييريك» دئدى. عليار قارداش، مندن اونلار قوشولماغي ايسته دى، هم ده شاعرين نه قدر آخيجى طبعى و قدرتلى شعرلريندن دانيشدى. او جمعه، آخشام چاغى سفره گئتمه لى ايديم. قورخوردوم كرجه گنديب، قايدينجا، طياره بير دؤنه اولورسا دا اولسون، واختيندا اوچسون و من سفردن گئرى قاليم. ائله اونا گؤره، عذر ديله ديم و او گؤروشو الدن وئرديم. آنجاق دوستلاردان كرجين آدرسينى الده ائدره ك، گۆرمه ديبيم دوستوم اوچون، يازديغيم و نشر ائتديردييم توركجه كتابلاردان بير نئچه سيني، پست ائتديم.

بير مدت سونرا، تئلفونوم سسلندى و اؤزونو رحمان جعفرى آدلانديران بير كس، منيمله دانيشماغا باشلادى. سسى چوخ احساسلى و شاعرلر سسینه اوخشاين هامورنيك بير سس ايدى: «پاي وئردين، پايينى آل!»

كتابلار اينه چاتميشدى و اؤزونون نشر ائتديرديى كتابدان منه ده پاي گؤندرمك فيكرينده ايدى. دانيشيغيميز چوخ آز اولدو. قارداشيني نين تئلفون نومره سيني وئردى و بئله قرارلاشديق كى كتابى قارداشى منه چاتديرسين و دئتمك، بير نئچه ساعات سونرا، آخشام باشى كتاب اليمه چاتدى: «كؤنول يولون سال تبريزه!»

او گئجه جعفرى بيزيم ائوده قوناق ايدى. دال با دال اونا چاي توكوردوم و دؤنه دؤنه، سئوگى ايله شعرلرينى اوخويوردوم، اوخوماق كى يوخ، دينلەييديم. بير- ايكي دقيقه تئلفوندا سسینی ائشيتمك، اونون شعرلرينى اؤز سسى ايله جانلانديرماغا يئترلى ايدى. جعفرى ده منيم گۆرمه ديبيم انسانلار لا ايلگى قورانلار سيراسينا داخيل اولموشدو.

سندن آيرى دوشن گوندن

قارلى داغلار آشان گوندن

گئجه - گوندوز سوراغيندا

«ترلان - كهليك» بولاغيندا،

اون بئش ياشيمدان توركجه و فارسجا مطبوعاتلاردا چاليشديغيم اوچون، گۆرمه ديبيم بير چوخ انسانلار لا ايلگى قورموشام. هر بير روزنامه و مجله ده ايشله ديبيم گونلرده، ياخيندا و اوزاقدا ياشاين اوخوجولاردان مکتوب و بو سون ايللرده الكترونيكى مکتوب يا خود ايميل آلميشام. بو مکتوبلار، منله مکتوب صاحيبي نين آراسيندا ايلگى ياراديبيلار. ايلگى لر دوام ائتديريليب، تئلفون واسطه لى دانيشيقلارا و بعضاً گؤروشلره سبب اولموشدور. آنجاق ان قالارقى ايلگى لر، اونلارى هئچ بير زمان گۆرمه ديبيم انسانلار لا اولموشدور. بو ايلگى، قلمدن و يازى لارين سطريندن قالخان بير ايلگى و هر بير زمان اؤزو ايله اوره ك دؤيونتوسو و هيجان حسى دوغوران آن لارى يارادان، ايلگى دير. ائله اونا گؤره، ايندى منيم ان ياخين دوستلاريم، مندن ان اوزاقدا ياشاينلار دير. بو منيم كئچميش ۳۸ ايلده كى عادت - عنعنەم اولموش و گونو - گوندن بئله دوستلاريمين آرتماسينا فخر ائتميشم.

نئچه آى بوندان اول، حؤرمتملى يازيچى و شاعر، اكبر حميدى «عليار»، منه زنگ ائتدى و «جمعه گونو كرجه ياشاين، شاعر دوستلارين بيرى نين گؤروشونه

عزیز حمیدی / شاعر:

حۆرماتلى شاعر رحمان آرازىن شعرلىنى اوخودوقدا منە ئالە گلدی کی او اۆزلویونده بیر ادبی درنکدیر، بوتون گنج شاعرلر اونون حضوروندا ایلەشيب اؤیره-نمەلى دیرلر. آشاغیداکی مصراعلار ایچیمدن سو کیمی آخدی آراز:

باخ «آراز» دا شعره، سۆزه،
 حئیرت الین ائندیر دیزه.
 قوی اوزه رریک سالیم کۆزه،
 خان آرازیم گلر گۆزه،
 «کۆنول یولون سال تبریزه».
 دور دولاناق بو داغلاری،
 گدیکلری، آرازباری.
 آلم، آرمود، گیلەناری،
 قابدان-قابا سوزه-سوزه،
 «کۆنول یولون سال تبریزه».
 کهلیک سوزور، دالدا فره،
 گئدیر بیزیم «هئرهور»ه.
 آی گۆزەل، گول دره-دره،
 کۆدهلری گزه-گزه،
 «کۆنول یولون سال تبریزه».
 قوجا تبریز منیم آنام،
 قوجاغیندا بهیم، خانام.
 اولارمی آنامی دانام؟

بیرگون «آجی» قیراغیندا
 بیرگون «اٹینال» اوچاغیندا
 «قاراملیک»، «شام قازان» دا
 کۆوره لیرم شعر یازاندا.
 گنجلییم تام سنده کئچمیش
 دادین دادیب، سویون ایچمیش.
 چۆلرینده دولاشمیشام
 گۆلرینده سولاشمیشام.

جعفری نین شعرلری، ائله بیل منیم اوشاقلیق و جوانلیق گونلریمین خاطرەلری ایدی. او منی، آنامین یادینا، آنا وطنی مین یادینا، تبریزین و گزیب-دولاشدیغیم کوچەلرین یادینا سالیر و کۆنلومون یولونو تبریزه ساری یوللاندىریردی:

آج گۆزلرین آنا، گۆزونه قوربان
 بیرجه کلمه دانیش، سۆزونه قوربان!
 اوچاغی آلیشدیر، اتوی قیزیشدیر،
 کولونه، اودونا، کۆزونه قوربان!

شعرده آراز تخلص ائدن و آراز کیمی جوشان رحمان جعفری، ایندی نئچه مدت دیر منیم وفالی دوستلاریمین بیرسی دیر. ایندییه قدر اونونلا تکجه اوچ دۆنه تئلفونلا دانیشمیشام، آنجاق ائله بیل ایللردیر دوستوم دور. یازی، خصوصیلە شعر ائله گوجلودور کی انسانی، گۆرمه دییی دوستلارلا ایلگی لشدیر و ائله، بو سبب دن آسیلی اولاراق حۆرماتلى شاعریمیزین یئنی کتابی نین باشلانیشیندا مندن ده بیر یازی نین گلمه سینە راضی لاشدیم و اوخودوغونوز بو قیسا یازی، بو دوستلوعون دوامی آرزوسو ایله یازیلیمیش دیر.
 عزیز شاعریمیزه جان ساغلیغی، اوزون عۆمور و یارادیجیلیغیندا اوغورلار آرزولاییرام.
 (قاینق: «یاددا چیخماز آعجا قیشلاق، ساری بولاق». قم. ناشر .
 آوای منجی، ۱۳۹۵) تهران - ۲۰ بهمن ۹۴

قوربان پورولى عيلار / آشيق، شاعر

آراز تخلصو رحمان جعفرى جنابلارى ايللا ياخيندان
تانيش اولاندان سونرا اونون شعرلى ايله ده تانيش
اولدوم. روان و آخيچى قوشمالارى، گرايلى لارى منى
اونون ياراديجليغينا وورغون ائتدى. شعرلرينده وطن
نيسگىلى، يورد حسرتى سانكى منيم اوره ييمين
سۆزلريدى. ائله جه ده اونون طبيعت وصفينده
دئيليمش شعرلى اوره ك اوخشاين، كۆنول آچاندى.
همده يازديغى شعرلر سازين دوشونه و آشيق
هاوالارينا ياتان، ياراشان شعرلردير، ائله او اوزدن ده
منيم شاعرين سازلا سسله نديرديگيم نئچه- نئچه
شعرى دينله ييجيلر طرفيندن سئويلىب
آلقيشانميش دير. گۆزل شاعريمزه يئنى-يئنى
اوغورلار آرزولاييرام.

(قايناق: «ياددا چيخماز آغجا قيشلاق، سارى بولاق». قم. ناشر .
آواى منجى، ۱۳۹۵). (قايناق: «ياددا چيخماز آغجا قيشلاق،
سارى بولاق». قم. ناشر . آواى منجى، ۱۳۹۵)
اورميه / قيش / ۱۳۹۴

سن ده دور گل گئده ك بيزه،
«كۆنول يولون سال تبريزه».
قوربت يئرده يووا قورسان،
ياخشى يوخسا ياوا قورسان.
غمى قاوا-قاوا قورسان،
كدرين قاووانسا ديزه،
«كۆنول يولون سال تبريزه».
كيبار قالب ياماجيميز،
اونسوز قالب اوماجيميز.
يونسوز قالب توخاجيميز،
آستاريميز چيخيب اوزه،
«كۆنول يولون سال تبريزه».
آراز، سۆزون داددى، دوزدو،
اوره بين كۆز، اوزون بوزدو!
هر بئيتين بير كتاب سۆزدو،
گلمه يه سن يامان گۆزه،
«كۆنول يولون سال تبريزه».
او خودوقجا سۆزلرينى،
گۆردوم ايسلاق گۆزلرينى.
ايزله ديكجه ايزلرينى،
دئديم آلقيش قلمنيزه،
«كۆنول يولون سال تبريزه».
گۆز مونجوغو دوزه-دوزه،
قيسقانيرام من ده سيزه،
بير گۆز آلتى باخ «عزبز»ه،
كسسكلرى ازه-ازه،
«كۆنول يولون سال تبريزه».
(قايناق: «ياددا چيخماز آغجا قيشلاق، سارى بولاق». قم.
ناشر . آواى منجى، ۱۳۹۵) ۹۴/۹/۱۰

گۆودهسی نین تیکانلی مفتیلر آراسیندا سینیرلنمیش، او سینیرلرده قاری دوشمانلارین دیرناق ایزلرینی دوپان شاعر، یورمروغونو دیونله ییب، غضبینی ده گیزله ده بیلمیر. اوره یینی قهر توتوب کئچمیشلرینی اوخشاییر .

(قاینق: «یاددا چیخماز آغجا قیشلاق، ساری بولاق». قم. ناشر
آوای منجی، ۱۳۹۵)

تهران / قیش / ۱۳۹۴

حسین محمدخانی «گوئیلی»

شاعیر اولایلمزسن آنان دوغماسا شاعیر

میس سن آ بالام، هر ساری کۆینک قیزیل اولماز
«اوستاد شهریار»
شاعیرلیک دئدیگین آلاهی وئرگیسی دیر؛ یعنی دوغرو
آنلامدا شاعیر اولانلار، شاعیرلیک استعدادینا مالیک
اولاراق، اصلن درس اوخوماسالار دا، شعر سؤیله مکده
هئچ ده چتین لیک چکمه یه جکلر. آغیزلاردا اولان
مینلرجه بایاتی، آنا لایلالاری، اوخشامالار، آغی لار،
اوزان داستانلاریندا گئدن شعرلرین بؤیوک حیصه سی
کسگین لیکله دئمک اولار تحصیل آلامیش، آنجاق
ذاتن شاعیر دونیا یا گلمیش کیشی لر و قادینلارین
همین آلاهی وئرگیسی اولان استعدادلاری نین
گۆرونوشودور.

مهدی عبداللهی «یئنگ آبادلی»

«کۆنول یولون سال تبریزه» کتابیندا شاعر احساس و
دویغو سویوندان هابئله عقل و منطق اونوندان گۆزه ل
بیر خمیر یوغرولدوب، او خمیری اوخوجولاری نین
شعرلرین آلووندان قیزارمیش اوره کلری نین تندیرینه
یایماقدادیر. عقلین احساسی بیرلشدیریپ، اوخوجونو
تام اؤز اختیارینا آلیپ، هارالارا ایسته ییر آپاریپ.

شاعر بوتون زیروه لردن آشیر، دوزنگاهلاردا تورک
اثلرینی آراییب تاپیر، اونلارین عنعنه لرله یاشاییر،
اونلارلا قاریشیر، اونلارلا آلیشیر. سون درجه ده
باجاریقلا بو اثللرین داورانیشلاری نین، تاریخی نین،
عادت – عنعنه لرین عکس صداسینی مصراعلار
کۆچوروب، قهرمانلیقلارینی اؤن پیلانا چکیر. داغلاردا
دولاشیر، یاماجلاردا بیر ترلان کیمی سوزور، طبیعتین
نفسی ایله دینجه لدیجی فضالاردا قاناد چالیر و اؤزونو
بیر آزاد قوش کیمی حیص ائدیر. دره لرین حیات
سویو جوشدوران بولاقلاری نین گۆزه سیندن قانتاریپ،
آذربایجانین حیاتی نین ابدی لشدیرمه یه دوغرو جان
آتیر.

بعضا ده اوره ک سیخجی دوروملاردا، آذربایجانین و
بوتون تورک دونیاسی نین بؤلوک- بؤلوک اولموش

قاباغینا قویمالی اولدوقلارینا گۆره یئنه ده سئچیم چتین اولور. بونون سببی نه دیر؟ سۆزسوز کی، بونون سببی شاعیرین اؤزونه قاییدیر. بو گونه کیمی اثرلرینه اؤن سۆز یازدیغیم شاعیرلرین ایچینده هئچ بیرسی نین آراز قدر مطالعه سی اولدوغونو دویمامیشام. او، یالنیز شعر کتابلاری دئییل، تاریخ و ائل بیلیمی میزین چئشیتلی قوللارینی دا اؤیره نیش و منیمسه میش دیر. بونو اونون شعرلریندن چوخ یاخشی دویماق اولور. اوسته لیک بو کی، اونون شعرینده آتا- بابا یوردو اولموش سئحیرلی طبیعتلی قاراداغ ماحالی، اورانین داغلاری، مئشه لری، چاپلاری، بولاقلاری، اوزانلاری نین سازلاری، سۆزلری، ائله جه ده عادت- عنعنه لری، خالقین دانیشیق دیلی نین ده ائنگیسی آزا اولمامیش دیر.

طبعی آراز کیمی جوشماقدا اولان شاعیر، باشقا اثرلری دیقتله اوخویوب- اؤیره ن کیمی تورک دونیاسی نین ادبی شاه اثری و انسانلیق مکتبی اولان دده قورقود بویلا ریندان دا غافیل اولمامیش، اونلاری آرتیق دیقتله اوخوموش، دریندن اؤیره نیش، قاورامیش، منیمسه میش، اتینه، قانینا، جانینا سیندیرمیش دیر. بئله کی، ائلمیزه و ائلمیزین طالعینه ده دده قورقود کتابی آچیسیندان باخاراق بئله سؤیله مکده دیر:

سۆیوندان، کۆکوندن دؤنمز بیر ائلین

آی، اولدوز، گونشی سؤنمز بیر ائلین

گۆی تانریدان اوزو چؤنمز بیر ائلین

ناسیل یاشاماغی قورقود بویوندا

قوبوز چالمیش، سؤی سؤیله میش تویوندا.

قاراداغ بؤلگه سی بو گونه کیمی بؤیوک و اوستاد اوزانلار او جومله دن دده قوربانلی، عاشیق حسین جوان و باشقالارینی بسله میش دیرسه، اونلارین هامیسینا سایغی ایله یاناشاراق، اوزانلار اوزانی و دده لر دده سی دده قورقود و اونون آدی ایله باغلی بویلا ر ایله دوغرو آنلامدا یوغرولموش، قایناییب- قاریشمیش و بیرلشمیش شاعیر آراز، همین بویلا ری بیر اوخوجو

سۆز یوخ کی، ائله بو آلاه وئرگیسی و ذاتی شاعیرلیک قابیلیتی ده تحصیل آلماق، باشقا شاعیرلرین اثرلرینی اوخوماق، شعرلرینی دینله مکله داها آرتیق پارلا یا جاق دیر. بونو دا سؤیله مک گره کیر کی، ذاتی شاعیرلیگین ده اؤلچوسو و گوجو هامیدا بیر اولماییر، بلکه بعضی لرین طبعی داها دا آخارلی اولاراق، آزا زماندا اوزون و یارارلی بیر شعر یازا بیلیرلر.

هر بیر شعرین اوخوجو و دینله ییجی یه اولان ائنگی گوجو اونو یارادانین ذاتی اولان شاعیرلیک قریحه سی، تخیول و دوشونجه گوجو، دنیا گۆروشو، گۆروب- گۆتوردوکلری و اوخویوب- اؤیره ندیکلریندن آسیلی دیر.

بوتون اوخوجولارینا ائنگی بوراخیلین، شعرلری ایله چوخلو دوستلار و تانیشلار قازانان شاعیرلردن بیر دده حؤرمتلی شاعیر دوستوموز رحمان جعفری دیر. شعرلرینده آراز تخلص ائله یین رحمانی دوغرو دان دا آلاه شاعیر یاراتمیش دیر. هله بو گونه کیمی بیر دؤنه یاخیندان گۆردوگوم بو شاعیرین گون ایشیغی گۆرموش و گۆرمه میش شعر دفترلرینی وراقلا دیقجا نه قدر شاعیر اولدوغو آرتیق گۆزه چارپیر.

بعضن آدام بیر شاعیرین ایشله دیگی بیر اثرینه اؤن سۆز یازمالی اولدوقدا و یا یازماق زوروندا اولدوقدا، اونون شعرلری اطرافیندا دانیشماغا هئچ بیر اوره یه یاتان پارچا، بئیت و یا میصرع تاپا بیلمه ییر. بو گونه کیمی چوخلو بئله- بئله ایشلره دوشوب چیخدیغیمی هئچ واخت اونودا بیلیمیرم.

شاعیر آرا زین الینیزده اولان شعر دفترینه فیکریمی سؤیله مکده ده چتینلیکله قارشیشیرام؛ آنجاق بو قارشیشیلا شما سؤیله دیگیم باشقا کیتابلاردا قارشیشیلا شما ایله بوتونلوکله فرقلی دیر. اونلارین عکسینه اولاراق بورادا بو قدر سئچمه لی و اؤرنک گۆسترمه لی پارچالار و میصرع لارین ایچیندن آدام بیلیمیر هانسینی سئچسین، هانسی قالسین؟ دئمک شعرلرین هامیسی گۆزهل و ساده دیلده دئسک قوناق

دلی دومرول، بوغاج، قاراجیق چوبان
 قورقود بویلارینی بای لر دینله میش
 بیر- بیریندن ایگید یئی لر دینله میش
 هابئله:

ایچ اوغوزون، دیش اوغوزون منلیگی
 قورولتایی، توی- دویونو شنلیگی
 آلاسیوان، آلاچیغی، گونلوگو
 قورقود بویلاریندا نارین یاز یلمیش
 قایالار دوشونده داشا قاز یلمیش

تورک دونیاسی نین باش اوجالیغی، زنگین
 مدنیتیمیزین پارلاق اولدوزو و دنیا چاپیندا سایى آز
 اولان شاه اثرلرین بیرى یعنی دده قورقود کیتابی نین
 اؤنمی اوزره شاعیر آراز سؤیله بیر:

آتالار سیلینمز ایز قویوب گئدیپ
 قیلجیدان کسرلی سؤز قویوب گئدیپ

شاعیر آراز حاقلی اولاراق، دده قورقودون معنوی
 حیاتی نی ائلی نه، ائلی نین ایسه یاشاییشینی قورقود
 آتانی ن سازینا- سؤزونه، میراث قویدوغو زنگین مدنیت
 باغلی بیله رک بئله سؤیله بیر:

دده قورقود، ائلی وارکن دیری دیر
 آشیقلارین اؤنده گئدن بیرى دیر
 ارنلرین اوجاغی دی، بیرى دیر
 نوح قدر یاش وئرمیش تانری دده مه
 قویوزو سوساندا ائل باتیر غمه

سؤزو گئدن میللی داستانلاریمیزی چوخ یاخشی
 قاورایان، اینجه له یین و درینلیک لرینی باشا دوشن
 شاعیر اوغوز ائل لری نین آراسیندا قبول اولموش
 دؤیوش قوراللاری، آخاریندا اولان سوسیال یاشاییش
 طرزى، انسان سئوه رلیک و ساغلام اجتماعی حیات
 دورومونو اوخوجولارینا نه گؤزه لجه سینه
 آشیلاماقدادیر:

بؤیوک روحو دؤرد دیوارا سیغما ییب،
 بیر کیمسه نی سیخیشدیر ییب سیغما ییب

کیمی اوخومامیش، بلکه اونلاری بیر مکتب کیمی
 گؤتوره رک، وار گوجو ایله بو مکتبی اؤیره نمیش، اوند
 گئدن هر نه یی اولدوغو کیمی سؤیله یه بیلیمیش دیر:

ایچ اوغوزون شانلی بایات بویوندان
 اوغوز خانین توره مه سی، سؤیوندان
 اولدوزوندان، گونشیندن، آییندان
 دده قورقود آدلی بیر ار قوپموشدو
 دورلو سؤزو اوره کله هوپموشدو.

شاعیرین بعضن ائله شعر پارچالاری ایله توشلاشیریق
 کی، اوند دده قورقود کتابیندا سؤزو- صؤحبتی اولان
 نئچه- نئچه قونولاردان دانیشیلیر. اونلاری
 آچیقلا یاراق اوخوجونون گؤزو اؤنونه گتیریر:

سئوگی- محبتین جوشان بولاغی

دولانباچ بوللارین یاخین- اوزاغی

ایتی قیمیزلارین دؤلو چاناغی

قورقود بویلاریندا دوزولوب گلیر

یالچین قایالاردان سوزولوب گلیر

آراز بای ویلایت بییه سی و غئیبدن تورلو خبرلر
 سؤیله یین، کؤنلونه آلاه طرفیندن ایلهام اولان قورقود
 آتانی ن نفسی نین ایستی لیگینی دویموش، خئییر
 دو عاسینی قازانمیش، خیال عالمینده همین بویلاردا
 گئدن جریانلار قوشولموش، هر نه یی اینجه روحو ایله
 دویاراق، همین دیوغلارینی دا قلمه آلیب
 اوخوجولارینا گؤستر مگی یاخشی جاسینا باشارمیش دیر:

قوجامان بیر ائللین بای لیک- خانلیغی

شرفی، شؤهرتی، قهرمانلیغی

انسان سئوه رلیگی، ایستی قانلیغی

قورقود بویلاریندا داشیر، چاغلا بیر

سئوگیلر گول ده ریر چلنگ باغلا بیر.

خیال دونیاسیندا اؤزونو دده قورقود داستانلاریندا
 سؤزو گئدن مجلسلرده حسّ ائدن شاعیر، همین
 مجلسلرده گؤردوکلرینی بئله آچیقلا ییر:

ساغدا باییندیر خان، سولدا قازان خان

باشدا ایلشمیشدی اوغوز خان خاقان

يايلاغىن قورويوب چۇلون گۈزلەيك.

شاعىر آراز چوخ ياخشى بىلىركى، هر بىر مىلتىن كىملىك سىدى اونون دىلى، ادبىياتى، تارىخى و مدىتى دىر و بونلارى اليندن آلىنان و يا ايتىرن مىلت اۇلو مىلتلردن سايىلار. مدىتىنى آتان مىلت اۇزو دە اونونلا بىرلىكدە يوخلوق وادىسىنە آتيلاجاق دىر. او، بئله بىر فلسفى دوشونجهنى بىر بئىت دە و چوخ سادە بىر دىل ايله بئله آچىقلاير:

دده قورقود بويلاريندا ائل ياشار

سازلى - سۇزلو دوغما آنا دىل ياشار

دده قورقود بويلاريندا اوخويوروق:

- ساغالماز يارانى آنا سودو- داغ چىچكى ساغالدار!!!

بو عىبارتدن نە آنلاماق اولار؟

بىزجه بورادا آنا، ائل و ائلىن سۇيونون - كۆكونون سىمگەسى، داغ و اونون چىچكى ايسە ائلىن ياشادىغى وطنىن سىمگەسى و رمزى دىر. آچىق سۇز بو كى، انسانىن و مىلتىن ياشايشى، اونون سۇي- كۆكونە و وطنىنە باغلى دىر. بونلاردان قىرىلارسا حياتدان قىرىلاراق تارىخدن سىلىنەجك دىر. آنجاق بونلارا باغلى قالماقلا قارانلىقدان آيدىنلىغا، آغىر دورومدان خوشبختلىگە، خئىرە- بركتە اوغراياجاق دىر:

داغ چىچكى درمان اولدو آغرىما،

دومانلىقتا بۇز قورد چىخدى اوغروما.

سايغىلى اوخوجولار، شاعىر آرازىن بو اوچونجو شعر توپلوسو و بو توپلونون بىر بۇلومو «دده قورقود بويلارى» باشلىقلى منظومە بارده بو قدر دانىشماغا قناعت ائدىر، كىتابىن باشقا شعرلىرى اوزره فىكىر سۇيله مگى باشقا قلم صاحىبلىرى و اوخوجولار بوراخىر، شاعىرە داها آرتىق باشارىلار، اوزون و بركتلى عۇمور آرزولايلاق سۇزومه سون قويورام.

(قايناق: «دده قورقود بويلارى». قم. ناشر. آواى منجى، ۱۳۹۵)

حسین م. گونئىلى ۱۰/۶/۱۳۹۶

دوشمانىن دا سويون، آرخىن بىخمايىب

چىلپاقلارى هاردا گۇروب دۇنالدىب

يولسوزلارى حاق يولونا يۇنەلدىب.

همىن مىصراعلاردا گۇرونن كىمى دۇيوش مئيدانى و اۇلوم - دىرىم ساواشىندا دا اخلاق و انسانلىق ديه رلرىنى قورويان اۇغوز ائللرى نىن بئله- بئله گلىشمىش و فخرله دونيايا گۇسترمەلى داورانىشلارىنى آلقىشلایاراق، همىن داورانىشلارىن باشى اوچالىق گتىرن سونوجلارىنى دا اولدوقلارى كىمى گۇستره بىلىر.

يوردون سىنىرلارى گۇز تك قورونموش

دوشمان دىزه چۇكموش، دوشمان سورونموش

داغلار لاله رنگلى كوركون بورونموش

ياغى نىن آغ گونون قارالتمىش ائللر

اۇلمز افسانەلر ياراتمىش ائللر

گئنىش دونيا گۇروشو ايله تورك مىلتلرىن تارىخى، جوغرافىاسىنى ياخشى بىلن، تورك سۇيلو مىلتلرىن هامىسىنى بىر آغاجىن بوداقلارى سايان، ائشسىز ائل بىلىمى ميز ايله آلىشمىش شاعىر دده قورقود بويلاريندا آدى گئدن بايبورد قالاسىندان كور اوغونون چنلى بئلىنە، آلتاى داغلارىندان اورەگى اود، باشى قارلى ساوالانا يۇل سالا بىلىر. سۇوغاتى قارداشلىق، سۇيداشلىق، سۇوگى و محبت اولان آرغىشلارىن يولونو ايزلەير.

جان بىر، قان بىر دوغما قارداش ائلىنە

آنا لايلاسىنا، آنا دىلىنە

بايبورد قالاسىنا، چنلى بئلىنە

توكنمز محبت، سۇوگىسى واردىر

باغلارى گول - چىچك، داغلارى قاردىر

.....
ائلىمىن، دىلىمىن تمل داشىندان

ايللرىن، آيلارىن قان يادداشىندان

آلتاى - ساوالانىن اوجا باشىندان

گئدن آرغىشلارىن يولون ايزلەيك،

میرزە رسول اسماعیل زادە دوزال

اۇن سۇز

بىلىمىم شەرىمىزىن، قوشغوموزون تارىخى گىدىب ھارالارا چاتىر، اما بىلىم كى دىلىمىز اۇز اينجىلىرىنى دوزوب قوشدوغو آندان، قوشغوموز دا اۇزونو بزەيب اۇنە چىخمىش دىر. آيدىن دىر كى ايلك شەرلىرىمىزىن دوزگون، دوزمىللى قافىەسى، اۇلچوسو اولماسا دا صاف و آرى اورە كلردن قايناقلىدىغى اوچون، چوخ اورە يە ياتان اولموشدور. بونو اسكى زامانلاردان بىزە يادگار قالمىش، ائل - اوبامىز، آتا - آنالارىمىزدان سىنە بە سىنە كىچىب گلن و بىزىم غملى - شنىلى حياتىمىزى اۇز تائىرىنە آلمىش باياتىلاردان سىزمك مومكوندور. بلكە دە و يا مطلق ائلىمىز اۇز قوشغولارىنى ايلك دفعە باياتى، آغى، اوخشاما طرزىندە، اۇلچوسوندا دئىيلن نغمەلر فورماسىندا انتظاما سالمىش دىر.

بئلە دە اولمالى دىر، اونا گۇرە كى ان قديم منبع و قايناغىمىز اولان محمود كاشغرى دن دە بو طرزە كى قوشغولارىمىزدان نمونەلر وئرمىش دىر: "آلپ ارتونقا اۇلوبو ايسىز اۇجون آدىمو، شىمدى اورەك

بىرتىلور" كىمى آغىلار گۇستىر كى باياتىلار و مسجع و قافىەلى سۇز لىجىملىرىنىن ايزىنى "دەدە قورقوت" كىتابىندا دا اولدوقجا راست گليرىك، دەدە قورقوت سۇيلەمىش دىر:

گۇرونور كى ايلك قوشغو نمونەلرىمىزىن تارىخى، مین ایل دئىيل، بلكە عكسىنە نىچە مین ایللر بوندان اولە قايىدىر. او دا اۇلچوسو ھجا دا اولسا بئلە، منظم اولمايان سۇز بىچىملىرىنە، بىر دە اۇلچوسو ھجا وزىنىدە قايدالى اولان باياتى فورموندا مئىدانان گلەمىش دىر.

ھجا اۇلچوسوندا اولان قوشغولارىمىز درەلر، تپەلر، ائنىشلر، يوخوشلار، مختلف شرايطلر آشراق و مختلف شكىلە - قوشما، گرايلى، دوبيتى، تجنىس، جىغالى تجنىس، مخمس، دۇردلوكلر، ھدە - قورخو و بو كىمى اۇلچولر و بۇلگولرە دوشەرك گونوموزە گلەب چاتمىش دىر و اۇزونو، فورمونو، قابىلىتىنى ايتىرمەمىش دىر و بىر سىرا خلىقلىرىن شەرلىرى اوغراىبقلارى كىمى عروض و ھجد شەرلر فورماسى قارشى سىندا اۇزونو باش اوچا ساخلايا بىلمىش دىر. بو اوزدن ايسە شەرىمىز آشىق صنعتىنە بورجلودور. اگر آشىقلار و ھجا شاعرلىرى اولماسايدى چوخ گومان كى بىزىم دە بوگون ھجا اۇلچوسوندا دئىيلن قوشغولارىمىز تورپاقلار آلتىندا قالاچاقدى.

بو اوزدن و اۇلچولرىن انتظامسىزلىغى اعتبارى ايلە باشقالارى اوچون يئنى شەر و شەر نو سايىلان قوشغو فورماسى بىزىم اوچون كۇھنە و اسكى شەر سايىلىر. بو دا ھجا اۇلچوسونو قورويوب ساخلايان شاعرلىرىمىزىن فعالىتلىرى نتيجه سىندە باش وئرمىش دىر. شاعرلىرىمىز عروض اۇلچوسو ايلە ياناشى ھجا اۇلچوسونو دە قورويوب ساخلامىشلار. عروضون چرىچەلى (قالب)، چرىچەسىز (يئنى شەر) شەرى ايلە ياناشى، ھجا اۇلچوسونو دە بىشىرىب دوشورمك زامانلا آددىملاشاراق، ائلىمىزىن، اوبامىزىن غمىنى و شنىلگىنى ترنم ائتمىش لر. بىزىم كند حياتى و طبعى دىلىمىزله آكادئىمىك دىلىمىزىن آراسىندا

رحمان «آراز» ین بوگونه کیمی اوچ شعر کتابی چیخمیش دیر. هر کتابین اؤن سؤزونده رحمان «آراز» ین اؤزونه مخصوص ادبی قابلیتی و پوئتیک خصوصیتی آزاجیق دا اولسا آراشدیرلمیش و آیدینلاشمیش دیر.

الینیزده کی بو دؤردونجو اثر ده بعضی جهتلردن، ایستر فورما، ایسترسه ده محتوا باخمیندان قاباکی اثرلردن معین میقداردا فرق لنینر. بو فرقلی جهت اونون ادبیات فزاسیندا قدرت و پوئتیک گوجونون نه درجه ده گئنیش اولدوغونو گؤستریر. بو اثر شاعرین شعر و صنعت عالمینده، ادبی یارادیجیلیغیندا نه قدر باجاریقلی و مهارتلی اولدوغونون گؤستریحی سی دیر. ایشلتدیگی تصویرلر، افادهلر، آتالار سؤزلریله قاریشیق سؤز افادهلری و سؤز بیرلشمه لری، ادبی- بدیعی مقاملار، هابئله دیلی نین سلیس و آخارلی اولدوغو، سؤز داغارجیغی نین گئنیش لیگی و دوغوردان دا اونون استعدادلی، بیتیمیش، تجربه لی و اوستاکارلیغینی گؤستریر.

بوندان علاوه، دیلی نین تمیزلیگی، آذربایجان تورکجه سی نین اینجی لرینه تانیس اولماغی، دیلین قایدا- قانونلارینا گره یینجه رعایت ائتمه سی رحمان «آراز» ین تکجه پوئتیک حیسیات و شعریت طبعینه مالک اولماسینی دئییل، همده دیل، ادبیات، شعر و ادبی صنعتکارلیق مطالعه اهلی، ساوادلی و بو ساحه لرده چالیشقان اولدوغونو گؤستریر.

بونو اونا گؤره قید ائتدیم کی باشقا دیلیمیزین قایدا- قانونلارینی و شعریمیزین معاصر طلباتینی بیلمه یین و یا اؤیره نمه یین و یا اؤیره نمه یه جهد گؤسترمه یین شاعرلیمیز اوچون بیر باشا سالما مئسازی کیمی سرلوحه اولسون.

رحمان «آراز» دیلیمیزین قایدالارینی و پوئتیانین واجب و گره کلی اولان ساحه لرینی آنقارنیدان ارث گتیرمه میس دیر. او بو قابلیتی یعنی شعر سؤیله، قوشغو دئمه، بایاتی- آغی، بویلاما قابلیتینی اؤزونده گؤروب دریندن درک ائتدیگده، بونو خلقی نین،

سلسله حلقه لری نین قیریلما ماسی نین سیری ده ائله بوندادیر. همده بو شاعرلر، آشیق لار و هجا- عروض اؤلچوسونده یازیب یارادان قوشغوچولاریمیز بو حلقه لرین محکم لنمه سینه یاردیم ائتمیشلر. بوگون کند حیاتی نا و دیلیمیزین ابتدایی دؤورلرینه عایید اولان سؤز بیچیم لری مثال اوچون: "گیرمه لی کول دئییل دیر"- کیمی سؤز بیچیم لری کند حیاتی نندا یاشایان، طبیعت فزاسیندا نفس چکن ائلیمیزه یاد و آنلام سیز اولمادیغی کیمی، آکادمیک شخصیت لری میز و شهر شرایطینده یاشایان خلقیمیز اوچون ده یاد و آنلام سیز دئییل دیر. اما فارس دیلینده "چراغ سبز نشان دادن"- کیمی سؤز بیچیم لری شهرده یاشایان معنالی اولسا دا، کند حیاتی یاشایان فارس دیلی ائللره معناسیز و یاد گلیر. او بونون معناسینی باشا دوشمور. بونون دیلی همین مقامدادیر. بیزیم هجا و عروض اؤلچوسونده یازیب یارادان یازیچی لاریمیز و شاعرلیمیز کئچمیش ایله چاغداش عصر آراسیندا کؤرپو یاراتمیش و اسکی دیل ایله معاصر دیلین آراسیندا کی حلقه لرین قیریلما سینی یول وئرمه میشلر. بو اوزدن عروض اؤلچوسو ایله یاناشی هجا اؤلچوسونو ده قورویان شاعرلری میزین نه درجه ده اهمیتی اولدوغو بلله نیر.

همین مقصد، هدفه قوللوق ائدن شاعرلری میزین بییری شاعر رحمان «آراز» دیر.

«آراز» تخلصی ایله شعر یازان رحمان جعفری ۱۳۴۰- جی شمسی ایلینده قاراداغ ماحالی نین آغجاقیشلاق آدلی کندینده آنادان اولموش و «آراز» تحصیلاتینی دوغولدوغو یئرده و سونرا تبریز شهرینده داوام ائتدیرمیش، یاشاییش اوچون تهرانین کرج شهرینی سئچمیش و بو شهرده یئرلشمیش دیر. اونون ادبی و مدنی بیغینجاقلار، اوچاقلار و شعر مجلس لرینده سوره کلی حضورو اولماسا دا، اجتماعیتین دوروموندا خبرسیز قالمامیش، شاعرلیک قوه سی زامانلا آدی ملامیش و گونده لیک سوژئتلری بئله گؤز اؤنوندن یاییندیرمامیش دیر.

ائتمک و همدە آنلايش ايله نطق آراسيندا گۆزەل
علاقە ياراتماقدا قابليتيني و باجاريغيني گۆسترير.
آنلايش باخيميندان دا شعر ماراقلی دير. شعر
پارچاسی نين قافيه سۆزو يعنى «منم» سۆزو تکجه
شاعره عايد دئييل دير. بو «من» شاعرين خلقينى
ايفاده ائدن من دير. باشقا سۆزلە دئسك داش التدا
قاليب چينجیلیب ازيلن، وطنيندن آيرى دوشن،
غوربتده هميشه گۆزلى يوللارا دوزولن، اورهيى
داغلى، يالقيز و اومود يئرى اولمايان و نهايت شمع
کیمی گونو- گوندن آريقلايب سوزولن شاعرين
خلقى دير و شاعر همان خلقين ايچرى سينده ياشايان
دردى انسانلارين بيريسى.

بوتون قاراداغلى لار دئمک اولار کى تاريخ بو يو
بوجور آجينا جاقلى حيات ياشاميش خصوصيله شاه
رئزيمى دؤورونده بير تيكه چؤرهک اوچون غوربت
اؤلكه لره باش گؤتوروب ايشله مگه گئدن قاراداغلى
يوزلر و مينلرجه دير. باكى نفت داشلاريندا ايشله ين،
باكى زاوودلاريندا يا دنيز ليமானلاريندا حانبالليق ائدن،
چالوس تونلرلينده، مازندران يوللاريندا، داش كؤمور
معدنلرينده، تهرانين كوچه لرلينده، بندرعباس، كيرمان
ايش يئرلرينده ايشله ين قاراداغلى لارين طالعى
حقيقتن ده آجينا جاقلى اولموشدور. بدبخت حياتدان
اؤلاديني گؤتورب قاچان و غوربت يئرله كؤچنلر ده
آز اولماميشلار. هله انقلابدان سونرا دا اگر بو كيمي
قاراداغلى لار الى چؤره يه يئتميش اولسا دا آما گئجه-
گوندوز وطن حسرتى، يوردلارينا، اوبالارينا قايتما
عشقى، كئچميش حياتى بير داها قايتارما حسرتى
اوره كلرينى درده گتيرميش و اؤز طالع لرلينده هميشه
گيلى لنميش بو آجى حكايترلى نظره آلا رساق
گؤره ريک كى شاعر رحمان «آراز» دا نه درجه ده
وطن حسرتيندن كدرلى و غملى دير و گونو غوربتده
نئجه كئچير:

خيال عالمينده كئچير گونلريم،

دورنا قاناديندا اوچور گونلريم.

غم داغيندا يوكون آچير گونلريم،

ائلى نين ادبى دىلى ايله مئيدانا گتيرمگى، يازيب
ياراتماغى واخت قويوب اؤيره نميش و سونرا پوئتيك
قابليتيني كاغيذ اوزه رينده باشقا وطنداشلارينا،
ائلرینه اؤتورمگه دىل قابليتيني ده الده ائده
بيلميش دير. بئله اولدوقدا گۆزەل فكرينى، حيسينى،
دويغوسونو، تصويرلرينى، غميينى، حسرتينى،
قايعى سينى، عشقيني، سئوينجينى گۆزەل بيچيمده،
گۆزەل دىل، گۆزەل افاده، سۆز و كلاملا عكس ائتديره
بيلميش دير.

محتوا نقطه ی نظريندن ايسه بو مجموعه ده
توپلانميش شعرلر شاعرين نه درجه ده ائلينه، اوباسينا
قايعى كئش ليگيني، دوغما وطنينه محبتيني و
ائليندن، اوباسيندان آيرى دوشسه ده، دائيما وطن
حسرتى ايله ياشاماسيني گؤسترير.

شاعرين بو شعر توپلوسونا نظر سالديقدا گؤروروك كى
شاعر بيرينجى، اؤز طالعيندن گيلىلى شاعردير:

دونيايا گؤز آچيب گلندن برى،

داش آلتدا چينجیلیب ازيلن منم.

وطندن آيريلماق سورگون دئمك دير،

گۆزلى يوللارا دوزولن منم.

كؤنلومه سانجیلان اوخا نه دئييم،

چارپازدان چكيلن داغا نه دئييم.

سولا نه سؤيله ييم، ساغا نه دئييم،

شام كيمي آريه ن، سوزولن منم.

شاعر درد اليندن نه درجه ده آغير- عذابدا
اولدوغونو گۆزەل شكيلده ايفاده ائدير و بو دردلرين
تأثيرينده ات كيمي داش آلتدا قاليب چينجیلديغيني
سؤيله يير. چينجيلمق سۆزونو تام دوزگون و اؤز
يئرینده ايش لتميش و او عذابى گؤسترمك اوچون بو
سۆزون استفاده ائتمه سی چوخ ماراقلی دير. بو سۆز
بوتون قاراداغلى لار اوچون او قدر تانيش دير كى حتا
آتالار سۆزو سويه سينه چاتميش بير تركيب و سۆزدور.
همده او آغير عذابى بيلديرمك اوچون بو سۆز تام
يئترلى دير. بو دا شاعرين هم اؤز حسياتيني عكس
ائتديرمكده همده خلق سۆزلريندن يئرینده استفاده

شاعرین بیر دقیقه‌سی بئله، گویا کند حیات
یاشاییشی و داغ- یایلاغی خاطرلاماسیندان کنار
کئچمیر. داریخمیشام ردیفلی شعرینده:

داش بولاقدان سو ایچمگه،
حسرت قالیب داریخمیشام.
ائل کورپوسوندن کئچمگه،
حسرت قالیب داریخمیشام.
بیرجه آغیز اوخوماغا،
سؤزو- سؤزه توخوماغا.
قیزیل گولو قوخوماغا،
حسرت قالیب داریخمیشام.

شاعرین ان گوجلو باجاریغی خلق سؤزلیرنی
یئرینده ایشلتمه‌سی و سؤزلیرن گؤزهل دوزوموندن
گؤزهل معنا آلماسی دیر. تصویر، بدیعی خاراكتئرلی
اوبرازلار، گئچک حیاتی گئچک‌لیکله گؤسترمه،
معنوی و سؤز صنعتی، آتالار سؤزوندن اولدوقجا
یئرینده فایدالانما قابلیتی شاعرین شعرینده داغا
وورو. شاعر وطنیندن آیری دوشمه‌سی، حقوقلارینین
تاپدالانماسی، غوربت و حیات غمی - کدری و ائلینه،
اوباسینا اولان حسرتینی و محبتینی گؤزهل بیچیمده
تصویرلندیریر. همده ائلیندن، اوباسیندان، یوردوندان-
وطنیندن دیدرگین دوشوب گئدنلری ائله گؤزهل
سسله و ماراقلی شکیلده سسله‌ییر و چاغیریر کی،
قاییدین ائل- اوبا سیزی گؤزله‌ییر. همده شاعرین
دیلمین تمیزلیگی و ایشلندیگی بیکر و اوریه
یاتیملی سؤزلر شعریتینی هم معنا و هم سؤز
گؤزهللیگی داها دا آرتمیش دیر:

گونش گؤیده گریلیردی، «آراز» ین ساچلارین یاد ال
داراماز، ائلدن گلن پایدا اولور، غم داغیندا یوکون آچیر
گونلریم، قارتال دده‌میزین سئرحه اوغلو کیمی ایفاده‌لر
شاعرین ادبیاتدا بؤیوک باجاریق و مهارت صاحبی
اولدوغونو گؤستریر. بیز جناب رحمان «آراز» ا موفقیت
آرزولاییریق، اومود اندیریک کی، یاراتدیغی اثرلر
خلقیمیزی باریندیراجاق و ادبیاتیمیزدا اثرینی و ایزینی
یادگار قویاجاق.

(قایناق: «اوزان ددهم»-تهران. انتشارات دانشیاران ایران. ۱۳۹۹)

قایالاردان قوپان، اوزولن منم.

سؤز چوخ گؤزهل ایفاده اولونوب، یاغ کیمی یاییلیر.
داغ کیمی آغیر، معنجا گئیش و فکیرجه درین دیر.
بو شعر توپلوسو باشدان آیاغا بو حسیاتلا دولودور:

ایلردیر دوستاغام دؤرد دیوار ایچره،
اوره‌ییمدن دره- تپه، داغ کئچیر.
اوزون دره بویو سالخیم سؤیودلر،
آلمالی، هئیوالی، نارلی باغ کئچیر.
گوندوزوم گنجهمله قاریشیب منیم،
داشلی ساحیل‌لره دایانیب گیم.
اودلانیب گولشنیم، الیشیب زمیم،
قلبیمین باشیندان قیزیل اوخ کئچیر.

شاعرین باشقا شعرلرینده ده ائل حسرتی، یورد
حسرتی، غریبسه‌مک حسی، قاراداغا محبت داغا
وورور:

یایلاقدان ائلری کؤچموش بیر داغام،
ایلردیر قالمیشام ائل حسرتینده.
ق‌فی وورمور قارتالار، کیشنه‌میر آتلار،
گؤزلیم دومانلی یول حسرتینده.
کؤلگه‌لی، گونشلی قوزئی- گونئی‌لر،
چالینمیر توتکلر، سیزلامیر نئی‌لر،
کیشنه‌میر گؤی آتلار، گورونمور مایلار،
قاراقاشقا ایفجین نال حسرتینده.

«گؤزوم وار» ردیفلی شعرینده شاعر پایتخت نشین
اولوب شهر حیاتیندا یاشاییرسا دا، اصلا ایسته‌میر
اؤزونو کندیندن، کند حیاتیندان، کند ائویندن آیری
تصور ائتسین:

قاراداغ، کندیمیز اغجاقیشلاغین،
آللی- گوللو یایلاغیندا گؤزوم وار.
آغ سوواقلی، رف-تاخچالی ائومیزین،
سکی، ائیوان، اوتاغیندا گؤزوم وار.
اوجا زیروه‌لرین لاپ هوندورونده،
ساری قایماق، کره، شور، پئندیرینده.
آنام چوره‌ک یاپان چؤل تندیرینده،
سود بیشیرن اوجاغیندا گؤزوم وار.

باقر رشادتی

تکجه تانری کلمه سی اوجادیر

محتشم قاراداغلی «رحمان جعفری، آراز» ایله
تانیشلیق سئوگی

قاراگۆزلو قیزلار اویلاغی

یوزده یوز گونشدن آیدین دیر اوزانلار اۆلکه سی اون سگکیز
ماحال «قاراداغ» ین جهانشمول یونئسکو قورولوشوندا
دفتره کئچمکده اولان طراوتلی، گۆم گوی مئشه لریندن
توتמוש باشقا موضوعلار، مثال اوچون دئمک ائل لشمیش،
حکومت سورمگه باغلی اولان مسأله لر، مدنیت، کولتور
ایسه تاریخده رولو، آدی- سانلی، بوللو- سوللو همی ده
سایا- حسابا گلمز اؤرنک دیرلر؛ نییه کی، «گونش
قاراداغدان دوغار ائل لره»^۶

وطن اوغروندا عزیز جانیندان کنچن «سردار ملی» آدلانان
ستار قاراداغلی، دوغرو- دوزگون عارقلر داها آرتیق
صوفی لر زومره سینده یئددینجی عصرده یاشایان،
انسانلاری اولو تانری یا ساری چاغیریب هدایت ائدن،
آنلاقلی، ایدراکلی، بیلیکلی، دوشونجه لی سلطان، یول
گئندلر قوطبو، آراشدیریجی لار شیخی «شهاب الدین
محمود اهری»، سۆز قوشانلار یوردونون اوستونلر
جرگه سینده شهرت صاحیبی اولان «حکیم ابوالقاسم
نباتی» نی ده آد آپارماق گره کلی گؤرونور کی، شیخ شهاب
الدین محمود اهرلی نین مبارک توربه سی باره ده بویوروب
سؤیله میش:

ای خوشا خاک قاراداغ که خلد آیین است

بوسه گاه ملک و مهبط حورالعین است
عرش با آن عظمت سجده کند بر خاکش
زانکه آرامگه شیخ شهاب الدین است.

سوره کلی قاید- قانون، همی ده ملک لر اویوب، اؤپوشمه
اوندان باشقا قارا گۆزلو قیزلار اویلاغی قاراداغ توپراغی
آیری اؤزه للیکلر، اینجه بدیعی ادبیات، شعر، صنعت هابئله
سایر هنرلرده ده ذؤوقلو، شؤوقلو انسانلار بنجر دیب
بسله میشدیر کی، عزیز اوخوجولار بو باره ده مختلف
تاریخی قاینقلار، شاعرلر و یازیچی لارین حیاتی و اثرلری
حاقیندا یازیلان کتابلار، انتولوگیا و ائنسکلوپئدیالار
مراجعت ائدیپ فایدالانا بیلرلر.

سایا گلمز قاراداغین،

مین بیر ایکی اؤزه للیگی.

گۆره نلری حیران ائدیپ،

آذربایجان گۆزه للیگی.^۷

گۆزهل قاراداغین، آذربایجانین اونودولماز اولدوزلاریندان
بیرسی ده حؤرمتلی قلمداش، قدهر قودرت شاعر و
سئویملی انسان آغجاقیشلاقلی «رحمان جعفری»
جنابلاری دیر کی، آراز تخلصو ایله بو گونهدک دؤرد جیلد
کتابی:

کؤنول یولون سال تبریزه؛ ۱۳۹۴

یاددان چیخماز آغجاقیشلاق، ساری بولاق؛ ۱۳۹۵

دده قورقود بویلاری؛ ۱۳۹۷

اوزان ددهم؛ ۱۳۹۹-نجو سنه لرده آذربایجان ادبیات،
فرهنگ و فولکلورو سئوه نلره اتحاف ائدیلمیش دیر.

اهردن گتیردیم سلام تبریزیم،

قاراداغ باش- باشا قالام تبریزیم.^۸

سؤزون قانی، سؤزون جانی اولمالیدی

شاعر رحمان جعفری آرازین ایلك دفترى «کؤنول یولون
سال تبریزه» کی، ۱۳۹۴-نجو ایله گونش اوزو گؤرموش،
آذربایجان ادبیات، فرهنگ، کولتور و فولکلور هوسکاری،
آرخاداش، دیلداش، قلمداش، یوردداش و یولداش، کؤنوللر
اؤچیسسی، دوغروچو ائل- اوبا و دیل سئوه ر، برکتلی وئجه
گلن وجود «اکبر حمیدی، علیار» ین تشبثو ایله بوراخیلیب
شؤوقلو اوخوجولار الینه چاتمیش دیر.

^۷ جعفری آراز، رحمان؛ اؤزان ددهم؛ ص: ۵۶

^۸ جعفری آراز، رحمان؛ اؤزان ددهم، ص: ۱۹۲

^۶ جعفری آراز، رحمان؛ یاددان چیخماز آغجاقیشلاق، ساری بولاق، ص: ۶۵

«كۆنۈل يولون سال تېرىزە» معنادا گۆركملى لوحه يە بنزر
بىر كىتاب دىر كى، احساس، ايدراك، دوشونجه، ساو- سۆز و
يىنى فيكىر اوندا داغلا نىر و اوخوجولار ين اوره كلرىنى
توختادىر.

گىرىش و اۇن سۆزدن سونرا، باشلانغىچى «شعر» پوئماسى
اولموشدور كى، دىمك بو سورغونون جاوابى دىر: شعر نه دىر
و نه وظيفه داشىير؟!
آراز باى بىرىنچى بىتدن قارانلىغى هده له بىر و
قارانلىق لارىن اوره بىنه سونگو تاخىر:
شعر ين گره ك ساچاقلارى، آلتىن گوموش
ساچاقلارى
گونش كىمى سونگو تاخا قارانلىغىن اوره بىنه
(ص: ۲۰)
اىره لى لىكجه كىچمىشه، دونه نه چىراق توتوب
ايشىق ساچىب قارا دئوى ده بودار لايىر:
شعر گره ك كىچمىشىنه، دونه نىنه چىراق توتا،
ايشىق ساچا
بولاق كىمى آخىب جوشا
قارا دئوى بودار لايىب جان شوشه سىن داشا چالا
(ص: ۲۴)
بىر داها:
سۆزون قانى، سۆزون جانى اولمالىدى
آخا- آخا دامارلارا دولمالىدى (ص: ۱۷)
شعر نه دىر و نه دىمك دىر؟
رحمان آراز ين نظرىجه:
شعر دىل ين تاخىم- تاخىم عطر ساچان گول
دسته سى، چلنگىدى
داغ دۆشونده باغرى يانان لاله لر ين آل- قىرمىزى
قان رنگىدى
اوفوقلرده آل گونش ين دان رنگىدى
يورغون دوشن، اوزه چىخان، سوزوب آخان جان
رنگىدى (۳۵- ۳۶)
اىنجه دويغولو شاعر حتا باشقا كىتابلار يندا دا «شعرىم»،
«شاعر ين دونىاسى» و آبرى عنوانلار ايله شعره ياناشىب،
يىنى و گىنىش خيال و تصور لر ينى آرتىقچاسىنا
اوخوجولارا پىشكش ائتمىش دىر:
غملى چاغلار يمدا، يالقىز آنىمدا

منى دانىش دىرىب دىندىره ر شعرىم.
خيال قارتالىمى سونسوز گۆيلره
قالدىرىب، گزدىرىب ائندىره ر شعرىم. (آغچاقىشلاق، سارى
بولاق؛ ص: ۲۱۴)
همچىن:
پرىشان حالىمىن، سوسان كۆنلومون
دانىشان، قونوشان دىلىدى شعرىم.
شاختادا، سازاقتا، قىشدا، خزاندا
سولان آغ چىچەبى، گولودو شعرىم. (همان؛ ص: ۲۷۸)
بىر داها:
شاعر ين دونىاسى، شاعر عالمى
محبت باغچاسى، سئوگى باغىدى.
«قىرىب» ين، «مجنون» ون طورى - سىناسى
«شاه صنم» بولاغى، «لىلى» داغىدى. (دده قورقود
بويلارى؛ ص: ۱۶۷)
ايضا:
ياز دىغىم شعرلره نظر ائىله سن
گۆره رسن ماياسى غمدى، كدردى.
الكدن كىچىرسن، قابدان سئىله سن
بىلرسن درد لر ين دونيا قده ردى. (همان؛ ص: ۱۸۱)
آنا گونو مناسىبىتى ايله سؤبله نىلن شعر ده:
منىم ده شعر قوشوب شعر يازماغىم
قىرىلماز تىل ايله سنه باغلىدى.
قوشما، باياتىمى غملى دوزمه بىم
سندن سارى، آراز سىنه داغلىدى. (همان؛ ص: ۲۹۷)
آراز باى «قلم» عنوانلى قوشماسىندا دا قلمى اولدوقچا
جانلاندىرمىش دىر:
قوشما قوشوب شعر يازاندا
ايچ دونيامى آنار قلم.
اوره بىمىن سسىن دويوب
نىسگىلىمى قانار قلم. (دده قورقود بويلارى؛
ص: ۳۰۴)
سۆزون قىساسى:
كۆنلوم قاراداغدان شعر يازاندا
عاشىق يادا دوشور، ساز يادا دوشور. (همان؛
ص: ۳۲۱)
درىن بىر باخىش، اولدو بىر خطابه

قیساجا یوخ، ییغجام حالدا دئییه بیلهرم «کۆنول یولون سال تبریزه» پوئزیاسی اطرافلی بیر قاموس دور کی، قوجا، دومانلی، چیسکینلی، اورهی نیسگیلیلی، سۆنمز یانار چیراق، آذربایجان سوراعی تبریزین بوتون آبیدهوی و اسکی تاریخ، جوغرافیا، اجتماعی «ئال لشمیش» میلت و اۆلکهییه عایید اولان اساس مؤوضوعلاریندان سۆز آچیب و پشککش ائتمیش دیر:

آلتین چاغدان سوراق تبریز

کاروانلارا دوراق تبریز.

آل قوماشلی ایپک تبریز

یوگو قونچا، چیچک تبریز. (ص: ۸۳)

بیر داها: . (ص: ۸۸) یئنه ده:

اسکی چاغدان، آلاتوردان

آتام «آدم» یاراناندان،

حۆموم سوروب ائلیم سنده

دوغما تورکو دیلیم سنده

پرده - پرده ساز دیلله نیر

مین بیر اؤیود، سۆز دینله بیر

آی مقدس شهریمیز

اورمو، زنگان، اهریمیز.

قاراداغلا اؤیون تبریز

نه شیریندی سویون تبریز.

دۆرد بیر یانا یولون تبریز

باغدی ساغین، سولون تبریز. (ص: ۱۰۷)

منه ائله گلیر کی، اورتا حسابلا ۳۲۰ بئیت ده جانلاندیریلیب ایفاده اولونموش منظومه نی سئوملی اوخوجولار اؤز لری اوخوسالار خئیلک سئوینجه دولوب، روح وئریجی خط دوپاجاقلار!

طبیعت اوخشارلی یارانان بیر دیل ایله:

ائلین موسیقی سی، ائلین ساز - سۆزو

اورتاق ایش نغمه سی، امک نغمه سی.

سئوگی، محبتین آلوو، کۆزو

جوشقون اوره کلرین دیلک نغمه سی. (ص: ۱۲۱)

بیر داها:

موغام تورک ائلی نین ایچ دونیاسیدی

جانلینی کۆوره لدر، داشی آغلادیر.

یئنیلمز، ووقارلی گوج دونیاسیدی

«کۆنول یولون سال تبریزه» گئرچکدن درین بیر باخیش و اولو بیر خطابه دیر! اولو تانری یئری، گۆیو یاراتدیغی گوندن بری، امن - امانلیق یوردو آذربایجانین مرکزی آدلانیب تانینان تبریز، بو پوئزیادا اولدوغو کیمی اؤیه نیب، اوخوجولارا پای وئریلیب، آیریلیغیندا اود - اوجاغیندا کۆزسوز ایسته نیلمیش دیر:

آیریلیغین اوزو دؤنسون

اود - اوجاغی، کۆزو سؤنسون.

قوربت منی یاخدی اودا

آنام تبریز دوشدو یادا.

آدلی - سانلی، شانلی تبریز

قلبی ایستی قانلی تبریز. (ص: ۷۲)

خیال قوشو دا هاوالانیب بولودلارلا قوجاقلاشیب، اورمو دنیزینه ده کی، «حال حاضرده اؤلوم ایله ال به یاخادیر!» جوموب آنجاق دوغما آنا قوجاغینا گلیب قونور:

خیال قوشوم اوزاقلاشدی

بولودلارلا قوجاقلاشدی.

قاناد آچدی تبریزینه

جومدو اورمو دنیزینه.

ساغا چؤندو، سولا دؤندو

اوجا - اوجا گلیب قوندو،

گول - چیچکلی بوداغینا

دوغما آنا قوجاغینا. (ص: ۷۵)

آیریلیق قارشى دؤزوملوک

رحمان آراز جنابلاری آیریلیق قارشى دؤزوملویون ده مطلق مان بیلیمیر! او شمس تبریز اوجاغی و معنویت بولاغی ساییلان تبریزه کی، هئچ واخت شرمندهلک و ذلیل لیک توزو یقین اوزونه قونماییب دیر، قاییتماق حسرتینده یانماغیندان دا گیلئی لیب و سؤیلور:

دۆزه نمه دیم گلدیم دیله

قویما داها بوندان بئله -

حسرتینده یانام تبریز

منیم دوغما آنام تبریز.

شان - شهرتلی اولو شهر،

سولون اورمو، ساغین اهر. (ص: ۷۶-۷۵)

اطرافلی بیر قاموس

قايانی تیتره دیر، داغی لاخلادیر!

یئنه ده:

یایین سون آیین سون گونلرینده یوکسک قان باسقیسی ایله خسته لنیب ۱۳۸۱-نجی ایلین سون باهاریندا دونیاسینی ده ییشمیش آنا یا سؤیله نیلن حسرتلی چنکامه ده:

بیر عؤمور حسرتله یاشایان آنا

اتکده اود- کوزو داشییان آنا.

یولوما گول- چیچک دوشوین آنا

گولر گوزلرینه، اوزونه قوربان. (ص: ۱۶۲)

ناخیشیم، باخیشیم، گوزومسن آنا

شیرین دلیم، دادلی سوزومسن آنا.

باغیمسان، داغیمسان، دوزومسن آنا

شاعر اوغلون «آراز» یاسا باتیبیدی

شعرینه اوخشاما، آغی قاتیبدی. (ص: ۱۶۵)

آنا حاققینا دا گوزهل یاناشمیش.

اورهک اوخشاری، عاشیقلا رین ساز چالماسی

رحمان آرازین ایکینجی شعر توپلوسو دوغما آنا یوردو «بوخاری آغجاقیشلاق» کندی اون سگکیز محال قاراداغین بیر بؤلگه سی، «باددان چیخماز آغجاقیشلاق، ساری بولاق» وصفینده دیر:

اهر- کلیبرین یول آیریجیندا

بیر آن آیاق ساخلا، دؤن بیزیم کنده.

یازین سون آیلا ری، گولشن چاغیندا

یایلیبر شئح، دومان، چن بیزیم کنده. (ص: ۲۴۴)

بو وصف اتمه ده شاعر آراز بیرینجی اثری «کونول یولون سال تبریزه» کتابی سایاق کئچمیشلر ایزی، ائل- اوبا سالان یوللاری، عادت- عنعنه لری، جوشغون بولاغی، داشقین چایلاری، میثال اولراق «سود گونو» نو آیدینجاسینا نظمه چکمیش دیر:

سود گونونده سود چوبانین اولاردی

بایدا، قازان گولمچ کیمی دولاردی. (ص: ۴۹)

حئیرتلندیرجی بو کی، عاشیقلا رین ساز چالماسی شاعر آرازین هئچ واخت دیلیندن دوشمور. دئمک بو تشبوت اونا گوره دیر کی، عاشیقلا ر ایله اونلارین سازلاری بوتون آذربایجان اؤلکه سی، آراز چاپی نین اوتایی- بوتاییندا اورهک اوخشاملارینا خاطر اوستون

یئرلری وار:

اورهک اوخشار آشیغین ساز چالماسی

سانکی بالدی «ورگهان» بن آلماسی.

نه گوزه لدی «مرند»، «خوی»، «سالماس» ی

ساللانیب گئدیرسن هارا جیرانیم

گوزلری سورمه لی، قارا جیرانیم. (ص: ۴۹)

اونوتمایاق کی، آذربایجان عاشیقلا ری زامان بویو دیللی- دیلاور، دورد بؤیرک، آرخا- آرخایا وئرمکله چالیشیب رحمان آرازین دورد جیلیدده گونش اوزو گورهن کتابلاریندا قئیده کئچن آبیده وی و اسکی تاریخی، جوغرافیایی، اجتماعی، میل و اؤلکه یه عایید اولان اساس مؤوضوعلا ری آچیق قلبلی، صاف اوره کلی قورو بوب و بو گون بیزلره ده چاتدیرمیشلار؛ ائله جه ده رحمان جعفری ده نظمه چکمیش دیر!

قوربت ائلده قریب لیک

هرچند چوخ واختلار طالع چؤنوب یامان اولور، فلک چرخ کی کز فیرلانیب حسرتدن انسانلارین بویونا دون بیچیر، بیچاغی سومویه یئتیریر و آیریلیق کی، دئمیشلر اولومدو، دوشون جانلی لاری قوربتده یاشاماغا وادار ائدیر، آنجاق:

قاراداغین یایلاقلاری

اوبالاری، اویماقلا ری

دورنا گوزلو بولاقلاری

کی، زمزم بولاغینا بنزه بیر، همچنین:

گوزه للرین بششیگیدی کندیمیز

دوز- چوره کدی ازل گوندن آندیمیز

یئنه ده:

بیزیم ائلین روحو، جانی وطندی

داماریندا آخان قانی وطندی.

آرازین آد- سان، شانی وطندی

قوربت ائلده گوزدن آخان یاش قریب

مزار قریب، تورپاق قریب، داش قریب.

(ص: ۲۵۴-۸۴-۱۸۲)

خاطرلادیریز کی، شو آد- سان، شانی وطن اولان شاعرین فیکریجه قوربت ائلده آهو باخیشلی گوزلردن آخان یاش دا قریب دیر!

دومان، چىسكىن، چن ايسته يير.

(دده قورقود بويلارى؛ ص: ۲۱۰)

يئنه ده:

دردلرى، غملرى آلان اولايدي،

آيرىلىق، هيجرانلار يالان اولايدي.

بیر تئلى ساز، بیر ده كامان اولايدي،

بو يالان دونيانى يوزا بيله يديم،

حسرتى كۆكوندن قازا بيله يديم. (همان؛ ص: ۳۱۴)

گۆردويونوز كيمي، شاعر رحمان آرازين ميثال اوچون بيان
اىتديگيم بو قوشمالارى دا «دده قورقود بويلارى»-ندا
داستان اولموش ائله جه ده، ساز تئلرلرندده اوخونان دئيمملر
سايلاق، ديللر ازيرى دير:

اينجه بارماقلارين گوللو ناخيشى

آداخلى قيزلارين سوزگون باخيشى،

ماوى دنيزلرين ياغان ياغيشى

قورقود بويلاريندا ياشاماقداي،

دونه نى بو گونه داشيماقداي! (همان؛ ص: ۳۶)

شاعرين طاقتى توکهنيب صبرى داشاندا غم- کدر، حسرت
باشيندان آشاند، قارانلىق كۆچوب شر قاريشاندا اومود
آدلى بير دنيزه جومور، نيه كى،

يئنى حيات دوغور صبير باغيندان

آرزى باغچاسيندان، اومود داغيندان.

(همان؛ ص: ۱۸۱)

اومود آلوو ساچير بير اوجاق كيمي

گول آچير يام ياشيل بير بوداق كيمي.

آخارلى - باخارلى بير بولاق كيمي

سئل - سئل جوشوب گؤل - گؤل داشديرير منى!
(اوزان ددهم؛ ص: ۱۰۰)

آما شاعرلرين ده قلبلرى گنىش، خيال لارى اوجسوز-
بوجاقسىزدير:

ايكى جاهان سيغار شاعر قلبينده

يئرلرى، گۆيلره توخور خيالى.

سانكى «قىزىل اؤزه ن»، سانكى «آراز»دى

دنيزدن دنيزه آخير خيالى.

(دده قورقود بويلارى؛ ص: ۱۶۸)

حتا ريچا ائدير آير قوشمالارى ساز ديلينده اوخونسا،
أمه يى گول آچيب چيچكلنر:

آما شاعر آراز ذره جه اومودونو الدن وئرمه ييب باغلانميش
قاپيلارين آچيلماسينا همى ده اؤزونون ده وطنه قاييديب
گلمه سينه، دوغرو- دوزگون اينام بسله يير:

باغلانميش قاپيلار بير گون آچيلار

سون قيلار آيرىلىق، آغرى - آجيلار.

محبت توركوسون اوخور باجيلار

ماهنى اوره كلرده كۆرپو، يول اولار. (ص: ۱۹۵)

هابئله:

آيرىلا بيلميرم دوغما شهردن

تيريز گل - گل دئيير، ائلى سسله يير.

اوزانير ائل يولو كئچير اهردن

قاراداغ قوينوندا ائلى سسله يير. (ص: ۲۶۱)

يانديران آتش و نئچه اوزلو دونيا

اوستاد شهريارين «حيدر بابايا سلام» منظومه سى نين
بيرينجى داوامچى سى، قاراداغين آغجاقيشلاق كندينده
دونيايا گۆز آچان شاعر رحمان جعفرى آراز اوچونجو كتابى
«دده قورقود بويلارى»-ندا يانديران آتش و نئچه اوزلو
دونيايا دا دؤنه- دؤنه سئچكين و اؤزل باخيشلى
توخونموشدو:

دونيا اؤزو بويدا اويون

شاهى قاوير مات ائيله يير.

چوخلارى نين توتور تويون

دردين نئچه قات ائيله يير. (ص: ۱۴۳)

ياخود:

مين يازيب، مين دئسه ن دونيادان آزدي

بير يانى قارا قيش، بير يانى يازدى.

اوره يى آليشان، يانان آرازدى،

اينله ين تار، كامان، سازدى بو دونيا. (ص: ۱۶۶)

همچنين:

وجدانلار سوسوبدور، انسانلىق اولوب،

قارداشلار اوز- اوزه دوران دونيادا.

اوره كلر يانيدى، گۆزلر دولوبدو،

انسانلار بير- بيرين قيران دونيادا. (اوزان ددهم؛ ص: ۲۱۷)

بير داها:

بو دونيا بير ده بيرماندى

دارتماغينا دن ايسته يير.

قورويوبدو ساغى - سولو

قوشمالاریم ساز دیلینده اوخونسا

وارلیغیما ایلمه - ایلمه توخونسا،

بیر آنلیغا دلی کۆنلوم اوغونسا

گول آچار گوللنه ر امه ییم منیم!

(اوزان ددهم؛ ص: ۱۶۷)

بوللور لوحه

آذربایجان ادبیات، تاریخ و فرهنگى ایله سئوینن و اؤیونن کیمسه لر اوچون رحمان آرازین کتابلاری محتوا و مضمونو آینا و بوللور لوحه سی کیمی آپ آچیق، پارلاق، پاک پاکیزه و دورو، گۆره ن گۆزلی ایشیقلا ندیریپ، داغلی اوره کلى ده اوخشایار:

آرزیلاریم داشا دیه نندن بری

دونیا نی ایلقار سیز دویان دان بری،

طالعیمین تاجی آیه نندن بری

جیسمیم یای قاری تک اریدی داغلار!

(همان؛ ص: ۱۷۱)

داملا - داملا قایالاردان سوزولن

کۆنولدن آیریلیب، جانان اوزولن.

سئوینجی، نیسگیلی شعره دوزولن

شاعرین الهامی، سۆزودو داغلار.

(همان؛ ص: ۱۷۸)

آلی - گوللو، باغ - باغاتلی، جوشغون چایلی، اوجا داغلی، یام یاشیل قاراداغ ماحالی نین مرکزی ساییلان اهر شهری کی، ابن حوقل دئمیشکن اکیملی، برکتلی و وثریملی بیر ساحه دیر، رحمان آرازین دفترلرینده ده شأینه شایان صورتده، کم کسیرسیز گۆستریلیب، قووتیمیزه قووت آرتیریپ، ادبیات، تاریخ، کولتور و فولکلوروموزو دا گوجلندیریپ دیر.

قارانقوشلار دؤنوب، ق فیلاشیب اوچان

قارانلیق گنجه مه ایشیق، نور ساچان.

باغیمدا - باغچامدا قیزیل گول آچان

قاراداغ - تبریزین دوزودو داغلار!

(همان؛ ص: ۱۷۷)

هابئله:

قاراداغیم اره نلرین بئشیگی

تورک اتلی نین دوغما اتوی - ائشیگی.

یوردوموزون قوروقچوسو، کئشیگی

گل اونوتما اؤتن لری تبریزیم

آرا، آختار ایتن لری تبریزیم! (همان؛ ص: ۱۹۱)

اقرار ائدیرم رحمان آرازین کتابلاری نین محتواسی بوتونلوكده دیه رلی و گۆز قاماشدیران بوللور تابلو و لوحه دیر کی، انصافن منیم نیسگیل گۆزو اولان، هابئله ان آجی و آغریلاری هؤججوله ین قلمیم اولنلرین احتوا ائده نلردن، مضمونونو آچیب آیدینلاشدیرمادا باجاریق سیزدیر!

اجتماعی ایستک لری اولان اوخوجولار رحمان آرازین کتابلارینی اوخودوقجا هوسله نیب آرتیق ماراقلانیپ، الده ائتدی کلى آییقلىق - سایىقلىغا گۆره ده، دونيا جا سئوینه جکلر:

یوردا بزه ک وئریر ائلین امه یی

ساغ دؤشونه تاخیر گولو، چیچه یی.

قوروب یاراتماقدی آرزى - دیله یی

گۆزون دولو، گۆیلون توخدور تبریزیم،

اؤز گه لرده گۆزون یوخذور تبریزیم!

(همان؛ ص: ۱۹۸)

همی ده:

یئنی عؤمور - گون سورمه یه، یارینلارا، گله جه یه

دوغرو - دوزگون یول آماغا،

گول قوخولو، یاز عطرلی افلیق، سیجاق نفس گلیر.

(همان؛ ص: ۲۱۰)

حیفسیله نیرم رحمان آرازین اورمو دنیزینه قوشدوغو قوشمالاردان واز کئچیب گۆز یومام. بو اونا گۆره دیر کی، آراز بایین دیلیندن چیخان سؤزلر وجدانن هپسی، کلمه به کلمه شاقراق سس دیرلر:

اورمو دنیزینده گونش باتاندا

باشین آتیب قوجاغیندا یاتاندا.

گوندوز یاواش - یاواش کؤچون چاتاندا

ائینالی دان گۆرمه لیدی تبریزیم،

یایین چکیب گرمه لیدی تبریزیم!

آذربایجانین جانیدی اورمو

داماریندا آخان قانیدی اورمو.

آدیدى، سانیدی، شاندى اورمو

چالديران، سالماس لی، خوی لو تبریزیم،

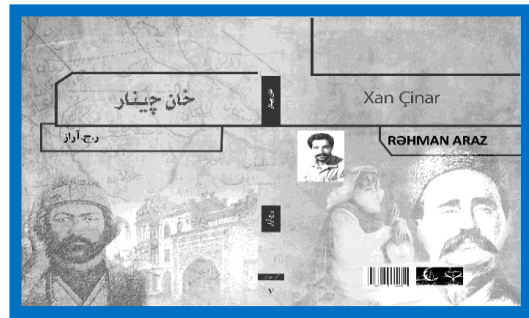

چوخلار گلیب اوجاغیندان اود آلمیش. (یاددان
 چیخماز آغجاقیشلاق، ساری بولاق؛ ص: ۶۹)
 روحوم، جانیم طبیعت له
 کۆرپه لیکدن یوغرولوبدو.
 دونیا سئوگی، محبت له
 حیات تاپیب دوغرولوبدو. (همان؛ ص: ۲۹۱)

ایگیدلرین قوچاقلیغی، اردمی،
 یامان گونده اوره یینده ائل غمی.
 قوپوزوندا «گراییلی» سی، «دیلقمی»
 باش پرده ده، شاه پرده ده اوخونور،
 آغاجلارا ایلمه - ایلمه توخونور.
 (دده قورقود بویلاری؛ ص: ۳۹)
 قاراداغ، ساوالان، سهنند داغلاری
 تئلیلی شامامانین قیوریم تاغلاری.
 گونئی ده سالینان وطن باغلاری
 ساری بولبول چیچک، گول حسرتینده!
 (اوزان ددهم؛ ص: ۷۹)
 بیلیم له انسانین آرتیر قودرتی
 اردمی، دیه ری، قدری - قیمتی.
 تاریخ بویو تورکون شانی - شهرتی
 بوروموش دوغونو، باتینی سایمان.^۹ (همان؛ ص: ۲۴۴)

سون سۆز
 گئنل و کوللی باخیشدا جورأتله دئییه بیله رم رحمان
 جعفری آراز
 جنابلاری «حیدربابایا سلام» - نظیره قوشماقدا، اؤزو
 دنمیشکن «شهریار سایاگی من ده چاغلادیم»،
 اؤزلویونده هامیدان اوستون، باجاریقلی و درین
 دوشونجه لی چالیشیب و قوجا آذربایجانین خصوصیه
 اون سگکیز ماحال قاراداغین اؤزه للیک و
 گۆزه للیکلرینی اولدوغو قدهر گؤسترمدکه چئوکیکجه
 گیریشیب، چوخ آییق و یئنی دوشونلرین، هابئله
 گۆره ن گۆزلرین قارشسی سیندا گوه نمه لی نمایشه
 قویموشدور؛ اللرینه، اوره یینه ساغلیق.

(قاینق: «خان چنار» رحمان آراز. تبریز. ناشر: آذرتوران ۱۴۰۲
 باقر رشادتی - خزل آبی، ۱۴۰۱، گونش ایلی

ایگیدلری اوجابویلو تبریزیم! (همان؛ ص: ۱۹۷)

اجتماعی میل لرین سیموولو

اجتماعی میل لرین سیموولو رحمان آرازین شعرینده
 شخصی و اجتماعی جنبه لردن باشقا، عالی جهتدن ده
 توتارلی و جوربه جور ژانرلار ایزله ییر. گنرچک لیک
 آراماق، گۆزه ل سئوه رلیک، قایغی کئش لیک و دینی
 دو یغولار او جومله دن دیر:

سئوگی سۆزو یالان چیخسا اوره ک یانار

جان اوزولر، آلا گۆزدن قان سوزولر.

(کۆنول یولون سال تبریزه؛ ص: ۳۲)

انسانا حؤرمته یاناشماق گره ک،

هر ائلین، هر دیلین اؤز معناسی وار.

یاخینلا، اوزاقلا قونوشماق گره ک،

انسانین انساندان تمناسی وار. (همان؛ ص: ۱۳۴)

یوردوموزا عطر ساچان، اوره ک آچان یاز گلیب دیر،

مین بیر عیشوه یاز گلیب دیر، عاشیق الده ساز
 گلیب دیر.

هر یان چیچک، قاناد آچیر آرزوی - دیلک.

(همان؛ ص: ۱۹۹)

گرچی بو حسرت گۆزو اولان قلمین صاحبی نین
 ادعاسی یوخدور کی، تانینمامیشلاری تانینمیشلاردا
 آشگارا چیخارتسین، آنجاق مطلبین سونوندا بیر پارا
 نیشانلار گؤسترمه یی، رحمان آرازین چکدیگی تلاش
 و زحمتلرینه دیه ر وئریب خاطرلاماق اوچون، گره کلی
 گۆروب:

آنا یوردوم داماریمدا قانیمدی،

اوره ییمدی، دیله ییمدی، جانیمدی.

آدیم - سانیم، شهرتیمدی، شانیمدی

وارلیغیندان اره نلرین آد آلمیش،

^۹ سایمان، آرازین دوستو سجاد محمدی نین کۆرپه اوغلودور.

شاعیر رحمان جعفری «آراز» ین حیات و یارادیجیلیغینا اؤتری بیر باخیش

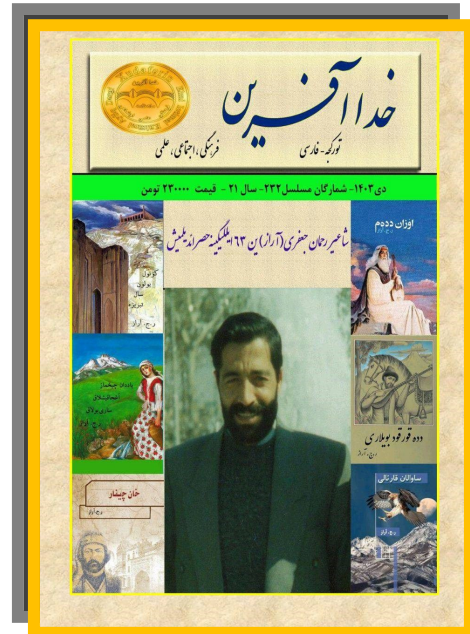
«علی» آدیندا چوخ دیهرلی، معرفتلی، دوشونجه‌لی و ساوادلی ائولادلار اولدو.^{۱۰}

آراز تاخما آدی ایلا یازیب یارادان شاعیریمیز ۱۳۶۵-نجی ایلدن آذربایجان ادبیاتی، دیلی، تاریخی، مدنیتی و کولتور و ایله ماراقلاناراق، شعیر یازماغا باشلامیش‌دیر. او بو سوره‌جده، گاهدان کرجده قونشوسو سایلان بؤیوک شاعیر و ادیب رحمتلیک «ناظر شرفخانه‌ای» نین ائوینده قورولان شعر جلسهلریندن باشقا، هنج بیر ادبی درنک‌لر و داییره‌لرده اولماییب، بالنیز اؤز درین مطالعه‌لرینه دایاناراق گوجلو اثرلر یازیب یاراتمیش‌دیر. البته بو او دئمک دئییل کی رحمان ادبیات دونیاسیندان خبرسیز قالمیش‌دیر، عکسینه اولاراق، او ادبیات ساحه‌سینده هر یئنی چیخان کتابی، ژورنالی، درگینی هامیدان قاباق ایزله‌میش، الهه ائتمیش و اوخوموشدور. آنجاق اونون یارادیجیلیغی نین تمل داشی ۱۰ ایل یاشادیغی کند محیطینده قویولموشدور. او بو ۱۰ ایل عرضینده کند حیاتینا عایید بوتون بیلگی‌لری و تجروبه‌لری قانی‌یلا، جانی‌یلا یاشاییب، نیمسه‌ییب، ادبی زومار کیمی، گله‌جک یارادیجیلیق دؤورونه داشیمیش‌دیر. طبیعی کی، سونرالار درین مطالعه‌لر سایه‌سینده یاشادیقلارینی بیلیم‌له قاتیب قاینادیب، جیلانلاندیرماغی باجارا بیلیمیشدی. آذربایجان تورپاغینی، آذربایجان داغلارینی قاریش-قاریش گزن شاعیرین ایلهم قایناغی دا ائله بو داغلار، بولاقلار، چیمنلر، دوزلر، دره‌لر، چاپلار و بیر کلمه‌ده آنا طبیعت، همده بو طبیعتده یاشایان ائللر، اوبالار، اویماق‌لار، همده بو ائللرین سالدیغی کندلر، شهرلر، دولایسی ایلا دا وطن سئوگیسی، ائل مدنیتی، شفاهی خالق ادبیاتی، عاشیق مکتبی اولموشدور.

رحمان آرازین یارادیجیلیغیندا بیر یاد کلمه‌یه، یاد اوپراز ا راست گلمک اولاسی دئییل. اورهی کیمی، شعری ده تمیزدیر، چیلخادیر، دورودور، صاف‌دیر. اونون اثرلری تکجه شعر نمونه‌سی دئییل، همده تاریخ‌دیر، جوغرافیادیر، انسیکولوپئدیادیر، سؤزلوک‌دور. اصلینده او بیر تورکولوژ شاعیردیر یاخود دا شاعیر تورکولوژ‌دور. او بو ساحه‌نین

^{۱۰} دکتور عاریف جعفری ایندی‌لیکده کانادا IT علمی ساحه‌سینده چالیشیر. مهندس علی جعفری ایسه اوستارالیادا اکینجی‌لیک مهندسلیگی اوزره فعالیت گؤستریر.

اکبر حمیدی «علیار»

رحمان مشه‌دی محمد اوغلو جعفری، ۱۳۴۰-نجی ایله یوردوموز آذربایجانین داغلاری قارلی، باغلاری بارلی، گولو-چیچکلی، ایگیدلر یاتاغی قاراداغین «دیکله» بؤلگه‌سی نین اهر-کلئیر یولونون اورتالیغیندا، قوزئی تاپدا یئرلشن «یوخاری آغجاقیشلاق» کندینده دونیایا گؤز آچدی. ۴-جو صنیفه کیمی دوغما کندینده اوخودو. بوتون کندلره تایی، بو کنده ده کؤچ آزاری دوشدوکده، رحمان دا ۱۳۵۰-نجی ایله اؤز عائله‌سی ایله تبریزه کؤچدو. رحمان تبریزده ایشله‌یرکن، اورتا مکتبی اقتصاد علم‌لری اوزره داوام ائتدیردی آنجاق سونا چاتدیرا بیلمه‌دی. ۱۳۶۰-نجی ایل تهرانا کؤچدو. ایکی ایل تهراندا یاشایارکن جوراب‌توخوما پئشه‌سی ایله اوغراشدی. ۱۳۶۲-نجی ایلدن کرجه کؤچموش قارداشی حمیدله بیرگه، اؤزونه جوراب‌توخوما زاوودو آچیب ۲۵ ایل بو ایشده چالیشدی. او کرج شهرینده یاریمچیلیق قالمیش درسینی ده بیتیریب دیپلومونو آلدی. ۱۳۶۷-نجی ایله هم‌یئرلیسی - اهرلی طب یاردمچی‌سی «حبیبه» خانیملا ائولندی. بو ائولی‌لیگین نمره‌سی «عاریف» و

تهران، کرج و اورمییهده تقدیمات مراسم‌های کئچیریلدی. بیر چوخ ادبیات عالیم‌لری بو اثره حئیران قالدیقدا شاعری آلفیشلایارکن اونو آذربایجان پونژی‌سای نین گؤرکم‌لی، پارلاق نماینده‌سی کیمی قلمه وئردی‌لر، اونون باره‌سینده اوزون-قیسا فیکیرلرینی سؤیه‌له‌دی‌لر، یازدی‌لار. بو سؤیلنیلر آرازین ۱۳۹۵-نجی ایل آدی گئدن نشریاتین توسطویه نشره بوراخیلدیغی ایکینجی کیتابی - «یاددان چیخماز آغجاقیشلاق، ساری‌بلاق»-ین اؤن سؤزون دن سونرا، «آراز حاقدا کیم نه دئدی!» باش‌لیغی آلتیندا گتیریلدی اوخوجولارینا چاتدیریلدی. رحمان آرازین ۳-جو کیتابی مؤحتم «دهده قورقوت بویلاری» ۱۳۹۶-دا، ۴-جو اثری ایسه «وزان ددهم» آدیندا ۱۴۰۰-ده، ۵-نجی اثری «خان چینار» آدیندا ۱۴۰۲-ده و ۶-نجی کیتابی «ساوالان قارتالی» عنوانیندا ۱۴۰۳-نجو ایل- یئنیجه اوخوجولارین گؤروشونه گلمیش‌دیر. اثرلر یوخاریدا قئید ائتدیگیم کیمی، شعر باخیمین‌دان، دیل باخیمین‌دان، فولکلور باخیمین‌دان، تاریخ باخیمین‌دان اولدوقجا دولغون، دیهرلی‌دیر. بوندان آرتیق اوخوجولاری یورماق ایسته‌میرم. بیرجه بونو آرتیریم کی همیشه غوربت ائله ده‌غما وطن نیسگیلی ایله، تبریز حسرتی ایله سحرینی آخشام، آخشامینی سحر ائدن سؤز اوستاسی نهایت ۴۰۱-نجی ایلین یابیندا قیرخ ایلیک آیریلیغا سؤن قویاراق، آنا تبریزین مهربان قوجاغینا دؤندو.

سوندا عزیز دوستوم، ادیب دوستوم، شاعیر دوستوم، ائل آغ‌ساقالی اوستاد «ئل اوغلو» جنایلارینا بو گؤزهل ایشی گؤردویونه گؤره مینتدارلیغیمی بیلدیریم. بیلدیگینیز کیمی اوستاد ائل اوغنونو گیریشیمی ایله آرا- سیرا «خودافرین» درگیسی نین بیر نومره‌سینی اؤزهل اولاراق بیر قوجامان یاخود دا اوستاد شاعیرلریمیزه، ائل صنعتکارلاریمیزا حصر ائدیلمیر. یئری گلمیشکن باشقا بیر عزیز دوستوم، خودافرین درگیسی نین صاحبی و سوروملو مدیری دوکتور حسین شرقی «سوی تورک» جناب‌لارینا دا درین تشکورو بیلدیریم.

۱۴۰۳/۸/۲۰

«رحمان آرازین» شعرلریندن نمونه لری اوخوباق:

کؤنول یولون سال تبریزه!..

سندن آیری دوشن گوندن،

قارلی داغلار آشان گوندن،

اوزمانی کیمی، دیل حاقدا، تاریخ حاقدا، میف حاقدا بوتون بیلیمسل نظریه‌لری اوخویوب، اؤیره‌نیب، اؤزو ده بیر نظر صاحبی کیمی بو قونولارا آدیندینلیق گتیره‌رک فتوا وئیر. همده هر بیر یئنی یازینی، علمی تاپینتینی ایزله‌یه‌رک، اینجه‌لیه‌رک اؤز گونجلیگینی قورویوب ساخلاپیر. منه بنله گلیر اونون اثرلری تورک دیلی، تاریخ، جوغرافیاسی و مدنیتی اوزره اوخویان اؤیره‌نجیلره، آراشدیران تدقیقاتچیلارا الوئریشلی بیر قاینق سایلییر. یعنی رحمان آرازین ایشی شاعیرلیکدن اؤته‌دیر. بونو، اونون اوخوجولاری نین تصدیقله‌یه‌جکلرینه آرخایینام.

تأسوفله تخمینن ۱۳۹۰-نجی ایلدن رحمان آراز عضیله آتروپوسی خسته‌لیگی اثرینده قانادلاری یولونموش بیر قارتال کیمی ائوده قالمایا محکوم اولوب، وورغونو اولدوغو داغلارین گؤروشوندن یوخسون قالمیشدیر. آنجاق اونون جیسمی دوستاق اولسا دا روحو هله ده قوجامان طبیعتین بوز بولقلاریندان سو ایچیر. بولودلارلا سئیر ائدیر، گونشدن قیدالانیر؛ گزیر، دولاشیر، آختاریر، تاپیر، اوولاییر. اوولادیغی اینجیلری ایسه قلمیندن سوزوب کاغیدلارا دوزوب، اؤز ائلینه، اوخوجولارینا، بیزه هدیه ائدیر.

منیم آرازلا تانیلیغیم دا ائله او ایللره قاییدیر. اونون دا سببکاری عزیز دوستوم، ائل صنعتکاری عاشیق «قوربان پورولی» جناب‌لاری اولموشدور. عاشیق قوربان چوخ چوخدان رحمان آرازین عمیسی اوغلو بهرام جعفری ایله دوست اولدوغونا گؤره، رحمان‌لا تانیشمیش و اونون دولغون شاعیر اولدوغونو دویموش، شعرلری نین ایشیق اوزونه چیخاریلماسی استقامتینده، کرجده تویدا اولان بیر واخت بیزی گؤروشدوروب تانیشدیرمیشدی. یئری گلمیشکن من بوردان دا عاشیق قوربان جناب‌لارینا درین تشکورو بیلدیریم.

بیز تانیش اولدوقدان سونرا، تانیشلیغیمیز تئزلیکله دوستلوقا چئوریلدی و آراز اؤز شعرلرینی منیم اختیاریمدا قویوب دئمک اولار منی وکیل ائتدی. من ده ایلمدن گلن قدهر چالیشدیم و بو مدتده آرازین آلتی جیلد شعر توپلوسونو ادبیاتیمیزا تقدیم ائتدیک.

. آرازین ایلك شعر توپلوسو «کؤنول یولون سال تبریز» باش‌لیغی آلتیندا ۱۳۹۴-نجو ایلین بیرینجی یاری‌سیندا "آوای منجی" نشریاتی طرفیندن نشر ائدیلمیش، اوخوجو کوته‌سی نین رغبتینی قازاندی. کیتابا

گنجه-گوندوز سوراغیندا،
 «ترلان-کھلیک» بولاغیندا.
 بیرگون «آجی» قیراغیندا،
 بیرگون «ائینال» اوجاغیندا.
 «قاراملیک»، «شام قازان» دا،
 کؤوره لیرم شعر یازاندا.
 گنجلیگیم تام سنده کئچمیش،
 دادین دادیب، سویون ایچمیش.
 چؤلرینده دولاشمیشام،
 گؤلرینده سولاشمیشام.
 تنز سوووشوب بیتن گونلر،
 توز-تور یاقدا ایتن گونلر...
 قاتار-قاتار سوووشورلار،
 یوخولاردا قوووشورلار.
 یارام باغلا، قان آپاریر،
 بیر آلاگؤز، جان آپاریر.
 آیریلیغین اوزو دؤنسون،
 اود-اوجاغی، کؤزو سؤنسون.
 قوربت منی یاخدی اودا،
 آنام تبریز دوشدو یادا.
 آدلی، سانلی، شانلی تبریز،
 قلبی ایستی قانلی تبریز.
 گؤزه لیرین شهرین سن،
 پارلاق، آیدین سحری سن.
 ائلر آرا، بیرینجی سن،
 لعل، جواهر، اینجی سن.
 داهیلر آد آلمیش سندن،
 اوجا داغسان، ساچین دن-دن.
 ***
 «شمس تبریز» اوجاغی سان،
 معنویت بولاغی سان.
 سئلر جوشوب چایلار داشدی،
 خیال قوشوم داغلار آشدی.
 دوز-چؤره بین دادا-دادا،
 داغ هاواسین اودا-اودا.
 اوجاغیندان اود آلماما،

ماهنی دئییب، ساز چالماغا.
 باشی قارلی «سهند» یمه،
 گؤزهل شهر، باش کندیمه.
 گوروشونه تله سیرم،
 نانه، رئیحان تک اسیرم.
 آز گندیبان، اوز گندیبان،
 دره-تپه دوز گندیبان.
 داغلار آشیب، دره کئچیب،
 نئچه اویماق، بره کئچیب.
 ***
 یاخین-اوزاق یوللار گلیب،
 آیلا اؤتوب، ایلر گلیب.
 یار یارینا یتیشنده،
 یارالاری بیتیشنده.
 اوز ده گولر، گؤز ده گولر،
 دیل-دوداق دا، سؤز ده گولر.
 آنالارین ناخیشینا،
 گؤزه لیرین باخیشینا.
 دويا-دویا وورولموشام،
 بولاق باشی قورولموشام.
 ائلین سؤزو قیزیل، گوموش،
 نه لر دویوب، نه لر دئمیش!
 «آت آياغی کولک اولور»،
 «اوزان دیلی یویره ک اولور».
 گلیر کئچیر، اؤتور زامان،
 اوزه چیخیر یاخشی-یامان.
 ***
 خیال قوشوم اوزاقلاشدی،
 بولودلارلا قوجاقلاشدی.
 قاناد آچدی تبریزینه،
 جومدو «اورمو دنیزی» نه.
 ساغا چؤندو، سولا دؤندو،
 اوچا-اوچا گلیب قوندو،
 گول-چیچکلی بوداغینا،
 دوغما آنا قوجاغینا.
 درد جانیمدا سیریق-سیریق،

دۈشەمەسى دىنگە-دىنگە.
 «ئىدىان آوا»، «قىرمىزى باغ»،
 گۈزۈز آيدىن، اوزونوز آغ.
 «خطىب»، «مۇجوزلر»، «آخىنى»،
 گۈزلە ير اوزاق-ياخىنى.
 ***
 «آخماقيه»، «لالە دوزو»،
 آغيزلاردا دادى، دوزو.
 «عم زين الدين»، «گاميش آوان»،
 چۆللرینی آلا ر دومان.
 گۈزەلدى «گولوستان باغى»،
 گزمەلیدی آخشام چاغى.
 «دمير يولو»، «قونقاباشى»،
 «ارك» تېرىزىن اوزوك قاشى.
 «گجیل»، «چوخورلار» محلهسى،
 قازاندا قاينار پخلەسى.
 «بازار آغزی»، «راستا كوچه»،
 كند داغیلدى كوچه-كوچه.
 يام-ياشیل «ليوان درهسى»،
 آغ پئندىرى، بال-كرهسى.
 «بازار»، «دوه چى»، «امرەقىز»،
 فخر ائىله يىر سىزه تېرىز.
 ***
 «گروو آغزی»، «قورو چای»ى،
 سويوق قىشى، سرین يایی.
 «حۆكم آوار»ىن ترهوزى،
 آغیر چكر «داش ترهزى».
 «سىرخاب»، «چرنداب»، «مارالان»،
 «ترلان اويلاغین سار آلان».
 چیل چیراقلی «ائل گؤلۆ»موز،
 گزىب دولانىر ائلىمىز.
 «قارى كۆرپۆ»، «چای قىراغى»،
 كئچمىشدىن گلیر سوراغى.
 «سامان مئيدانى»، «شئشگیلان»،
 ایلمه لرى يئلان-يئلان.
 تېرىزىمىن «ارك قالاسى»،

دىل-دوداغىم يارىق-يارىق.
 حسرت ايله يوغرولموشام،
 هجران ايله قوورولموشام.
 داشدان سوزوب دورلموشام،
 كولك اسىب سوورولموشام.
 دۆزىمە دىم، گلدىم ديله،
 قويما داها بوندان بئله.
 ***
 حسرتینه يانام، تېرىز،
 منىم دوغما آنام تېرىز.
 شان-شۆهرتلى، اولو شهر،
 سولون «اورمو»، ساغین «اهر».
 گيله-گيله ياغیش ياغیر،
 دان يارىلیر، گونش دوغور.
 دولاشیرام قارىش-قارىش،
 يئنى گونه مین بىر آلقیش.
 «باغ مئشه» نین، ائل باغى نین،
 «ئینالی» نین، ائل داغى نین،
 زىروه سىنده اوجاق يانىر،
 اوجاغیندا چىراق يانىر.
 آل قىرمىزى يانىق داغین،
 ائلرینه تانىق داغین،
 سحر-سحر اسیر مئهى،
 گول اوستونه قونور شئهى.
 ***
 اویور، یوخلايیر گئجه لر،
 دولانباغلی دار كوچه لر.
 چىخىب ائینالی داغینا،
 گۆز گز دىریب سول-ساغینا.
 شهرى گۆز آلتى سوزورم،
 ائو-ائو دولاشیب گزیرم.
 كوچه-باجا هر يان تانىش،
 سؤیله يیرلر: قونوش، دانیش.
 «نارىش»، «ليجان»، «قره آغاج»،
 كوچه لرى چوخ دولانباغ.
 «كوچه باغ»ى تنگه-تنگه،

قايلالارين كۆلگه سينده.
***
سحر-آخشام نئى سيزلايير،
يئر سيزلايير، گۆى سيزلايير.
«واسمينج»، «ليوان» ياللاريندا،
يووشان بيتن چؤلرينده.
سورو-سورو امليک قوزو،
يايىليب اوتلايير دوزو.
آسلان گوجلو چوبان قارداش،
ائله دوغما، ائله سېرداش.
سوفره آچير بولاق اوسته،
يارپيز درير دسته-دسته.
سود آپارير چاناغيندا،
يولدان كئچن قوناغينا.
سوپاندى نين قولو رشمه،
شاللاغى نين اوجو ائشمه.
داغدا سوپاند شاققىلدايير،
سانكى، كهليك قاققىلدايير.
***
هاى دوشنده، آى چىخاندا،
يالقيزليق باغرين سيخاندا.
تونقال قورور، اود قالاير،
داغ داليندا قورد اولايير.
ائللر گلير قاباغينا،
ياغ تۆكولور چيراغينا.
قوجا شارقين باش شهري،
قىزىل، آلتين، داش شهري.
دۆردنالا چاپير آتيني،
تېتره دير دوغو، باتيني.
آلتين چاغدان سوراق تېريز،
كاروانلارا دوراق تېريز.
آل قوماشلى ايپك تېريز،
يوكو غۆنچه، چيچك تېريز.
اينالى نين آخاريندا،
گۆز اوخشايان باخاريندا.

اوره يى گولته ياراسى.
«داش كۆرپوسو»، «قارا باغلار»،
قول-قولادى قاراداغلار.
***
«خياوان»، «لئيل آوا»، «انگج»،
سۆزه سالدېم اريش، آر خاج.
قدېم محله لرى گزدېم،
گولون دريب دۆشه دوزدوم.
چوخلاريني ياديرغادېم،
يوللاريني شيديرغادېم.
«قىرخ آياق» دان سو گۆتوردوم،
گۆزوندن سوزوب گتيردېم.
دومانلى، چيسكىنلى تېريز،
اوره يى نيسگىللى تېريز.
روحوم قاناد آچير سنده،
قىيها چكىر، اوچور سنده.
كئچير ياشيل چؤلريندن،
سوراق توتور ائللريندن.
اۆپور لاله ياناغيندان،
بولبوللرين دوداغيندان.
***
خان چينارين بوداغيندان،
داش بولاغين چاناغيندان.
اوباشدان، آلاتورانان،
چىخىب قار-ياغيش، بوراندان.
اوز قويورام داغلارينا،
گول-چيچكلى باغلارينا.
وطن اوغلو، چوبان قارا،
ائشمه بوغون بورا-بورا،
اينالى نين اته بينده،
«داش كسهن» ين كوره بينده.
دوغما، اصيل «ائل هاواسى» ن،
يادا سالىر ائل-اوباسين.
«قارانئى» ده يانا-يانا،
«بالابان» دا قانا-قانا.
اوزانلارين اولكه سينده،

يارالارى باغلايىبدى،
 ساغاليىبدى، توختايىبدى.
 آنا حاققى بيزيم ائلده،
 تانرى حاققى بيزيم ديلده.
 بير ايسماريش، بير سيرقادير،
 پوزولماز بير عهد-ايلقاردير.
 ايگيدلرين قولايغينا،
 آخيب حيات بولاغينا.
 نئچه-نئچه ار اسلانلار،
 خان، بهى، پاشا، نر اسلانلار.
 دوشوب آنا آياغينا،
 اوخون قويوب ساداغينا.
 كؤنول قوشوم قانادلانميش،
 كؤى آتين مينيب آتلانميش.
 ***
 كؤچور داغدان-داغا، تبريز،
 اوچور باغدان-باغا، تبريز.
 اويونورم دولاشديقجا،
 ائل اوچاغى آليشديقجا.
 ائل-گونومو آراديقجا،
 آغ ساچيني داراديقجا.
 «آجى چايى» دولانباچى،
 «آراز» كيمي لام، قئيقاجى.
 دوزلرينده آخمادادير،
 دؤشونه گول تاخمادادير.
 ائل باغيندا قيزيل گوللر،
 باغچاسيندا شوخ بولبوللر.
 بيتمهدهدير، اؤتمهدهدير،
 قيش دا كؤچوب گئتمهدهدير.
 بينه لرين قورولوبدور،
 هاچانلاردان قويولوبدور؟
 ***
 سنين تمل داشين، تبريز،
 بيلينمه بير ياشين، تبريز!
 نه لر چكميش باشين تبريز،
 موزئيلىر داش-قاشين تبريز!

آل قيرمىزى تورپاغيندان،
 داش گتيريب چايلاغيندان.
 قالب-قالب كرپيج كسيب،
 اود يانديريب، كوره باسيب.
 ائنيلمه ين قالا ساليب،
 سالان كؤچوب، قالا قالب.
 مچيدلرين، اوجاقلارين،
 اينجه ناخيش اوتاقلارين.
 گونبزينه اينجى دوزوب،
 گويدن يئره اولدوز سوزوب.
 ياپديغين ايش گؤزل، تبريز،
 ناخيشلارين اؤزل، تبريز.
 گول-چيچكلى باغ بوينوندا،
 چن-دومانلى داغ قويونوندا.
 ياراديب، ياشادير تبريز،
 خان-بهى دير، ياشادير تبريز.
 ***
 وارليغينا خور باخانى،
 سولارينا ليل آخانى،
 چارپازيندان اوخلايىبدى،
 يوللاريني باغلايىبدى.
 دوست-دوشمانى يوخلايىبدى،
 ياغى درددن ديغلايىبدى.
 ار گونونده، نر گونونده،
 دؤيوش-ووروش، دار گونونده.
 «بانى چيچك»، «بورلا خاتين»،
 يههرله ييب مينيب آتين.
 توپلايىبدى داغ چيچه بين،
 قرنفيلين، آغ چيچه بين.
 قان سود ايله قارىشديريب،
 جان سود ايله يوغوشدوروب.
 «آغام خيضر» بو يروق ايله،
 سارى ياغدا، قويروق ايله.
 ***
 «ته بيتمه»، «مرهم» قايريب،
 آناسودو ايله دويوروب.

قهرمانلىق، ائل بويلارى،
 ائل نغمهسى، ائل سويلارى.
 اينجه صنعت دونياسيندا،
 اينام، ذكا، دوھاسيندا،
 گونش كيمى پاريلدايير،
 چايلار داشير، گوى گورلايير.
 «قىل قاميش» ين «ميشوو» داغى،
 «دده قورقود» سس-سوراغى.
 «آشيق قريب»، «خان كرم» ين،
 «قوچ كوراوغلو»، «خان صنم» ين.
 ***

«اوغوز خاقان»، «بايىندير خان»،
 دوغولاردا آچيلان دان.
 «قوچ آتिला»، «سالور قازان»،
 عالم خريطه سين پوزان.
 دونيانين دورد بوجاغينا،
 پامبيق تپه ن قولاغينا.
 دلى نعره، هاراي سالميش،
 دونيا واركن ايزى قالميش.
 «ھومئر-يونان» ناغيللارى،
 باخيب گئتىدى عاغيللارى.
 «تپه گوز» ھ «اودسئى» دئدى،
 سوز اوزانيب هارا گئتىدى؟!
 اودسئى ايسه قىل قاميشدان،
 قارغيشيندان، آلقيشيندان،
 كتاب-كتاب سوز آپارميش،
 اوچاغينا كوز آپارميش.
 ***

ساراينا تمل اولسون،
 ياپديغى ايش گوزهل اولسون،
 قاياسيندان داش آپارميش،
 وسمه، سورمه، قاش آپارميش.
 ياخين-اوزاق ائلر ايچره،
 شيرين-شكر ديللر ايچره،
 قاتار-قاتار سوزون واردى،
 اوچاقلاردا كوزون واردى.

مين ايللردن مين ايللره،
 نسيللردن نسيللره،
 اسكى چاغدان، آلتوردان،
 آتام «آدم» ياراناندان،
 حوكمون سوروب ائليم سنده،
 دوغما تور كو ديلم سنده.
 آشيب داشيب دالغا ووروب،
 ساچين هوروب حالقا ووروب.
 چاييم سنده، سئليم سنده،
 آچيب غونچه م، گولوم سنده.
 بولبول اوتوب باغلاريندا،
 لاله بيتيب داغلاريندا.
 ***

ياييم، يازيم، پاييز، قيشيم،
 هاردا اولسام كونول قوشوم،
 آلتوردان اويانيبىدى،
 ار كويونجه بويلانيبىدى؛
 باغلاريوين حاصاريندان،
 اوجا، هوندور دوواريندان.
 حظ آپاريب باخا-باخا،
 گول دوشونه تاخا-تاختا.
 شنليک دويوب اوره بينده،
 آرزوسوندا، ديله بينده.
 ياراشيqli گور كميندن،
 ووقاريندان، اردميندن.
 ائلين سوزون، «باياتى» سين،
 ناخيشلارين، گول بوتاسين.
 قوشمالارين، گرايلى سين،
 گوى آتلى سين، قير آتلى سين.
 ***

مونجوق-مونجوق اينجيلرى،
 كدرلرى، سئوينجلرى.
 ايه-ساپا دوزن تبريز،
 قابدان-قابا سوزن تبريز.
 ديل-دوداقتا گزن تبريز،
 آل گئيينيب بزن، تبريز!

پوزولمايان ايزين واردى،
يوللاريندا توزون واردى.
دومان، چنلى يازين واردى،
اووسونلايان سازين واردى.
عالمه سس سالان تبريز،
ائل هاواسين چالان تبريز.
سازلى-سۆز لو شهر يارين،
دادلى-دوز لو شهر يارين.

***

يارا تديغى گول-چيچكلى،
ياشاتديغى مين ديلكلى،
ائل نغمه سى، حيدر بابا،
ديل نغمه سى حيدر بابا.
ائلدن-ائله قوناق گئدير،
ياريش اوچون سينا ق گئدير.
يوزبىر ديله چئور بلمه ده،
چلنگ-چلنگ هورولمه ده.
دونيا بويدا سورولما دا،
مجلس لرده قورولما دا.
بويلار يمىز، سويلار يمىز،
سازلى-سۆز لو تويلار يمىز.
اودلار يوردو وارليغيندان،
ياشام-حيات بولاغيندان.
دؤنم-دؤنم يوغرولوبدو،
آخا-آخا دورولوبدو.

***

آلو ساچان اوجاق كيمي،
ايشيق ساچان چيراق كيمي.
قوينو ايستى موغان تبريز،
ائلى باشا ييغان تبريز.
اشيقلارين، اوزانلارين،
سۆز دنيزين اوزه نلرين،
قوپوزونو چالا-چالا،
كؤنوللرى آلا-آلا.
داغلار نين قارليغيندان،
باغلار نين بارليغيندان.
چؤللرى نين چيچه بيندن،
ائلين آرزى، ديله بيندن.
دوزگون، حلال امه بيندن،
سارى بوغدا چؤره بيندن.
ائل-اوبانين شنليبيندن،
كىمليبيندن، منليبيندن.

***

ياشاميندان، ياريشيندان،
ساواشيندان، باريشيندان.
گؤز اوخشا يان باخارلاردان،
آينابولاق آخارلاردان.
مارال، جئيران قاچارلاردان،
ترلان، توراج اوچارلاردان.
آغ بيلك لر، آغ اللردن،
اوتن سونا بولبوللردن.
عشوه-نازدان، باهار-يازدان،
خومار، سوزگون، آلا گؤژدن.
اوغرون-اوغرون باخيشلاردان،
گوللو-گؤيچك ناخيشلاردان.

دؤنم-دؤنم يوغرولوبدو،
آخا-آخا دورولوبدو.
***
«چال» داغيندا، ائل داغيندا،
خان چينارلى ائل باغيندا.
شاعرلرين قورولوبدو،
سۆزه ناخيش وورولوبدو.
قوپوزلارين ديلله نيبدى،
قوشمالارين گولله نيبدى.
اوغوز ائلى اويماق-اويماق،
دنيز-دنيز، ايرماق-ايرماق.
يادا دوشوب سورولوبدو،
كروانلارى سورولوبدو.

گۆزه لارين ايلقاريندان،
 ايگيدلرين ووقاريندان.
 آغ بير چكلى آنالاردان،
 ياشيل باشلى سونالاردان.
 ***
 بير سۆز ايله گۆزه لليكدن،
 ائشسيسز، تايسيسز اۆزه لليكدن.
 الهام آليب، سازين چاليب،
 كۆنول وئريب، كۆنول آليب.
 اوره كلره ساراي ساليب،
 جنگيرلره قالاى ساليب.
 وارليغيني ديلله نديريب،
 ائل باغچاسين گولسه نديريب.
 قوپوزونو ساز ائيله ييب،
 قارا قيشى ياز ائيله ييب.
 تئللى سازين تئللرينده،
 اينجه ناخيش گوللرينده.
 ائليميزين اۆزه لليگي،
 ديليميزين گۆزه لليگي.
 پرده - پرده دويولماقدا،
 ائلر آرا ياييلماقدا.
 ***
 قوپوزلارين اوجا سسي،
 مودروكله شميش قوجا سسي.
 اوزاقلاردان گلمه ده دير،
 ياد نفسين سيلمه ده دير.
 دده قورقود قوپوز الده،
 «گۆيچه بئل» ده، «چنلى بئل» ده.
 بوي بويلاير ايچ اوغوزا،
 سوي سؤيله بير ديش اوغوزا.
 «قافلان قيناق ار ايگيده»،
 «قونور آتلى نر ايگيده».
 آلتين، آعجا، بهي ليك وئريب،
 باجار ييغين بويون گورور.
 دونالديبان آدين وئريب،
 يئل قانادلى آتين وئريب.

دونيا واركن ائلين سازى،
 ياشاديقجا ائلين سؤزو.
 زامان - زامان ياشاياجاق،
 صاباحلارا داشيياجاق.
 سازلى - سؤزلو ياشا تبريز،
 قانادلارين قوشا تبريز.
 قيزيل گول تاخ دؤشه، تبريز،
 اسن قاليب ياشا، تبريز.
 چوخ دا اوزاق، ايراق دئييل،
 قيش توكه نيب، سازاق دئييل.
 كۆنول آچان موسيقى ميز،
 ايشيق ساچان موسيقى ميز.
 اوج - بوجاقسيسز فضالاردا،
 سونسوز - ديبسيسز فضالاردا.
 گۆيده اوزهن گمیلرده،
 «آي - آي» گزه ن گمیلرده.
 يئرين - گۆيون گيز يلتيسين،
 اوره كلرين سيز يلتيسين.
 آرخاداشليق، سيرداشليغين،
 انسانليغين، قارداشليغين.
 اودلو عشقين، محبتين،
 دوز ايلقارين، صداقتين.
 سئوگي، آرزى، ديلكلرين،
 ايستى قانلى اوره كلرين.
 فضالاردا جار چيسى دى،
 يئرين - گۆيون ائلچيسى دى.
 يئرى گۆيله باريشديران،
 وارى يوخلا قاريشديران.
 «قارائى» ين، تئللى سازين،
 گۆى داغلارين، ياشيل دوزون.
 يئرين غملى نفسى دى،
 «بالابان» ين نغمه سى دى.
 آنالارين بالاسينا،
 گۆزلى نين قاراسينا.
 قونداغيندا، بئشيگينده،

تازا جیغیر آچان تبریز،
 گور ایشیقلا ساچان تبریز.
 قارتال کیمی اوجالارا،
 زیروله، هاچالارا،
 قاناد آجیب اوچان تبریز،
 آشیب، داشیب، جوشان تبریز.
 بیرینجی لر شهری سن،
 گرگین حیات بهه ری سن.
 آلچاق کؤنول، گؤزو توخسان،
 یایدان چیخان سونگو، اوخسان.
 ائلمیزین، اوبامیزین،
 ائومیزین، یووامیزین،
 ***

دان اولدوزلو سحری سن،
 گؤزه لیکلر شهری سن.
 توز-تورپاقلی کورقانلاردان،
 قیزیل تاجلی بؤرک آتیندان،
 سال-سال بویوک داش قالدیرسان،
 گؤزون سیلیب باش قالدیرسان،
 آتالارین کیملیگینی،
 بابالارین منلیگینی،
 لاپ دوزونو گوره جکسن،
 گؤز اونونه سره جکسن.
 داشلار اوسته چارپازیندان،
 عؤمور-گونون یای-یازیندان،
 دامغالارین، ال یازماسین،
 درین-دایاز ال قازماسین،
 سومئرلرین دیلرینده،
 قالین-سئیره ک ائلرینده،
 تورک سؤزلرین گوره جکسن،
 سؤزدن چلنگ هوره جکسن.
 دیل-دوداغین دادی تبریز،
 اوجاقلارین اودو تبریز.
 باش کندیمین آدی تبریز،
 چک یهه رله آتی، تبریز.
 گونش چیخیر، دومان قاچیر،

گنجه-گوندوز کئشیگینده.
 نازلاملار سویلاماسی،
 سؤز چلنگی، بویلاماسی.
 بایاتیلی لایلاسی دی،
 قیزیل گولو، لالاسی دی.
 یانان اوره ک یانغیسی دی،
 یاشام، حیات قایغیسی دی.
 بورون یاشیل دونا، تبریز،
 یاشیل باشلی سونا تبریز.
 گؤزه لره آنا تبریز،
 قوشوم اوچوب سانا تبریز.
 اودلار یوردو آذربایجان،
 سانا دائم دئمیش جان-جان.
 بؤیودوبدو بئشیگینده،
 مرد دایانیب کئشیگینده.
 ***
 علامه لر اوچاغی سان،
 علم، ذکا بولاغی سان.
 سؤنمز، یانار چیراغی سان،
 آذربایجان سوراغی سان.
 دونیا وارکن، ائلین وارکن،
 دادلی، دوزلو دیلین وارکن،
 گونش کیمی شاخا جاقسان،
 دؤشونه گول تاخا جاقسان.
 وارلیغینا یاد باخانی،
 ائلینه قارشى چیخانی،
 وای، نه یامان یاخا جاقسان،
 داشلارینا چاخا جاقسان!
 ائلریوین ارده مینه،
 داغ ووقارلی گورکمینه،
 گؤزون دولو باخا جاقسان،
 دنیزلره آخا جاقسان.
 دوراقلانمیش زامانلاردا،
 قارانلیقدا، دومانلاردا،
 یئنی لیبه، ائل یولونا،
 گونئی، قوزئی، ساغ-سولونا،

اورمو، زنگان، اهریمیز.
قارداغ لا اویون، تبریز،
نه شیریندی سویون، تبریز.
دوردیبر یانا یولون، تبریز،
باغدی ساغین، سولون، تبریز.
سوزون یاشار، سازین یاشار،
ائللرینه نغمه قوشار.

***

سوز کروانین داغلار آشار،
سئلین داشار، چایین جوشار.
عالمه نور ساچان تبریز،
باغلی یوللار آچان تبریز.
چیل چیراقلی قوجا تبریز،
باشی داغدان اوجا تبریز.
باغین، باغچان، گولون سولماز،
یاشیل دوزون، چولون سولماز.
داس-قوم ایله ائل بولاغی،
آغ بولاغی، گول بولاغی.
دای، ماحال دیر، دولا بیلمز،
باغی تیکان آلا بیلمز.
«وارلیق» ادلی کتابیمیز،
قوش قانادلی کتابیمیز.
ائللر آرا اوخونماقدا،
ایلمه-ایلمه توخونماقدا.

***

بولبولوموز دیل آچیبان،
گولشیمیز گول آچیبان،
چایلاریمیز آشیب داشیب،
یوردوموزا نغمه قوشوب.
یان-یوره دن سئلر آخیر،
گوئی یاریلیر، شیمشک چاخیر.
بولود آلتدان گونش چاخیر،
آی-اولدوزون الین سیخیر.
باغیمیزدا بولبول اوتور،
داغیمیزدا لاله بیتیر.
سازین دیبله ندیریر آشیق،

عالمه نور، ایشیق ساچیر.
بولبول اوتور، باغلار گولور،
ائل اوجالیر، داغلار گولور.
سندن مدد، گوزهل آلاه،
اوزوموزه بوگون-صباح.
اوتن گونلر، چاغلار گولور،
قانالاردا تاغلار گولور.

نغمه گزیر دیل-آغیزدا،

ایچ اوغوزدا، دیش اوغوزدا.

***

سوللار گولور، ساغلار گولور،
ائشمه ف قولاچ بوغلار گولور.
ائلیمیزین قیز-گلینی،
«یادلارا آچماز الینی».
قوش یوخولو کورپه سی نین،
سودقوخولو کورپه سی نین،
باشی اوسته بئشیگینده،
گنجه-گوندوز کئشیگینده،
«تورکو» دئییب بیرغالاییر،
قولاغینا سیرغالاییر.
عصریمیزین اوزانلاری،
خیری-شری یوزانلاری،
اوره یه سوز یازانلاری،
اوبا-اوبا گزه نلری،
اویماق-اویماق دولاشیرلار،
اوره کلرده گول آچیرلار.

***

سازلارینی زیل-بم اندیب،
«آرازباری»، «دیلقم» ائیپ،
کوکله بیرلر «ئل هاواسین»،
«میسری»، چنلی بئل هاواسین.
«باش ساری تئل»، «گوئیچه گولو»،
آشیق گزیر ائلدن ائلی.
پرده-پرده ساز دیبله نیر،
مین بیر اویود، سوز دینله نیر.
آی مقدس شهریمیز،

گوموش اوزه‌نگی‌یه آياق باساراق،
 بههرين قاشينا باشيمي قويدوم.
 «آرازی» آتلايب اوزوب كئچهرک،
 قوجا «قافقاز» يما اليم اوزاندى.
 بوزلو «دونا چايی» سوزوب كئچهرک،
 «آلتايلا» ساری يولوم اوزاندى.

***

تورپاق محبتلی، تورپاق ايستکلی،
 تورپاقدان آنامين اييين آليرام!
 ائليم ايستی قانلی، کوورهک اورهکلی،
 ائليمه، يوردوما مئيل ساليرام.
 يوردومون داغ-داشی، دوزلری تانیش،
 قايا کؤلگه سينده بير آن دورورام.
 «باياتی»، «گرایلی» سؤزلری تانیش،
 ائليمين، اوبامين ايزين سورورام.
 کؤکسومو دولدوروب داغ هاواسيندان،
 وارليق، منليگيمي آراييرام هئی!
 كئچيب بوزقيريندان، چؤل، اوواسيندان،
 ساری تئل سونبولون داراييرام هئی!
 سرين يايلاقارين، داش بولاقلارين،
 دئييب دانيشماغا بوللو سؤزو وار.
 توستولو، آلولو داش اوجاقلارين،
 يئنه قيزيشماغا اودو، کؤزو وار!
 سيلديريم، اوچوروم دره لر كئچيب،
 دوننى بوگونه دويونله يهرک.
 چؤللردن ساووشوب، بره لر كئچيب،
 ياللاردا آتيمي هؤروكله يهرک.
 آتى يهرله ييب يورقا چاپاراق،
 «تبيان شان»، «آلتای» ين باشينا چيخديم.
 اسكى يوردوموزدان داش-قاش تاپاراق،
 «بوزقورد» قايسينا، داشينا چيخديم.
 «شاه عباس» دوربونون اله آلاق،
 ياخين-اوزاقلاری گؤزدن كئچيرديم.
 «قورقود» ون قوپوزون آيب چالاراق،
 گلين لر گتيريديم، قيزلار کؤچوردوم!
 «آرال» داغلاری نين اتکلرينده،

سيملريندن سوزور ايشيق.
 ائلينه داستان باغلايير،
 سانکی، بولاقلار چاغلايير.
 آذر اوغلو، آذر قیزی،
 آی پاراسی، گوی اولدوزو.
 قاریش-قاریش گز دونيانی،

***

قابدان-قابا سوز دونيانی.
 ياراتماغا، ياشاتماغا،
 ائلی دولان، چيخ يايلاغا.
 آذربايجان فخري تبريز،
 يولون سونو، آخري تبريز.
 ائله داياق، گووهنج تبريز،
 اوره كلره سئوينج تبريز.
 اسن ياشا، ساغ اول تبريز،
 گوللو گولزار، باغ اول تبريز.
 وطن اوغلو، گل تبريزه،
 کؤنول يولون سال تبريزه.
 تبريز دنيز... دال تبريزه،
 ديل-دوداغی بال تبريزه.
 «آراز» دؤنر تبريزينه،
 جومار ماوی دنيزينه.
 آيريليقلار سونا چاتار،
 دورنا گلر قاتار-قاتار.

ائليمين سوي-کؤگون دوشون زامان

بير آيلى، اولدوزلو ياز گئجه سينده،
 دويغو يئلکانلاريم دالغانديلار.
 تاريخين دولانباچ، دار کوچه سينده،
 ائنيش-يوخوشوندا چالخالاندیلار.
 اؤتن ايل، آيلارين ايزينه دوشوب،
 جومدوم كئچميشلرين درينليگينه.
 اوزانان يوللارين توزونا دوشوب،
 گؤز يومدوم چاغلارين سرينليگينه.
 گورولتولو سسه قولاق آساراق،
 دوغما هاراييلاری، سسلری دويدوم.

بیر تازا یورد، گئنیش اویلاق آختاریر.
 بایدلار دولوبان قازانلار داشیر،
 بوللو سوروسونه اوتلاق آختاریر.
 «آلتای» دان خزره اوزانان دوزلر،
 کورور-کورور ائل-اوبانی توتمايیر.
 تاریخین قوبونونا قازیلیر ایزلر،
 «توران» دا آل گونش سؤنوب باتمايیر.
 «دون چای» آخارقاسی، «قیپچاق» چؤلری،
 سیغیشدیرا بیلیمیر ائلی-اوبانی.
 «چای هون» ون، «سای هون» ون داشیر سئلری،
 آراز باشا آلیر میلی، موغانی.
 باشی چالما قوجا قافقاز داغلاری،
 ائلیمین، اوبامین بشیگی اولموش.
 مین ایللر سورهسی، اوتن چاغلاری،
 قوروقچو، گۆزه تچی، کئشیگی اولموش.
 چوخ اسکی چاغلاردان، تاریخدن قاباق،
 شانلی آذربایجان یورد-یووامیزدی.
 اوتایلی-بوتایلی قوشا بیر اوجاق،
 شهریمیز، کندیمیز، ائل-اوبامیزدی.
 «قوبوستان» قایاسی، «یانیق تپه» لر،
 ائلیمین، دیلیمین ایزین ساخلايیر.
 «کورقان» لاردان چیخان بارداق، کوپه لر،
 یازیلی دیلیمین سؤزون ساخلايیر.
 بایاتی سیزلاییر، جانا اود سالیر،
 سؤیلر سؤیه، بویلا بویا دوزولور.
 گرایلی، قوشمالار شعره داد سالیر،
 سؤزلر بولاق کیمی آخیر، سوزولور.
 مین بوداق ائلردن گلیر قوناقلار،
 چال-چاگیر شنلیکدی اوغوز ائلینده.
 آلیشیر اوجاقلار، یانیر چیراقلار،
 ددهم قورقود گلیر قوپوز لینده.
 آذربایجان آدی، سؤزونه باخسان،
 آزارلر، بهیلرین آدین گۆره رسن.
 داغینا، داشینا، دوزونه باخسان،
 سؤنمز اوجاقلارین اودون گۆره رسن.
 مین ایللر سورهسی آدلار ده بیشمیش،

شهرلر سالینمیش، کندلر تیکیلیمیش.
 یالچین قایالارین گۆبکلرینده،
 آلاچیق قورولموش، اوبا تۆکولموش!
 قویون سورولری داغدا مله شیر،
 یایلاقدا، قیشلاقدا حیات قایناییر!
 یوردا یاد باخانلار قانا بله شیر،
 ائللر یاللی گئدی، قیزلار اویناییر!
 آلاچیق قورولوب، خالچا دۆشه نیب،
 خانلار خانى بایندیر خان أه یله شیب.
 ائلین بیرلیگیندن دوشمان اوشه نیب،
 یادلار قورغو قوروب، یادلار دیلله شیب.
 بوزقیر، اووالیقدا اوبا تۆکولور،
 ائلین ساغلیغینا شنلیک باشلاییر.
 گونش اویندیقجا دان دا سۆکولور،
 آنالار سود ساغیر، پئندیر قاشلاییر.
 چایلارین آخارقا، چاتار قاسیندا،
 ائلین اویودلری داشا یازیلیر.
 داغلارین دۆشونده، قابیر غاسیندا،
 سۆز، ایتیب-باتماسین، داشا قازیلیر!
 «یئنئ سئی» چایی نین دوزه نلرینده،
 «گول تکین» آدینا آیت یاپیلیمیش.
 ایرماقلار، اۆزه نلر، گۆزه لرینده،
 «بیلگه خاقان» لارا قایا چاپیلیمیش!
 عشق اولسون گول تکین، بیلگه خاقانا،
 دوغما ائللرینه دایاق اولموشلار.
 دوشمانلار بله شمیمش قیزیل آل قانا،
 یوردا دان اولدوزو، چیراق اولموشلار.
 تورک اولوسو مین بیر اوروق، اویماقدی،
 «ساکالار»، «مادا یلار»، «میدیا»، «کیمرلر».
 گزیدیگی یئرلری داغدی، یایلاقدی،
 «قاشقایلار»، «آزارلر»، بیرده «سومرلر».
 قورولتای کئچیلیر، باشقان سئچیلیر،
 خانلیقلار، بهیلیکلر ائله یارانیر.
 ائلین ساغلیغینا قیمیز ایچیلیر،
 «قوشما»، «گۆزه للمه»، دیلده یارانیر.
 ائلین وار-دوولتی باشیندان آشیر،

اىلك دئولت يارانير، «گۆي تورك» آدیندا.
 كيمسه قارشى چيخسا، چاشسا يولوندان،
 يانير آتشینده، يانير اودوندا.
 چوخلو يايلاق، قيشلاق قاينار حياتدان،
 ساوالان ووقارلى بير ائل يارانير.
 داغدان-داغا اوچور، كئچير «توقات» دان،
 طبيعت اوخشارلى بير ديل يارانير.
 گۆيون گورولتوسو، سويون آخيشى،
 توركجده كلمه يه، سۆزه چئوريلير.
 بولودلارين گورشاد، نارين ياغيشى،
 يام-ياشيل چؤلله، دوزه چئوريلير.
 ائلين موسيقى سى، ائلين ساز-سۆزو،
 اورتاق ايش نغمه سى، امك نغمه سى.
 سئوگى، محبتين آلوو، كۆزو،
 جوشغون اوره كلرين ديلك نغمه سى.
 ايلديريملا شاخير، چاي شاققيلدايير،
 «قاراجا قوبوز» ون باش پرده سينده.
 قارتال قيبها چكير، قوش قاققيلدايير،
 سازين چاناغيندا، شاه پرده سينده.
 مين ايللر سوره سى سيزلايان قوبوز،
 سسى كئچميشلردن، دريندن گلير.
 بوتون چالغيلارا آنا، قىلاووز،
 سويو باش بولاغين سريندن گلير.
 تئلى ساز توركلرين جوشغون روحودو،
 اوندا يورد سئوگيسى، ائل سئوگيسى وار.
 وئرگى نين، الهامين، عشقين روحودو،
 اوره كلر اوخشايان ديل سئوگيسى وار.
 «قارائى»، «بالابان»، «زورنا»، «توتك» ده،
 جانلى وارليقلارين اسرارى ياتير.
 سسيندن ذوق آليز گول ده، چيچك ده،
 ائليم آرزولارين نغمه يه قاتير.
 بوگون ده گؤيلرده اوچان گمى لر،
 اولدوزلارا يايير تورك موسيقى سين.
 يئر اوزونده اولان ائللر، قووملار،
 كؤوره لهرك دويور تورك موسيقى سين.
 «موغام» تورك ائلى نين ايچ دونياسيدى،

ائل هون ائل گون اولموش، «ساكالار» اوغوز.
 سسلر سسه، سؤزلر سۆزه اويوشموش،
 بيرى تاتار اولموش، بيرى «قاووز».
 آتلاز شاهه فالخير جيدير دوزونده،
 «باينديرخان» سوزور اوغوز بهى لرین.
 «اوروز» ون، «بوغاج» ين قان يوخ گؤزونده،
 قورقود آلقيشلايير ايگيد يئى لرین.
 ايگيدليك گؤسترن ائلدن آد آليز.
 اولونجه آد-سانين ياشاتمالى دى.
 «قازان خان» قارشيندا جيداسين چالير،
 دوשמانيين گئن يوردون دارالتمالى دى.
 قيرخ گئجه، قيرخ گوندوز شنليك اولارميش،
 اوزانلار دئيشيب قوبوز چالارميش.
 «خان» هر ايل ائوينى ياغمالدارميش،
 «ديش اوغوز»، «ايچ اوغوز» پايين آلاميش!
 «اوغوز خان» ائلينه بئله سؤيله ميش:
 گون چيخان، گون باتان اولكه ميز بيزيم!
 ائل ايسماريشين، سؤزون دينله ميش،
 داغلارين قاياسى كؤلگه ميز بيزيم!
 «بوزقورد» ون دؤشوندن ايچن اوغوز خان،
 بوي-باشا چاتير داغلار قوينوندا.
 آلتايدان آغرى يا كئچن اوغوز خان،
 اولكه سى بؤيوور دونيا بويوندا.
 اوغوز خان دؤرد يانا ائلچى گونده رير،
 خانليغين عالمه اعلان ائيله يير.
 چايلارى بير داشقين سئله دؤنده رير،
 «چين»ه بويروق، «روم»ا حؤكوم سؤيله يير.
 اوغوز خان اولكه سين بؤلور ساغ-سولا،
 گون چيخان، خانليغين باش كندى اولور.
 «آي خان»، «گون خان»، «اولدوز» چاتير قول-قولا،
 «خانباليق»، «اورومچو»، داش كندى اولور.
 نئچه مين پارا كند، نئچه مين اوروق،
 اوغوز خانليغيندا عؤمور-گون سورور.
 اولكه سينيرلارين ساخلايير قوروق،
 ياغى ياد باخندا قولاغين بورور.
 اوغوز بويلارى نين «آشينا قولو» ندان،

جانلىنى كۆورەلدیر، داشى آغلادیر.
 يئنيلمز، ووقارلى گوج دونياسیدی،
 قايانى تیترهدير، داغى لاخلادیر!
 آی ائللر، هارادان نهدن سۆز آچیم؟!
 وارليغيم عماندی، وارليغيم دنيز.
 دده بولاغيندان قانتاريم ايچيم،
 دردیمه درماندی بير چاناق قيميز!
 ائليمين ووقارى داغلاردان اوجا،
 شأينيه باخانين دوشور پاغى!
 ياشى بيلينمزدى، تاريخدن قوجا،
 يوللار آيريجيندا ايزى، سوراغى.
 اوباسى ساوالان، قافقاز داغلارى.
 کند، شهر ساليبان يايلاغا كۆچموش.
 آرخ چكيب بئجرميش «قاراباغ» لارى،
 خزر دن، «گۆي گۆل» دن، اورمودان ايچميش.
 بابالار يوردونو گۆزتك قوروموش،
 گره يي اولاندا، جانيندان كئچميش.
 دومان تك دوشمانين اوستون بوروموش،
 قانتاريب شهادت شربتین ايچميش.
 چاغلارين، ياشامين سرت داورانيشى،
 داغلار گۆركمينده بير ائل ياراتدى.
 ايرماغين، اۆزه نين، چايين آخيشى،
 بيرله شيب، قاوشوب بير سئل ياراتدى.
 چاي-چايا قارىشىدى، دنيز توتمادى!
 دالغالار اوجاليب باشيندان آشىدى.
 دوغما تورك ائللرين تبريز توتمادى،
 «دار يول» گديگيندن، داشيندان آشىدى.
 گۆي خزر دن ووروب «آرال» دان چيخديم،
 شيلتاق دالغالارين ايستى قوينوندا.
 «يسيق گۆل»، «بالخاش» ين الينى سيخديم،
 دوشمانلار يئنيلدى قوردلار اوينوندا.
 توران، توركوستاندا گونش باتمايبر،
 دوغو «چين» ديوارى، باتى «بالكانلار».
 توران ائللرينى يئر-گۆي توتمايبر،
 آسيادا آت چاپير به لىر، خاقانلار.
 قالالار تيكيلىر داغلار باشيندا،

بو ائلدن او ائله سس-سوراق اولسون.
 يئددى دن يئتميشه قارلى قيشيندا،
 اودلار اۆلكه سينه گۆز-قولاغ اولسون.
 دونيا دبللرينه دريندن باخسان،
 چوخ ديلده توركونون ايزين گۆره رسن،
 چيراقلار يانديريب، چاخماغى چاخسان،
 مين بير افسانه ده سۆزون گۆره رسن.
 «تانرى داغلارى» ندان دوغان آل گونش،
 آلتين ساچاقلارين عالمه ياميش.
 قارانليغا بير ده ايشيق سال، گونش،
 دومانليقدا گئدن يولونو جاييمش.
 بيزيم ائلده قادين كيشى يه قارداش،
 آسلانين ديشى سى، اثر كه يي اولماز.
 سئوهن سئوگى سينه، ارينه سيراداش،
 دوزا يلقار گۆزه لين چيچه يي سولماز.
 آنالار يارادان، دوغما ناخيشلار،
 دونيا موزئىي نين بزه يي اولموش.
 تبريز دن چاتيلميش چوخلو آرغيشلار،
 يوكونده خالجاسى، ايه يي اولموش.
 يوردوموزدان كئچن ايپك يوللارى،
 باتى يا، دوغويا بيليك آپارميش.
 قارلى گديكلرى آشان قوللارى،
 ائللره گول دريب چيچك آپارميش.
 اوغوزلار اۆلكه سى بيليك اوجاغى،
 يئددى قات گۆيلرده ايزين گۆره رسن.
 مين بير افسانه نين گوللو بوياغى،
 «اودسئى» ناغيليندا سۆزون گۆره رسن.
 «قيلقاميش» دان افسانه لر بارينميش،
 داشلى بولاغ كيمي سوزوب دورولموش.
 دنيز دن-دنيزه آخيب آرينميش،
 آتالار سۆزوندن بزه ك وورولموش.
 «قيلقاميش» يول آليز، «ميشوو» دان كئچير،
 ياشام چيچه ييني خزر دن تاپير.
 ائل-ائل، اوبا-اوبا يورد سالير، كۆچور،
 گۆي آتيني مينير دۆرد نالا چاپير.
 قيلقاميش، «تۆره بيش»، «كۆچ ناغيلي» ميز،

گونش تک پار لایبیر، گۆز قاماشدیریر.
 وارلیغینا یادلار قیجیردیب دیشلر،
 ساتقینلار، مانقوردلار سۆز دۆیوشدورور.
 داغلاری قار-یاغیش، یئل بیخا بیلمز،
 کۆک سالیب، چالینمیش آنا تور پاغا.
 دوغما اوجاقلاری یئل بیخا بیلمز،
 ائلیم اوره ک یاغین تۆکموش چیراغا.
 آتامیز، بابامیز اۆزگور یاشامیش،
 کیمسه یه قول اولوب، بویون أهیمه میس.
 قونشونون پیر تلاشیق ساچین دارامیش،
 آرخادان کیمسه یه داشی ده یمه میس.
 دوغودان باتی یا اوزانان یوللار،
 آذربایجانیمین دوزوندن کئچیر.
 سوسایان تورپاقلار، قورویان چۆللر،
 سرین بولاغی نین گۆزوندن ایچیر.
 جیغیرلاری قارا دومان آلسا دا،
 ایزلر سیلینمزدی، گۆرونمکده دی.
 آغ یالان هر یئرده طبیل چالسا دا،
 گئرچک قارشیسیندا سورونمکده دی.
 «آتیلا» بابامین دلی نعره سی،
 رومون، بالکانلارین قولاغیندادی.
 دده قورقودومون قوپوز نغمه سی،
 ائلین اوره یینده، دوداغیندادی.
 یادلار اۆلکه میزدن اود آپارمیشلار،
 اوجاق یایماق اوچون، قیزیشماق اوچون.
 یاراشیقلی سۆزلر، آد آپارمیشلار،
 دئییب دانیشماغا، قونوشماق اوچون.
 آنالار سۆزلری، ضرب المثل لر،
 بیزیم دیلدن نئچه دیله چئوریلیمیش.
 قورد-کئچی ناغیلی، شنگول-منگول لر،
 ائل-ائل، اویماق-اویماق بیر جور چاغر یلمیش.
 قول اولوب یاشاماق بیزه مان اولموش،
 زنجیره قالماغی اؤلوم بیلیمشیک.
 یوردا یاد خور باخسا، بۆبوک قان اولموش،
 یاغی نین کۆلگه سین، ایزین سیلمیشیک.
 خانلیقلار، به ی لیکلر قورولان زامان،

چوخلو داستانلارا قول-بوداق اولموش.
 یاراتماق، یاشاتماق ایتی عاغلیمیز،
 قارانلیغا گونش، چیل چیراق اولموش.
 تورک ائلی قیرقیزلار «ماناس» آدینا،
 دونیانین ان بۆبوک داستانین قوشموش.
 مین ایللر سوره سی سالمیش یادینا،
 سۆز اوره کدن چیخیب اوره یه هوپموش.
 ائلین آغ ساققالی دده قورقودان،
 نه دئییم؟.. تورک سۆزون ائلره یایمیش.
 قوبوزون دوزه لیدیب قوجامان توتدان،
 اوره ک سۆز لیرینی دیلره یایمیش.
 کندلر، شهرلرین، یئرلرین آدی،
 بیر بویون، بیر ائلین آدینا باغلی.
 داد-دوزو، چۆره بی آغیزین دادی،
 قاتیغی قایماقلی، پئندیری یاغلی.
 «آسیا» دوغما آدین ائلیمدن آلمیش،
 بیرگون «آس»، بیرگون «آز» دئییلیمیش بیزه.
 آدلار وارلیغینی دیلیمدن آلمیش،
 باخسان گۆی خزره، باخسان تبریزه.
 ائلرین وارلیغی گۆیدن دوشمه بیب،
 اونلاری یارادان، یاشادان اولموش.
 تندیرسیز، اوجاقسیز بیر زاد بیشمه بیب،
 باغوان سیز باغلارین چیچه بی سولموش.
 بوگون ده، تاریخده تورکلرین رولو،
 هله ده، هله ده قاپالی قالمیش.
 دۆرد یانا چکیلن، اوزانان قولو،
 باتی یا، دوغویا جیداسین چالمیش.
 «هون ایمپئر یاسی» نی یارادان تورکلر،
 چینه بو یروق وئرمیش، رومدان باج آلمیش.
 دوشمانین گئن یوردون دارالدان تورکلر،
 «ستزار» دان، «تتزار» دان آلتین تاج آلمیش.
 نه «کونفوسیوس»، نه ده «بودا» یا،
 جوشغون روحلو تورکلر سیغینما بییدی.
 چکیلیب داغلارا، روحو توختا یا،
 یادلار قولتوغونا سیخیلما بییدی.
 تورکلرین گۆردویو، یاپدیغی ایشلر،

ايتلره اولاماق، هورمك قالاچاق.
 دان ياريلير، ظولمت گئجه كؤچمهده،
 ايشيق قارانليغا ظفر چالاجاق.
 انسانا حورمتله ياناشماق گرهك،
 هر ائلين، هر ديلين اؤز معناسى وار.
 ياخينلا-اوزاقلا قونوشماق گرهك،
 انسانين انساندان تمئاسى وار.
 بوگون عالم باشقا، زامان باشقادي،
 كيمسه نى يالانلا آلداتماق اولماز!
 يالانچيق تاريخلر مانشير، قاشقادي،
 داش آتماقلا دنيز، اوكتان دولماز.
 حسابى، كتابى، مدنيتى،
 تورك سويلو «سومرلر» ايلكين ياراتدى.
 تيكيكتى، معمارلىق، اينجه صنعتى،
 ائل-ائل، اوبا-اوبا قوروب ياشاتدى.
 آذربايجان، ايلك ياشايش اوچاغى،
 «آزيخ» ماغاريندان ايزلرين آرا.
 چاخماق چكيب آليشديرىب چيراغى،
 داغلارين، داشلارين، دوزلرين آرا.
 اولدور يوردو گؤزه لليگين بئشيگى،
 قوجا شارقين باغچاسينا گول تاخميش.
 اينجه ناخيشلى دى ائوى، ائشيگى،
 يانان تورپاقلارين جانينا آخميش.
 ائليمين، يوردومون شانلى آدينا،
 يئنيلميش دوشمانلار بهتان سؤيله ميش.
 گؤزو دوشموش اوچاغينا-اودونا،
 حسرت چكيب باجاسيندان بويلاميش.
 ال آچيق، گؤزو توخ اولوسوم، ائليم،
 ازلدن اوره يى كؤوره ك يارانميش.
 گوللو باياتىلى دوغما تورك ديليم،
 موسيقى ايله سيغالانميش، دارانميش.
 كهليك قاققيلتيسى، سو شيريلتيسى،
 ديليمده كلمه يه، سؤزه چئوريلميش.
 ايلديريم چاخماسى، گؤي گورولتوسو،
 تار، كامان، بالابان، سازا چئوريلميش.

كيمسه نين ديلينه قيفيل وورماديق.
 ياغيلار قاجيبان قيريلان زامان،
 آت دؤشونه قاتيب قفيل وورماديق.
 ائليمين سوي-كؤگون دوشونن زامان،
 بيليكلى بابالار توتدو ايلمدن.
 باشيمي آلاندا قارا، بوز دومان،
 «كور اوغلو» يتتيشدى «چنلى بئل» يمدن.
 گئر چه بين اوستونه پرده آسيلميش.
 دوز اينجه لميشسه ده، اوزولمه ميشدى.
 أه يري دوزه، دائم قنيم كسيلميش،
 كور بولاقلار آخيب سوزولمه ميشدى.
 ياد يازارلار دوزو أه يري يازميشلار،
 «اؤزلرينى عاليم، بيلگين ساياراق»!
 قهرمان ائللره قويو قازميشلار،
 حقيقتى دانيب، يولو جاياراق.
 ائله دؤنوك چيخان، ساتقين مانقوردلار،
 يادلارا ساققيزى اوغورلا تميشلار.
 دوندان-دونا گيرن باغين مانقوردلار،
 يوللارا داش-كسسك ديغيرلا تميشلار.
 شارقين گونشينه لامپا دئييلميش!
 خور گؤزلر ايشيقدان كور اولان چاغلار.
 سوفره سينده دوز-چؤره يى يئيلميش،
 نانكور كوت تاپمايب آج قالان چاغلار.
 ائليمين يازماغى يئرسيز سايمابين،
 كئچى لر قوردلارا آغيز أه يميشلار!
 غريبن يالانينا بيرده اويمابين،
 ائل سئوه ايكيدده اوغول دئميشلر.
 زامانين ساولانميش ايتى قيلينجى،
 يالانى، گئر چه يى آييرد ائتمه ده.
 قوندارما تاريخين گووهنج-سئوينجى،
 حقيقت قارشيندا سونا يتتمه ده.
 «يالان آياق توتار، يئرييه بيلمز»
 آتى هئى بودره ير آدديم باشيندا.
 ياغيش سيز چؤللرين زميسى گلmez،
 قاراجا تاپيلمز هوررا آشيندا!
 ائل كروانى آراز بويو كئچمه ده،

گئنىش بىر دوزەندە، بولاق باشىندا،
 ددە آشىقلارلا قول-بويون اولدوم.
 قوپوزو دىنلەدەيم مەن بىر ياشىندا،
 داغ چايىنا دۇنوب دىنيزە دولدوم.

دەم قوپوزونو، سازىن چالاراق،
 دورلو-دورلو سۇزلر، اۇيود سۇيلەدى.
 يىنى دونيامىزا ھاراي سالاراق،
 اوشاق دا، بۇيوك دە سۇزون دىنلەدى.

اتامىن مەيى، انامىن سودو،
 عۇمور يوللارما ايشىغىن ساچمىش.
 آنا ايسمارىشى، آتا اۇيودو،
 داشلارا چالينان دويونو آچمىش.

كورسو توولاريندا، اوجاق باشىندا،
 كۇنلومە سيلينمز سۇز يازدى آنام.
 قايالار دۇشوندە، بولاق باشىندا،
 -قوى ايتىب-باتماسين- سۇز قازدى آتام.

ائلىمىن وارلىغى ياشامقادى،
 مەن بىر آبيدەدە، مەن بىر اثر دە.
 كىچمىشى صاباھا داشىماقادى،
 تزەدى، كىچسە دە مەن بىر عصر دە.

ائلىمىن، اوبامىن گوللو باغىندان،
 اورە بىم دولوسو حظ آپارمىشام.
 «ساوالان»، «قوشقار» دان، «آغرى داغى» ندان،
 دۇشومە دوزمە يە گول قوپارمىشام.

كىملىگىم، منلىگىم نارىن شئە كىمى،
 آخدى دامارىما، آخدى قانىما.
 قوزئىدن، گونئىدن اسن مئە كىمى،
 ھوپدو اورە بىمە، ھوپدو جانىما.

اودلار يوردون قارىش-قارىش دولاندىم،
 داغ-داشى، درەسى، يايلاغى تانىش.
 «مىشوو» دان آتلايىب «قاف» ا يوللاندىم،
 «تورش سو» يايلاغى نىن بولاغى تانىش.

«جىغاتى»، «تاتائو»، «قوشاچاي» كىچىب،
 گۇزەل «سولو دوز» دە آلاچىق قوردوم.
 يام-ياشىل ياي اوتوب، قىزمار ياي كىچىب،
 قىشلاقلارا سارى كۇچومو سوردوم.

«اوخشاما»، باياتى داشى آغلادار،
 ايلاهى، بو دىلدە نە حكمت وارمىش!
 كوراوغلو نەرەسى داغى لاخلادار،
 سازىندا، سۇزوندە نە قدرت وارمىش!
 بشر قدر تىندىن اوزاقدى بو دىل،
 بلكە دە يئىددى قات گۇيلردن انئىمىش!
 چاشباش دئىمىلردن ايراقدى بو دىل،
 سۇزلر مئىدان آچمىش، چاپارىن مەنمىش.

تورك دىلى سىنيرسىز بىلگى ساياردى،
 كۇكوندن تۇرە بىر، سۇزلر چوخالير.
 سۇزجوكلر سۇزلرە اوخشار، اوياردى،
 سۇزلر اۇز رىتمى ايله انئىر، اوجالير.

سۇزلرىن ايزلرى يول تىك اوزانير،
 نىچە مەن ايللردن باش آلىب گلير.
 آغىزدا، دوداقددا، دىلدە نازلانير،
 اوزوكلرە آلماس قاش سالىب گلير.

دىلچى توركولوقلار، بىلگىن عاليملر،
 بو دىل وارلىغىنا حئىران قالمىشلار.
 دىلچى فيلوسوفلار، يىتگىن عاليملر،
 مەن كرە اوخويوب فكرە دالمىشلار.

ايگىرمى دۇرد مەن فەل ھانسى دىلدە وار؟..
 سۇز كامپوتر ساياق، دوغور اۇزوندىن!
 گئنىش اورە بىندە سىغار دونيالار،
 قاينايير، دورولور، آخىر گۇزوندىن.

ائلىمىن سوي-كۇكون آختاران زامان،
 آياق اوزەنگىدە داغا دىرماشدىم.
 يولومو كىسسە دە قارانلىق، دومان،
 سارماشىق تىك آل گونشە سارماشدىم.

كىچمىشە قايدىب گئرى دۇندە،
 شانلى بىر وارلىقلا اوز-اوزە گلدىم.
 بىر يول آيرىجىندا آتدان دوشىندە،
 قارشىدا قورقودلا گۇز-گۇزە گلدىم.

ساچلارى آغارمىش، ياشى بىلنمز،
 «نوح» بابامجا عۇمور-گون سورموش دەم.
 نە قدر دونيا وار، ايزى سيلنمز،
 مەن ناخىش، مەن ايلمە، گول وورموش دەم.

اولوب كئچنلری یادینا سالسین،
 سوفره ده دوز یئییب چۆره ک کسمیشیک.
 بیرینجی تورکولوق، بیلگین بابامیز،
 «قاشقارلی محمود» دور، سۆزلوک یاراتمیش.
 آغ بیرچک آنامیز، قاری آبامیز،
 یاشیل دوزه نلرده هانا اوزاتمیش.
 بوی-بوی تورک ائلترین گزمیش، دولاشمیش،
 سۆزلرین، ساولارین ساپا دوزوبدو.
 باغداددان آلتایا ساری یول آلمیش،
 ائل دبین قابلاردان قاپا سوزوبدو.
 قاشقارلیدان ریجا ائتمیش «خلیفه»،
 تورک دیلینی عربلره گل اؤیره ت.
 باش أهیب، دیز چۆکوب دئمیش خلیفه:
 دونیادا تورکلره وار بؤیوک حؤرم ت.
 یارادیب یاشاتماق، سئویب سئویلمک،
 انسانلا یارانیب بیرگه دوغولموش.
 فیر تانا قارشیندا اسیب اسیلیمک،
 داشلی ساحلره ده ییب اوغولموش.
 یاشاییش یوللاری هامار اولماییب،
 داغلار یاریب، یوللار سالیب بابالار.
 سو تۆکمکله بولاق داشیب دولماییب،
 قایا یاریب، کولونگ چالیب بابالار.
 وارلیغین یاشادیب قورویان ائلر،
 کیمسه یه قول اولوب کیچیلمه ییبدی.
 کۆگون بالتالاییب قورودان ائلر،
 آییلب ساییلیب سئچیلمه ییبدی.
 یاشاییش بیر مئیدان، جیدیر دوزودو،
 آتی یوبره ک اولان چیخیر آرادان.
 محبت، انسانلیق حاقین گۆزودو،
 انسان اوغلو سئچیر آغی قارادان.
 یالان مین بیر-ایکی دونا گیرسه ده،
 آنجاق بیر اوزو وار، او دا قارادی.
 جهالت، قانمازلیق عۆمور سورسه ده،
 قلم سونگوسو ایله باغری یارادی.
 وطن اوغوللاری، ائل وورغونلاری،
 ظولمت دونیالارا ایشیق ساچیرلار.

گزیب دولاندیغیم، آشدیغیم داغلار،
 دومانا، چیسکینه، قارا بورونموش.
 یام-یاشیل مئشه لر، باغچالار، باغلار،
 آلمایا، هئیویا، نارا بورونموش.
 یوردومون اوباسی، کندی، شهری،
 حسرت قوللارینی سالدی بوینوما.
 قیزارمیش دان یئری، آیدین سحری،
 آذربایجانیمی آلدی قوینونا.
 اورمانلار، مئشه لر دوروب اویاندی،
 گونشین عشقینه، یازین عشقینه.
 باغچالار چیچه یه، گوله بویاندی،
 شاعر نیسگیلینه، سۆزون عشقینه.
 شانلی اۆلکه میزین دۆرد بوچاغیندا،
 شهرلر تیکلمیش، کندلر سالینمیش.
 پرده-پرده سازدا، دیل-دوداغیندا،
 «قاراباغ» اوخونموش، «میسری» چالینمیش.
 یوردومون گۆزه لدی شهری، کندی،
 باکیسی، شیروانی، گنجه سی دوغما.
 سالماسی، ماکیسی، خویو، مرندی،
 تبریزی، اورموسو، گۆیچه سی دوغما.
 اردبیل، زنگاندان، اورمو، تبریزدن،
 اوره بیم دویونجا الهام آلمیشام.
 آرالدان، بالخاشدان، قوزقون دیزدن^{۱۱}،
 قوجاق دولو سووقات، سالام آلمیشام.
 بالخاش، آرال، خزر، قارادیزی،
 تورک ائلری بویونباغینا دوزموش.
 سود ساغیب تورشادیب ایتی قیمیزی،
 تولوقدان ائندیریب قابلارا سوزموش.
 اوکیانلار، دنیزلر، دره لر، داغلار،
 دوغما سوبدانشلاری آیرا بیلیمز.
 ده بییشن دۆنملر، اؤتوشن چاغلار،
 قارداشلاری دوشمان قاییرا بیلیمز.
 یامانلیق، نانکورلوق دوشمانا قالسین،
 قارانلیق ائوبنه چیراق آسمیشیق.

^{۱۱} قوزغون دیزی: شکلینه گۆره خزر دینزیننه دئییلیر.

گۆزەللىك عاشىقى، دىل وورغونلارى،
 آيدىن صاباحلارا يوللار آچىرلار.
 قارانلىق داخمالار، شيطان تورلارى،
 لاخلايىر، سۆكۈلۈر، محو اولوب گئدىر.
 گونش قىغىلجىمى، آلاو قورلارى،
 سۆنمۈش اوجاقلارا اود ساليب گئدىر.
 اۆلۈمچول سكوئولار چوخدان پوزولوب،
 ياتانلار اويانيب توپلار سسى ايله.
 قارقاش، شاختانين جانى اوزولوب،
 بايرام گليشى ايله، ياز نفسى ايله.
 گۆزەل دونياميزين آلتين گونشى،
 دوغودان پارلايىر، شىرقدن دوغور.
 دوغما اوجاقلارين اودو، آتشى،
 بوزلارى اريدىر، ظولمتى بوغور.
 «وارلىق» كتابىمى آختاريب تاپىب،
 جوت اللى باغريما باسيرام، آنا!
 آراندان يايلاغا آتىمى چاپىب،
 ائلين دوز-چۆره بين كسىرم، آنا.
 داشلى بولاقلارين سىرىن سويوندان،
 بىر چاناق قانتاريب باشا چكىرم.
 باشى چالما، اوجا داغلار قوينوندان،
 ياماجلار آشيرام، دره كئچىرم.
 نئيين، بالابانين يانيقلى سسى،
 گۆيدن ملكلى يئره ائندىرىر.
 تارين، كامانچانين، سىزىن نفسى،
 انسانى كۆوره لدير، داشى دىندىرىر.
 بىر يول آيرىجىندا آياق ساخلايىب،
 سۆيكە نىرم بىر آن «ئىلچى داشى» نا.
 اويماق-اويماق، اوبا-اوبا يوخلايىب،
 بوغولورام گۆزە سئوينچ ياشينا.
 يارانان-دارانان ائل وارليغىنى،
 بىز دە صاباحلارا داشيمالى يىق.
 سوزولوب دوزولن دىل وارليغىنى،
 وطن ائولادينا آشيمالى يىق.
 دده قورقود ايله گۆروشورم هئى،
 سازىندان، سۆزوندىن دويبا بىلمىرم.
 يوللاردا آت چاپىب يارىشيرام هئى،
 اوخلارى ساداغا قويا بىلمىرم.
 اوغوز ايگىدلرى، بايات خانلارى،
 آياق-باش گئىينىب قىفيلانيرلار.
 اورە كده، داماردا جوشور قانلارى،
 آت اوسته قوجاليب آهليلانيرلار.
 طبيعت وورغونو، داغ-داش وورغونو،
 قانينا هوپوبدو بىزىم ائللرين.
 چال پاياق سهندىن سورسان سورغونو،
 سۆيلر جئتى وار بىزىم چۆللىرىن.
 «گوهنلى قوزئى» ده، قار ياتاغىندا،
 «قاراجىق چوبان» لا سورو ياييرام.
 سىلدىرىم قاينىن داش چاتاغىندا،
 خيال دىزىبندە نەلر دويورام!
 چوبان قارداشيمىن چالدىغى توتك،
 فكريمى آپارير چوخ اوزاقلارا.
 توتولور، كۆوره لير، آچىلىر اورەك،
 باياتى سوزولور دىل-دوداقلارا.
 «كورقانتلار»، «بالبالار» دوروب اوزومه،
 بىزلرى سورمادان، گئتمە-دئىيرلر.
 گۆيدن ماوى ايشىق ساچير گۆزومه،
 دومان، قارانلىقدا ايتمه-دئىيرلر.
 «گۆى زنگى»، ساوالان، قاراداغىندا،
 دوشوب بىر اوبادا قوناق قاليرام.
 يازىن دومان، چىسكىن، اوغلان چاغىندا،
 اوت باسمىش يوللارا يولاق سالىيرام.
 يوردون ائل-اوباسى، كندى، شەرى،
 قوروب ياراتماغا ائركن اوبانىر.
 دوغور آل گونشى، آچير سحرى،
 اۆلكە گول-چىچە يە، نورا بويانىر.
 يئنه يئر شوملانير، تورپاق اكيلير،
 حلال امه يينه گووه نير ائللر.
 سارايلار سالىنير، ائولر تىكىلىر،
 قىزىل ايلمە سالىر يارادان اللر.
 كور، آراز، «قوروجاى» مدنيتى،

ائلىمىن، اوبامىن تىمى داشىدى.
 دونىيا سىس سالان سازى، صحبتى،
 «قوبوستان» يازىسى، قان يادداشىدى.
 قانلى اوفوقلردە دان سۆكولرکن،
 آل گونش پارلايىب ايشىق ساچىردى.
 قارانلىق، بوز دومان، چن چكىلىرکن،
 عالم اويانىردى، سحر آچىردى.
 گۆى آتىم كىشئەدى موغان دوزوندە،
 جئىران سورولرى كئچدى اؤنومدن.
 سىرلر ياتىر آتالارىن سۆزونده،
 دانيشىر، قونوشور كئچن گونومدن.
 چايلار شاريلدايىر، بولاقلار سوزور،
 اؤتور سارى بولبول قارا باغىمدا.
 باشىنا آي-اولدوز چىل چىراق دوزور،
 اوزانلار اۆلكەسى قاراداغىمدا.
 «خان چىنار» بىن كۆلگەسىندە داينىب،
 «خان قىزى» ن، «واقىف» سوراقلاشىرام.
 آدانىن سىسئە دوروب اويانىب،
 «يولچو يولدا گرەك»، اوزاقلاشىرام.
 ھارا آياق قويدوم، ايزلرى تانىش،
 آچىب قوللارنى، باغرىنا باسدى.
 داغ-داشى، چۆللرى، دوزلرى تانىش،
 ائللر تۆرەن يايىب قازانىن آسدى.
 قارىش-قارىش گزدىم، دولاشدىم يوردو،
 آغ آتىم كىشئەدى، دۆندو تبرىزە.
 اؤنومدە، قارشىمدا گۆردوم بوزقوردو،
 قارتالىم شىغادى، ائندى تبرىزە.
 قوجا شىرقىن قاپسىندا دايندىم،
 اوزاقدان، ياخىندان سۆز آچدى منە.
 دىسكىنىب، آيىلىب، دوروب اوياندىم،
 توز باسمىش يوللاردان ايز آچدى منە.
 «ارك» بىن قالاسىندان بوياندىم باخدىم،
 بىخىلان، تىكىلن شىھرى گۆردوم.
 بىر اوجاق قالاىب چاخماغى چاخدىم،
 آچىلان، سۆكولن سحرى گۆردوم.
 آيدان، سودان دورو اۆز وارلىغىمى،

دانيشىدىغىم سۆزدن، دىلدىن اۆيرەندىم.
 سويومو، كۆگومو، كىم اولدوغومو،
 لاىلا چالان دىلدىن، ائلدىن اۆيرەندىم.
 سويوموز، كۆكوموز اولو بىر چىنار،
 بوى آتىب بۇيودوك بىز بوداق-بوداق.
 بىر ياشىل ايرماغىق، اولو بىر پىنار،
 آخدىق دىنزلرە بىز بولاق-بولاق.
 گۆزاوجو، تارىخىن سئىرىنە چىخدىم،
 بىر داملا گۆتوردوم ائل دىنيزىندىن.
 سويداش، قارداشلارىن الينى سىخدىم،
 دردىم قوجاق-قوجاق گول تبرىزىندىن.
 شانلى آذربايجان، ساغ-سالامات قال،
 يوردوموز، يووامىز، اوجاغىمىز سان.
 دۆشونە قىزىل گول تاخ، سالامات قال،
 آدىمىز، سانىمىز، سوراغىمىز سان.
 «آراز» ام، يولومو سالىدىم ائللرە،
 يام-ياشىل دوزوندن، داغىندان كئچدىم.
 دۆنوب ماھنىلار، دوشدوم دىللرە،
 سولوندىن سوووشدوم، ساغىندان كئچدىم.
 ارەنلر، داھىلر، پىرلر يوردوندا،
 باش اھىب، دىز چۆكوب تورباغا دوشدوم.
 بىلگىن بابالارىن كۆلگە، آردىندا،
 قاناد آچىب، ياخىن، اوزاغا دوشدوم.
 دولاشدىم كند بە كند، شىھر بە شىھر،
 داملا-داملا ايچدىم گور بولاغىندان.
 سايرىشدى اولدوزلار ھر آخشام-سحر،
 الچىم-الچىم سوزدو نور، چىراغىندان.
 آلتىن كئچمىشلىرىن سسى، سوراغى،
 آلوان ايلمەلردن، ناخىشدان گلير.
 كروان-كروان آتلى، ساين قوناغى،
 دولانباچ ائنىشدىن، يوخوشدان گلير.
 يوردوموز دونيانىن دۆردىول آيرىجى،
 باتى يا، دوغويا وارى يوكلەنير.
 چالير «گۆزەللمە»، چالير «زارىنجى»،
 باغى-باغا، داغى-داغا سۆيكەنير.
 تانرى بىزدن بىر زاد اسىرگەمەيىب،

وار-دۋولتى تۈكۈب اتلین باشیندان.
 داغینا قار، باغینا بار ۋە يىب،
 لعل-گۆۋەر ياغیر تورپاق، داشیندان.
 ۋلكەمیز اتشسيزدى، تايى تاپيلماز،
 ياي، يازى، پايىزى، قيشى يئرینده.
 عشق سيز، سئوگى سيز قايى چاپيلماز،
 «سود آرخی» چكەمە يە داشى يئرینده.
 ساوالان، قاراداغ يايلاقلاریندا،
 آلاچیق قورولور، ۋەرنى دۋشەنبر.
 آراندا، موغاندا، قيشلاقلاریندا،
 اسكى ائل عادتى، دىي ياشانیر.
 بو يئرلر داد-دوزون ايتيرمه ييىدى،
 القيشى گور سولار، آندى چۆره كدى.
 باغچاسیندا تيكان بيتيرمه ييىدى،
 باغى عطير ساچان گولدو، چيچكدى.
 بو تورپاغى سوروب، اكيب، بئجردن،
 ازل گوندن برى، بابالار اولموش.
 قوجاق-قوجاق توخوم سېيىب بئجردن،
 آنالار، ننه لر، آبالار اولموش.
 وطنين اوغروندا جاندان كئچيبلر،
 قان ايلا يازيبلار: وطن ساغ اولسون.
 شهادت شربتین تۈكۈب ايچيبلر،
 ائل اسن ياشاسين، اوزو آغ اولسون.
 تانريدان امانت بو تورپاق بيزه،
 آدينى، سانينى اوجالديب ائلر.
 ال-اله، قول-قولا، اوموز-اوموز،
 خميرين يوغوروب، آجيديب ائلر!
 تانرى نين جنتى، باغى بو يترده،
 گول گولو دينديرير، بولبول بولبولو.
 افسانه يارادان داغى بو يترده،
 چۆللىر بزه يير سوسن-سونبولو.
 ائل اۋز وارليغينى باغرينا باسير،
 تويلارى آشيقلى، سالى-سۆزلودو.
 آداخلى لار بولاق باشى سۆز كسير،
 جئيرانى، مارالى آلاگۆزلودو.
 چكيليپ بولودلار داغلار سارى،
 يايى سرين كئچير، يازى ياغيشلى.
 قالانير سبده آلماسى، نارى،

ياللارى يئمشانلى، دوزو يئميشلى.
 يووشانلى ياماچدا ياييلىر سورو،
 سال قايى داشلار دوشور نئى سسى.
 آخير شلاله لر، سوزور دوم-دورو،
 اوخشاير اوره يى بولاق، چاي سسى.
 جويور، داغ كئچيسى، كۆرپه ماراللار،
 جئيران بولايغيدان ائير، سو ايچير.
 قىي ووران، شينغيان قوجا قارتاللار،
 يوكسه لير گۆيلره، زيروه دن كئچير.
 باخديقچا يوردومون گۆزه لليگينه،
 ماوى سمالارا روحوم اوچالير.
 وورغونام بنزرسيز ۋزه لليگينه،
 آخار-باخاريندان شعريم گوج آلير.
 «اوزن دره» سينه، ياشيل دووزونه،
 كۆرپه چاغلار يمدان حئيران اولموشام.
 قوشماسينا، لايلاسينا، سۆزونه،
 كۆنول وئريب، دويوب، حئيران قالميشام.
 بو يئرلرين داشى نين دا جانى وار،
 انسانلا دانيشير گولو-چيچه گى.
 داماريندا آخان قيزيل قانى وار،
 دوزلرينده بيتير لاله چلنگى.
 آرهنلر اوچاين، پيرلر يوردونو،
 قادادان، بلادان تانرى قوروسون.
 اودلار ۋلكه سينى، سيرلر يوردونو،
 شارقين آل گونشى، نورو بوروسون.
 دونيا كيچيليىدى، بير كند اولوبدو،
 «كوسا باليق» چيخيب باليق اووونا.
 باغچالار ساراليب، باغلار سولوبدو،
 ملكلر دوشوبدو ايليس تورونا!
 دنيز فيرتينالى، اسير كولكلر،
 يئلكانسيز قاييق لار، گمى لر باتير.
 يانديرير شاختالار، كسير كولكلر،
 سونبوللر سارالير، زمى لر باتير.
 گون به گون، آن با آن كيچيلير دونيا،
 داغلارى آرى يير، تيهه دۆنور.
 ائنيندن، بويوندان بيچيلير دونيا،
 اييه سيز ائولرين چيراغى سۆنور.
 دولاشيق، قاريشيق بئله دئوراندا،

قارداش

سوی-کۆکون ایتیرن آری بیر گئدیر.
 باتی دان قارائیل اسن زاماندا،
 دوغودا چیچکلر قورویور گئدیر.
 کئچمیشلرین باجاسیندان باخاندا،
 دولاشدیم تبریزین کوچه لرینی.
 «وارلیق» الچیم-الچیم ایشیق شاخاندا،
 گۆردوم گوندوزلرین، گئجه لرینی.
 تبریزین اردملی قهرمان اوغلو،
 «جاواد بهی» گونشه، ایشیغا دؤندو.
 ائللین طبیب اوغلو، مهربان اوغلو،
 دده قورقود، افغان، آشیغا دؤندو.
 ائلیمله، دیلیمله یاشید وارلیغیم،
 سویومو، کۆکومو تانیدی منه.
 الوان، گوللو، مین بیر چئشید وارلیغیم،
 آلماسدان یاپیلان آیتدی منه!
 وارلیق کتایمیز اوخونان گوندن،
 چایلار سئله دؤندو، آخدی دنیزه.
 ایلمه لر، ناخیشلار توخونان گوندن،
 ائلرین باخیشی دؤندو تبریزه.
 گز، دولان، یوردومون قوجا قارتالی،
 قاناد آچ گۆبلرین درینلیگینه.
 سئیر ائت قاراداغی، اوجا «کامتال» ی،
 جوم آياز گئجه نین سرینلیگینه.
 قوشمامین سون سۆزو قورقوددان اولسون،
 چاغلا سین، سولماسین ائلیمین سازی.
 داش سین داغ چایلاری، دره لر دولسون،
 خوش گل سین ایلیمین باهاری، یازی.
 کسيلمه سین یاشیل، خان چیناریمیز،
 اوجال سین داللاری گونشه، آیا.
 جوشسون ائل بولاغی، خان پیناریمیز،
 آخسین دنیزلره، قووشسون چایا.
 لیلله نمه سین آخاریمیز، سویوموز،
 یاغ سین یاغیشیمیز، آخسین سئلیمیز.
 توکنمه سین، قوروماسین سویوموز،
 «آراز» قییلاریندا گز سین ائلیمیز.

تورک ائلینده آد قازانماق،
 بوش-بوشونا دئییل، قارداش!
 بو بیلکلی ائل قارشیندا،
 باش ائندیریب أه ییل، قارداش!
 وارلیغیندان الهام آلیب،
 دنیزینه جوموب دالیب.
 قیاسیندا بیتیب قالیب،
 ائل-اوبادا سئویل، قارداش.
 تورک ائلی شرف کانیدی،
 شرقین سؤکولن دانیدی.
 اوجالان شؤهرت، شانیدی،
 صوبح آچیلدی، آییل قارداش!
 قارتال کیمی، اوچ داغلارا،
 قیزیل قاناد آچ داغلارا.
 اویماق-اویماق کۆچ داغلارا،
 اوجالارا چکیل، قارداش.
 یوردون، یاری گره یینده،
 حؤرمت اولسون چؤره یینده.
 ائل-اوبانین اوره یینده،
 توخوم کیمی، اکیل، قارداش.
 اینجه ناخیش یاراتماغا،
 ایلمه-ایلمه یاشاتماغا.
 بولاقلاری دورالتماغا،
 وئردی مین بیر گۆبول قارداش.
 یایلاقلاری گزه-گزه،
 آیاق ساخلا، دؤن تبریزه.
 بیزیم ائلده سازا-سۆزه،
 واردی هوس، مئیل، قارداش.
 جوشوب داشان چای اولگینان،
 ائله آرخا، های اولگینان.
 «آراز» دئییر: آی اولگینان،
 اولدوزلاردان سئچیل، قارداش!

اوغوزلاردا عايله محبت معنوی عالمی (٢)

بازار: علمدین علی بی زاده

کۆچورن: محمود بنی آدم دیزج

آزاد سئوگی

داستانلارین عمومی روحو بو فیکری تصدیق ائدیر کی، اوغوز ائیلینده سئویب - سئویلکم، عایله قورماق کۆنول له، ایستک له، قارشیلیقلی اونسیت، آنلاشما، محبت له اولوب. بونو بیز هم یاشلی نسلین - آتا و آنالارین، هم ده گنج نسلین - اوغول لارین حیاتی و مناسیبتلرینده مشاهده ائدیریک.

هله ایلك «دیرسه خان اوغلو بوغاج خان بوی» ندا اوغلو ایله اووا گندیب تک قاییدان ارینه آروادی بو سؤزلره مراجعت ائدیر:

بری گلگیل، باشیم بختی، ائویم تختی!

خان بابامین گوگیوسی!

قادین آنامین سئوگیسی!

آتام - انام وئردیگی!

گۆز آچوبان گۆردوگوم،

کۆنول وئریب سئویدیگیم، آ دیرسه خان!

قلبین درینلیکلریندن گلن بو ایینی سؤزلره «قازان بک اوغلو اوروز بگین توتساق اولدوغو بوی» دا راست گلیریک. بوردا خاتون اوغلو ایله جوت اووا گندیب تک قاییدان ارینه - تلاش ایچینده دئییر:

بری گلگیل، سالور بکی، سالور گۆرگی!

باشیم بختی، ائویم تختی!

خان بابامین گوگیوسی!

قادین آنامین سئوگیسی!

آتام - انام وئردیگی!

گۆز آچوبان گۆردوگوم،

کۆنول وئریب سئویدیگیم،

بک ایگیدییم قازان خان...

ایکی واردین بیر گلورسن، یاوریم قانی؟

قارا گردوندا بولدیغیم اوغلوم قانی؟

بو سؤزلر تصادفی دئییل. حدی - بولوغا چاتمیش، ینتکین اوغول لاری اولان آنالار ائعترا ف اندیرلر کی، ارلرینی سئویب عایله قوروبلار: بو سئوگی بو گون ده وار، اونا ائحترام ائدیلیلر و حؤرمته خاطرلانیلر. بودا آزدیر. بو عایله لرین قورولماسی و ائولنمه ده آتا - آنالارین دا رای ا اولوب، اونلاردا بونلاری سئویبلر، ائولندیریبلر.

گۆروندویو کیمی، آتا - آنالار آزاد سئوگی و ایستک عایله قوروبلار، خوشبخت حیات سورورلر. اوغول - قیز صاحبیدیلرو بو معنوی اوستونلوك سئویب - بیه نیب اؤزونه عؤمور یولداشی سئچمک و ائولنمک آتا - آنالاردان اوغول و قیزلارا کئچیب - گلیب. گنجلر سربست شکیلده اؤزلری قیز آختاریب - تاپیر، سئچیب - سادالاییر، بینیر و بو باره ده آتا - آنایا معلومات وئریلیر، تدبیرلر گۆرونور. عنعنه اوزره توی - دویون اولور و ائولنیلر.

بودور «قانلی قوجا اوغلی قانتورالی بوی» ائله بو مطلب له باشلانیر. آتا قوجالیب. نه قدر کی، ساغدیر، اوغلونو ائولندیرمک، اونون تویونو گۆرمک، سونرا اؤلمک ایسته ییر. «قانلی قوجا آیدیر: «یارانلار، آتام اؤلدو، من قالدیم. یئرینه - یوردون توتدوم. یارین کی گون من اؤلم، اوغلوم قالا. بوندان یئکرنگی یوخدور کی، گۆزوم گۆررکن، اوغول، گل سنی ائوره ییم» - دئدی. اوغلان آیدیر: «بابا، چون منی ائوره ییم دیرسن، مانا لایق قیز نجه اولور؟» قانتورالی آیدیر: «بابا من یئریمدن تورمادیم او تورموش اول! من قاراقوج آتیما بینمه دن او بینمیش اول! من قانلو کافر ائلینه وارمادان، او وارمیش، مانا باش گتورموش اول!» - دئدی.

بو سؤزلرین مقابلینده آتانین اوغلونا وئردیگی سئوال و آلدیغی جاواب دیقتی جلب ائدیر.

«قانلی قوجا آیدیر: اوغول، سن قیز ایسته مز میشن، بیر جیلاسون باهادیر ایسته ییر میشن، آنون آرقاسمدا ییسه سن - ایچه سن، خوش کئچه سن!» آیدیر: «بلی، جانیم بابا، ائله ایسته رم!...» قانلی قوجا آیدیر: «اوغول قیز گۆرمک سندن، مال ریزق وئرمک مندن»

ائله مطلب ده بوندا دیر. قیزی تاپماق، تاپیپدا سئچمک اوغلانین اؤزونه تاپشیریلیلر. قایدا بئله دیر. بورادا «قیز گۆرمک سندن...» ایفاده سی ده آز سؤز دئمیر: دئمه لی،

اولا بيلر. آنجاق آتا - آناسى بوندان ايمنتا ئاندىر: «هر شئىمىز سنە قوربان اولسون، اما جاننيمىزى وئره بيلمەرىك» - دئىرلر:
 اوغول، اوغول، آى اوغول...
 دونيا شيرين، جان عزيز،
 جانيمى قيبا بيلمن،
 بللى بيلگيل.

آتا - آناسيندا بونو ئاشيدن دومرول اغلينا دا گلەمزدى كى،
 ياد قىزى ... حالالى قيبب اونون يئرئنه جان وئرسين.
 اودور كى، بو بارەدە اونا اغيزدا آچمير، آنجاق
 حالاللاشماغا، ايكي گول كيمي بالاسيني گورمەبە و
 تاپشيرماغا گلير. احوالاتى دانىشىب، آتا - آناسمين
 جانلاريني اونا قىيما دىغمى سؤيلەيىر. وصييت مضمونلو بو
 سؤزلرلە اروادينا دئير:

باباما وئر دئديم، جان وئرمەدى
 اناما وارديم، جان وئرمەدى.
 دونيا شيرين، جان تاتلوا دئدبلر.
 ايندى

يوكسك - يوكسك قارا تاغلاريم
سانا يايلاق اولسون!
سويوق - سويوق سولاريم!
سانا ايچت اولسون!
تاولا - تاولا شاهباز اتلاريم
سانا بينت اولسون!
دونلوكلى آلتون بان ائويم
سانا كؤلگە اولسون!...
گوزون كيمي توتارسا،
كؤنلون كيمي سئورسە،
سن آنا وارگيل!
ايكى اوغلانچغى اؤكوز قوماگيل!

بوردا ايكى اوغول آناسى دول قالدقدان بئله ارە گئتمەلى
 اولارسا، آزاد سئوگى يە ايشاره وار. «گوزون توتدوغو، كؤنلون
 سئودىگى آداما ارە گئت!» لاكىن بو فيكرە قارشى دئيلن
 سؤزلر، وئرلن جاواب داها گوجلو و ايلاهى سويبەدير.
 عايلە سئوگىسى، عايلە محبتى و عايلە جانليغين
 زيروەسى دير.

نە دئرسن، نە سؤيلە ييرسن،

اولجە اوغلان قىزى گوزوب بينمەلى، سئومەليدير، سونرا
 حرکت ائتمك، ايرەلى دورماق اولار.

قانتورالى ايچ اوغوزو گزير. آختارير، اوزونە لايىق قىز تاپمير،
 هئچ كسى بينمير، قايدىب ائوہ گلير. آتا اوغلو اوچون قىز
 آختارمالي اولور، اونا يارايان قىزىن يئرئنى ائدير. ترابوزوندا
 سئلجان خاتون آدلى بير قىز اولدوغونو اوغلونا خبر وئرير:
 يئنە دە قىزى گوزوب، باخيب - بينمك و اولماق اوغلونون
 اوزونە آيددير، او قاباغا دورماليدير.

قانتورالى آناسيندان سوروشور: «جانيم بابا، مانا يارار قىز
 بولدىمى؟!»

آتاسى: «بولدوم، اوغول، هؤنرين وار ايسە»
 قانتورالى: «آلتون - آغچامى اىستر؟ قاتير بسەركمى
 اىستر؟»

آتاسى: «اوغول، هؤنر گرک، هؤنر؟»
 قانتورالى: «بابا، يئلىسى قارا قازلىق آتوما آير سالاييم، قانلى
 كافير ائلىنە آكىن چاپاييم. باش كسىم، قان توكوم. كافيره
 قان قوسدوروم. قول - قاراواش گتورييم. هؤنر
 گؤستەرەييم!»

آتاسى: «هاى، جانيم اوغول! هؤنر دئديگيم او دئيل. او قىز
 اوچون اوچ جاناوار ساقلاميشلار. هر كيم او اوچ جاناواری
 باسا، او قىزى آنا وئريرلر. باسوب اؤلدورمەسە، آنون باشيني
 كسرلر، بورجە آسارلار.»

قانتورالى: «بابا، بو سوزو سن مانا دئمك گرک ايدين.
 چونكى دئدين، البتە وارسام گرک. باشيما قاخماچ، يوزومە
 توخمج اولمواسون. قادين آنا، بك بابا، اسن قالون» - دئدى.
 قانتوران سئلجان خاتونون دالينجا گئدير، اگر سينقادان
 چيخير، قهرمانلىقلا همين اوچ گوجلو حئيوانى اؤلدورور. و
 قىزى آليب گتيرير. ايستە يينە نايىل اولور.

بودور، ديگر بير - «دوخا قوجا آغلى دلى دومرول بويى» ندا
 بو آزاد محبت، اىستك اوزينە باشقا سمتدن ايشيق
 سالىنير. مثلن عايلە، ار - ارواد چرچيوە سيندە قويولور و
 حل اولونور. عايلە قورولوب، اؤولاد دا وار. بويدا سئوگى،
 محبت، ار - ارواد موناسيبتلرى سوزون اصل معناسيندا
 زيروە يە قالخير، تانرى سويبيە سينە يوكسەلير. عزائيل لە
 سوزو چپ دوشوب، تانرى طرفيندن - دومرول «جان
 يئرئنه جان بوسون، اونون جانى آزاد اولسون» گزشتينە
 اساسن او، آيرى - آيرى حاقدقا قوجا آتاسى نين و آناسى نين
 اوستونە گلير كى، اونون عوضينە جان وئرسينلر او، آزاد

وئرسین، «بوی»ین بدیعی دیری ده بوندادیر، قورقود
 آتانین آشیلماق ایسته‌دیگی فیکرده، آمال‌دا بودور. مثله
 بوراسیندادیرکی، دلی دومرول دا سنوملی آروادینا «یاد
 قیزینا» بورجلو قالمیر، اؤز معنوی کامیلیگینی تصدیق
 ائدیر، آروادینین سوییه‌سینه یوکسلیر، اوجالیر، اونسوز
 یاشاماق اونا گرک دئییل!

بئله‌لیکله، سانکی گؤیلرده تانری‌دا، یئرده دده ده بو ار -
 آروادی سیناقدان کئچیرمیش اولور. هر ایکسی‌نین
 آرزوسونا داها مثبت معنادا عمل ائدیلیر، اونلار بیریله‌ده
 قوشا قاریماق اوچون اوزون عؤمور بخش ائدیلیر. بوردا
 عایله محبتی‌نین مضمونو و گؤزلیگی تانریلیغا یوکسلیر،
 دده قورقود آمالی ایله سسله‌شیر، عالی شکیل آخیر: بیر -
 بیرینه صداقتلی، جانینی‌دا وئرمه‌یه حاضر اولان ار -
 آرواد اوزون عؤمور سورمه‌یه لایق‌دیر، اونلارین اوزارینده
 تانری‌نین دا کؤلگه‌سی وار.

اثرین - «دلی دومرول بوی»نین سونلوغو داها عبرتلی و
 بشری‌دیر. مناسبتلر چوخ عدالتلی حل اولونور: بئله‌کی،
 قوجا آتا و آنا یاش یئتیریب اؤز دؤورانینی سوروبلر، «دوینا
 شیرین، جان عزیز اولسا»‌دا واختی‌دیر، اونلار دونیادان
 کؤچوب گنده بیلرلر. گنجلر ایسه یاشاسین، حیاتدان
 کامینی آلسین... بورادان داها یئنی و درین مطلبلر،
 حیاتین اؤز آخاری - فلسفه‌سی اورتایا چیخیر. بئله‌کی،
 اینسانین معین عؤمور یاشی وار، او گنج - تئز عؤمورونو
 باشا وورمالی، دونیاسینی دییشدیرمه‌لیدیر. تاریخ‌ده بو
 چاره‌سیز درددن قورتارماق اوچون جهدلر اولموشدور.
 بدیعی ادبیات‌دا ابدی یاشاماق، اؤلمه‌مک آرزولاری‌نین
 بوشا چیخدیغیندان دا خبریمیز وار. بیلقامیش بابامیز بو
 آرزو و جهدایله چوخ عذاب - اذیتلره معروز قالمیشدی. آما
 بو ممکن اولمامیشدی. یاشایان اؤلمه‌لیدیر، بو، حیاتین
 ابدی قانوندور. دومرولون آتا - آناسی دا یاش یئتیریلر،
 حیاتدان کام آلیبار: اوغلو وار، گلینی وار، نوله‌ری وار. نه
 قدر: «دوینا شیرین، جان عزیز!» اولسا‌دا، اونلار دونیادان
 گئتمه‌لی، دومرولون «جان یئرینه، جان دیلمه‌سی» و
 تانری‌نین دا بونا مداخله‌سی و غیره، بدیعی اصولدور.
 بونونلار حیاتین آخارما بدیعی دون گئیدیریب، مهارتله
 حیات حقیقتی آشکار ائدیلیب. اوخوجو بونو چوخ طبیعی
 ساییر، تانری‌نین حؤکمونو آلفیشلاپیر!...

آردی وار

گؤز آچیب گؤردوبوم!

کؤنول وئریب سئودیم...

قارشو یاتان قارا تاغلاری

سندن سونرا من نئیلهرم؟

یایلار اولسون، منیم قوروم اولسون!

سویوق - سویوق سولارین ایچر اولسون!

منیم قانیم اولسون!...

تاوولا - تاوولا شاهباز آتیم بینر اولسون،

منیم تابوتوم اولسون!

سندن سونرا بیر ایگیدی سئویب

وارسام، بیله یاتسام،

آلا ییلان اولوب، منی سوقسون!

عرش تانیغ اولسون، کورسو تانیغ اولسون.

یئر تانیغ اولسون، گؤگ تانیغ اولسون،

قدیر تانری تانیغ اولسون،

منیم جانیم سنین جانینا قوربان اولسون!

گؤزله‌مه‌دیگی حالدا بو سؤزلردن تسکینلیک تاپان، مست
 ائدیجی بیر سئوگی، محبت سعادتینه قوشان دومرول
 اوزونو تانریا توتور، اونا یالواریر کی، اونلاری بیر - بیریندن
 آیرماسین، قبر ائینه ده بیر گئتسینلر.

عایله‌ده بو ایلاهی صداقت‌دیر. عالی اینسانی کثافت‌دیر: ار
 - آرواد مناسبتلرینده، بلکه‌ده بشر اؤولادی‌نین ازلدن آرزو
 ائدیگی، اورینندن کئچدیگی مقدس حیس‌دیر، دوغودور.

گؤیلر و یئرلرده قورقورد آتانین اؤزده محبت‌ین بو
 عالی‌لیگینی آلفیشلاپیر. بونا گؤره‌ده وضعیت چوخ عدالتلی
 شکیلده عکسینه چئوریلیر. «اوجا تانری» بو ایکی گنجه
 عؤمور باغیشلاپیر، دومرول‌له اونون سئوملی آروادینا ۱۴۰
 ایل عؤمور وئریر... بلکه‌ده بو داهی قورقورد آتانین آرزوسو و
 بدیعی تفکورونون محصولدور؟ گلدیگی بدیعی نتیجه‌دیر.

اونون ار - آرواد مناسبتلرینده آشیلماق ایسته‌دیگی عالی
 حیس‌دیر کی، کؤکدن بیزیم اولو اوغوز بابالارین عایله‌یه
 اولان ائحترام، اینامی و عایله توخونولمازلیغیندان، عایله
 حیاتی‌نین مقدسلیگیندن سوزولوب گلیر.

عایله‌ده قارشیلیغین محبت، اوره‌یی گئنشلیک و بو
 مسئله‌ده تاریخی - عنعنوی کثافتلرین رئال، طبیعی
 آخاری گتیریب بورا چیخارمیشدی. دومرول چاشیب قالیر:
 آتا - آنا دوران یئرده، یاد قیزنا نه دوشوب کی، اونا جانینی

سلسله گفتارهای ملی (تورکی) اسلامی MİLLİ (TÜRK) İSLAMİ DİZİ ÇIKIŞLAR

زنان و پیران و سالخوردگان بپرهیزند: "ولا تقتلوا ولیداً.."
نوزادان را نکشید.
و در روایت ابی داود: "ولا تقتلوا شیخاً فانیاً، ولا طفلاً، ولا
صغیراً، ولا امرأه..". پیرها و کودکان و نوزادان و زنان را
نکشید!

دوم: نکشتن راهبان و متعبدان ادیان
اخرُجُوا بِاسْمِ اللَّهِ فَاتْلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ كَفَرٍ بِاللَّهِ، وَلَا
تَعْتَدُوا، وَلَا تَغْلُوا، وَلَا تُمْتَلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا الْوِلْدَانَ، وَلَا أَصْحَابَ
الصَّوَامِعِ". (أحمد).

به نام پروردگار جنگ کنید با کسانی که کافر شدند، اما
تعدی و زیاده روی و ظلم نکنید. اشخاص را مثله نکنید،
کودکان را نکشید، صومعه ها و معابد را تخریب نکنید.
ثالثاً: خیانت نکنید:

«وَلَا تَخْنُوا». خیانت نکنید. این دستور در برخورد
مسلمانان با برادران مسلمانشان نبود، بلکه با دشمنی بود
که برای آنها نقشه می کشد و به جنگ آنها می روند!
چهارم: عدم گسترش فساد در زمین:

جنگهای مسلمانان، مانند جنگهای معاصر، جنگهای
خرابکارانه نبود که در آن مبارزان غیرمسلمان مشتاق
نابودی مظاهر زندگی در میان مخالفان خود هستند، بلکه
مسلمانان به شدت مشتاق حفظ منافع عموم مردم در
همه جا بودند حتی در ممالک دشمنان آنها و این در
سخنان خلیفه نخست نیز آمده است که لشکریان خود را
برای فتح شام فرمان داد و اعلام کرد: "در زمین فساد
نکنید".

خامساً: انفاق به اسیران
کمک به اسیران، کاری است که مسلمان به خاطر ضعف
زندانی و محروم شدن او از خانواده و مردم و نیاز شدید او
به یاری او، ثواب و واجب دینی است. اسلام انصاف به
اسیر را با نیکی نسبت به یتیمان و نیازمندان پیوند داده
است. "و با محبت به مسکین و یتیم و اسیر طعام می
دهند" (انسان: ۸).

ششم: مثله نکردن میت:
نبی اسلام ص از مثله کردن نهی کردند. عبدالله بن زید:
«پیامبر ص غارت و مثله کردن را نهی کرده است.

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

اسلام ملی (تورکی) ۴۳

اخلاق نبرد

۱

اسلام تورکی، اسلام نضج و نشر و بسط یافته در زبان و
جغرافیا و تاریخ و فرهنگ تورکان است. اسلامی معرفتی،
فلسفی، عرفانی، اخلاقی .

جایگاه نبی اسلام چون ستاره قطب بر سر و بالای یاشام
آغاجی، بالاترین رتبه در عرفان شخصیت نبی ص را
تبعیت پذیری نمود. رفتار نبی اسلام ص در جنگ که
برای صلح و دفاع رخ می داد بعدها الگوی تورکان در
جهاد گشت حتا پاره هایی از یاسای چنگیز برگرفته از
آموزه های نبی اسلام در فنون جنگ گشت: چند نمونه با
استفاده از مقال دوست عزیزم مروان پاشا تقدیم شما می
گردد:

اول: نکشتن پیران و زنان و کودکان:

نبی اسلام ص فرماندهان سپاه را به تقوا توصیه می کرد.
اخلاق جنگ را به آنان یاد می داد که از کشتن نوزادان و

رعیت را ارتقادات. برای معادن و حیوانات و سود تجارت مالیات وضع کرد. کتابخانه‌ها مراکز پخش غذای رایگان، بیمارستانها مراکز عام المنفعه گشتند.

حکمداری ملی (تورکی اسلامی) ۳۵

میله حکمدار لبق

۱. قاجاریه

ناصرالدین شاه قاجار تبریزی، حکیم مدرن

اندیش، چهارمین شاه سلسله تورکی اسلامی

قاجاریه ۱۸

پس از ترور

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

رعایت سلسله مراتبها، با به تعبیر فارابی دانستن رتبه خویش و یا به تعبیر مولا علی ع رحم الله امرء عرف قدره خدا رحمت کند کسی را که قدر و رتبه خویش را دریابد ضامن آزادی جامعه و برقراری عدالت است. در ممالک محروسه قاجار، جامعه قاجاری به ایلها، روستاها و محلهها تقسیم می‌شد. سلسله مراتب ایلها از پائین به بالا شامل خانوار، عشیره، طایفه و ایل می‌شد که ریاست عشیرهها و طایفهها و ایلها به ترتیب برعهده کدخداها، خانها و ایلخانها بود و وظیفه آنها، تقسیم آب و زمین میان خانوارها بود. سلسله مراتب روستاها شامل خانوار و کدخدا می‌شد؛ کدخدا به عنوان یک زمیندار خرد، بر روستا ریاست می‌کرد و از دهقانان، اجاره ملک دریافت می‌کرد. یک وجه تمایز نظام ملوک الطوائفی ایرانی نسبت به فئودالیسم اروپائی این بود که در این نظام، دهقانان مانند سرفه‌های (رعیت داری) اروپائی وابسته به زمین نبودند و می‌توانستند به روستاهای دیگری بروند و تحت قیمومت کدخدای دیگری قرار گیرند به همین دلیل در تمام قرن ۱۹ فقط ۳ مورد شورش دهقانی علیه کدخدای روستا ثبت شده است. شهرها به محلهها تقسیم می‌شدند و در هر محله‌ای یک کدخدا ریاست می‌کرد. شایان ذکر است که طبقه ایلخانها و خانها و کدخداها به واسطه تواناییها و قابلیت‌های خود در حفظ نظم و امنیت و صلح میان خانوارها، به شکل عرفی از پائین به بالا توسط

هفتم: حمایت از خون غیرمسلمین و اهل ذمه : تمام حقوق ذمی (غیرمسلمانانی که در خلافت اسلامی هستند) و در سرزمین اسلام سکنی گزیدند و تحت حمایت مسلمانان هستند ریختن خون آنها حرام است و آنها در اجرای شریعت خود آزاد هستند و نباید معابد آنان تخریب شود.

و پایبندی به عهدها و معاهدات با اهل ذمه، برای این دسته از افراد، خون آنها مانند خون مسلمانان معصوم و حرام است ریخته شود و برای حاکم ریختن خون آنان و تعدی به حقوق آنان جائز نیست. اخلاق جنگ میان مسلمانان شرافت را در رقابت، عدالت را در رفتار، یا انسانیت را در جنگ یا بعد از جنگ از بین نمی‌برد.

۲

سلاطین تورک دلبرده نبی اسلام ص بودند و از سیره وی تاسی می‌کردند :

سلطان محمود غزنوی در فتح ری، مجدالدوله رستمی دیلمی را که حاکم ری بود خلع کرد ولی نکشت. آلپ اسلان در ملازگرد امپراطور را اسیر می‌گیرد و سپس او را عفو و رها می‌کند.

چنگیزخان (مردی زورگادای) را که در میدان نبرد به گردن او تیر زده بود را نه تنها بخشید بلکه به یکی از بهترین و معتمدترین ژنرالهایش تبدیل کرد.

۳

کبا آنکه در غرب از سلطان سلیمان با لقب «محتشم» یاد می‌شد، تورکان همواره او را با لقب «قانونی» یاد می‌کردند. لرد کینروس، مورخ اسکاتلندی اظهار می‌دارد «سلیمان نه تنها همچون پدر و جدش، جنگجویی ماهر و مرد رزم به حساب می‌آمد بلکه اهل قلم نیز بود. او قانونگذاری با بصیرت بود و در نظر مردمانش فرمانروایی بزرگ‌منش و دادگری بلندنظر به‌شمار می‌آمد». قانون حاکم بر دولت عثمانی، شریعت اسلام بود که ایجاد تغییر و تحول در آن خارج از حوزه اختیارات سلطان بود. با این وجود مجموعه‌ای از قوانین کشور شامل حقوق جزایی، حق تصدی زمین و بستن مالیاتها بنا بر اراده او وضع می‌شد. سلیمان تمامی احکامی را که نه سلطان پیشین صادر کرده بودند جمع‌آوری کرد و پس از زدودن موارد تکراری و رفع تناقضات، مغایرت با اسلام، دستورالعمل قانونی واحدی را صادر کرد. با قانون، شان

عثمانی بود بیم آن داشت که خاک عثمانی اردوگاه زندانیان ممالک محروسه قاجار گردد و اینجا بود که عباس میرزا آن شعر معروف را در خاطراتش دارد:

نه در مسجد دهندم ره که رندی

نه در میخانه کاین خمار خام است

(عباس میرزای ملک آرا، شرح حال، ص ۳۲ الی ۳۹)
 شیل وزیر مختار انگلیس گذرنامه ای انگلیسی به نام وی صادر کرد. پس از ماجرای عباس میرزا و مادرش خدیجه دوباره حملات به نوری شروع شد. زیرا وی متهم به همکاری با انگلیس بود. لذا وی مجبور بود به زبانی تندتر از معمول بر ضدّ وزیر مختار بریتانیا سخن گوید. Fo 60/173, sheil to malmesbury, no,158, Tehran, 20 October 1852 نخستین تجربه های ناصر الدین شاه قاجار تبریزی، در دیپلماسی بین المللی مقارن بحرانهای کشورگشاییهای اروپاییان گشت. رقابت دول بزرگ در شرق به (جنگ کریمه سال ۱۸۵۳ تا ۱۸۵۵) انجامید شاه از این منازعات بهره گیری های خوب سیاسی کرد. (ص ۳۰۹، قیله عالم عباس امانت).

عرفان ملّی (تورکی اسلامی) ۳۱

تانگری در مفکوره تورکان

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

پایه و مایه دینورزی تورکان شامانیزم است تورکان یهودی، مسیحی، بودایی و مسلمان از منشور شامانیزم به دین نگاه می کنند. خدای تورکان پیش از اسلام، تانگری بوده خدای واحد و احد که خورشید و آفتاب یا شمس یا نور قائم مقام وی بود در حرارت بخشی و حیات بخشی .

۲

تانگری به کسانی که قلبا به او اعتقاد دارند و اهل عمل هستند کمک می کند. تانگری، خدای آسمانها بوده و در جهان هستی از همه بالاتر بوده است و برای تاکید بر عظمتش عنوان " خان " به اسم او افزوده می شد. در سنگ نوشته ای که به عنوان یادبود کول- تگین نصب کرده اند، آمده، " تنگری)آسمان، به پدر من ایلتریش خاقان و مادرم ایل بیلگیا خاتون از اعلا علیین بهشتی

خانوارها برای اعمال اقتدار، انتخاب می شدند و اگر انتخاب شدن آنها توسط حکومت به رسمیت شناخته نمی شد یا گزینه ای به رسمیت شناخته می شد که اعتبار لازم میان خانوارها را نداشت، مردم با کنشهایی مانند عدم پرداخت مالیات، با حاکمیت مقابله می کردند. به واسطه این توانائیها و قابلیتها، ایلها و روستاها و محله ها در برابر دولت مرکزی، نسبتا استقلال اداری خود را حفظ می کردند. به حق می توان این طبقه را، طبقه «اشراف طبیعی» نامید.

۲

در سال ۱۲۱۵ میلادی در انگلستان، پادشاه با صدور فرمان مگناکارتا، (مگنا کارتاجان، پادشاه انگلستان را موظف به پذیرفتن حقوق مشخصی برای مردان آزاد تحت حکومتش، احترام به برخی رویه های قانونی مشخص، و پذیرفتن این موضوع که قدرت او توسط قانون محدود خواهد شد، می نمود) امنیت و ضمانت قانونی جان و مال اشراف زمین دار را به رسمیت شمرد و صدور این فرمان تبدیل به سنگ بنای آزادی های مدرن غربی شد؛ اما در ایران در سال ۱۳۴۱ با صدور فرمان اصلاحات ارضی، حکومت پهلوی دوم جنگ صلیبی گسترده ای را علیه حق مالکیت طبقه اشراف طبیعی آغاز کرد و با مصادره گسترده املاک آنها، موجودیت آنها را به عنوان یک موجودیت مستقل از حکومت، نابود کرد و اتوریته دولتی خود را با منسوب کردن بوروکراتهای حکومت به جای آنها، تحکیم کرد. سیاست های حکومت خاندان پهلوی که به اشتباه مدرن سازی ایران نامیده می شود، در واقع یک ستیز تمام عیار علیه آزادی های مدرن بود.

۳

سوء قصد به جان شاه، ناصر الدین شاه قاجار تبریزی تنها ۷ ماه پس از مرگ میرزا تقی خان رخ داد. تلاش بی فرجام بابیان یک قربانی دیگر هم داشت و آن عباس میرزا برادر ناتنی شاه بود زیرا شایع بود که ایشان نیز در سوء قصد دست دارد زیرا یکی از سوء قصد کنندگان بابی معروف از اهل قم بود. میرزا حسین قمی، متولی حضرت معصومه س که عباس میرزا در آنجا با سمت حاکم اسمی می زیست. شاه رفت ملوکانه داشت از کشتن عباس میرزا منصرف شد و راضی به تبعید وی به عراق گشت سفرای انگلیس و روس هم این تصمیم را ستودند. با مستمری سالانه ۲۴۰۰ تومان وارد عراق شد حاکم عراق که زیر نظر

کرده، نیروی نظامی را به حد اکثر قدرت می رساند و آنها را بسوی ظفر و پیروزی هدایت می کند. فقط یک خان مقتدر می تواند این قدرت را اداره کرده و از آن بر ضد دشمنان استفاده نماید. وظیفه خاقان حفاظت از مردم و سرزمین مادری یا وطن است. حفاظت نه تنها شامل تامین غذا و پوشاک می شود، بلکه عظمت و بزرگی قوم را هم در برمی گیرد. در آثار مربوط به تورکان باستان، بخصوص در سنگ نبشته ها، حقایقی در مورد مجازات افراد، مردم و گاه خاقانها توسط تانگری، به شیوه های مختلف و گاه بصورت مرگ یافت شده است. کسانی که بر خلاف دستورات تانگری عمل می کنند به شدیدترین وجهی توسط تانگری یا بدستور او به دست خاقان مجازات می شود. کسانی که علیه خان قیام می کنند، یا کسانی که به نفع دشمن فعالیت می کنند به همان طریق مجازات می شوند. مواردی بوده که تانگری، خاقانی را که دستورات او را اجرا نکرده به شدت مجازات نموده است. مجازات می تواند بصورت فردی و یا جمعی و به شکل مرگ، شکست از دشمن و یا عزل از مقام باشد. در نتیجه خاقانها هم از مجازات تانگری برحذر نبوده اند. اگر کسی از تانگری کمک بخواهد بشرطی پذیرفته می شود که شخص عامل به عمل باشد در غیر این صورت کمکی از طرف تانگری صورت نمی گیرد.

۴

در قرون وسطا سعی شد بجای واژه تانگری از کلمه فارسی "خدا" استفاده شود که خدای همان قوتای تورکی بود به معنی مقدس و در قرون بعد نیز مبلغین سایر ادیان سعی کردند الله عربی و یا "گاد" مسیحی را بجای آن بنشانند که God و Good نیز از قوت تورکی به معنی مقدس گرفته می شد. ولی هنوز هم تانگری در حافظه تورکان باقی مانده است و در محاورات روزمره از کلمه تانگری یا تانری استفاده می شود.

حکومت می کند و ایشان را به مردم عادی رجحان می دهد و برتر می دارد". "تانگری به آنها آنگونه قدرت داده است که لشگریان پدرم، خاقان مثل گرگ و از آن دشمنان مثل گوسفند هستند". تانگری به خاقان یا خان، آزادی و قدرت تصمیم گیری می دهد. در سنگ نبشته مربوط به یاد بود بیلگه خاقان می خوانیم، "بعد از مرگ پدرم، بنا به اراده تانگری (تورکی) آسمان) و رب النوع (یر-سوب) تورکی، من خان شدم. تانگری که کشور را به <خان> می دهد، مرا در جایگاهی قرار داد که مرا خاقان بدانند و به همین دلیل است تانگری خاقان را بعنوان موهبتی در اختیار مردم قرار می دهد.

۳

بعد از اینکه خاقان بر تخت جلوس کرد، او رهبر مردم و طبقه اشراف می شود و مثل فرزند تانگری مورد احترام قرار می گیرد و کسانی را که به خاقان بی احترامی بکنند تنبیه می نماید، خاقان را راهنمایی می کند و به افزایش قدرت آورد و توجه می نماید. تانگری خود یا طبق اراده اش خاقان، با تخلفات و ضدیت با خاقان برخورد می کند. زیرا تانگری به خاقان در این مورد اختیار داده است. روشی مخصوص برای انتخاب خاقان وجود داشت، در ضمن در انتخاب خاقان، بیگها، با هم مشاوره می کنند و احساس می کنند که تانگری به چه کسی نظر دارد و چه کسی قوت دارد؟! او را بعنوان خاقان انتخاب می کنند. خان انتخاب شده به عنوان نماینده تانگری تلقی می شود. انتخاب خاقان با مسئولیت کامل انجام می شود. خاقان باید باهوش، شجاع، حکیم و محکم، قابل احترام و بخشنده باشد و در هر زمینه باید خصوصیات یک بوزکورت (گرگ) را داشته باشد باید مورد احترام مردم و طبقه اشراف باشد. با داشتن چنین خصوصیتی، خاقان تمام مردم تورک و طوایف بزرگ را در یک جا متحد

مکتب ملی

(تبریز مکتبی، میلی مکتب) ۳۲

مکتب تبریز، زنگه زور و ترسه دوشونجه لر

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

مکتب تبریز اگر روزگاری نه چندان دور محل ورود مکتب هرات و بخارا و خراسان و بغداد و ... بود همگی به برکت یک هژمونی و ایجاد تجارت و امنیت در مسیرهای مواصلاتی بود. حاملان علوم دقیقه و غیردقیقه به تبریز آمد و شد داشتند از حکماء، عرفاء، پیران و بابایان گرفته تا مینیاتوربستها، نقاشها و معمارها پس زنگه زور و بازگشایی آن می تواند به زنگین و رنگین و وزین شدن مکتب تبریز بینجامد.

۲

کریدور زنگه زور بازگشایی خواهد شد و این خواست روسیه، آذربایجان، ارمنستان، توران، چین و انگلیس است. تمامیت ارضی ایران عزیز بی شک به اندرون مرزها دلالت دارد نه بیرون آن. اگر اصرار بر ارتباط با ارمنیها برود می توان از یک تونل زیر دالان یا پل روی دالان ارتباط را ایجاد کرد.

۳

مگر ما با سایر مرزهایمان با عربها و بلوچها و افغانها و تورکها چقدر به انکشاف اقتصادی کشور کمک کرده ایم که مرز ارمنستان از این توسعه عقب مانده است؟!

۴

زنگه زور و غربی آذربایجان، خاک تاریخی آذربایجان است. هنوز در بازرگان و ماکو خیلی از خاندان تورک فامیلشان ایروانی است. آثار و معماریهای تورکی اسلامی در ارمنستان حکایت از تورکیک بودن آن اراضی و تعلق آن به آذربایجان دارد.

۵

روسیه به کریدور زنگه زور نیاز دارد زیرا نبرد در اوکراین موجب انسداد خطوط شمال - جنوب گشته و انتقال انرژی با مشکل مواجه شده است .

۶

غربگرایی و حضور نظامی آمریکا در قفقاز برای ویرانشهریهای مزدور(شعوبیان پسامدرن) هیچ واکنشی نداشته یعنی، اینان حاضرند به جای همکاری با جهان اسلام و جهان تورک و عرب و توران با ماسونها و صلیبیها همه گونه همکاری بکنند و مزورانه از نه شرقی نه غربی حرف بزنند ولی عملا برده غرب هستند .

۷

روسیه متحد استراتژیک آذربایجان است نه ایران. ایران برای روسیه شعوبی ارتدوکس یک گاو شیرده است .

۸

ایران ارتباطش با اروپا از راه تورکیه بوده نه ارمنستان. یعنی راه به غرب اروپا از تورکیه راه به شرق اروپا از طریق خزر دنیزی، آذربایجان و روسیه و اوکراین بوده.

۹

چرا ایران نباید از طریق یک کشور شیعی مسلمان به قره دنیز و اروپا مرتبط باشد و خوش داشته باشد از طریق یک کشور مسیحی ارمنی مرتبط با ماسونها و صلیبیها این راه را باز کند جز این است که ویرانشهریها(ارمنیها/بهایبها/ساتقینها) چشم دیدن تورکها را ندارند.

۱۰

اگر گرجستان به ارمنستان راه ندهد که روابط چندان خوشی هم ندارند ارمنیها چگونه با اروپا مرتبط می شوند؟!

۱۱

وقتی قرار هست نخجوان هنگ کنگ خاورمیانه شود و تبریز هم در مبادلات تجاری اقتصادی سهیم باشد چرا مکتب تبریز با کریدور زنگه زور و گشایش مجدد آن مخالف باشد؟!

۱۲

اگر ارمنستان شریک وفادار ایران می بود نباید پای آمریکا را به قفقاز بازمی کرد.

۱۳

خود ارمنیها خوش دارند با آذربایجان و تورکیه و روسیه مسئله کریدور را حل کنند و ما را بازی ندهند آنوقت ما چه کار خواهیم کرد؟! آیا حمله نظامی می کنیم؟! هرگز تنها و تنها خواهیم پذیرفت مثل سهمان در خزر.

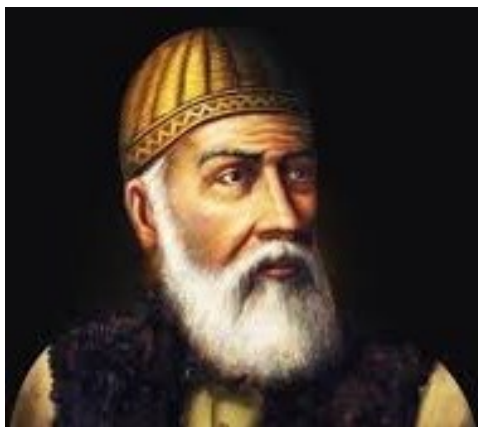
زبان و ادبیات ملی (تورکی) ۲۸

سبک تورکی و هندی

و شرح غزلی از حکیم فضولی

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱
 دکتر ادبیات هم باید دست به جراحی بزنیم تا از پاره ای تقسیم بندیها و ترسه دوشونجه ها خود را رهاکنیم. یکی از این تقسیم بندیهای رایج تقسیم بندی ملک الشعراى بهار از سبکهاست. اگر از حیث محتوا به ادبیات دری و تورکی بنگریم با اقتباس از اندیشه های مولانا- ملای تورک بلخی رومی- می توانیم دو گونه یا دو نوع سبک داشته باشیم:

۱. سبک تورکی ۲. سبک هندی

ادبیاتی که به محملهای معرفتی چهارگانه (ماوراء الطبیعه یا امر قدسی، طبیعت، انسان و مناسبت انسان با دیگر انسانها) واقعی، حقیقی، اعتدالی، زیباگرایانه، صلح آمیز و ... می نگرد در سبک تورکی جای می گیرد ادبیاتی که به محملهای معرفتی چهارگانه فوق، غیرواقعی، غیرحقیقی، مبالغه آمیز، غلو آمیز، متداحانه، متملقانه، نفرت آمیز، جنگ جوانه و... می نگرد در سبک هندی قرار دارد این تقسیم بندی را مولانا انجام داده است. همچنانکه تورک در اندیشه مولانا یعنی، عشق، زیبایی، نور و شجاعت و... هندی یعنی، کینه، تاریکی، ظلمت و بزدلی و... مفهوما و معنا ادبیات را از این دریچه و پنجره هم می توان دید:
 غزل ۲۴۷۸:

۱۴

کراههای صعب العبور ارمنستان به گرجستان و ایران مناسب سرمایه گذاری نیست. رانندگان تریلیها همگی از وضع بد جاده ها می نالند.

۱۵

کزنکه زور دالان ناتو نیست زیرا تورکیه عضو ناتو هست و بیخ گوش ما پایگاه دارد. یعنی ما سالیان سال است که همسایه همجوار ناتو هستیم.

۱۶

کبازگشایی کریدور زنگه زور البته منافع مافیای قاچاق مواد مخدر به اروپا را به خطر خواهدانداخت .

۱۷

کراه ارتباط ایران با ارمنستان در دهه ۷۰ تنها با پل خدافرین باز شد پیش از این تاریخ آیا ارتباطی میان ایران و ارمنستان وجود داشت؟!.

۱۸

کتورکیه با دمیر یولو از مسیر قارص و گرجستان و باکو و خزر دنیزی، ترکمنستان، قزاقستان با تورکستان(اورتا اسیا) مرادوات تجاری دارد و حتا محموله های ناتو از این طریق جابجا می شود. خیلی در بند زنگه زور نیست. البته تورکیه برای گشایش تجارت خویش و صادرات بیش از ۶۰۰۰ قلم کالا نیاز به راههای متعدد تجاری دارد از جمله کالکینما که تورکیه را از طریق عراق به بندر بصره و آبهای آزاد وصل می کند. چرا اینان نسبت به کالکینما اینقدر که به زنگه زور حساسند حساس نیستند؟!.

۱۹

کارمنستان یا غرامت بالای ۱۰۰ میلیارد دولاری جنگ دوم قره باغ را باید بدهد که ندارد زیرا درآمد سرانه آن دو میلیارد دلار هم نیست یا در مقابل باید خاک واگذار کند آن هم خاکی که آذربایجان می خواهد تا باکو به نخجوان وصل شود .

۲۰

ککریدور زنگه زور خود ارمنستان را از محاصره جغرافیایی و اقتصادی نجات می دهد. چرا ارمنیها بدان راغب نباشند البته اختلاف در امنیّت و نظارت آن است که روسها و ارمنیها در این خصوص توافق نامه امضا کرده اند.

تورک فلک گاو را بر سر گردن ببست
کرد ندا در جهان که به سفر می رود
۲

تفسیر شرح غزل ۳۸ حکیم فضولی:

۱. درد عشقیم دفعینه زحمت چکر دائم طبیب
شکر کیم اولموش اونا زحمت منا راحت نصیب
طبیب دائماً برای معالجه درد عشقم زحمت می کشد خدا
را شکر که برای او زحمت و برای من رحمت
است. (پارادوکس بین زحمت و رحمت وجود دارد چون
معالجه درد عشق به جایی نمی رسد لذا طبیب در زحمت
است و چون مرض عشق برای عاشق خوش آیند است
برای او رحمت است.

۲. بیز زبان دیر شرح غم تقریرینه هر برگ گل
ائبله مز بیهوده گل گوژردو کده افغان عندلیب
هر برگ گل یک زبان است برای شرح غم عشق و لذا مرغ
عندلیب وقتی گل را که می بیند به ناله و افغان می
پردازد.

۳. بیلسه ذوقوم وصلدن فرقتده افزون اولدوغون
وصلدن منعیم روا گوژمزدی رشکیندن رقیب
اگر رقیب می دانست که ذوق من در فراق یار بیشتر از
هنگامه وصل است از حسدش مرا از رسیدن به معشوق
منع نمی کرد.

۴. طعن غفلت دیر پری طلعت لره اظهار حال
سانما کیم احباب حالیندان اولور غافل حبیب
بیان حال عاشق برای معشوق از غفلت است زیرا که
معشوق از حال عشاق خود باخبر هست.

۵. آه بیلمن نئيله بیم قورتارماق اولماز قیددن
من حریف ساده دل خوبلار جمالی دلفریب
ای آه که نمی دانم که چه کنم تا از قید عشق رها شوم
زیرا من یک حریف ساده دل هستم و خوبان چهره ای
فریبنده دارند.

۶. شمع قریبله تفاخر قیلما ای پروانه کیم
خرمن عمرون کویر برق فنادان عنقریب
ای پروانه! در نزدیکی شمع به خود مناز زیرا زودا خرمن
عمرت از برق عدم و فنا آتش گیرد. (پروانه استعاره از
عاشق و شمع استعاره از معشوق و
برق فنا استعاره از عشق است)

۷. نولا آغلارسا فضولی روضه کویون گوژروب

تورک توی ز هندوان چهره تورک کم طلب
زانکه نداد هندو را صورت تورک تنگری
غزل ۱۴۳۹:

رها کن حرف هندو را ببین تورکان معنی را
من آن ترکم که هندو را نمی دانم نمی دانم
غزل ۲۵۵۳:

به تورک ترک اولی تر سیه رویان هندو را
که تورکان راست جانبازی و هندو راست لالایی
خمش کن کز ملامت او بدان ماند که می گوید
زبان تو نمی دانم که من تورکم تو هندویی
غزل ۵۲۹:

تورک آن بود کز بیم او دیه از خراج ایمن بود
تورک آن نباشد کز طمع سیلی هر قوتسوز خورد
تورک کسی است که وجودش صلح می آورد و مملکتی از
وجود او در امنیت است. قوتسوز تورکی است یعنی نگون
بخت.

غزل ۸۷۹:

زان سو که تورک شادی و هندوی غم رسید
آمد شدی ست دایم و راهی ست ناپدید
تورک مظهر شادی؛ هندوی مظهر غم
غزل ۱۸۷۶:

چون مست ز می گشتی شمشیر ابد بستان
هندو بک هستی را تورکانه تو یغما کن
هستی هندو صفت را تورکانه باید یغما کرد.
غزل ۱۹۳۴:

تورکی کند آن صبح و گوید

با هندوی شب به خشم: سن سن!

ترکیت به از خراج بلغار

هر سن سن تو هزار ره زن

غزل ۵۲۴:

روزیست اندر شب نهان تورکی میان هندوان
غزل ۱۹۴۹:

من کجا شعر از کجا لیکن به من در می دمد
آن یکی تورکی که آید گویدم هی کیمن
هر شعری در من مثل یک مهمان تورک هویت طلبی
است که می آید و از من پرسد تو کیستی
و سرانجام مولانا خدا را تورک می بیند:
غزل ۸۸۸: تورک فلک یعنی خدا

درست و فلسفی و مکتبی تجزیه و تحلیل کنیم ماسونها نخواهند توانست با انواع حیل، جنگ را تبدیل به اختلافات مختلف درونی بین ما کنند اینان صدسال است این فتنه و جنگ را میان ما مشتعل نگه داشته اند. الان ظریف خندان در کابینه نقش پیرم خان را بازی می کند و تاریخ تکرار می شود.

۳

مکتب تبریز مکتب اضداد است. ما نیاز به جراحی دوشونجه داریم تا ترسه قهرمانان فکری را از دوغورقهرمانان فکری جداسازیم. پاره ای از شخصیت‌های تبریزی که دچار ترسه دوشونجه بودند و ترسه قهرمان فکری ما بودند که با هویت و منلیک و کیملیک میانه ای نداشتند و مصداق مانقوردان رمان آیت‌ماتوف بودند و هستند عبارتند از:

حسین کاظم زاده ایرانشهر

زین العابدین کاظم زاده

احمد کسروی

تقی آرانی

حسن تقی زاده

شیخ محمد خیابانی

محمدعلی تربیت

داریوش شایگان

سیدجواد طباطبائی

وحید بهمن

صادق رضازاده شفق

خلیل ملکی

ابوالقاسم فیوضات تبریزی

محمدرضا شعار

فرح دیبا

پروین اعتصامی

صمدبهرنگی

عباس جوادی

حسن پیرنیا تبریزی

غلامعلی رعدی آذرخشی

بهمن پیرنیاکان

داریوش پیرنیاکان

شیرین طهماسب

قائم مقام رفیع تبریزی

لاجرم گریان اولور قیلجاق وطن یادین غریب چه می شود اگر فضولی هنگام دیدن باغ کوی دلبر بگرید زیرا وقتی غریب به یاد وطن افتد گریه و زاری کند. (غریب استعاره از عاشق و کوی دلبر استعاره از وطن است.)

وطن، عشق است و عشق وطن

ملای تورک روم می گفت :

تورک یعنی عشق، عشق یعنی تورک

در غزل ۲۲۳۳:

نام تو تورک گفتم از بهر مغلظه

زیرا که عشق دارد صد حاسد و عدو

در غزل ۲۴۹۹:

دهان عشق می خندد که نامش تورک گفتم من

مکتب ملی

(تبریز مکتبی، میلی مکتب) ۳۳

مکتب تبریز، مکتب اضداد

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

اعتراف شعوبیه روسی ارتدوکسی بر آذربایجان مولتی‌کولتورال:

کریل پاتریارک(اسقف اعظم و رئیس کل کلیسای ارتدوکس روسیه): آذربایجان کشوری است که من با آن ارتباط زیادی دارم و رابطه دوستی صمیمانه ای با رئیس جمهور آن دارم، وقتی با او ملاقات و صحبت کردیم، در جهان بینی ما، درک ما از تاریخ، از حوادث کنونی تفاهات زیادی وجود داشت؛ به همین سبب به نظر من هیچ رئیس جمهور دیگری مثل علیئو وجود ندارد. آذربایجان یک کشور مدرن است، می توان گفت که کشوری چندمذهبی است و هیچ درگیری مذهبی در داخل این کشور وجود ندارد.

۲

تنها جهان تورک و رهبران آنان از جنگهای صلیبی و تداوم آن باخبر هستند یعنی، برای آنان هیچ وقت جنگهای صلیبی تمام نشده است. چون جنگهای صلیبی، جنگهای مکتبی، فلسفی، ایدئولوژیک، اکونومیک و پولتیک است. یک طرف این جنگ ما تورکان هستیم اگر

به نظر من قبل ماجرای سعید نفیسی، ایرانی بمتابه کشور وجود نداشته تا باستانی هم داشته باشد. تاریخ بنام ایران باستان سربه سر دروغ و جعل و داستان بافی بوده اصلا قابل بحث و تحلیل نیست. نباید روی تاریخ ایران باستان بحث شود زیرا وقتی بنام تاریخ ایران باستان بحث می شود در واقع به دروغها و داستانها و به اندیشه تروریستی شونیزم ماسونها مشروعیت داده می شود. آنقدر دروغ نوشتند که نقد و تحلیل آنها قرنها طول می کشد و از وقت و از ظرفیت ما هم خارج است باید به صراحت این واقعیت را گفت که تاریخ ایران باستان یک دروغ شاخدار و آغ یالان بوده و هست. مثلا از امپراطوری هخامنشی تا الان یک کاروانسرا پیداننده که نشانه تسلط و تملک باشد در سال ۱۳۰۰ جمعیت ایران فعلی، ممالک محروسه سابق کمتر از ۱۰ میلیون نفر بوده شما فکرمی کنید ما به ۲۵۰۰ سال پیش برگردیم چقدر جمعیت وجود داشته اصلا انسان مدنی و اجتماعی وجود نداشته تا بخواهیم بشماریم پس در فقدان انسان اجتماعی در ۲۵۰۰ سال پیش چگونه می توان از جنگهای منظم سخن گفت!؟

زبان و ادبیات ملی (تورکی اسلامی) ۲۹

به مناسبت میلاد نبی اسلام و امام مذهب جعفری

و هفته وحدت

موضوع: والضحی نور ضمیر مصطفی با غزلی از

عمادالدین نسیمی

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

شعر تورکی در نعت نبی اسلام حضرت محمد (صلی الله علیه وآله وسلم):

آینه دیر بو عالم، هر شی حقله قائم

مرآت محمددن الله گورونور دائم

ترجمه: این جهان چون آینه است و هر چیز با اتکای به حق برجاست/ از آینه محمد، دائم الله دیده می شود.

(شعری از محمودجلال الدین)

کهنی اسلام نبی هویت یابی و هویت طلبی است. من عرف نفسه عرف ربه: کسی خودش را نشناسد نیابد خدای

سیدمحمد محیط تبریزی

عبدالرحیم طالبوف تبریزی

ناصر ناطق

یحیی ذکا

محمدعلی موحد

سلیم نیساری

محمدعلی جمالزاده

اسماعیل امیرخیزی

میرزا یوسف خان مستشارالدوله

میرزا علی آقابتبریزی

ستارخان و باقرخان.

وقتی افراس هندی برای ستارخان در تبریز همایش برگزار می کنند ستارخان قهرمان آنهاست. قهرمان علیه حاکمیت ملی شمشیر نمی کشد علیه کانون شیطانی شعوبیه صلیبیان ماسونی شمشیر می کشد.

یکی از عواید فلسفه دانی ملی، توجه به مسائل حساس و موشکافی عمیق در علوم ملی غیردقیقه است ممکن است چندتن از شخصیت‌های معروف تورک آگاهانه خائن بودند. اما اعظمشان واقعا دنبال مبارزه و رهایی بودند، مثلا کسروی خود تربیت شده و فریب خورده شعوبیه بوده است. ریشه مکتب شونیزم و شعوبیه از طریق باورهای دینی بصورت نامرئی به مردم تزریق می شود مکررا می گوئیم باعث همه اینها فقر علوم فلسفی و مکتبی و تاریخ ملی است که این شخصیتها محصول و نتیجه عدم اطلاع از مکتب شعوبیه و فقر علوم ملی غیردقیقه بودند و گرنه یک ملت نمی تواند این همه خائن داشته باشد. چطور مدیری می تواند گولوستان باغی را تخریب کند تا پاسگاهی بسازد؟!.

اما تاریخ نویسی علمی نداشته ایم همه اش تاریخ سازی بوده البته می توان تاریخ نویسی فلسفی هم داشت. چون تمام حوادث بر مبنای علت و معلول است و می شود در تاریخ نویسی ریشه علل و اتفاقات را کشف و تحلیل کرد در ایران هم تاریخ سازی شده نه تاریخ نویسی چون هر دروغ و تهمت و جعل و تحریفی را بنام تاریخ می نویسند نه علمی می توان گفت و نه قابل تحلیل است.

*
 هر عبارت خود نشان حالتی است
 حال چون دست و عبارت آلتی است
 هر تعبیری و اصطلاحی منبعث از حالتی است حال مثل
 دست است و عبارت و تعبیر مثل ابزار و افزار.
 آلت زرگر به دست کفشگر
 همچو دانه کشت کرده ریگ در

*
 و آلت اسکاف پیش برزگر
 پیش سگ گاه استخوان در پیش خر
 *

بود انا الحق در لب منصور نور
 بود انا الله در لب فرعون زور
 مولوی می گفت: انا الحق در لب منصور نور بود در لب
 فرعون زور بود کلمات طیبه در کارگه پاک و زبان پاک
 باید تولید شود تا موثر و مفید افتد .

شد عصا اندر کف موسی گوا
 شد عصا اندر کف ساحر هبا
 عصای موسا کجا عصای ساحران کجا؟!
 می شود به سوره الضحی چنین نگاهی داشت:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 وَالضُّحَى ﴿١﴾
 وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى ﴿٢﴾
 مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى ﴿٣﴾
 وَاللَّا خَيْرَ خَيْرٍ لَكَ مِنَ الْأُولَى ﴿٤﴾
 وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى ﴿٥﴾
 أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى ﴿٦﴾
 وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى ﴿٧﴾
 وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى ﴿٨﴾
 فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾
 وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾
 وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

قسم به نورت، قسم به ستاریت رب تو تو را رها نکرده از
 تو کینه ای ندارد البته آخرت بهتر از این جهان است
 آنقدر بتو اعطاء کنیم که تو راضی شوی مگر تو یتیمی
 نبودی که ما بهت پناه دادیم. مگر تو راه را گم نکرده
 بودی ما هدایتت کردیم مگر پر عائله نبودی ما بی نیازت
 کردیم پس گذشته خویش را فراموش مکن. یتیم و گدا را

خویش را هم نشناسد. رسمیت بخشیدن به تنوع زبانها
 ست: و من آیاته خلق السموات و الارض و اختلاف
 السننکم و الوانکم. حضرت و محضر و حضورش برای
 حکیمان و عارفان و ادیبان و شاعران پس از خویش خوان
 کرم و معنا گسترده است. یکی از این شاعران حکیم و
 عارف، عمادالدین نسیمی است. وی در یکی از غزلهایش
 نبی اسلام را به شمس و آفتاب مانند می کند بالاترین
 تشبیه در ادبیات، تشبیه یک شخص به آفتاب است زیرا
 آفتاب، نماد نور و دولت و زاینده گی و حیات و حرارت و
 حلاوت و ... است. حتا شخصیتهایی مثل ملای تورک بلخی
 رومی والضحی در قرآن را قسم خداوند بر پیامبر می داند
 یعنی والضحی یعنی قسم به پیامبر قسم به محمد ص.
 زیرا بر فانی قسم خوردن چه معنی دارد؟! لذا باید تاویل
 کرد والضحی یعنی، نور ضمیر مصطفی واللیل یعنی قسم
 به ستاری او .

زان سبب فرمود یزدان والضحی
 والضحی نور ضمیر مصطفی
 *

قول دیگر کاین ضحی را خواست دوست
 هم برای آن که این هم عکس اوست
 *

ور نه بر فانی قسم گفتن خطاست
 خود فنا چه لایق گفت خداست
 *

بر همین اساس حضرت ابراهیم گفت من فانیان و افول
 یابندگان را دوست نمی دارم :
 لا أَجِبُ الْأَفْلِينَ گفت آن خلیل
 کی فنا خواهد از این رب جلیل
 *

باز و اللَّيْلِ است ستاری او
 و آن تن خاکی زنگاری او
 *

آفتابش چون بر آمد ز آن فلک
 با شب تن گفت هین ما ودعک
 این آفتاب روزگون وجود خود پیامبر بود که خود نبی آن
 را کشف کرده بود و آن وجود چنان رفعت یافته بود که
 عین رب گشته بود و آن رب، ماودعک و ماقلی می گفت .

وصل پیدا گشت از عین بلا
 ز آن حلاوت شد عبارت ماقلی

تحریف عمدی سهره وردی و رواج ترسه دوشونجه توسط شعوبیه است. دستان ماسونیهایی چون دکتر کربن فرانسوی که ماموریت رواج شعوبیگری نئومدرن را در ایران داشت در تحریف وی بی تاثیر نبوده است. نقش و خط و ربط دکتر کربن در رواج اسلام و عرفان شعوبی قابل مذاقه و مطالعه است. جلسات وی در درکه طهران با علامه طباطبایی و گنجاندن کوروش از زبان یک هندی برای ذوالقرنین قرآن

در تفسیر علامه از افاضات این ماسون بوده است. اکنون کربن برای ما سهره وردی شناس شده همچنانکه رینولد نیکلسون انگلیسی چنین نقشی را درباره مولانا بازی کرده است تا عرفان تورکی انقلابی اجتماعی اصلاحگر انسان گرا را یک عرفان خمود و خانقاهی و ضد خرد و تسلیمی و تقدیری و جبری و فردی بنمایاند و بدینسان نیکلسون، مولوی شناس می شود و مولوی پژوهان ما وقتی از وی جمله ای می آورند یا از نسخه ایشان استفاده می کنند آب از لب و لوچه هایشان می ریزد تا همه بگویند که اینان روشنفکر و مولوی پژوه هستند. نیکلسون حتا برای شرح مثنوی و تصحیح آن حاضر شده چشمانش را از دست بدهد کاری که مستر همفر حاضر بود برای فروپاشی عثمانی بعنوان جاسوس تن فروشی هم بکند تا هدف را پیش ببرد. اینان برای ترویج اندیشه های شیطانی ماسونی خود در برابر اندیشه توحیدی اسلام و عرفان و فلسفه و حکمت تورکی عربی حاضرند از جانشان مایه

مران، همه اینها نعمتی برایت بود و تو آنها را برخوان و بازخوانی کن.

این نعمت چون مضمون پیامبر گشته می تواند مضمون هر فردی گردد. بازگشت به خویشتن خویش و کشف جهان درونی و سیر در آفاق و انفس آن جهان درونی و صید خیالها و تجسد بر آنها و ستاندن توحش از آن خیالات که عکس مهرویان بستان حق است... راههای ابتدایی پیامبر گونگی است.

۲

حسین ختام مقال با غزلی از عماد الدین نسیمی عارف شهید شهیر تورک مسلمان در نعت نبی اسلام:

دلبر، شمس الضحی دیر آیت روخسارینیز

آیت طاها و یاسین صورت دیدارینیز

*

قامتین طوبی دورور نون والقلم دیر قاشلارین

هذه جنات عدن لعل شکر بارینیز

*

سوره واللیل زولفون، گوژلرین نعم البصر،

لیک سبحان الذی اسری دورور اسرارینیز

*

صورتین والشمس اوخورام دم به دم اخلاص ایله

تا کی حوسنونو بلادن ساخالسین جبارینیز

*

قل کفی بالله دیر ذکرى نسیمی خسته نین

حق بیلیر، کیم ثم وجه الله دورور دیدارینیز.

فلسفه ملی (تورکی اسلامی) ۷۸

شیخ اشراق، شهاب الدین زنجانی سهره وردی

فیلسوف ملی آذربایجان ۲

در نقد متد شعوبیان

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

فلسفی گوید ز معقولات دون

عقل از دهلیز می ناید برون

۱

مجموعات و مقولاتی چون زنده کننده عرفان آریایی و پدیدآورنده حکمت خسروانی؛ کژاندیشی، برداشت وارونه و

یا در ص ۲۳: ایرانیانی که به دین اسلام گرویدند بواسطه تعصب شدید و ترس از اعراب آثار تاریخی و آباء و اجداد خویش را مخفی یا معدوم کرده اند .

آیا اعراب آثار تاریخی را ویران کرده اند؟ آیا معقول است کسی برای خوشایند خصم، آثار تاریخی خویش را معدوم نماید؟

با استناد به کتاب سیر فلسفه در ایران اثر دکتر آریانپور از زرتشت حرف می زند می کوشد سهره وردی را به زرتشت پیوند زند. به جعل در ص ۲۶ می گوید: شهاب الدین بارها از جمشید و کیومرث و فریدون و کیخسرو سخن می گوید من نمی دانم کجا و در کدام کتاب چه صفحه از این شخصیت ها سخن گفته است؟.

ص ۲۷ از زبان شهاب الدین باز به جعل و تحریف می گوید:

فلسفه اشراق از این سوی جهان یعنی ایران زمین به وسیله فیثاغورس که شاگرد زردشت بزرگ بود به یونان و مغرب زمین رفت.

با کدامین سند و مدرک اولاً زرتشتی وجود داشته ثانیاً علی فرض وجودش با کدامین مدرک و سند فیثاغورس، شاگرد وی بوده است.

در ص ۳۴ مقدمه به نقل از کتاب ذکر اخبار اصفهان ج ۱ ص ۵۳ چه احادیث شعوبی جعلی که راجع به اهل الفرس نمی آورد.

در ص ۳۶ فردوسی را با شیخ شهاب الدین قیاس می کند که قیاس مع الفارق و ناصحیحی است افسانه باف را با حکیم چه کار؟.

اسلام ملی (تورکی) ۴۴

اسلام تورکی و اسلام عربی؛ اسلام رأفت اندیش

(وقفیه گریگان)

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

کوتاه ترین خطبه نماز جمعه تاریخ اسلام:
 ❁ شیخ محمود الحسنات، واعظ فلسطینی: "اگر بیش از ۳۳۰۰۰ شهید، ۷۵۰۰۰ مجروح و هزاران اسیر و مفقود و دومیلیون آواره در غزه نتوانستند امت اسلام را بیدارکنند، حرفهای من چه می تواند بکنند؟!

بگذارند. پاره ای جیره خواران و ریزه خواران ماسونها در گروه فلسفه دانشگاه تهران از جمله دکتر سیدجعفر سجادی و دکتر دینانی، دکتر داوری اردکانی هم این ترسه دوشونجه را به عمد یا به سهو درباره فلسفه و فارابی و سهره وردی رواج می دهند.

۲

نقدی بر کتاب ترجمه و شرح دکتر سید جعفر سجادی از حکمه الاشراق نشر دانشگاه طهران چاپ دوم:

من نمی دانم این آقای دکتر سیدجعفر سجادی از تحریف اندیشه های فارابی و سهره وردی چه حظی و نصیبی می برده چه ماموریتی داشته؟! مثلاً در شرح و ترجمه کتاب تقریباً ۱۱۰ صفحه ای رقصی مدینه فاضله فارابی کتاب را به ۳۵۰ صفحه می رساند مطالبی طرح می کند که روح کلام فارابی از آن بی خبر است یا به عمد راجع به مدینه ضالّه فارابی حرفی نمی زند. ما ایشان و متد ترجمه و شرح ایشان را در درج و ادخال اندیشه شعوبی گری ضمن شرح فارابی نقد کرده ایم که دوستان می توانند به آن مباحث مراجعه نمایند؛ چنین تحریف و تقلیب و تزییفی را با نگاه شعوبی در شرح سهره وردی و کتاب حکمه الاشراق وی انجام داده است. مهم ترین نقد آن است که مطالبی آورده که در متن اصلی کتاب حکمه الاشراق مطلقاً وجود ندارد. کتاب ۱۲۰ صفحه ای حکمه الاشراق چنان در شرح و ترجمه و تحریف سجادی فربه می شود که به متجاوز از ۵۰۰ ص می رسد.

برخی از آن خبط و خلطها را می آوریم:

تفسیر به خبط و خطای وی در ص ۲۱:

اصولاً قواعد و ضوابط اشراق در باب نور و ظلمت، راه و روش حکماء و دانایان سرزمین پارس است بمانند جاماسب، فرشادشور، بوذرجمهر. حالیا که هیچکدام وجود خارجی و تاریخی نداشته است .

در ص ۲۲ می گوید:

وجود مدارس عالی قبل از اسلام در شرق و غرب ایران مانند شوش و بلخ؟ در آن دوران ایرانی نبوده تا مدرسی هم وجود داشته باشد چه آثاری از آن مدارس است کدامین کتابها و عالمان از آن مدارس در تاریخ برجای مانده اند؟

۳. تاسیس مدارس برای آموزش و تربیت فقه حنفی و شافعی.

۴. توجه ویژه به به حرمین شریفین از جمله ساخت و تعمیر منبر برای مسجد النبی و رسیدگی به امور مکه و مدینه و حاجیان.

یکی از کارهای شگفت وی تاسیس سرپناهی (باغی) در کنار مسجدی در قاهره برای گربه ها (غیظ القطه) بود. گربه های ولگرد را آنجا غذا می دادند و از آنها مراقبت می کردند. او در آن زمان در مرکز اوقاف سلطنتی مصر املاکی را وقف کرد تا از پول آن، مادام العمر به گربه های ولگرد خدمت کنند. در واقع، باغ «سرپناه گربه ها» تا قرن نوزدهم پس از میلاد به کار و خدمت به گربه ها ادامه داد، ادوارد ویلیام لین مستشرق انگلیسی پس از سفرش به مصر از این باغ یاد کرد(منبع: جامعه مصر در عصر سلاطین مملوکی، ص ۸۵ چاپ ۱۹۶۲) حکمرانی که چنین بر حیوانات شفقت و رافت داشته باشد نمی تواند خونریز و انسان کش و انسانیّت کش باشد.

۲

در اسلام عربی نیز بر ملاحظت با حیوانات تاکید اکید شده است. حضرت محمد (ص) نبی اسلام با حیوانات مهربان بود و بر هر یک نام مخصوصی می گذاشت. مثلا گفته شده نام یکی از مرکبهای پیامبر، «دلدل» نام داشت. نام یکی دیگر از اسبهای وی براق بود. بر نگهداشتن گربه و کبوتر و خروس و گوسفند و بز و سگ نگیهان سخنان معنوی فراوانی از پیامبر نقل شده حتا داغ زدن حیوانات و سیلی زدن بر صورت حیوانات از جانب حضرتش نهی شده است. پیامبر پیوسته با حیوانات ملاحظت می کرد و از صاحبان شترها نیز می خواست نسبت به آنان مهربان باشند. یک بار نیز روایت شده است که دو پرنده را به خاطر شفقت نجات داد چون کسانی می خواستند آنها را شکار کنند. از آخرین جملات حضرتش مراقبت از حیوانات و ملاحظت بر آنان تاکید شده است. *إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرَّفْقَ وَيُعِينُ عَلَيْهِ* ، *فَإِذَا رَكَبْتُمُ الدَّوَابَّ الْعُجْفَ فَأَنْزِلُوهَا مَنَازِلَهَا ، فَإِنَّ كَانَتِ الْأَرْضُ مُجْدِبَةً فَأَنْجُوا عَنْهَا ، وَ إِنْ كَانَتْ مُخْصِبَةً فَأَنْزِلُوهَا مَنَازِلَهَا*

خداوند ملاحظت و مدارا کردن را دوست دارد و بر انجام آن کمک می کند. پس، هرگاه چارپایان لاغر را سوار شدید، آنها را در منزلهایشان فرود آورید. اگر زمین خشک و بی

والسلام ... نماز را اقامه کنید" ...

تروریسم دولتی اسرائیل آمار کشته شدگان غزه را بیش از ۴۰۰۰۰ تن کرد و چه فجایعی که در جنوب لبنان به بار نمی آورد؟! بای ذنب قتل؟!!

۲

گفته بودیم اسلام تورکی به دلیل بهره بردن از عقلانیّت اعتدال اندیش متسامح و متساهل و صلح طلب یک اسلام رافت اندیش است در تاریخ مصداقهای عدیده می توان بر این رافت یافت یکی از آنها مصداقهای تاریخی رفتار سلطان بیبرس است. بیبارس(بیگ: آقا+بارس: پلنگ) سلطان امپراطوری تورکان ممالیک بود که بر مصر و شام حکمرانی می کرد. تنها سردار تورک اسلام بود که مغولان را شکست داد و از پیش روی آنان به غرب جلوگیری کرد. کسی که تیشه بر ریشه شعوبیان اسماعیلی زد و شکستی سنگین بر آنان وارد ساخت. قلاعشان را فتح کرد اما اجازه داد در سایه تسامح ملوکانه تورکانه به حیاتشان ادامه دهند." (نویری، احمد بن عبدالوهاب، نهاییه الارب، ج ۳۰، ص ۲۴۷-۲۴۸) وی فاتح انطاکیه بود یکی از فاتحان جنگهای صلیبی بود که صلیبیان را در شمال آفریقا به زانو در آورد. همو بود که "در سال ۶۶۸ ق توانست حمله مشترک فرانسه، انگلستان، اسکاتلند، برشلونه و آراگون را به تونس که از جزایر سیسیل صورت گرفت دفع کند." (تاریخ ابن خلدون، ج ۵ ص ۴۴۸)

لذا اگر سلطان محمود غزنوی و نادرشاه افشار فاتح هندوستان هستند اگر آلپ اسلان فاتح ملازگرد است اگر سلطان محمد فاتح، فاتح قسطنطنیه(استانبول) است و اگر صلاح الدین ایوبی فاتح بیت المقدس است سلطان بیبرس فاتح انطاکیه است. همه این فتوحات در جمع تورکیّت و اسلامیّت رخ داده است. بی جهت نیست که از نظر مسیحیان در دوران معاصر جنگهای صلیبی هنوز پایان نیافته و هدف آنان رویارویی دیگر باره با تورکان مسلمان است. لذا از این منظر تجهیز جهان تورکی اسلامی به بمب هسته ای از ملزومات عصر است. باری بیشتر ایام سلطنت بیبرس در نبرد گذشت؛ اما در زمینه مذهب و فرهنگ وی تلاش بسیار کرد:

از جمله :

۱. منصوب کردن قضاتی از مذاهب چهارگانه،
۲. ساخت و بازسازی مکانهای مخصوص بزرگان،

۴

اتحاد و وفاق ملی بدوا در فلسفه و حکمت و عرفان و اخلاق و سیاست و ادبیات و موسیقی و ... باید رخ دهد. همه ملل و اقوام منطقه زیر مکتب ملی تورکی اسلامی می توانند به منافع درازمدت خویش برسند و اینجاست که نقش مکتب تبریز بسی پر رنگتر خواهد شد. حتی می توانند از اتحادیه اروپای مسیحیت قویتر باشند. آنان حتی برای فریب جهان اسلام و عدم تحریک و ترغیب آنان اسم اتحادیه اروپا را اتحادیه مسیحیت نگذاشتند تا مبدا جهان اسلام هم این راه را یاد بگیرد و در مقابل مسیحیت چنین عمل کنند و ما می دانیم آخرین پاسخی که به تورکیه در ردّ عضویت آن در اتحادیه اورپا اعلام کردند این بود که اینجا یک کلوب مسیحی است شما را راهی نیست. مسیحیت، مقابل اسلام کاملا متحد است.

۵

تورکی صحبت کردن دکتر پزشکیان در سازمان ملل منبعث از جسارت فلسفی، حکمی، عرفانی و اخلاقی مکتب تبریز است. ما باید تمام تابوهای ضدتورک را بشکنیم تا به منلیک و کیملیک برسیم. ایرانشهریها توسط ماسونها به این کشور تحمیل شده اند بخشی از طاغوتند و بدون وابستگی و مزدوری غرب قادر به ادامه حیات نیستند.

۶

اگر بخواهیم تابوهای مهندسی شده ضدتورک را که از سوی غربیها ترویج می شوند مراعات کنیم بجایی نمی رسیم. با رسیدن به فلسفه ملی ما توانستیم به جای همراهی با مکاتب شیطانیه غرب و کانونهای شعوبی غربی در مقابل آنها قرار بگیریم و بحق فلسفه شان و سیاست شان را در آدمکشی و کودک کشی فلسطینیان نقد کنیم. ما منافع و منبع فکری خویش را از آنان جدا کرده ایم. اگر نتوانیم مکاتب و فلسفه وارداتی از غرب را که بت اندیشه های ما شده از درون تهی بکنیم و اهداف استعماری و اغراض استعماری شان را افشان کنیم راهی برای رهیدن ما وجود ندارد.

۷

شوریکتانه ملت‌های مظلوم جهان، با باورکردن این مکاتب شیطانیه (لیبرالیسم و کمونیسم و مارکسیسم و سوسیالیسم و ...) میلیونها انسان را بنام مبارزه و انقلاب به

گیاه بود با شتاب از آن بگذرید و اگر سرسبز و پر علف بود، آنها را در آن جا استراحت دهید. (الکافی: ۱۲/۱۲۰/۲)

مکتب تبریز ۳۴

(تبریز مکتبی، میلی مکتب)

شکست نابوهای ضدتورک

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

۱

مکتب و یا تئوری مادر زمانی همه گیر و قدرتمندی شود که با مکاتب و تئوریهای دیگر برخورد کند. هیچ مکتبی بدون برخورد با مکتب غالب نمی تواند برای خود جا باز کند و حرکت کند، هر چه نقد و اعتراض و برخورد با مکتب جدید بیشتر باشد، همه گیرتر می شود. شعوبیه دقیقا در مقابل تورکان و اعراب ساخته شده است. نفوذ اصلی خویش را با تشیع غالی پیش می برد و در خرافات دینی لانه می کند.

۲

دوستان خود صمدبهرنگی در دوره حیات وی یا اندکی پس از مرگ وی از صمد عبور کرده بودند حالا پاره ای از فعالان مدنی آذربایجان، ماهی سیاه کوچولو را چون کتابی مقدس می ستایند نمی دانند که آن اسلحه پشت و پترین که صمد آرزویش را می کرد از آن شان شد ولی چون فاقد مکتب و فلسفه ملی بودند ناکام شدند و مهره هایی بیش در نطع شعوبیه نگشتند.

۳

پروژه تجزیه ملت‌ها و کشورهای خاورمیانه فعلا در دستور ماسونهای صلیبی قرار ندارد زیرا تجزیه و استقلال ملت‌های منطقه خاورمیانه و آسیا که مانند موزائیک به هم ربط دارد میلیونها قربانی می تواند داشته باشد مثلا امروز فی المثل اگر در ایران تجزیه اتفاق بیفتد به پاکستان و به افغانستان و به ترکمنستان و آذربایجان و عراق و تورکیه و ارمنستان و کشورهای عربی و از همه مهمتر به پاکستان سرایت نموده که می تواند تغییرات مهم ارضی را ایجاد کند که به این زودی غیرممکن بوده اما از این اختلاف و ایجاد وحشت تجزیه، ماسونها نهایت استفاده را خواهند کرد.

را کامل خواندم دیدم از محقق تورک آذربایجانی استاد رحیم رییس نیا و مقاله وی تحت عنوان جنبش جدیدیه در تاتارستان بسی بهره برده است با استاد رییس نیا که در تبریز ساکن بودند و قبلا مرا نیز به خاطر سخنرانی مقایسه ابوالعلائی معری و مولانا در بنیاد پژوهشی شهریار در حافظه داشتند قرار ملاقات گذاشتم به منزل و کتابخانه آن استاد ارجمند رفتم و دست پر برگشتم زیرا ایشان با فراخ بال آن مقاله را که به کتابی بدل گشته بودند به رسم امانت جهت نوشتن مقاله به من دادند صحبت‌های زیادی در آن میان رد و بدل گشت ایشان مقاله پانتورکیسم را در دانشنامه نوشته بودند از مباحث و افکار بنده استقبال کردند البته نگرانیهای خاصّ خویش را به مقتضای تحقیقاتی که تاکنون پیش برده بودند داشتند.

باری کتاب الارشاد للعباد عبدالنصیر کورساوی که کتاب مهمی است فعلا به دست نیآورده ام البته برای تکمیل تحقیقات در این باره نیازدارم مع الوصف در غیاب آن کتاب با بضاعتی اندک و مددجستن از آن مقاله و از آن کتاب به قلم زدن درباره این متفکر تورک (تاتاری) و مصلح بزرگ دینی جهان تورکی اسلامی و سرمنشا نهضت جدیدیه تاتارستان و تمثیلی دیگر از ممثلان اسلام تورکی می آغازم:

۲

عبدالنصیر کورساوی (۱۸۱۳-۱۷۷۶م) متفکر و عالم تورک مسلمان تاتار از بزرگترین طلایه داران نهضت اصلاح گری تورکی اسلامی در تورکستان و سرمنشا نهضت جدیدیه در تورکستان بود .

قتلگاه ها فرستادند چه نخبگانی را از آذربایجان و تبریز که به مسلخ نفرستادند چرا؟ چون ما فاقد فلسفه ملی بودیم ما نحوه نگرش به خدا و طبیعت و انسان و مناسبت انسان با دیگر انسانها را وارد کرده بودیم تولید نکرده بودیم. این فلسفه ملی بود که تولید نگاه و تولید نگرش ملی می کرد تا از منافع کلان ما مراقبت کند.

۸

در طول تاریخ فقط انسان تورک در مقابل مسیحیت ایستاده و خواهد ایستاد هیچ وقت این جنگ پایان نداشته و نخواهد داشت تنها در این دویست سال اخیر پررنگ شدن ملی گرایی در جهان تورک یک وقفه ای را بوجود آورد اما با متحد شدن اسلام و ملی گرایی تورک، این راه باز شده و غیرقابل وقفه است. باز شدن زنگه زور انقلابی بزرگی در جهان تورک ایجاد خواهد کرد. اسلام عربها و ناسیونالیسم عرب مع الاسف فعلا در خدمت ماسونها است. عربها نه تنها با مسیحیت جنگ جدی مکتبی نکرده اند نهایتا با همدستی ماسونها در شکست عثمانی نیز نقش داشته اند تنها و تنها انسان تورک در مقابل ماسونها توان مقابله دارد و ما هم فلسفه و عرفان و مکتب و حکمت ملی را در حال پروراندن هستیم تا فلسفه ملی به گنبدی فولادین بدل شود و در آینده هیچ قدرتی نتواند مکتب ملی و اسلام ملی جهان تورک را شکست بدهد.

اسلام ملی (تورکی) ۴۵

احیاگران و اصلاحگران اسلام تورکی ۵

عبدالنصیر کورساوی تاتارستانی ۱

دکتر عبدالغفار بدیع

Ph.d Abdoulgaffar badie

آن مقلد صد دلیل و صد بیان

بر زبان دارد ندارد هیچ جان

۱

دوست عارف مسلک تورک شمن گرایی، اخیرا در طهران ذهن مرا به عبدالنصیر کورساوی سوق داد طولی نکشید که مشغله فکری من گشت.

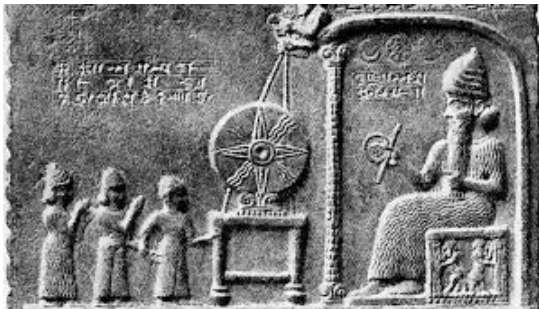
از بخت شکر دارم و از روزگار هم. پس از کاوش به مقاله ای از محمداکبار کیان دانش آموخته تاریخ در مجله تاریخ نو شماره ۳۲ زمستان ۱۴۰۱ در این خصوص برخورددم. مقاله

قره مالدير او ولي سؤز گؤوشه بير (نشخوار)
اگر ملّای تورک میان تحقیق و تقلید فرق می نهاد مقلد را
طفل علیل یا صدای داود می دانست نه خود داود و مقلد
را به کهنه آموزی متّصف می کرد و یا در داستان خر
برفت و خر برفت می گفت :

مر مرا تقلیدشان بر باد داد
ای دو صد لعنت بر آن تقلید باد
(۵۶۳/۲)

یانسی وئردی ایشیمی آخیر بادا
یانسیا گل سین گؤروم مینلر قادا

این حملات عنیف وی بر مقلدان و تحسین محققان که
فرقی فاحش میان این دو می دید خمیرمایه و بن مایه
اندیشه اصلاحی کورسای است زیرا وی عامل انحطاط
جهان اسلام را در تقلید می دید و بعنوان یک سنی حنفی
دعوت به گشودن باب اجتهاد می کرد. زیرا از منظر وی
تحولات صدر اسلام مجتهدپرور و اجتهادین بود و رمز
فتوحات اسلامی در اجتهاد بود نه تقلید. هر یک از خلفای
پس از پیامبر و صحابه و تابعین نه مقلدان نبی اسلام بلکه
مجتهدانی بود که عنداللزوم دست اجتهاد از آستین اقدام
بیرون می کشیدند و رمز کامیابی کارنامه اسلام در اجتهاد
بود نه تقلید. اگر پوپر می گفت علم کلام قیچی ایمان
است و یا امام محمد غزالی پیشتر به متکلمان به عنوان
پاسبانان(سگان دین) می شورید کورسای هم علم کلام را
عامل انحطاط می دانست. وی در زمانه ای اندیشه
اصلاحی خویش را در انداخت که سرزمینهای تورکان
مسلمان در قفقاز و تاتارستان در اشغال روس بود. این
تقابل افکنی میان سنت و تجدد در پایان قرن ۱۷ و آغاز
قرن ۱۸ در تورکستان توسط وی سیلی از حملات را از
ناحیه علمای محافظه کار بخارا برانگیخت به گونه ای که
حکم به ارتداد وی دادند و سپس حکم مرگ وی را صادر
کردند و به فرجام همه نواندیشان تاریخ گرفتار آمد....

اگر ملّای تورک روم در قیاس اهل تحقیق با اهل تقلید
می گفت:

آن مقلد هست چون طفل علیل
گر چه دارد بحث باریک و دلیل
(۱۲۸۹/۵)

یانسی اهلی کؤرپه دیر دن ایسته ین
اولسادا اینجه خیالار بسله ین

آن تعمق در دلیل و در شکل
از بصیرت می کند او را گسیل
(۱۲۹۰/۵)

اونو جومماق، چؤپ اوزاتماق قویماییر
اؤزونه جومسون قالیر باشدان ساغیر

زانک تقلید، آفت هر نیکویست
که بود تقلید، اگر کوه قوی است
(۴۸۴/)

یاخشیلیقلار آفتی تقلید دیر
یانسی داغدیرسا، سامان دیر هئچ نه دیر
نوحه گر باشد مقلد در حدیث
جز طمع نبود مراد آن خبیث
(۴۹۱/۲)

نوحه چی هر بیر زامان سؤز یانسیلار
ایسته یر او ائیله سین نفسین شیکار
نوحه گر گوید حدیث سوزناک
لیک کو سوز دل و دامان چاک
(۴۹۲/۲)

اودلو سؤزلر سؤیله یر بیر نوحه چی
ذره جن قلبینده اولماز گؤینه گی (یانماغی)
از محقق تا مقلد فرق هاست
کاین چو داود است و آن دیگر صداست
(۴۹۳/۲)

آرایان هاردان اولار یانسی لایان
آرایان داوود دور یانسی، یالان
منبع گفتار این سوزی بود
و آن مقلد کهنه آموزی بود
(۴۹۴/۲)

بو اگر ناله ائدیر، اوددان دئییر

زبان باستانی آذربایجان

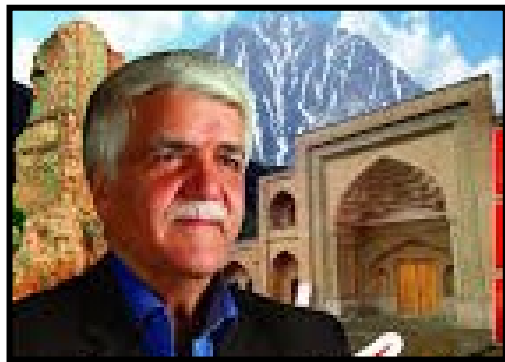
تا این تاریخ زبان اصلی آذربایجان فقط بلفظ زبان ترکی نام برده می‌شد و در طول صدها سال علی‌رغم وجود ده‌ها حکومت بزرگ ترک مثل حکومت غزنویان- سلجوقیان- خوارزمشاهیان- ایلخانیان (مغول و ترک)- صفوی- افشار- قاجار؛ در رأس تاریخ ایران، از سوی سلاطین و حکومت‌هایشان هیچ تلاشی برای تحمیل زبان ترکی بر دیگر زبان‌های موجود در ایران از جمله فارسی صورت نگرفته بود و اغلب شاهان ترک زبان مشوق شعرا و ادبای فارس زبان گشته و زبان حکومتی فارسی در نوشتارها و احکام و مقاله‌نامه‌ها جاری بود. اما بانوشته شدن سفارشی این جزوه، ترک بزرگی در میان اتحاد قلبی در بین دو قوم بزرگ ترک و فارس ایران پدید آمد. چرا که از سوی ادبای فارس زبان تلاش گردید به بهانه زبان موهوم آذری، زبان بومی و هزاران ساله ترکی آذربایجان، هم نادیده گرفته شود و هم از میان برداشته شود. لذا در این حدود یک صدسال پس از نوشته‌شدن جزوه کسروی؛ هرکجا صحبت از زبان اصلی آذربایجان به عمل آمده است دو دستگی و تقابل بحث‌کنندگان بیرون زده است.

یکی از مناطقی که در فرضیه زبان آذری بدان استناد شده است منطقه هرزنات و گلین‌قیه مرنده بوده است و چون این قلم متولد و بالیده مرنده است با تلاش تحقیقی میدانی (رجوع ده‌ها باره به روستاهای فوق و دریافت اینکه به غیر از یک نفر بنام آقای عبدالعلی ادبی هیچ فرد دیگری در این روستاها به زبان تاتی یا فرس تالشی آشنائی ندارد و معرفی او به ادبیات ایران و آذربایجان؛ در سال ۱۳۸۷؛ فصلی را در کتاب نگاهی به تاریخ مرنده اختصاص داد). آقای ادبی در آذر ۱۴۰۲ وفات یافت و با فوت ایشان، دفتر زبان فرسی تالشی در منطقه باستانی مرنده بسته شد و تحقیق کتابخانه‌ای و رجوع به دلایل ارائه شده در کتابهای هر دو گروه، چه طرفداران تاتی زبان باستانی آذربایجان و چه ترک بودن آذربایجان، مقاله زیر را تنظیم و تقدیم می‌کند.

کلید واژه:

زبان باستانی آذربایجان- زبان فرسی (فارسی)- زبان ترکی- زبان تاتی- لهجه هرزنی مرنده- زبان تالشی- لهجه کیرینگانی و رزقان

دکتر میرهدایت سیدمرندی (دکترای تاریخ)

چکیده:

یکی از مؤلفه‌های زیستی هر اجتماعی که انسان را از دیگر جانداران متمایز کرده است، داشتن قدرت تکلم و رسانیدن منظورات ذهنی فرد توسط چینش و ادای صدهای خاصی بنام حروفات الفبائی می‌باشد.

در طول اعصار وجود مؤلفه‌های مختلف از جمله فواصل و موانع جغرافیائی و مرزهای سیاسی و... سبب گشته است که این اصوات تکلمی بصورت صدها زبان و هزاران گویش رخ به‌نماید.

در اغلب جوامع جهانی وجود زبان‌ها و گویش‌های متفاوت را ارزش و فرصت تلقی نموده و در بعضی اجتماعات روی رقابت‌های دگمانه و تلاش برای تحمیل زبان خود به جای زبان بومی اجتماعات مختلف، بصورت تهدید و ضد ارزش نگاه شده است و این تلاش برای ضدا ارزش نشان دادن و تلاش برای ازبین بردن زبان اجتماعی؛ سبب دل چرکینی‌ها و برخوردهای غیرضروری گشته است.

کشور وسیع ایران هزاران سال است که اقوام مختلفی را با داشتن چندین زبان و گویش در زیر نام ایران و پرچم ایران جمع و متحد نموده است.

در سال ۱۳۰۹ بانوشته شدن جزوه ای باعنوان " آذری زبان باستانی آذربایجان " توسط سیداحمد کسروی و استقبال سریع و ناباورانه از این جزوه در جوامع ادبی اروپا و اهدای جایزه سلطنتی انگلیس بدین جزوه سبب شد که نوشته شدن این جزوه به صورت سفارشی مطرح گردد.

writers of Persian language tried to ignore and remove it under the pretext of imaginary Azeri language, native and thousand-year-old Turkish language of Azerbaijan. Therefore, about a hundred years after Kasravi's pamphlet was written; Wherever there is talk of the main language of Azerbaijan, two sides and opposition of the debaters have emerged.

One of the regions that is cited in the hypothesis of the Azeri language is the region of Harzanat and Glinqiye Marand, and because this pen was born and raised, it is Marand, with a field research effort (referring dozens of times to the above villages and finding that, except for one person named Mr. Abdul Ali Adabi, no Another person in these villages is not familiar with Tati or Farsi language, and he dedicated a chapter to the literature of Iran and Azerbaijan in 1387. Bastani Marand was closed) and library research and referring to the reasons presented in the books of both groups, whether the Tati supporters of the ancient language of Azerbaijan and the Turkishness of Azerbaijan, organizes and presents the following article.

Keyword:

Ancient language of Azerbaijan - Persian language (Persian) - Turkish language - Tati language - Herzani Marand dialect - Talshi language - Kiringani and Varzghan dialect

زبانِ باستانی آذربایجان

یکی از موارد چالش برانگیز و قابل بررسی منطقه باستانی آذربایجان، زبان باستانی آن می باشد. چرا که در هر محفلی که صحبت از زبان باستانی آذربایجان می شود، لاجرم دو دستگی بحث کنندگان رخ می نماید.

یک دسته دوستداران زبان فارسی هستند که دوست دارند تمامی مملکت وسیع ایران را فارسی زبان دانسته و هیچ حقی به زبان های دیگر اقوام قائل نشوند. به خصوص با توجه به کثرت جمعیت ترک آذری و نقش تعیین کننده آنها در اکثر اتفاقات سیاسی و نظامی طول تاریخ ایران، بخصوص در تاریخ معاصر داشته است، این انکار و

Abstract:

One of the biological components of every society that has distinguished man from other living beings is having the power to speak and convey one's mental meaning by arranging and performing special sounds called alphabet letters.

Throughout the ages, the existence of various components, including geographical distances and barriers, political borders, etc., has caused these speech sounds to appear in hundreds of languages and thousands of dialects.

In most of the world societies, the existence of different languages and dialects is considered as a value and an opportunity, and in some communities, dogmatic competitions and attempts to impose their own language instead of the native language of different communities have been viewed as a threat and anti-value, and this attempt to show anti-value and trying to destroy the social language; It has caused heartaches and unnecessary confrontations.

For thousands of years, the vast country of Iran has gathered and united various ethnic groups with several languages and dialects under the name of Iran and the flag of Iran.

In 1309, the writing of a pamphlet entitled "Azeri, the ancient language of Azerbaijan" by Seyyed Ahmed Kasravi and the quick and incredulous reception of this pamphlet in the literary societies of Europe and the awarding of the British royal award to this pamphlet caused the writing of this pamphlet to be commissioned.

Until this date, the main language of Azerbaijan was only called the Turkish language, and during hundreds of years, despite the existence of dozens of great Turkish governments, such as the Ghaznavid-Seljuq-Khwarrizmshah-Ilkhanian (Mongol and Turkish)-Safawi-Afshar-Qajar rule; At the beginning of Iran's history, no attempt was made by the sultans and their governments to impose the Turkish language on other languages in Iran, including Persian, and most of the kings encouraged Persian poets and writers to use the Turkish language, and Persian was the official language in writings and decrees. The agreements were current. But the customized writing of this pamphlet created a big crack in the unity of the heart between the two great peoples of Iran, Turks and Persians. Because the

بعلت داشتن قرابت زبانی با زبان بومی آذربایجانی‌ها، آنجا را مسکن هم‌زبانان اقبائی خود دانسته و چون آذربایجان چراگاههای مناسبی نیز داشت بیشتر در آذربایجان ماندنی شدند و این شاهان ساسانی بود که برای جلوگیری از هجوم بیشتر ترک‌زبانان به آذربایجان و ایران مرکزی، اقوامی از فارسی‌زبانهای طالشی را به آذربایجان کوچانیدند و قسمتی از جمعیت هرزنی‌ها و کرینگانی‌های ورزقان، باقیمانده این کوچ اجباری بوده است! پروفیسور زهتابی و

بهزاد بهزادی، دکتر جواد هیئت - علی تبریزی و ..... نیز از طرفداران این فکر هستند.

چون هر دو گروه، برای اثبات نظر خود، منطقه هرزندات مرند (کهن‌هرزن و گلین‌قیه) را مثال می‌آورند و نگارنده نیز مرندی می‌باشد و سال‌ها نسبت به چرائی و جواب این دو تفکر، تحقیق نموده است، بی‌مناسب نیست تا در زیرخلاصه‌ای از نظر دو گروه را برای روشن شدن بیشتر موضوع در کنار هم آورده شده و در کنار آن، نظر تحقیقی نگارنده نیز روشن می‌شود.

زبان‌شناسان ریشه اصلی و مادری زبان‌های مختلف مردم کره زمین را منشعب از دو گروه زبان عمده و یک گروه فرعی می‌دانند:

۱- زبان التصاقی (پیوندی آسیائیک) که زبانهای ترکی، مغولی، چینی، ژاپنی، مجاری و فنلاندی و ..... را شامل است.

حساسیت و تلاش برای نوعی فارسی‌زبان دانستنش، بیشتر از بقیه زبان‌ها و گویش‌هاست.

دوستداران فارسی‌زبان دانستن آذربایجانی‌ها، از زمان حکومت پهلوی اول و ابداع کلمه «زبان آذری» توسط مرحوم احمد کسروی، بیشتر به ذوق آمدند و با استفاده از ابداع فوق، برای اینکه اثبات بکنند زبان بومی و اصلی آذربایجان، فارسی و یا شکلی از زبان فارسی مثل تاتی یا قهلوی یا آذری (به مفهوم فارسی آذری) بوده است اصرار، و یکی دو نقطه آذربایجان چه در آذربایجان ایران و چه در جمهوری آذربایجان را مثال آوردند. یکی از مهمترین و وسیعترین این مناطق، منطقه هرزن^{۱۲} در شهرستان وسیع و باستانی مرند و زبان هرزنی (هرزندی) در آن می‌باشد. مهمترین طرفداران این گروه، احمد کسروی، محمدرضا شعار، عبدالعلی کارنگ، ماهیار نوایی، منوچهر مرتضوی و سید جواد طباطبائی و ..... است.

گروه دوم دوستداران ترک‌بودن یا ترکی‌آذری بودن، آذربایجانی‌ها هستند. اینها هم عقیده دارند که آذربایجان از اول دارای شکلی از زبانهای هم‌نژاد ترکی و جزو زبانهای التصاقی بوده است که وقتی ترک‌زبانهای منطقه فرارود (ماوراءالنهر) به آذربایجان هجوم آوردند،

۱۲ - هرزندات (هرزندات) منطقه باستانی و وسیعی در شمال شهرستان مرند در آذربایجان می‌باشد که سند رسمی حل اختلاف زمین بین اهالی هرزندات باخواجه غیاث الدین محمد در ۷۹۱ قمری و در زمان حکومت ایلخانیان، در دانشگاه تبریز موجود است. (دکتر ماهیار نوایی؛ شماره دوم دوره پنجم نشریه دانشکده ادبیات؛ ۱۳۲۲ صفحه ۲۲۵-۲۳۱).

مرکز این منطقه، روستای کهن‌هرزن یا داش‌هرزن (هرزند عتیق) و از توابع لهجه‌ای‌ش، چای‌هرزن (هرزند جدید) - میاب - گلین‌قیه - بابره‌تین و ... می‌باشد. یکی از طایفه‌های هرزن عتیق که از طالش به این منطقه کوچیده بودند به زبان تاتی صحبت می‌کردند که آنهم اکنون این زبان در این روستاها از بین رفته و در حقیقت پرونده زبان تاتی هرزنی در مرند بسته شده است.

گلین‌قیه نام روستائی در شمال غربی مرند است که در زمانهای دور در آنجا هم گویش تاتی رواج داشته است. از عجایب روزگار این روستا را، چه گلین‌قیه (تخته سنگی به شکل عروس) و چه گلن‌قیه (تخته سنگ در حال فروآمدن) نوشته و تلفظ شود، هر دو کلمه‌ای ترکی می‌باشد. و این می‌رساند که بنیان‌گذار اولیه روستا، یک فرد ترک زبان بوده است. به نظر نگارنده شکل دوم تلفظ، صحیح‌تر است.

آنرا (آثریا ویجو) (ایران ویج) می‌نامد و چنین می‌گوید که ده ماه در آنجا زمستان بود و تنها دو ماه تابستان می‌شد. ...وقتی ایران یا مردم ایر، چون به پشتۀ ایران آمدند دستۀ بزرگی از ایشان که ماد نامیده می‌شدند. شمال غربی ایران را که اکنون آذربایجان و شهرهای همدان، کرمانشاهان، قزوین، اسپهان، و تهران در آنجاست فرا گرفتند و این زمینها بنام ایشان سرزمین ماد خوانده می‌شد که آذربایجان (ماد خرد) و بخش دیگر (ماد بزرگ) بوده است.^{۱۳}

... اگر کسی به تاریخ آشناست، این را می‌داند که تا دو هزار سال پیش ترکان از این نزدیکیها بسیار دور بوده‌اند و در میانه‌های آسیا می‌زیسته‌اند و این خود پندار بسیار عامیانه است که کسانی گویند آذربایجان از نخست سرزمین ترکان بوده و هیچ سودی از چنین گفته‌ای در دست نخواهد بود.^{۱۴}

اما وی بدون در نظر گرفتن گفته‌ی خود در بالا، در صفحات بعد می‌نویسد:

" در زمان ساسانیان ترکان نزدیکتر بودند و از شمال و از راه دربند قفقاز نیز با ایران همسایگی داشتند لیکن با اینهمه گمانی به در آمدن آنان به آذربایجان نیست. شاید در تاریخ دسته‌های کوچکی را از ایشان پیدا کنیم که شاهان ساسانی در جنگ دستگیر کرده و در اینجا و آنجا نشیمن داده‌اند و لی اینگونه دسته‌ها زود با مردم در آمیخته از میان روند و نشانی از خود باز نگذارند^{۱۵} »

البته کسروی برای دستگیری ترکها و اسکان آنها در آذربایجان و سپس اضمحلال آنها مدرکی ارائه نداده است. وی به عمد و یا سهو، اینطور وانمود کرده که قبل از مادها هیچ حکومت بومی در شمال غرب ایران کنونی، مثل ماننا، کوتی، اورارتو و غیره اصلاً وجود نداشته‌اند!! آنهم در صورتیکه گفته می‌شود که خود مادها نیز التصاقی زبان بوده‌اند.

وی در صفحات بعدی می‌نویسد:

« بدینسان ترکی در زمان سلجوقیان بآذربایجان درآمده و در هفتصدسال یابیشتر کم‌کم بر آنجا چیره شده و زبان

۲- زبان غیرالتصاقی (غیر پیوندی، هند اروپایی) که زبانهای فارسی، هندی، انگلیسی و اغلب زبانهای اروپایی را شامل است.

۳- زبان سامی که زبانهای عربی، عبری، یمنی و آفریقایی و ..... را شامل است.

در ساده‌ترین تعریف دستور زبانی، در زبانهای التصاقی، ریشه کلمات در موقع صرف دستوری در تمامی زمانها، تغییری پیدا نمی‌کند. مانند: «یازماق» (= یاز = بنویس)، یازیرام (= می‌نویسم)، یازاجام (= خواهم نوشت)، یازدی (= نوشت) و یازدیردیم (= نویساندم) و ..... ریشه "یاز" در همه زمانها، خود را نگه می‌دارد.

اما در زبانهای غیرالتصاقی مثل اغلب زبانهای هند و اروپایی و فارسی، ریشه اغلب کلمات در موقع صرف دستوری در زمانهای مختلف؛ تغییر و شکل خاصی را بخود می‌گیرد. این تغییر روی قاعده خاصی نبوده و باید آنها را حفظ کرد:

مانند نوشتن که یکباره و بدون قانون خاصی بصورت (نویس) در می‌آید: می‌نوشتم، بنویس، می‌نویسم، خواهم نوشت، نوشتم، نمی‌نویسم و ..... ظاهر می‌شود. یا در انگلیسی، رفتن = قو، و اگر گذشته‌اش را بنویسیم مجبوریم از ونت که هیچ ربطی به ریشه اصلی ندارد استفاده نکنیم.

کسروی در سال ۱۳۰۹ با نوشتن رساله و یا کتابچه‌ای ۷۴ صفحه‌ای، عقیده‌ای را ابراز کرد که خیلی زود و غیر باورانه در میان ادیبان ایران و اروپا! سرو صدا کرد! و بعدها شایعه سفارشی بودن این نوشته و تقدیرهای صورت گرفته بروز کرد.

وی در این کتابچه مطرح نموده بود که زبان باستانی و بومی آذربایجان، شاخه‌ای از زبان فارسی پهلوی بوده که در اثر هجوم قبایل ترک در دوران سلجوقی و مغول از دست رفته و جای خود را به زبان ترکی داده است! وی تعدادی شعر پهلوی را هم ضمیمه کرده و این زبان فارسی ابداعی و احتمالاً سفارشی خود را «زبان آذری» نام داد. وی برای حقانیت عقیده خود باقیمانده تکلم عده‌ای از هرنزانی‌های مرند و روستای کرینگان ورزقان را مثال آورد. وی می‌نویسد:

" ما امروز نیک می‌دانیم که آریان یا ایران، پیش از کوچ در سرزمینهای یخبندان شمالی می‌زیسته‌اند که اوستا

۳ و ۲- کسروی احمد، آذری یا زبان باستانی آذربایجان، نشر وپخش کتاب، ص ۷

۴- همان؛ ص ۲۵

این چه منطقی است که ادعا بکنی: «...زنگان و پیرامونهایش نیز بهمین حال است و زبان آنجا بیک بار ناپدید شده. « یک زبان به یکباره، کجا می تواند برود و ناپدید بشود؟! »

وقتی پایتخت سلجوقیان ابتدا؛ مرو و سپس نیشابور و بیش از یکصدسال شهرافغان بوده است، البته اصفهان در زمان صفویان نیز پایتخت حکومت ترک بوده است، پس چرا زبان این شهرها ترکی نشده است؟! یا چرا زبان فارسی، تنها در آذربایجان از بین رفته ولی زبان بومی فارسی دری خراسان که هزاران سال با ممالک و خواستگاه ترک‌زبانان در آسیای میانه (توران سابق

و ترکستان و ازبکستان و...) همسایه بوده و تا همین اواخر نیز مورد تاخت و تاز ازبکان و ترکمانان قرار داشت از بین نرفته و ترکی نشده است؟! »

اگر به گفته کسروی، زبان بومی آذربایجان و مرند، فارسی‌قدیم یا آذری ابداعی ایشان بوده است، بایستی نوشتار مردم نیز آذری و یا فارسی دری می‌بود و از آن زمان‌ها (تا زمان سلجوقیان) نوشته‌هایی به زبان فهلوی آذری باقی می‌ماند.

یک زبان، نه یک شبه زائیده می‌شود و نه یک شبه از بین می‌رود. برای تغییر زبان یک ملتی، ابتدا باید سالهای سال، زبان مهاجم و زبان بومی درهم ادغام شده و دوش به دوش هم؛ ملتی دو زبانه را پدید بیاورد و بعد زبان قویتر، چه از نظر تعداد متکلمین و چه از نظر روانی و دستورزبانی و دستورحکومتی، بر زبان ضعیف غلبه یافته و این زبان ضعیف پس از سالیان دراز و چه بسا گذر صدها سال، از بین برود.

درشهرهای آذربایجان و بخصوص در مرند قدیم وبا آن وسایل ارتباط جمعی خیلی محدود خلاصه شده در وجود چندکتاب و چند نفر باسواد درهرشهر، چه در زمان سلجوقیان و چه پس از آن؛ آیا ما دورانی را شاهد داریم که مردمانش دوزبانۀ آذری(فُرسی=تاتی) و ترکی بوده باشد که رفته رفته زبان آذری؛ عقب‌نشینی کرده باشد؟! و وقتی این دوزبانگی را شاهد نداریم، چگونه امر بر فُرسی(تاتی) زبان بودن کل مرند و آذربایجان میدهیم؟! »

بومی را از میان برده که جز در گوشه‌ها و کناره‌ها نشانی از آن باز نمانده.»^{۱۶}

«...زنگان و پیرامونهایش نیز بهمین حال است و زبان آنجا بیک بار ناپدید شده.»^{۱۷}

درصفحات دیگر ادامه می‌دهد:

«...در زمان صفویان، ترکی زبان درباری بوده با اینهمه نگارش جز فارسی نبوده است و این از شگفتیهاست که آذربایجانیان با آنکه از قرن‌ها زبانشان ترکی گردیده همیشه در نوشتن، فارسی را بکار میبردند. هر چند فارسی آنان را سخت است با این همه هیچ‌گاه آن را رها نکرده‌اند. اگر آذری از میان رفته این زبان همیشه در میان بوده و هست...»^{۱۸}

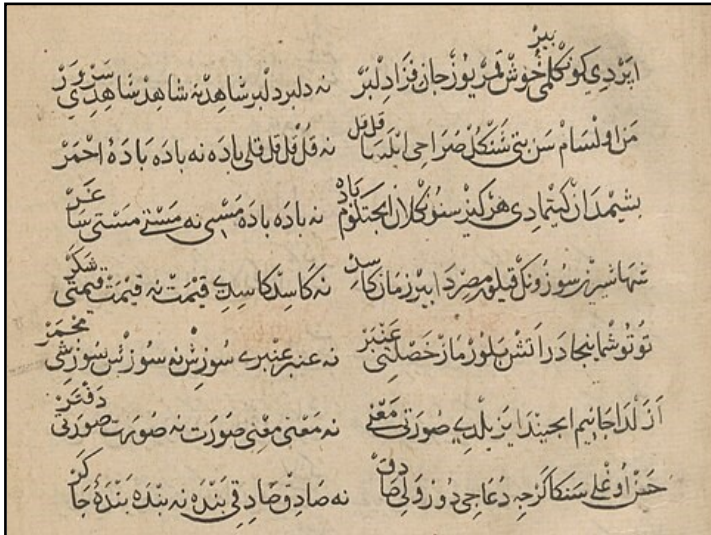
درحالیکه آقای کسروی درنظر نگرفته‌اند که زبان یک مقولۀ دستوری نیست که یکباره و درعرض یکی دو ماه، و حتی یکی-دو سال، ناپدید و یا ظاهرشود! و نیز روشن نکرده است که اگر زبان فارسی غیرپیوندی برای ترک‌ها سخت بوده؛ بایستی زبان ترکی نیز که در گروه زبانی مخالف(پیوندی) بوده است برای آذربایجانیان آذری(فارسی و یا تاتی) زبان سخت می‌بود. پس چرا زبان آذری یا فهلوی آذری که نسبت نزدیکی با فارسی داشته، تنها در آذربایجان نتوانسته دوام بیاورد و مغلوب زبان ترکی مهاجم شده است؟

***

۶-۵= مان؛ ۲۵

۲- همان، ص ۳۲

آقای منوچهر مرتضوی، در نشریه دانشکده ادبیات تبریز اعلام نظر می‌کند:

«...مدارک قابل توجه تاریخی و ملاحظاتی زبانشناسی حکم می‌کند که «زبان هرزنی» از روزگار باستان در همین سرزمین از آذربایجان رایج بوده و مردم این سرزمین از دیرباز به همین زبان سخن می‌گفته‌اند و قول گروهی که معتقدند گویندگان این زبان در دو‌یست سال پیش از سرزمین طوالش به این سرزمین کوچیده‌اند و هنوز در برخی از روستاهای آن سامان به زبانی که جز اندک اختلافی با (زبان هرزنی) ندارد سخن گفته می‌شود، معتبر به نظر نمی‌آید و اندک تشابه بین دو لهجه که هر دو از لهجه های ایرانی هستند به تنهایی کافی برای تصور و حدت دو لهجه نمی‌تواند باشد...»^{۲۰}

با اینهمه آقای مرتضوی بعدها عقیده قبلی‌اش، یادش رفته و چند سال بعد نظریه‌ای برخلاف نظریه قبلی خود می‌آورد و می‌نویسد:

«...پیرمردان می‌گویند هرزنی‌ها از طوالش آمده در این ناحیه ساکن شده‌اند و افراد گلین‌قیه نیز از هرزند عتیق به محل ده‌جدید رفته، آنرا به وجود آورده‌اند و آبادانی گلین‌قیه از حدود دو‌یست سال تجاوز نمی‌کند.»^{۲۱}

***

آقای ماهیارنوی، در بند یک مقاله (زبان کنونی آذربایجان)^{۲۲} از یک ریشه‌بودن زبان مردم آذربایجان با

^{۲۰} - نشریه دانشکده ادبیات تبریز شماره سوم (سال ششم) ۱۳۳۳ شمسی

^{۲۱} - مرتضوی منوچهر؛ (فعل در زبان هرزنی)، صفحه ۴ (کتاب تاریخ انتشار ندارد. احتمالاً سال نشر ۱۳۴۱ باشد).

^{۲۲} - نشریه دانشکده ادبیات تبریز، دوره پنجم شماره اول صفحه ۱۱۰.

سرهنگ محمدرضا شعار در کتاب (بحثی درباره زبان آذربایجان) که در سال ۱۳۴۶ به چاپ رسانیده با مقدمه‌ای از عبدالعلی کارنگ، راجع به منشاء زبان آذربایجان بحث کرده و با جمع آوری ده‌ها کلمه فارسی رایج در زبان فعلی ترکی آذربایجان، مصرأ خواسته است نشان بدهد که چون در ترکی آذری از ده‌ها کلمه فارسی استفاده می‌شود، پس زبان اصلی بومیان آذربایجان، فارسی یا شکلی از ریشه‌های فارسی بوده است که درگذر زمان و کوچ سیل‌آسای ترک زبان‌ها، زبان بومی تاتی (پهلوی= فُرسی)، مغلوب گردیده و از صورت زبان بومی غالب، به صورت زبان

مغلوب درآمده و در نهایت صحنه محاوره‌ای آذربایجان را با به‌جا گذاشتن ده‌ها کلمه در زبان ترکی، ترک گفته است!

با مطالعه دقیق کتاب کم مایه فوق، مشخص می‌شود که تألیف کتاب یا از سوی حکومت وقت سفارشی بوده و یا برای خوش‌آمد حکومت تألیف شده است و جای تعجب است که وی در آوردن نمونه‌ها نیز مطالعه و دقت کافی صورت نداده است. چرا که تعداد زیادی از کلمات مورد استناد ایشان به عنوان کلمه‌ای فارسی، در اصل یا ریشه ترکی دارد و یا کلاً از ریشه اشتباه است. مثلاً ادعا نموده که ترک‌ها به پرواز کردن؛ پرواز ایلماق می‌گویند! درحالی‌که ترک‌ها به پرواز کردن، اوشماق و یا اوچماق می‌گویند. یانوشته، ترک‌ها به گول‌زدن؛ گول‌وورماق می‌گویند! درحالی‌که ترک‌ها به گول‌زدن، توولاماق می‌گویند! و یا نوشته، ترک‌ها، برای پَردن، پَریلداماق! می‌گویند! در حالی‌که هیچ ترکی به پَردن، پَریلداماق نمی‌گوید، بلکه اوچماق و اتلانماق می‌گوید!^{۱۹}

حتی اگر دلیل‌های آقای شعار درست بگیریم، آیا می‌توانیم نتیجه بگیریم که زبان بومی کل ایران، عربی بوده است که در مقابله با زبان فارسی عقب‌نشسته و مغلوب گردیده و تنها وجود خود را با بجا گذاشتن صدها کلمه عربی در زبان فارسی نشان داده است؟! چراکه در زبان فارسی امروزی صدها کلمه عربی وجود دارد!

***

^{۱۹} - شعار محمدرضا، بحثی درباره زبان آذربایجان، کتابفروشی مهر؛ تبریز ۱۳۴۶، صص ۳۰-۳۱ و...

بود و ساکنان آن نقاط به زبانهای لولویی، کوتی و منانی گفتگو می‌کردند .....»^{۲۴}

دکترمشکور در بحث تاریخ اورارتو هم می‌نویسد:

«زبان اورارتوهای ساکن در آذربایجان نه سامی بوده و نه هند و اروپایی، بلکه از انواع زبانهای آسیایی و قفقازی به شمار می‌رفت و...»^{۲۵}

از سوی دیگر دکتر محمدتقی زهتابی در کتاب «ایران تورکلرینین اسکی تاریخی» در صفحه ۴۵ به بعد نظر احمد کسروی را کاملاً رد کرده و می‌نویسد:

«... انوشیروان ساسانی وقتی به حکومت رسید با توجه به اینکه سرحدات شمال غرب کشورش مورد تاخت و تاز قبایل ترک قرار می‌گرفت. سیاست ترک علیه ترک را پیش می‌گیرد. بدین معنی که اقوام بزرگی از ترک‌ها را در داغستان و در آذربایجان شمالی در شهر بردعه (برده) و باب‌الابواب سکنی می‌دهد. تا این قبایل ترک برای حفاظت از خاکهای بدست آورده خود از جان و دل در مقابل تهاجم دیگر اقوام ترک اقدام نکنند. در ضمن برای ایجاد علاقه و کنترل ترک‌ها، جوانان آنها را وارد اردوی خود نمود.

در تاریخ قدیم آذربایجان تا زمان ساسانیان در تمامی دوران ساکنین این دیار، آسیایی بوده و زبانشان یک زبان التصاقی بوده است.»^{۲۶}

دکترزهتابی سپس بر نظریه احمد کسروی تبریزی می‌تازد و او را یک نظریه پرداز انگلیسی‌دوست شمرده و نظریه او را هدایت‌شده از سوی انگلیس دانسته و نظریه او را در مورد فارسی‌زبان بودن اولیه آذربایجان بدینصورت رد کرده، می‌نویسد:

«احمد کسروی بر این عقیده بود که گویا:

۱- تا زمان حمله مغول‌ها به آذربایجان، زبان اهالی عموماً یکی از اقوام زبان فارسی یعنی آذری بوده است و در این زمان با توجه به مهاجرت دسته جمعی قبایل ترک در آذربایجان، از زبان فارسی آذری به ترکی آذری تبدیل شده است.

مردم سایر شهرهای ایران نوشته است اما در زیرنویس صفحه بعد به نقل از یاقوت حموی آورده است:

«اگر چه یاقوت در هیچیک از این دو کتاب از پیوستگی و هم‌ریشگی آذری و فارسی سخنی به میان ننهاده است ولی جای هیچگونه شکی نیست که از آذریه یا آذریه مقصودش ترکی نبوده است، چه این معنی از مندرجات معجم البلدان آنجا که می‌نویسد، آذری را غیر از ایشان (مردم آذربایجان) کسی نمی‌فهمد مسلم است. زیرا بفرض ترکی بودن زبان مردم آذربایجان، زبان ترکی را مردمان دیگری جز از مردم آذربایجان و در جاهای دیگری جز از آذربایجان می‌فهمیدند و بدان سخن می‌گفتند .....»^{۲۳}

در اینجا نیز آقای نوایی عامدانه خلط مبحث کرده و روشن نکرده که این چه زبانی بوده است که هم فارسی بوده و هم غیر از مردم آذربایجان کسی آنرا نمی‌دانست ولی ترکی هم نبوده است!! اگر زبان آذربایجان ترکی نبوده، بلکه به باور ایشان فُرس یا آذری و یا تاتی بوده است در آن صورت این زبان فرس را که می‌بایست همه مردم فارس‌زبان ایران می‌دانستند و دیگر اتلاق زبان اختصاصی آذری بدان، محلی از اعراب نمی‌داشت!؟

آقای نوایی در بنده مقاله فوق می‌نویسد:

«...بعضی اقامت ممتد مغولان را در آذربایجان و پایتخت شدن مراغه و تبریز را در زمان هلاکو و غازان دلیل ترکی شدن زبان آذربایجان می‌دانند...»

برای این دلیل نیز باید گفت مغولان چه آنها که در آذربایجان بودند و چه آنها که در دیگر شهرهای ایران می‌زیستند به دور از هر توحشی که داشتند، هیچ کوششی برای تغییر زبان مردم نکرده‌اند و اگر کرده باشند، این سؤال پیش می‌آید که چرا به جای زبان مادری مغولی خود، مردم را ترک زبان کرده باشند؟! و شگفت‌آور است اگر تصور کنیم مغولان زبان ناحیه مخصوص را تغییر داده باشند و بجای رواج زبان خود میان آن سامان زبان ترکی را رواج داده باشند. آنهم در صورتیکه در گذر زمان خودشان هم زبان مغولی از کف باده و ترک زبان شده‌اند!

درمقابل، آقای دکتر جوادمشکور عقیده دارد:

«باید دانست زبان نواحی کنونی آذربایجان و کردستان ایران از قرن هفتم تا نهم قبل از میلاد، زبانهای غیر ایرانی

^{۲۳}- ایشان این اطمینان را از کجا به دست آورده‌اند؟! می‌توان گفت که ایشان؛ درحقیقت عامدانه خواسته است نتیجه عکس بگیرد!

^{۲۴}- مشکور دکتر جواد؛ نظری به تاریخ آذربایجان، ص ۷۳

^{۲۵}- مشکور دکتر جواد؛ نظری به تاریخ آذربایجان، ص ۶

^{۲۶}- کتاب ایران تورکلرینین اسکی تاریخی به زبان ترکی تألیف شده که این چند صفحه توسط نگارنده به فارسی برگردانده شده است.

فارس‌زبانها نسبت به ساخت و ایجاد شهرها و روستاهای چندی در آذربایجان اقدام نمودند و باقیمانده مهاجرت فارس‌زبانهاست که اجتماعات کوچک تات‌زبانان و هرزنی‌زبان را بوجود آورده است.

حالا ببینیم سیاست اسکان دادن فارس‌زبانها در آذربایجان به چه دلیل صورت می‌گرفته و انوشیروان ساسانی به چه دلیل این مهاجرت‌های اجباری را برنامهریزی کرده است.

ما می‌دانیم و نشان داده‌ایم که از زمانهای خیلی قدیم مهاجرت‌های بزرگ از آسیای‌میانه، روانه فلات ایران گردیده و قسمتی از آنها در سرزمین سرسبز آذربایجان مسکن گزیده‌اند و نیز نشان دادیم که در زمانهای مختلف ساکنین مناطق شمالی رشته کوههای قفقاز یا برای سکونت دائمی به جنوب کوههای قفقاز سرازیر شده‌اند و یا برای غارت و چپاول آمده و برگشته‌اند و حتی این برگشت آنها در جهت عکس و مهاجرت به مسکن اولیه یعنی آسیای‌میانه نیز بوده است.

مهاجرت بزرگ ترک‌ها به منطقه آذربایجان معمولاً از هر پانصد تا هزار سال یکبار صورت گرفته و مهاجرت و هجوم‌های کوچک متناوباً صورت می‌گرفته است بخصوص در زمان اشکانیان و ساسانیان ایجاد حکومتها و امپراطوریهای ترک زبان هون، خزر و گوی ترک روان شدن اقوام ترک زبان به غرب و جنوب زیاد شده است. (به این مهاجرت‌ها، ابن مسکویه در کتابی که در سال ۳۷۰ هجری به نام (تجارب الامم) نوشته نیز اشاره دارد.)

بغیر از سیاست اسکان‌دادن فارس‌زبانان در آذربایجان توسط انوشیروان ساسانی یک سیاست دیگری نیز داشته است و آن استفاده از اسکان کنترل شده و ایجاد علاقه به اقوام ترک‌زبان در آذربایجان و قفقاز برای دفاع از خاک و اموال خود در قبال دیگر مهاجرت‌های کنترل نشده ترک بوده است. در نتیجه اگر به زبان ساده بگوئیم سیاست اسکان فارس‌زبانها و یا ترک‌زبانها در منطقه آذربایجان و قفقاز، نه از روی خیرخواهانه و نوع‌پروری می‌بوده است، بلکه فقط برای حفاظت تاج و تخت خود بوده است.

بطوریکه انوشیروان خود در این باره می‌گوید:
«در سی و هفتمین سال حکومت خودمان (۵۶۸ میلادی) چهار دسته از ترک‌های خزر که هر کدام شاهی نیز داشتند، به من نامه نوشتند تا برای رها شدن از وضعیت دشواری

۲- گویا هیچوقت جمهوری آذربایجان با آذربایجان ایران یک خاک و یک ملت نبوده و همیشه به شمال ارس (آران) و به جنوب ارس (آذربایجان) گفته شده است!

طرفداران فکر کسروی از دو نظریه بالای او می‌خواهند دو نتیجه زیر را استخراج کنند:

۱- سرزمین شمالی که اران نامیده می‌شد، از انقلاب اکتبر به اینطرف فقط از نظر سیاسی آذربایجان نامیده شد. تا با تحریک هم‌زبانان آذربایجان ایران بتوانند آنها را بخود ملحق کرده و آذربایجان ایران را جدا بکنند.

۲- چون اهالی فعلی آذربایجان از قرن ۱۴ میلادی به اینطرف ترک شده‌اند و تا آن زمان اهالی آذربایجان به فارسی تکلم می‌نموده‌اند، بایستی دوباره زبان ترکی، ترک گردیده و به جای آن زبان فارسی رایج گردد.

لذا با توجه به اینکه در تمامی دوران تاریخ آذربایجان قدیم تا زمان ساسانیان همیشه ساکنین آذربایجان آسیایی بوده و از زبان التصافی استفاده می‌کرده‌اند، اما از زمان رضاشاه به اینطرف زیر راهنمایی و رهبری نامریی انگلیس‌ها، افرادی مثل سید احمد کسروی تبریزی یک همچو نظریه شوونیستی ارائه داده است:

بایستی گفت که این افکار غیرعلمی، توسط کسروی و پیروان آن ساخته و پرداخته شده است. زیرا تا آن زمان اطلاعات ما نسبت به تاریخ آذربایجان کم، قدیمی و غیر واقعی بوده و یا هنوز به ایرانیها معلوم نبوده است. در حالیکه حالا واقعیت‌های تاریخی روشنتر و معلوم‌تر شده است.

ما در فصل‌های گذشته نشان دادیم که زبان ملت آذربایجان از ابتدا، جزو زبانهای التصافی بوده و بعدها در مهاجرت اهالی آسیای‌میانه که زبان آنها نیز التصافی بوده موجب جذب بیشتر آنها در این منطقه گردیده است و این ترکیب ملی، ملت‌های التصافی‌زبان تا زمان ساسانیان و حتی انوشیروان ساسانی برای جلوگیری از هجوم قبایل ترک‌زبان به داخل ایران، سیاست اسکان دادن قبایل فارس‌زبان در آذربایجان پیش گرفته شده بود که اطلاعات مانسبت به آنها کم بوده ولی نسبت به زمان انوشیروان اطلاعات کافی داریم چه بیشتر تاریخ نویسان از جمله در تاریخ یعقوبی نوشته شده است که قبل و حتی در زمان انوشیروان سیاست اسکان جمعیت‌های بزرگ و کوچک فارس‌زبان در آذربایجان درپیش گرفته شد، این

بدین ترتیب این نظریه‌ها و دلایل، فکر فارس‌بودن آذربایجانیان باستان و به قول آقای کسروی، زبان باستانی آذری را رد می‌کند و نشان می‌دهد که زبان آذربایجانیان از ازمئه باستان به‌نحوی زبان التصاقی که زبان ترکی نیز از این خانواده می‌باشد، بوده است و مهاجرت زمان سلجوقیان بعلت هم‌خانواده بودن زبانی در آذربایجان بیشتر تأثیر گذاشته است.

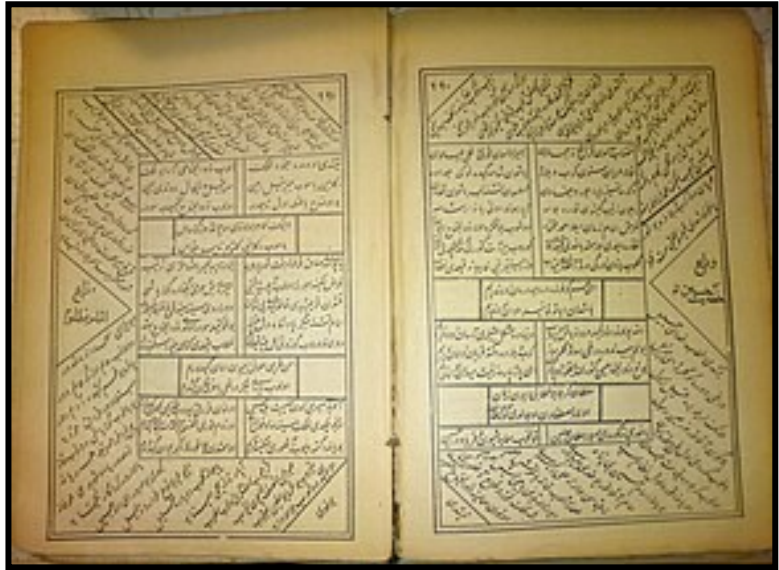
***

درخاتمه بیاییم عوض ایجاد گسست و دل‌چرکینی بین مردمان ایرانزمین، داشتن پوشش‌های لباسی مختلف و زبانها و لهجه‌های مختلف فارسی-ترکی-کردی-عربی-بلوچی و... را برای ایران عزیزمان، نه یک تهدید، بلکه یک فرصت بدانیم. لذا روی مستندات که عرض شد:

در آذربایجان، زبانی به نام زبان آذری وجود نداشته و ندارد. و زبان مردم آذربایجان؛ از ابتدا یا ترکی آذربایجانی و یا از شاخه‌های زبان پیوندی بوده و هست. این آذری هم بدانجهت به دنبال زبان ترکی آورده می‌شود تا از نظر ادبیاتی، گویش ترکی ترکهای آذربایجان با گویش هم‌زبانان عثمانی و قشقائی و ترکمنی و... قابل تشخیص باشد.

بحث زبان آذری را باسخنان م.ع. فرزانه به پایان می‌بریم: «جریان استقرار و رواج ترکی آذری در آذربایجان، از دیر باز موجب گفتگوها و مباحثات گوناگون گشته و عقاید مختلف و غالباً متناقض در این باره اظهار شده است ولی آنچه که در میان همه گفتگوها و نظریه پردازی‌های ضد و نقیض محرز و بی‌گفتگوست؛ اینست که به دلیل هر تقدیر تاریخی که بوده، این زبان اکنون قرن‌هاست که زبان و قالب اندیشه و احساس مردم این دیار است»^{۲۷}

ای بسا هند و ترک، هم زبان
ای بسا دو ترک چون بیگانگان
پس زبان محرمی خود دیگر است
هم‌دلی از هم‌زبانی، خوش‌تر است

که داشتند با چشم پوشی از گناهایی که قبلاً داشتند، اجازه بدهم در مناطقی از خاک خودم اسکان بیابند و در عوض آنها نهایت بندگی را با دفاع از هجوم دیگر ترکها به عمل بیاورند .....» و من برای اینکه این اقوام جذب دیگر پادشاهان از جمله قیصرم روم نشوند و من دچار خطر بیشتری نشوم لذا به مرزبان «دریوند» نامه نوشتم و امر دادم که آنها را کنترل شده به داخل راه بدهد.»

پروفیسور ذهتابی در صفحه ۴۷۸ ادامه می‌دهد:

«.....همانطوریکه مشخص شده یکی از این کوچانیدن‌ها به مناطقی از آذربایجان جنوبی از جمله اطراف پل خداآفرین و دیگری نیز اطراف مرند بوده است که باقیمانده‌های این مهاجرین تقریباً تا پنجاه سال قبل در این حوالی موجود بودند که به زبان آنها نیز تات می‌گفتند. ولی امروز زبان آنها تماماً از بین رفته است.»

در صفحه ۶۳۱ می‌نویسد:

«یک مثال آشکار از ترک‌ستیزی ساسانیان را می‌آوریم و آن اینکه «قباد پسر فیروز ساسانی برای رام کردن پادشاه خزرها(خاقان) که تمامی روسیه خراجگذار او بوده از در صلح و سازش در می‌آید و دختر او را به همسری بر می‌گزیند و از خاقان خزر اجازه بازسازی دیوار دریوند را خواستار می‌شود خاقان موافقت می‌کند و وقتی پس از هفت سال بازسازی دیوار بزرگ به اتمام می‌رسد، برای جلوگیری از اختلاط دو نژاد ترک و فارس و برای اینکه مشکلی در اداره حکومت پیش نیاید، دختر خاقان را به پیش پدر عودت می‌دهد!»

***

^{۲۷} م.ع. فرزانه، کتاب مبانی دستور زبان آذربایجانی، ص ۱۰

ایلکین تورک ادبی قاینقلاری و محمد فضولی یارادیجیلیگی

İLKİN TÜRK ƏDƏBİ QAYNAQLARI VƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ YARADICILIĞI

تورکلرین زنگین فولکلور ماتریاللاری و تاریخی سالنامه لری، خصوصاً اورخون-یئنیسیئی عابدلری، «کتاب دده قورقود» ائپوسو، بالاساقونلو یوسف خاص حاجیبین «قوتادغو بیلیک» اثری، محمود کاشقارینین «تورکچین بؤیوک بیر دیل اولدوغونو گؤسترمک و عربلره اؤیرتمک قایه سیله یازیلان»^۲ «دیوان لغت التورک» اثری، احمد یسوینین «دیوان حکمت»، احمد یوکناینین «عتبه الحقایق ی، معین تاریخی دؤورلده یازیا آیینمیش «اوغوزنامه» لر، هابئله تورک دیلی شاعرلرین اثرلرینین دیل و اوسلوب خصوصیتلری، طبیعی اولراق محمد فضولی یارادیجیلیغینین فورمالاشماسیندا مهم رول اوینامیشدیر . اسلامی-شرق خالقارینین تفکورونده عصرلره یاشایان بیر چوخ دیرلر، مثلاً، دونیانین کئچجیلیگی حاقیندا دئیلمیش حکمتلی کلاملار فضولی یارادیجیلیغیندا عمومبشری ماهیت کسب ائدیر، بیر فرد اولراق اونو مادی دونیانین فؤوقونه قالدیریر. دقت ائتدیکده، فضولینین اؤز یارادیجیلیغیندا ایدئیا و اوسلوب باخیمیندان تورک قاینقلاریندان دا بهره لندی نظره چارپیر. مثلاً، «مال گلب-گندر، دونیادا یاخشیلیق قالار» (تورک آتالار سؤزو)، «مالین دلیل توتان، جانین ذلیل توتار» (تورک آتالار سؤزو)، «بیر بیگیدین قارا تاغ یومریسینجا مالی اولسا، بیغار-درر، طلب ائیلر، نسیبندن آرتوغین یئیه بیلمز»^[۳]، «اؤلوب وارینجا قبره، گلمز سنینله مالین، مال عزاسی چکرسن، نجه اولور احوالین»^۴ و سایر شکیلده «مالا، مولکه باغلانماماق» فیکری فضولی یارادیجیلیغیندا اوریژینال فلسفی مضمون مودیفیکاسیالاری ایله یئنیلنیر و بشرین یوکسک اخلاقی دیر گؤستریجیسی اولراق تبلیغ اولونور. ترکیبندلرینین بیرینده :

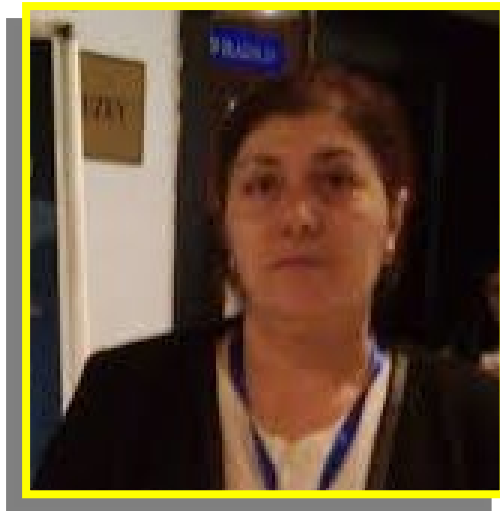
نه ملک و مال منه چرخ وئرسه، ممنونم،
نه ملک و مالدن آواره قیلسا محزونم .
اگرچی مفلیس و پست و محقر و دونم،
مدامد اؤیله خیال ائیلرم کی، قارونم .
کؤنولده نقدی وفا گنجی، لیک پنهان^۵ -

سؤیله ی فضولی، هئچ شوبهه یوخدور کی، تورکون آنا کتابلارینداکی درین دینی-فلسفی دونیاگوروشو، اینجه

Doç. Dr. ZƏHRA ALLAHVERDİYEVƏ

استادیار . دکتر زهرا اللهوئردی اوا

برگردان : دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

داهی آذربایجان شاعری محمد فضولی تورکجه نی شرقده حاکم دیل سویه سینه قالدیرماق اوچون آسیا رنگیونو شرایطینده عصرلره قارشیلیقلى تأثیر اساسیندا یارانان و اینکیشاف ائدن مدنی-ادبی قاینقلاردان، او جمله دن دوغما خالقین فولکلور و یازیلی منبع لریندن ایدئیا، دیل و اوسلوب باخیمیندان مهارتله فایدالانمیشدیر. او، اسلام مدنیتینین فلسفی دونیاگوروشونو، اخلاقی-ائتیک دیرلرینی، همچنین عرب پوئتیقا قانونلارینی اوستالیقلا تورک تفکورو، منطقی، دیل فاکتورلاری و اوسلوب گؤزلیکلری ایله بزه یه رک، اورتا عصر شرق پوئزیاسیندا قدیم تورک شعر عنعنلرینی هنرله داوام ائتدیرمیشدیر. «حدیقه السودا» اثرینین دیباچه سینده «ای فیض رسانی عرب و تورک و عجم! قیلدین عربی افصح اهل عالم. ائتدین فصحاى عجم عیسی دم. بن تورک زباندان التیفاتین ائله مه کم»^۱ سؤیله ی شاعرین اساس ادبی قاینقلاریندان بیرى، طبیعی اولراق تورک خالقینین شیفاهی و یازیلی دیل ماتریاللاری ایدی .

تورک دیللیری بیر-بیرلە قارشیلیقلی علاقەلر اساسیندا اینکیشاف ائتمیشدیر .

بیر مسله نی ده قید ائتمک لازیم دیر کی، کئچن یوزایللیکلرده دنیا علمی اوچ بؤیوک پوئتیک سیستم-هیند-آروپا دیل قروپونا عایید اولان-یونان، هیند و عرب پوئتیک قانونلار سیستمینی تانیمیش و بو دیلرده یارانان پوئتیانین آراشدیریلماسینا سلسیله اثرلر حصر اولونموشدور. تأسف کی، ایندیدک تورک پوئتیک سیستمینی فورمالاشماسی، اونون تاریخی اینکیشاف مرحلهلری آراشدیریلیمیش و بو پوئتیانین اساس لینقویستیک خصوصیتلری و پوئتیک-لئکسیک قایدا - قانونلاری دنیا علمینه یئترینجه تقدیم اولونمامیشدیر . معلوم دور کی، اسلامین گلیشیدن سونرا هجا و سربست وزنده اوریزینال عنعنیه مالیک و اؤز دیل قایدا-قانونلارینا تابع اولان تورک شعرى عرب پوئتیکا سیستمینین چوخسایلی قلیبلرینه سیغمامیش و معلوم سیاسی سببلر اوزندن سیخیشدیریلاراق آرادان چیخاریلیمیشدیر. بو بیر معلوم فاکت دیر کی، اسلامین قبولوندان سونرا، ۷-جی عصردن باشلایاراق، بیر چوخ خالقلا رین ادبیات و مدنیتی خیلافتین دیلینده، یعنی عرب دیلینده یارانسدا، همین خالقلا ر اؤزونون قدیم میلی عنعنهلرینی، تفککورونو، اخلاقیینی، عادتلرینی، معیشتینی یاشاتماقلا، یئنی ایستقامتده اینکیشافا باشلاماق ضروریتینده قالمالی اولموشلار .

نظریه چیلر اسلاما داخیل اولان خالقلا رین مدنی عنعنهلرینده کی عمومیلکلری تاریخی-ضروری، کولتورولوژی آسپکتدن ایضاح ائدیبلر. اسلامین یایلماسیندان سونرا، بو رنگیونلاردا ادبیاتین اینکیشافینین اساس سیاسی-سوسیال عامللرینی آراشدیران ی.م. مئلتینسکییه گۆره، «۷-۸-جی عصرلرده عرب ایشغالی نتیجه سینده، قربة ده فرانسادان توتמוש، شرقده چینه قدر - تابع ائدیلمیش اؤلکه لرین بیر قیسمینده عرب قبیله لر یئرلشدیریلیدی؛ اونلار اساساً سوریه، مئسوپوتامییا، جنوبی ایران، مصر و شیمالی آفریکادا یئرلشدیریلدی؛ تدریجا یئرلی اهالی ایله قایناییب قاریشدیلار. عصرلر عرضینده بیر قیسیم خالقلا ر تام عربلشدیلر؛ باشقالاری (قافقاز و اورتا آسیانین تورکدیللی

خالق حکیمتلرینی سئوه-سئوه مطالعه دن کئچیرمیش، هر بیر خزینهدن اوستالیقلا بهره لنمیشدیر .

محمد فضولینین غزل و قصیده لر، ائلجه ده پوئمالارینین دیل خصوصیتلری و لغت ترکیبی اوچ مدنیت تیپینین - هم عرب-فارس پوئتیکاسینین، هم ده دوغما تورک شعرینین عنعنهلرینین سینتتیزیدیر. اؤزونون سؤیلدی کیمی، «بعضا عربجه تنظیم ائتدیم و عرب فصحاسینی فونون عربیه ایله هپ محزوز قیلدیم. بو منیم اوچون قولایدی. چونکی عربجه منیم مباحثه علمیه لیسانیم ایدی. بعضا اسب تب ایمی تورکجه میدانیندا قوشدوردوم و تورکجنین لطایف کلامیله تورک ظریفلرینه فایدبخش اولدوم. بو دا منیم اوچون مشکیلاتی موجب اولمادی.»^۶ چونکی تورکجه منیم صلحه اصلیه مه موافق گلدی.»^۷ اونون تورکجه سی مورفولوژی-سینتاکتیک و لئکسیک-پوئتیک جهت دن قدیم تورکدیللی عابده لرله طبیعی اوخشارلیغی ایله برابر، هم ده منشأجه عینی کؤکلو خالقین دیل ماتریالی اولدوغو اوچون یاخیلیق تشکیل ائدیر. عمومیتله، قدیم تورک عابده لرینین ادبی دیلین فورمالاشماسیندا رولونون اؤیرنیلمه سی معاصر ادبیاتشوناسلیغین آکتوال پروبلملریندن بیریدیر و ایندیدک بیر سیرا عالیملر طرفیندن قدیم تورک یازیلی عابده لر اوزرینده معین تاریخی-فیلولوژی ایشلر آپاریلیمیشدیر .

پروبلمی هر طرفلی آراشدیرماق اوچون تورک خالقلا ر ادبیاتینین اینکیشاف تاریخینین آراشدیریلماسینا قیساسا نظر سالماق لازیم گلیر .

معلوم دور کی، ایلکین منعلر ایچریسینده «اورخون-یئنیسی» عابده لر تورکلرین میلی کولوریتی، تاریخی شخصیتلری، یوروشلری حاقیندا گئیش معلومات وئرمکله برابر، عموم تورک عائله سی ترکیبینه - آذربایجان تورکجه سینین ده کئچمیش اولدوغو تاریخی اینکیشاف مرحله سین، ساده دن زنگینلییه دوغرو لئکسیک-سئمانتیک تکاملونون اؤیرنیلمه سینه زنگین ماتریال وئریر .

تورکدیللی یازیلی منعلرین ماتریاللاری اساسیندا اورتا عصرلرده یارانان آذربایجان ادبیاتینین دیل فاکتورلاری ایله مواقیسه لی شکیلده اؤیرنیلمه سی زامانی آشکار اولور کی،

آسیالی ایرقه عایید اولمایان تورکلرین بیر قیسمی وار... شومئر و تورک دیللیرى عینی مورفولوژی پرنسیپلر اساسیندا فورمالاشمیش و چوخلو قرامماتیک اورتاق جهتلره مالیکدیرلر. مختلیف مؤفلر بو اورتاق دیلر اوزره ۳۰۰-دن چوخ اوخشار و عمومی سؤز معین ائتمیشلر»^{۱۰} شرفین چوخمیللتلی سیاسی جغرافیاسی، ائلجه ده خالقارین بیرگه یاشاییش مدنیته اولارین نینکی معیشتینی، ائلجه ده پوئزییا ائلمنتلرینین علاقهلی شکیلده اینکیشافینی تنظیملمیشدیر. تصادفی دئییلدیر کی، نظامی گنجوی «لیلی و مجنون» اثرینده لیلینین اطرافیندا اولان قیزلاری، یعنی اونون رفیقهلرینی ده «عربستاندا یاشایان تورکلر» کیمی تقدیم ائدرک بئله سؤلمیشدیر:

از نوش لبان آن قبیله

گردش چو گهر یکی طوبله

ترکان عرب نشینشان نام

خوش باشد ترک تازی اندام^{۱۱}

او قبیله نین بال دوداقلیلاریندان،

گوهر کیمی بیر صف (قیزلار) دوزولموشدو .

اونلارین آدی عربستاندا یاشایان تورکلردی،

عرب انداملی تورک گؤزل اولار .

عمومیتله، عرب خیلافتی دؤورونده، همچنین خیلافت داغیلدیقدان سونرا دا سیخ علاقهلر مؤوجود اولموشدور. معلومدور کی، سلطان توغرولون باشچیلیغی ایله ۱۰۵۵- جی ایلدن اؤغوز طایفا لاریندان اولان سلجوق تورکلری خیلافتین مرکزی باغداددا حاکمیتی اله آلمیشدیلا. همچنین سوریه، فلسطین، عربستانین شمال شهرلری، مکه، مدینه، مصر و بوتون کیچیک آسیا سلجوقلارا تابع اولموشدو .

بوتون بو سیخ سیاسی، مدنی-ادبی علاقهلره باخمایاراق، تأسف کی، تورک پوئتیكا قانونلارینین اؤیرنیلمهسی ایشی لنگ گتمیشدیر. یالنیز ۱۹-جو عصرده باشلایاراق، ان.سامبولویچ، و.ورادلوو، ف.ی.کوروش و باشقالاری طرفیندن قدیم تورک پوئزیاسینین اساس ایستروکتور ائلمنتلرینین آراشدیرلماسینا باشلانمیش و ایلکین منبع لر سیراسیندا «اورخون-یئنیسی» عابدهلرینین اؤیرنیلمهسی یئر آلمیشدیر .

اهالیسی) ایشغالچینین مدنیت و دیلینین ائلمنتلرینی قبول ائتدیلر.^۸

معلومدور کی، عرب پوئتیكا صنعتی حاقیندا ۹-جو عصرده باشلایاراق، ابن الجاظ، ابن المتاز، کوداما ابن جعفر و باشقالارینین عروض وزنی، قافیله، شعرین لئکسیک ترکیبی و سوژت خطی حاقیندا تراکتاتلاری مؤوجوددور. ۹-جو عصرده کوداما ابن جعفر «نقد الشعر» («پوئزییا تنقیدی») اثرینده عرب پوئزیاسیندا شعرین ۴ اساس ائلمنتینی - سس، سوژت، وزن و قافیله نین اساس اولدوغونو گؤستمیشدیر .

گؤسترلین مرحلهده تورکجه ده اثرلرین یازیلماسی فاکتلالری مؤوجوددور. معلومدور کی، ۱۰۳۲-۸۴۰-جی ایللرده مرکزی آسیادا حاکمیتده اولان تورک-اسلام دؤولتی قاراخانلر اؤز میللی دیل عنعنهلرینی قورویوب ساخلاماغا اوستونلوک وئرمیشدیلر. بو مرحلهده یازیلان یوسیف خاص حاجبین «قوتادغو بیلک»، محمود کاشقارینین «دیوان الغات تورک»، احمد یوکنگینین «عته الحقایق» اثرلری بونا پارلاق ثبوتدور .و.و. بارتولد یازیردی: «تورکلر هم کیچیک آسیادا، هم ده تورکوستاندا اؤز ادبی دیلرینی یاراتماغی باجاردیلار، دوغروودور، مدئل یاد نمونهلردن آلینسا دا، اولار اؤزگه هجاسینی و دوشونجه ایستروکتورونو تقلید ائتمه دیلر»^۹ دئمهلی، تورک خالقلاری اؤزلرینین ایندیک مؤوجود اولان هجا وزیننده یارانان پوئزییانی داوام ائتدیرمکده ایدیلر .

همچنین تاریخاً تورک فولکلورو و ادبی عابدهلرینین عرب اؤلکهلرینده یاییلماسی طبیعی بیر حال ایدی. تورکلرین اثرامیزدان اول ده بو اراضیلرده یاشاملاری حاقیندا چوخسایلی منبعلر واردیر. قدیم شومئر مدنیتهنین تورکلرین آدی ایله باغلی اولدوغونو بیر چوخ آروپا عالیملری تصدیق ائتمیشلر. اینگیلیس لینگویست عالیمی و دیپلوماتی هنری روولینسون داش «بیستون کتابهلرینی» آراشدیرارکن، اوراداکی اشارهلرین بابیل-شومئر مدنیتهینه باغلی اولدوغونو آشکار ائتمیشدیر. همچنین شومئرلرین لئکسیکاسینی اؤیرنن عالیم، اونون تورک دیللی ایله عینی اولدوغو قناعتینه گلیمیشدیر. «آقوتیناتیو دیلرده دانیشانلار آراسیندا آنتروپولوژی جهتدن شومئرلره عینی اولان ماجارلار، فینلر، تاتارلار، تورکلر، تورکمنلر، اؤزبکلر، آذربایجانلیلار و مونقولوید و یا

مقایسه‌ها، ائپیتتلتلر، تشبیه‌لر، آللتقورویا و مئتافورالارلا دولودور... اساساً پئرسوناژلارین دیالوغلاری و مونولوغلاری اوزرینده قورولان «قوتادغو بیلیک» پوئتیکی سینتاکسیس تئکنیکاسی ایله: ریتوریک سواللار، مراجعت و نیدالارلا زنگیندیر. اثرده مؤلفین تورک فولکلورونو یاخشی بیلدیینی گؤسترن آفوریزملر، آتالار سؤزلری و فرازئولوژی واحدر واردير.^{۱۴}

اسکی تورک متلرینین آذربایجاندا ترجمه‌سی و نشری ایشی بو ساحه‌ده آراشدیرمالاری گئنیشلندیرمه‌یه ایمکانلار آچدی. تدقیقاتچی-عالیم ولی عثمانون «تورک خالقلاری ادبیاتلارینین اورتاک باشلانغیچی» (۶-۱۰-جو عصرلر) اثری بو ساحه‌ده گؤرولموش اوغورلو آراشدیرمالاردان حساب اولونور .

۶-جی-۱۰-جو عصرلر تورک خالقلاری ادبیاتی تاریخینین ایلکین دؤورونو شرطلندیرن اساس عامللری اؤیرن عالیم تورک دیلینین «چین دنیزیندن قارا دنیزه قدر» بؤیوک بیر اراضیده یارانان گۆی تورک ایمپراتورلوغو دؤورونده گئنیش یایلماسینی، قدیم تورکلرین میلی دیل و میلی یازی مدنیتینین اینکیشافی دؤورو کیمی سعجیلندیریر و بئله نتیجه‌یه گلیر کی، «۵-۶-جی عصرلرده یازینین سوسیال، مدنی حیاتا چیخماسی و گئنیش بیچیمده یایلماسی دؤورودور. بو یوللاردان بیرى اسکی تورکلرده مزار داشلارینا یازماق عادتیدیر»^{۱۵}.

«کتاب دده قورقود» اون شعر دیلینین خصوصیتلری اؤزلیکلری آرتیق ۶-جی-۸-جی عصرلرده تورک شعرینین اؤزونون اوریژینال لینگویستیک-پوئتیکی، فلسفی-پسیخولوژی اینکیشاف تاریخینی یاشادیغینی ثبوت اندیر. گؤرکملی تورکولوقلار فرهاد زینال اف و صامت علی‌زاده «کتابی دده قورقود» دا ان قدیم دینی-میفولوژی تصورلرین «اوغوزلارین ایتیدایی دؤورونه - بیزیم اثرانین ۳-جو-۴-جو عصرلرینه عایید اولدوغونو» و «بعضی بویلا رین تاریخینین ۶-جی-۸-جی عصرلری احاطه ائندیینی»^{۱۶} گؤستریشلر .

محمد فضولی شعرینین ایلکین قایناقلارلا سیخ باغلی اولماسی اونون پوئتیکیسینین دیل ایستورکتورونون اساس مایاسینی تشکیل اندیر. فضولینین داهیلیگی اوندادیر کی، دوغما خالقین لئکسیک فوندوندان، خصوصاً فرازئولوژی

«اورخون-یئنیسی» کتابه‌لرینده ایشلنن «توتوق»، «باش»، «قامیش»، «ار»، «داش»، «یاغی»، «اوغوز»، «تورک»، «قارا»، «کوموق»، «کاغان»، «گنجه»، «گون»، «ؤلوم» و سایر تورک لئکسیملری ادبی دیلین عمومیشلک بدیعی بازاسینا چئوریلمه‌سی معلوم دور .

معلوم دور کی، تورک خالقلارینین فولکلور نغمه‌لری و اورخون-یئنیسی عابدلرینین دیلی اساسیندا تورک شعر نظریه‌سینین یارادیلماسینا ایلک جهد ف.ی. کوروشون آدی ایله باغلیدیر. ۱۹۱۰-۱۹۰۹-جو ایللرده قدیم تورک شعرینین تاریخی اینکیشاف قایدا-قانونلاری، همچنین قافقاز اراضیسینده یاشایان تورکلرین شعر نمونه‌لرینده آهنگ، هجا وزنی و قافییه سیستمی، همچنین تورک شعرینه خاص فونئتیکی قیسالمالار اوزرینده مهم تدقیقاتلار آپارمیش اولان ف. ی کوروش تورک شعرینین ساده لینی، لاکین آهنگدار و موسیقیلی اولماسینی سؤیلییر و قید ائدیردی کی، تورک شعرینده وورغوسوز سؤزون اولکی، یاخود سؤنراکی سؤزله بیرلشمه‌سی و فونئتیکی سس یاراتما خصوصیتی اونون موسیقیلی سسلنمه‌سینی تامین اندیر و نمونه گتیریر :

«گؤکتی یولدوز نچچه‌دیر؟

سنسیز گونوم گنجه‌دیر .

سنین خومار گؤزلرین

منیم قانیم ایچ‌دیر!»^{۱۲}

تورک شعرینی تاریخی باخیم‌دان آراشدیران ای.م. مئلتئینسکی یازیردی: «اورخون- یئنیسی عابدلری دیلینین شعر فورماسیندا یازیلماسی، بوتؤولوکده تورک ائپوسلاری اوچون خاراكتئریک حالدير»^{۱۲} دیگر تورکولوق-عالیم ب.م. ژیرمونیسکینی ده بو مسئله دوشوندورموش، اورخون-یئنیسی یازیلارینین شعر، یاخود نثر اولماسی پروبلئمی اطرافیندا آراشدیرمالار آپارمیشدیر .

همچنین ای. ایستئبلئوا بو عابدلرین پوئتیکی سیستمینی اؤیرنمیش، اؤزونون « ۶-جی-۸-جی عصرلر تورک پوئتیکی» اثرینده قدیم تورک ادبیاتینین نؤو و ژانرلارینا توخونموشدور . ای. ایستئبلئوا تورک خالقانلیغی دؤورونده یارانان پوئتیکی متلرین اؤز قایدا-قانونلاری اولدوغونو قید ائدرک یازیردی: «یوسیف بالاساقونلونون «قوتادغو بیلیک» پوئماسی مختلیف بدیعی اصوللارلا -

تورکجه یارانان مثنویلرده، او جمله دن «لیلی و مجنون» لارین متنینده ده فوننتیک خصوصیتلر - صایت و صامت سسلرین اوزلاشماسی، آلتئثرآسیالار، بدیعی تکریرلر مهم پوئتیک خصوصیتلردن بیریدیر. مثلاً، ۱۵جی عصرده حمد الله حمدینین «لیلی و مجنون» اثرینده: «تاش اول اول دیل کیم، آندان سینهنده تأثیری یوخ»، «گۆزلرون عیاری کیم، بیر آل ایله بین دیل کاپار» پوئتیک ایفاده لرینده قالین صایتلرین بیر-بیرینی ایزلهمه سی؛ - ق، ت - صامت سسلرین فوننتیک اوزلاشماسی دقتی جلب ائدیر. تورک پوئتیک سیستم اوچون خاراكتئریک اولان و ریتمیک اؤچولری تنظیمله یین بیر چوخ قایدالار محمد فضولی اثرینین هم تحکییه دیلینده، هم ده دیالوقلاردا چوخ مکمل شکیلده قورونموشدور. اونون «لیلی و مجنون» پوئماسیندا «خورشیدسیز اولدو روز تا شب، اولدو باشینا قاراقو مکتب»، «اول طره مشک بودان آبرو، هیجران قارا باغرین ائیلیمیش سو»، «بیر داغا ایریشدی ناگاه، قدینه لباس وهم کوتاه. تیغینده عقاب چرخ قانی، مذمر کمرینده لعل کانی»^{۲۳} و باشقا ساییسز-حساب سیز نمونه لر واردیر کی، شاعر میصرعلا رین سئمانتیک معنالارینین زنگینلیینی، هم ده ریتمیک شعر قورولوشونو نفیس شکیلده قوروماقلا، یئنی بیر تورک شعر مدئلینین اساسینی قویموشدور .

فضولی یاراتدیغی میصرعلا رین معنا و ایستروکتوروندا تورک خالقینین عنعنه سیندن آیری دوشممیشدیر. مجنونون «شمه کیفیت حالی» و اونون صحرادا یاراتدیغی صاف جمعیت، نجد داغیندا مجنونون اطرافیندا باش وئرن احوالاتلار، آتاسی ایله گۆروشو و سایر سوؤنئلرین دیل ماتریاللاری اونون خالق حکیمتی و دیلینه باغلیلیغینین پارلاق ثبوتودور :

دولدوردو هوا ایله دیماغیم،
سوؤدا ایله باغلا دی آغیم .
دولدو بدنیمده کی پگ او پوست،
باشدان-آیاغا محبتی-دوست. ۲۴

آهونو تله دن آزاد ائتمک ایسته یین مجنون اووچونون دئدیکلری فضولینین خالقین معیشت و دردلرینه یاخین اولدوغونو، هم ده دوغما دیلین اینجه لیکلرینی نئجه سئوه-سئوه شعره گتیردیینی آیدین گؤستریر :

مخزیندن آلدیغی ایفاده لری اوستالیقلا جیلا یاراق، اونو یئنیندین خالقا قایتارمیشدیر :

کیمی کی، دوست دئدیم چیخدی دوشمن جانیم،
 کیمی کی، یار دئدیم اولدو عاقبت اغیار،^{۱۷}

-سوؤله یین شاعر بیر آن بئله اؤز میلی کؤکوندن آیری دوشممیش، تورکلرین هم شیفاهی، هم ده یازیلی قاینالاریندان مهارتله فایدالانمیشدیر .

ایلك نؤبه ده فوننتیک اوزلاشمالار دقتی جلب ائدیر. معلوم دور کی، هجا وزنی و فوننتیک خصوصیتلر، آهنگ قانونونا اویغون صایت و صامت سسلرین بیر-بیرینی ایزلهمه سی - تورک پوئتیک سیستمین اساسینی تشکیل ائدیر. «کتاب دده قورقود» ائپوسوندا «قارشو یاتان قارا تاغ»^{۱۸} تشخیص پوئتیک فیقورونو ایفاده ائدن اوبرازدا قالین صایتلرین بیر-بیرینی ایزلهمه سی، ائلجه ده - ق، ر، ت - صامت سسلرین فوننتیک تکرار یاراتماسی مسئله لری دقتی جلب ائدیر. صامتلرین فوننتیک اوزلاشاراق، آهنگ یاراتماسی تورک پوئتیک سیستمی اوچون خاراكتئریک دیر. «کتاب دده قورقود» داستانینین متنینده کی شعرلرده صامتلرین اوزلاشماسی خاراكتئریک حال دیر :

«تولاماج-تولاماج یوللاری اولور»^{۱۹}
 «قانتورالی قولوبان»^{۲۰}

خاص حاجبین «قوتادغو بلیک» اثرینده یئر آلان تورکجه سئچمه شعرلرده ده همین خصوصیت اؤزونو گؤستریر :

اؤکوش اوگدی سانسیز سنا بو تیلین
 کیلور من بایاتکا آیین هم بیلین .
 یاغیز بیر یاشیل کؤک یاراتتی کون آی
 کارانقو یاروکلوک چیغای توت یا بای^{۲۱}
 (بو دیلیمله من آیلا، ایلردیر کی، الله ساییسز-
 حساب سیز حمد ائدیره م. قارا تورپاغی، ماوی سمانی،
 گونشی و آبی، قارانلیغی و ایشیغی، کاسیبی و زنگینی او
 یاراتدی).

یا خود :

«کارا کیلکی بارچا بولور کاپ کارا

کارا کیلما اؤزنی کودئزو تورا»^{۲۲}

(قارا (عوام) خالقین طبیعتی قاپقارا اولور، اؤزونو قارا (عوام) ائتمه، آییق اول!)

یوری، اوغول!

بابان سانا قییدیس، سن بابانا قییماگیل!-دئدی. ۲۷
۱۲-جی عصرده خوجا احمد یسوینین شعر دیلینده فعلین
همین فورماسینین ایشلندیینی گؤروروک :
قول خواجه احمد جاندين كيچيب يول غه كييرگیل
آندین سونگره ایرانلاردین یولنی سورگیل
الله دیبان حق یولیده جانینگ بیرگیل
بو یول لارده جان بیرماسانگ امکانی یوق ۲۸
(قول خواجه احمد جاندا کچیپ یولغا گیرگیل،
آندین سونگره ایرنلردن یولونو سورگیل. الله دئییین حاق
یولیدا جانینگ بیرگیل ۲۹، بو یوللاردا جان بیرماسانگ ۳۰،
ایمکانی یوخ.)

محمد فضولی یارادیجیلیغیندا بو نؤع امر فعل شکیلچیس
اؤز فونکسیونالیغینی قوروموشدور. تصادفی دئییلدی کى،
دیچیلیک علمینده «فضولینین شعرلینده فعلین امر
فورماسی ایله ایفاده ائدیلمن امر جمله سیندن داها چوخ
استیفاده اولوندوغو» ۳۱ قید اولونموشدور .

شاعر فعلین امر فورماسینین بو نؤع واسطه سیله هم
دېداکتیک-فلسفی معنا و ریتوریکانین داها دا
قوتلنمه سینه نایل اولموش، هم ده اؤز شعر اولوبونو
زنگین پوئتیکی فیکورلارلا بزمیشدیر :

قیلماغیل محکم، کؤنول، دونیا یه عقد ارتباط،

سن بیر آواره مسافیرسن، بو بیر ویران رباط. ۳۲

یاخود :

سن شمع سن، اویمایگیل هوا یه

کیم، شمع هوا وئرر فنا یه. ۳۳

تورک پوئزیاسیندا عمومیدیل کوممونیکاسیالاری
ایسیمین حال کاتاقوریالاریندا دا اؤزونو آیدین گؤستریر.
«کتاب دده قورقود» داستانلارینین دیلینده ییھلیک و
تأثیرلیک حال کاتاقوریالارینین دییشکنلیگی دقتی جلب
اندیر. مثلاً، «اوروز باباسینین سؤزین سیمادی، قایدوب
گئری دؤندو». ۳۴

عمومیتله، داستانین دیلینده حال کاتاقوریاسینین
ثابتلشمیش قدیم و ثابتلشمیش فورماسینین
ایشلنمه سی خاراکتیریک دیر. مثلاً، «اگنی بگ دمور تونین
گئین ییگیت، نه ییگیت سن؟» ۳۵

صیاد دئدی: "بودور ماشیم،

آچمان ایغین، گئدرسه باشیم .

قتلینده بو سیدین ائتسم اهمال،

اطفال و عیالیم نولور حال؟

مجنونا وئرلن اؤبود و قیناقلار «کتاب دده قورقود»
داستانیندا وئرلمیش اؤبود و نصیحتلره چوخ بنزه ییر.
مجنونا آتاسینین اؤلوم خبرینی گتیرن بیر صیادین قیناق
و اؤبودونه دقت یئتیرک :

«کی، آردن ائل ایچینده آری!

وی ناقص اولان عیاری-کاری!

یوخ سنده نشان نام و ناموس،

افسوس کی، آرسیزسان، افسوس!

انصاف دئییل، ستم ده اصراف،

انصاف سیز اولدوغونا، انصاف!

دیریلیک ده آتانی ائتمه دین شاد،

باری قیل اونو اؤلنده بیر یاد!

جان وئردی محبتینده اول پیر،

یاد ائیلمدین، ندیر بو تقصیر...؟» ۳۵

فضولی «کتاب دده قورقود» اون دیلینده ایشلنن و بو گون
ده تورک خالقلارینین دیلینده یاشایان «قاراگون» سؤزونو
شعرین قافییه سیستئمینین اوزلاشماسی خاطرینه «سیاه
روز» شکلینده ترجمه ائدرک مهارتله ایشلتمیشدیر :

مجنونه بوراخدی اول صدا سوز،

آرتیردی فغانین اول سیاه روز .

باران کیمی داشه ووردو باشین،

می کیمی آیاغه تۆک دو یاشین .

قبرین سوروب ایسته دی نشانه،

اولدو گۆز یاشی تک روانه. ۳۶

ادبی دیلین خالق اولوبونا باغلی و شعرین ائوموسیونال
گوجونو آرتیران بیر سیرا عاملر «کتاب دده قورقود» دان
باشلا یاراق فضولینین دؤورونه قدر اؤز دینامیکلیینی
قورویوب ساخلا یا بیلیمیشدیر. مثلاً، «یئی، یئیگ»
(یاخشی) سؤزو، یاخود فعلین امر فورماسیندا: «غیل» ،
«گیل» شکیل چیلری ادبی دیلده عصرلره اؤز
فونکسیونالینی ایتیرممیشدیر. «کتاب دده قورقود» دا :

بابانی اول قیرق نامرددن قورتارگیل!

گۆگ سايوانلى! ..

يىتتىگىم دە يىل يىتمىزدى،

يىندى اورغونىم يىنى بايىرىن، قوردونا

بنزردى يىگىتلىرىم.^{۴۱}

تدقيقات گۆستىرى كى، «كتاب دده قورقود» اون بدىعى دىلى ادبى دىلىن رثالىلىك دن - خالق دانىشىق دىلىندىن مجازىلشمە يە دوغرو ايلكىن اينكىشاف يۇنومونو عكس ائىدىرىر. اثرين بدىعى سئمانتىكاسىندا ائپىتتلىر - اساساً ساده نۇودە - بدىعى تعيين نۇوونده اۇزونو گۆستىرىر، يارانان بدىعى تعيينلر صرف تورك مىللى دوشونجه سىنە اوغون قورولموشدور. منبع اعتباريله خالق يارادىجىلىغىندان آلىنان، پوئىتىكا نظريە سىنە «مقيد ائپىتتلىر» آدلانان بو بدىعى تعيينلر ساده و رثال معنالاندىرمانىن ايلكىن نمونەلرى اولماقلا اورىژىنالدىر. بدىعى معنالاندىرمانىن ساده تىپىنە «لىلى و مجنون» متنىرىندە داها تئز-تئز راست گلينير. قهرمانىن اۇيولمەسى، اشيقلرىن احوالىنىن تصويرى خالق دىلىنە ياخين طرزده مجاز تىپلى بدىعى تعيينلرله وئرىلير .

ايفاده ائتدىي فلسفى- صوفى آنلاما گۆره، فضولىنىن بدىعى تعيينلرى داها مركب و زنگين اولسا دا، خالق روحونا باغلى مىللى خصوصيتلرى ساخلاماقداير. لىلىنىن تصويرىندەكى ساده و اينجه سنجىلمىش ائپىتتلىر بونو ثبوت ائدىر :

شهباز باخيش لى، آهو گۆزلو،

شيرىن حركتلى، شهد سۆزلو .

راه و روشى مدام غمزه،

باشدان - آباغا تمام غمزه .

آبروقجا شكل و خوشجا پىكر،

ياخشىجا سنم، گۆزلجه دىلبر.^{۴۲}

فضولى بدىعى تعيين ياراتماق ايشىنىن ماهير اوستاسىدىر. بدىعى معنالاندىرماندا تعيين اولونان شخسى و ياخود حادثە نى دولغون، فلسفى آنلامدا ايفاده ائتمە يە چالیشان شاعر « لىلى و مجنون » اثرينده بدىعى تعيينلرى خالق يارادىجىلىغى قايناقلارىندان و هم ده تاريخى اولايلارىن خاطرلرناماسىندان آلماقلا، سحرين آچىلماسى و دۇيوشون باشلانماسى صحنەسىنى اعجازكار پوئىتىك نمونەلرله تصوير ائدىر. نوفلىن لىلىنىن قبيلەسىله ووروش صحنەسىنىن تصويرىنە دقت يىتتىر ك :

فضولى يارادىجىلىغىندا ايسىمىن بو حال كاتئقورىيالارنىن هم ثابتلشمىش، هم ده چوخ قديم فورماسىنا تصادف ائدىلير :

لىلىنىن آتاسى آچدى باشىن،

دولدوردو گۆزونه قانلى ياشىن .

عجز ايله دئدى كى:- اى خداوندا

شاهنشە عادىل و خردمندا!

گر لىلى اوچوندور اضطرابىن،

اكره ايله وئرمزم جوابىن.^{۳۶}

گۆرودوبو كىمى، قديم تورك دىللىرىندە تاثيرلىك حالدا - ا، اى -شكىلچىسىنىن دوشمەسى حاللارى مؤوجوددور. بو حال هم «دده قورقود» اون، هم ده فضولىنىن بدىعى دىلى اوچون خاراكترىكدير: «سارى گۆنلر گۆروبىن، تاپلار باسان،»^{۳۷} قديم يازىلى آيىدىن دىلىندەكى هم فورما، هم ده خالق دىلىندىن آلىنما مضمون «لىلى و مجنون» متنىندە ده اۇزونو گۆستىرىر :

صياد، منە باغىشلا قانىن،

ياندىرما جفا اودونا جانىن!^{۳۸}

داستاندا تورك دىللىرىنىن ايسىمىن يۇنلوك، يئرلىك و چىخىشلىق حاليندا دا ثابتلشمىش نمونەلرى اۇزونو گۆسترمك دەدير :

كۆكسى گۆزل قابا داغلار باشىنا چىقىل.^{۳۹}

فضولىنىن «لىلى و مجنون» اثرينده حال كاتئقورىياسىنىن آرتىق اىستابىلشمىش فورمالارى داها چوخدور :كۆيسونه ووران هجر كىمى داش،

زمزم كىمى گۆزدن آخيدان ياش .

پيوسته سيه قىلان لباسىن،

كۆنلونده نهان توتان هاواسىن.^{۴۰}

«كتاب دده قورقود» داستانىنىن دىلىندە و فضولى صنعتينده اوست-اوسته دوشن پوئىتىك واسطەلرىن پارالللىلرى دقتى جلب ائدىر. تورك پوئىتىك سىستىمىنىن اۇزونمخصوصولوغو و اورىژىناللىغى - اوبرازلارنى كونكرئتلىگى، سادهلىگى، ايناندىرىجىلىغى، سىموول اولماقدان داها چوخ رثالىلره سۆيكنمەسى ايلكىن مخزلردهكى شعرلرىن اساس خصوصيتىدير :

آن صاباح ساپا يئرده دىكىلنده،

آغ بان ائولى!

آطلاس ايله ياپىلندا

آمیت سویونون آسلانی، قاراجوغون قاپلانی!

قونور آتین آیاسی!

خان اوروزون باباسی،

خانیم قازان، اونوم آنلا، سۆزوم دینله^{۴۹}

ائلجه ده، ساده و مرکب ائپیتتترین بیرگه ایشلمه سی :

اوغول! دونلوغی آلتون بان ائومین قبضه سی اوغول!

قازا بنز قیزومون - گلینیمین چیچگی اوغول!^{۵۰}

محمد فضولی ده تورک پوئتیک دیلینی ساده اوبرازلاردان

مرکب سیموولارلا دوغرو اینکیشاف ائتدیرمیش، دیلین

خلقیلینی قوروماغا چالیشمیشدیر. «لیلی و محنون»

اثرینده لیلین احوالینی تورک دیلینه خاص اینجه

دئتالارلا تصویر ائدیر :

تا محو اولو گۆزدن آخیدان خون،

هم کؤملی، هم دونویدو گولگون ...

رعنا باشا سرپوبن لچکلر،

نازیک بئله سانجیبان اتکلر.^{۵۱}

«کتاب دده قورقود» ون دیلینده «قانلو-قانلو سولار»،

«دیز کیمی قاراروب»، «ایلدیز کیمی پارلایب»، «تاولا-

تاولا شاهباز آتلار»، «قاتار-قاتار دوهلر»، «سویوق-سویوق

بینارلار»، «قیزیل-قیزیل دوهلر»، «قارغو کیمی قارا ساچ»،

«یانیق جیگر»، «یومرو-یومرو آغلاماق»، «اینجه بئلی»،

«قانلی-قانلی ایرماقلار»، «قارا تاش»، «باغیریم یانار»، «آغ

تونوما کیر الندی سنینچون» .

و سایر مقید ائپیتت قیسمنده ایشلنن فراژملر سونراکی

تورکدیلی ادبیاتدا معین دیشیک لیکرله جیلانمیش،

اوبرازلادیریلیمیشدیر. فضولی دیلینده بو اوبرازلار کوللی

مقداردا ایشلمیشدیر :

گر قارا داشی قیزیل قان ایله رنگین ائدسن،

طبع تغییر وئریب، لعل بدخشان اولماز.^{۲۵}

یاخود :

گولو روخسارینا قارشو گۆزومدن قانلی آخار سو،

هیبیبیم، فصل گولدور بو، آخار سولار بولانمازمی؟

بو تیپلی فراژملر همچنین «کتاب دده قورقود» اون

لئکسیک-پوئتیک دیل فوندوندا اساس یغیردن بیرینی

توتور. مثلاً، «سالقوم-سالقوم تان یغیردی اسدیگینده»،

«قارا باشیم قربان اولسون، آرغیش، سانا!-دئدی، «یاندی

باغیریم، گۆینه دی ایچیم.»^{۵۳}

بیر صبحه کی، قیلدی خسروی رم،

شام اهلینه هند فتحینی شوم؛

سیاره دن آلدی مهر میدان،

چالدى قیلینجین، گۆتوردو قالدخان .

گون خنجری اولدو آشکاره،

گردون زرهینی ائتدی پاره .

شطرنج صفت اول ایکی لشکر

بیر-بیرینه دوردولار برابر^{۴۳}

گۆروندویو کیمی، قدیم تورک عابده لرینین بدیعی دیلینه

خاص ساده ائپیتتتلر فضولی شعرینده ده زنگین اوبرازلار

ایفاده ائدن پوئتیک سیستمه چئوریلیر .

معلوم دور کی، «کتاب دده قورقود» داستانیین بدیعی

دیلینده تشبه لر (بنزتمه لر) مهم رول اویناییر. بورادا

بنزتمین اوچ تیپینه راست گلینیر. ساده و مرکب تیپلی

بنزتمه لر؛ ساده و مرکب تیپلرین قارشیلیقلى

ایشلدیلیمه سیله، بیر نئچه معنا وئرن بنزتمه لر. سونونجو

واریانتا ائپوسون دیلینده چوخ آز تصادف اولونور.

بنزتمین ساده و مرکب تیپلری ایسه اثرین اساس بدیعی

دیل احتیاطیدیر :

قارشو یاتان قارا تاغلار ایستر اولسا، ائل یایلار،

قانلو-قانلو سولار اسن اولسا، قامین دوشر .^{۴۴}

اول گون قارغو دیللی قاییم اوخلار آتیلدی.^{۴۵}

یانینداغی گۆگ پولادینی مانا وئریل، بیگیت.^{۴۶}

فضولی یارادیجیلیغیندا دا تشبیه یین ساده و مرکب

تیپنین ان گۆزل فورمالاری مؤوجوددور :

محو اولدو تب ایچره اول پریش،

بیر شمع کیمی کی، گۆره آتش .

اکسیلیدی عرق ده حسنی تابی،

بیر گول کیمی کیم، گئدر گلابی^{۴۷}

«دده قورقود» ون دیلینده کی بنزتمه نؤولری فضولی

دیلینین اساس قاینقلارینداندیر. مثلاً: «گوز آلماسی کیمی

آل یاناقلاریم بیرتایین می؟»^{۴۸}

یاخود :

آلاجا صاباح ساپ یئرده دیکیلنده آغان ائولیم،

آطلاس دا یاپیلاندا گۆگ سایوانلو .

تولو قوشون یاوروسو!

تورکیستانین دیرگی!

دوشونجه سینی، دونیانین گۆرۈنتۈلۈرینی گنیش شکیلده عكس اتدیریر. خالقین حکمتلی سۆزلری بو پوئزیانین اساسیندا دایانیر :

بیر بیگیدین قارا تاغ یومریسینجا مالی اولسا،
بیغار - درر، طلب ائیلر،

نصیبیندن آرتوغین یئیه بیلمز .

اولاشوبان سولار تاشسا، دنیز تولماز .

تکبرلوک ائیله ینی تن(ق)ری سؤمز .

کۆنلین یوجا توتان ارده دۆلت اولماز .

یاد اوغلی ساقلاماقلا اوغول اولماز، -

بۆیۈینده سالور-گیدر، گۆردوم دیمز ...

گول تپچیک اولماز. گویگو اوغول اولماز .

قارا ائشک باشینا اوین اورسان قاطیر اولماز .

قارواشا تون گئیورسن، قادین اولماز.^{۵۹}

میللی تیپلی لئکسیک فراژئملرله دولو عینی، او یغون میصراعلاردا فضولی شعرینده ده راست گلینیر. شاعرین پوئتیک دئیملری خالق روحونو عكس اتدیرن اثرلرین دیلینه چوخ باغلیدیر. فراژئولوژی بیرلشمه لرین کمکیله شاعر اۆز بدیعی تفکورونو دولغونلوغو ایله ایفاده اندیر. شاعرین دیلی «دده قورقود»ون فلسفی دیلینه چوخ یاخیندیر. قطعهلرینین بیرینده :

هر کیمین وار ایسه ذاتیندا شرارت کفرو،

اصطلاحات اولوم ایله مسلمان اولماز .

گر قارا داشی قیزیل قان ایله رنگین ائدسن،

طبع تغییر وئریب، لعل بدخشان اولماز .

ائیله سن طوطیه تعلیم ادایی کلمات،

نطقی انسان اولور، اما اۆزو انسان اولماز .

هر اوزون بویلو شجاعت ائده بیلمز دعوا،

هر آغاج کیم بوی آتا، سرو خرامان اولماز،^{۶۰}

- دئین شاعر، قافیله سئچمکده ده میللی دیرلره آرخالانیر. آذربایجان ادبی دیلینده فراژئملرین ایشلمه یئرینه دایر پوئتیک ماتریاللار چوخدور. لاکین فضولینین «یئی» ردیفالی غزلی منشأجه میللی اساسینی قورویان پوئتیک لئکسئمین صوفی فلسفی، ائلجه ده دونیوی ایدئیالار ایفاده اندن شعرله قارشیلیقلی اینکیشافینی عكس اتدیریر. آذربایجان تورک دیلینین قدیم یازیلی دیل عابده سی اولان «کتاب دده قورقود» و دیگر قدیم منبعلرده ایشلن

فضولی خالق دیلینین آکتیو فراژئملریندن ایستیفاده یوله ایله پوئتیک معنای داها دا درینلشدیریر، قلمه آلدیعی حادثه نی، اوبرازلار سیستمینی دولغونلاشدیریر :

ائیلر حسد اهلی باغلایب کین،

طه سین اوزینه نفی و نیفرین.^{۵۴}

یاخود :

کعبه احرامینه زاهد، دندیلر بئل باغلا دی،

ائیلدیم تحقیق، اونون باغلا دیعی زنار ایمیش.^{۵۵}

ائلجه ده :

بیچاره آناسی آچدی باشین،

باشیندان آشیردی قانلی باشین.^{۵۶}

خالق آراسیندا داشلاشمیش، تورک دیلینین دایمی آکتیو لئکسیک واحدینه چئوریلیمیش فراژئولوژی بیرلشمه لر «کتاب دده قورقود» دیلینین اساس پوئتیک وصایتی اولدوغو کیمی، فضولی شعرینین ده آپاریجی پوئتیک- لئقویستیک ائلئمنتلریندندیر. شاعرین بدیعی دیلینده فراژئملر بیرلشک تشبیه، استعاره، مئتونیمیا و سایر بدیعی تصویر واسطهلری عمه گتیریرلر:

«باغلانیب توک کیمی اولموش بدنیم، سری زلفونده اولان هر مویه»، «گول-گول دامیب مقامیمیزی گلشن ائیلدین»، «بیرجه آرزوم واردی، کویینده وئریم جان شووق ایله، گۆرمدین لاییق منی-بدبختی قربان، الوداع!» ساده خالق دیلیندن آلینمیش فراژئملرله محمد فضولی تورک پوئزیاسینین گۆزللینی ابدی اولاراق زینتلندیرمیشدیر . کتابین دیلینده «قان تۆکمک»، یاخود «آلجا قانین یئر اوزونه تۆکولمینیجه» فراژئولوژی بیرلشمه لرینی فضولی اۆزونون بیر مسدده سینده آشاغیداکی طرزده ایشلتمیشدیر :

نسرینه رنگی - لاله ندندیر؟ - دئدیم، دئدی :

- غمزم خدنگی تۆکدوبو قانوندورور سنین.^{۵۷}

خالقین رنگین اوبرازلاری - «اوزو گول»، «دونو قیرمیزی»، «اودلارا یاخار»، «اودلارا یاندرما» و سایر فراژئم - ائپیتتلر فضولی شعرینین ده اساسینی تشکیل اندیر :

ای اوزو گول، کۆبینی گولگونو، دونو قیرمیزی!

آتشین کسوت گئییب، اودلارا یاندیردین بیزی^{۵۸}

«کتاب دده قورقود»ون دیلی خالق حکمتینی، مودروکلویونو، زامان-زامان سیناقلاردان چیخمیش فلسفی

ساقی توتدو می، یامان توتدو،

بئله توتار، کیمی کی، قان توتدو.^{۶۳}

محمد فضولی ایلك قلم تجروبه لریندن سون میصرعاسینا قدر خالق روحونا، اونون تفکوروئه، عادت - عنعنه سینه باغلی صنعتکاردير. غزلرینین بیرینده اوزونو اولو تاتریسینا توتوب: یارب، همیشه لطفونو ائت رهنوما مانا، گؤسترمه اول طریقی کی، گئتمز سانا، مانا^{۶۴} - سؤیله یین شاعر - بو عظمتلی یولو - انسانا، یارادانا و اونون یاراتدیقلارینا سونسوز محبتله، اعتبارلا باشا ووردو. «فضولی سؤزون حقیقی معناسیندا خالق شاعریدیر. اونون فورما و مضمون وحدتیندن یارانمیش، پوئتیک باخیمدان تام، بیتکین اثرلری خلقی شعرین قیمتی نمونه لریدیر. خالقین باشا دوشه بیلجی، آنلایاجغی دیلده یازیلیمیش خالق روحونو اوخشیان، خالقا ائستتیک قیدا وئرن بو شعرلر عصرلر بویو دیلدن-دیله، آغیزدان-آغیزا کئچرک اؤزونه ابدی حیات قازانمیشدیر... فضولی هر زامان بیزیم معنوی معاصریمیزدیر.»^{۶۵}

خالق دیلینین اینجه لیکلری اونون بوتون یارادیجیلیغینا داملا-داملا هوپدوغوندان، شاعرین یارادیجیلیغی اؤزوندن اوزاق و یاخین زامان مسافه سینده اولان بوتون تورک دیلی منبع لرله سیخ باغلیدیر .

آلت یازیلار :

Alt yazılar :

1. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cildə. VI cild. Tərtib edəni: Əlyar Səfərlı; redaktoru: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s.31.

2. Kamal Yavuz. XIII-XVI asır dil yadigarları. Türk dünyası araştırmaları, Aralık, 1983. s.60..

3. "Kitabi - Dədə Qorqud". Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, Yazıçı, 1988, s. 31.

4. Hoca Ahmed Yesevi, Külliyyatı, Yayın: №59, Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2019, s. 536.

5. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cildə. I cild. Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s. 334.

6. Müşkilati mücbib olmadı-çətinliyə bais olmadı.

7. Köprülzadə Məhəmməd Fuad. Füzuli irqən Türkdür. Azəri ədəbiyyatına dair tədqiqlər. Transİnterasiya edənı, ön sözü və lüğətin müəllifi: Vəcihə Feyzullazadə, Bakı, "Sabah" nəşriyyatı, 1996, s. 22.

8. Müşkilati mücbib olmadı-çətinliyə bais olmadı.

تک هجالی «یئی» - یاخشی لئکسئمینین اورتا عصرلر ادبیاتینین پوئتیک قایدا-قانونلارینا اویغونلاشدیریلماسی، شاعرلر اصیل مهارت طلب ائدیردی.

هم ده بو سؤزون ردیف کیمی وزنه سیغیشدیریلماسی، معنا ایله اوست-اوسته، فلسفی-پوئتیک فیکرین هئچ بیر ایتکییه یول وئرمه دن چاتدیریلماسی فضولی صنعتینین اعجازکارلیغیدیر :

داغ هیجران ایله یانماق دان جیگر قان اولسا یئی،

ملک دیل غم منزلی اولونجا، ویران اولسا یئی .

یاری اغیار ایله گؤرمک عاشیقه دوشوار ایریر،

بؤیله گؤرمک دن اسیر درد هجران اولسا یئی .

سینمه پیکانینی گؤندر کؤنول دفعینه کیم،

سینه ده سوزان کؤنول اولونجا، پیکان اولسا یئی.^{۶۱}

مقایسه گؤستریر کی، فضولی خالقین معنوی ثروتی اولان «کتاب دده قورقود» داستانین ادبی دیل خزینه سینه باغلی اولموش، بو داستانین پوئتیک -لینقویستیک واسطه لریندن فایدالانمیشدیر. جانلی خالق دیلینین زنگین چالارلاری شاعرین فردی اوسلوبونون فورمالاشماسیندا مهم رول اوینامیشدیر. یوخاریدا قید ائدیلن غزلین عاشیقانه مضمونونو نظره آلماساق، فورما و اوسلوب طرز، تضادلارین داشیدیغی معنا توتومونا گؤره «دده قورقود» داکی عینی ردیفلی شعرلر قاینقلاندیغی گؤرونمک ده دیر :

سارب یورورکن قازلیق آتا نامرد ییگیت بینه بیلمز،

بینینجه بینمه سه، ینگ!

چالیب کسری اوز قیلیجی مخننتر چالینجا، چالماسا، ینگ!

چالا بیلن ییگیده او قلا قیلیج دان بیر چوماق یئغ!

قوناغی گلمه یین قارا ائولر ییقلسا، ینگ!

آت یئمیین آجی اوتلار (بیتینجه) بیتمه سه، ینگ!

آدام ایچمه یین آجی سولار سیزینجا سیزماسا، ینگ!^{۶۲}

خالق آراسیندا ایشلنن «گوزونو قان توتوب» - فرازئولوژی

ایفاده سی ائپوسون دیلینده: «آغ بیرچکلی قاریجیقلاری

چوق اغلاتمیشام. گوزو یاشی توتدو اول، گوزوم سنی؟»

شکلینده دیرسه، بو فرازئولوژی واحدی فضولی داها

دقیقلیکله: «هر قاندا اولسا قانلینی، البته، قان توتار»،-

سؤیلییر .

شاعر حتی سیموولیک-فلسفی اثری اولان «بئگ و باده»

نین پوئتیک اوسلوبوندا بو ائل مثلینی مهارتله ایشله دیر :

- ²⁶ Füzuli. Əsərləri, II cild, Tərtib edəni və redaktoru:H.Araslı,Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1949, s.156.
- ²⁷ “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”, 1998, s.40.
- ²⁸ Hoca Ahmed Yesevi. Külliyyatı. Ahmet Yesevi Üniversitesi, Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara,2019, s.337.
- ²⁹ caning birgil- canını ver
- ³⁰ birmasang –verməsen
- ³¹ Cahangirov M. Füzulinin əsərlərində sadə cümlənin növləri, “Məhəmməd Füzuli”, Bakı, Azərənşr, 1958, s.198.
- ³² Füzuli M. Seçilmiş əsərləri, Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, 20 cildə, VII cild, Bakı, Elm, 1986,s.65.
- ³³ Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cildə, II cild, Tərtib edəni:Həmid Araslı, redaktoru: Teymur Kərimli, Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, s. 289.
- ³⁴ “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”, 1998, s.71.
- ³⁵ “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”, 1998, s.120.
- ⁴⁶ Füzuli. Əsərləri, II cild, Tərtib edəni və redaktoru:H.Araslı,Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1949, s.115.
- ³⁷ “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”, 1998, s.88.
- ³⁸ Füzuli. Əsərləri, II cild, Tərtib edəni və redaktoru:H.Araslı,Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1949, s.81.
- ³⁹ “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”,1998, s.71.
- ⁴⁰ Füzuli. Əsərləri, II cild, Tərtib edəni və redaktoru:H.Araslı,Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1949, s.76.
- ⁴¹ “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”,1998, s.95.
- ⁴² Füzuli. Əsərləri, II cild, Tərtib edəni və redaktoru:H.Araslı,Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1949, s.39.
- ⁴³ Füzuli. Əsərləri, II cild, Tərtib edəni və redaktoru:H.Araslı,Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1949, s.111-112.
- ⁴⁴ “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, 1998,s.75.
- ⁴⁵ “Kitabi-Dədə Qorqud”.....,s.71.
- ⁴⁶ Kitabi-Dədə Qorqud”.....,s.76.
- ⁹ Köprüzadə Məhəmməd Fuad. Füzuli irqən Türkdür. Azəri ədəbiyyatına dair tədqiqlər.Transİnterasiya edəni, ön sözün və lüğətin müəllifi: Vəcihə Feyzullazadə, Bakı, “Sabah”nəşriyyatı, 1996, s. 22.
- ¹⁰ . Мелетинский, Е.М.Литература Ближнего Востока , Москва, 1984, стр.205.
- ¹¹ · Василий Владимирович Бартольд. Культура мусульманства. Сочинения в 9 томах. Том VI. Изд. "Наука". Главная редакция восточной литературы. М., 1966, стр.642.
- ¹² · Таир Таиров: Шумеры - кто они и где они? <https://centrasia.org/newsA.php?st=1287743820>,
- ¹³ · Nezami Gəncəvi. “Leyli vo Məcnun”, Mətn-e elmi vo enteşadi be səy-e vo ehtemam Əjdər Əli oğlu Əliəşğərzadə və F.Babayev.-Mosku: “Edare-ye Enteşarat-e Daneş”.-1965.-588s., s. 112.
- ¹⁴ · Стеблева И. В. Древняя тюркоязычная литература, Ин-т Мировой лит. им. А. М. Горького, Москва, «Наука», т. 2, 1984,с.198.
- ¹⁵ · Vəli Osmanlı. Türk halkları edebiyatlarının ortak başlanğıcı (VI-X əsrlər), Ərzurum, 1996, s.19-21.
- ¹⁶ · Fərhad Zeynalov, Samət Əlizadə. Müqəddimə. “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”, 1998,s.16.
- ¹⁷ · Füzuli. Türkcə Divanı, Tərtib edəni:Əmin Sədiqi. Tehran, Fərhəng və İrşadi-İslami, Tehran,1996, s. 340.
- ¹⁸ · “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”, 1998,s.87.
- ¹⁹ · “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, 1998, s.86.
- ²⁰ · “Kitabi-Dədə Qorqud”. Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, “Yazıçı”, 1998, s.88.
- ²¹ · Yusuf Has Hacib. Kutadqu bilig. Çeviren:Prof.Dr. Reşid Rahmeti Arat, İstanbul, Kabalçı Yayinevi,2005, s.652.
- ²² · Yusuf Has Hacib. Kutadqu bilig. Çeviren:Prof.Dr. Reşid Rahmeti Arat, İstanbul, Kabalçı Yayinevi,2005, s.744.
- ²³ · Füzuli. Əsərləri, II cild, Tərtib edəni və redaktoru: Həmid Araslı, Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1949, s. 63-64; 79.
- ²⁴ · Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cildə, II cild, Tərtib edəni:Həmid Araslı, redaktoru: Teymur Kərimli, Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, s. 79.
- ²⁵ · Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cildə, II cild, Tərtib edəni:Həmid Araslı, redaktoru: Teymur Kərimli, Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, s.163.

65. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri, Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, 20 cild, VII ; tərt.: Ə. M. Mirəhmədov, E. Qasımova; red. R. Azadə.- Bakı, Elm, 1986, s.18.

ادبيات

ƏDƏBİYYAT

1. Araslı Həmid. Azərbaycan ədəbiyyatı: tarixi və problemləri, Bakı, "Gənclik", 1998, 732 səh.

2. Azadə R. Məhəmməd Füzuli, Bakı, Şərq-Qərb.- 1994.-67 s.

3. Dəmirçizadə Ə. Ədəbi dilimizin inkişafında Füzuli mərhələsi, "Məhəmməd Füzuli", Bakı, 1958, s. 26-58.

4. Feyzullazadə Vəciyə. Füzulinin ömür yolu, Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 1995, 152 s.

5. Füzuli M. "Leyli və Məcnun". Əsərləri, II cild, Bakı, Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşri, 1949, 385 s.

6. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri, Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, 20 cild, VII ; tərt.: Ə. M. Mirəhmədov, E. Qasımova; red. R. Azadə.- Bakı, Elm, 1986, 484 s.

7. Füzuli M. Türkcə Divanı. Tərtib edən Əmin Sədiqi, Tehran, 1996, 531 s.

8. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri. Altı cild. VI cild. Tərtib edən: Əlyar Səfərli, redaktor: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, 384 s.

9. Жирмунский В.М. Орхонские надписи – стихи или проза. «Народы Азии», Москва, 1968, №2.

10. Kamal Yavuz. XIII-XVI əsır dil yadigarları. Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık, 1983, s.9-57.

11. Köprülzadə Məhəmməd Fuad. Füzuli irqən Türkdür. Azəri ədəbiyyatına dair tədqiqlər. Transİnterasiya edən, ön sözün və lüğətin müəllifi: Vəciyə Feyzullazadə, Bakı, "Sabah" nəşriyyatı, 1996, 58 s.

12. Kərimli T. Görünməyən Füzuli, Bakı, Elm, 2003, 108 s.

13. "Kitabi – Dədə Qorqud". Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, "Yazıçı", 1998, 265 s.

14. Крачковский И.Н. Поэзия по определению Арабских критиков, Избранные сочинения, т.2. М – Л., 1956, 650 с.

15. Əli Fəhmi. Füzuli qəzəllərinin bəzi poetik xüsusiyyətləri haqqında. Məhəmməd Füzuli. Bakı, Azər nəşr, 1958, s. 250-271.

16. Qarayev Y. Tarix yaxından və uzaqdan, Bakı, 1996, 451 s.

17. Мелетинский, Е.М. Литература Ближнего Востока, Москва, 1984, стр.205-210.

18. Hacıyev Tofiq. Füzuli: dil sənətkarlığı, Bakı, Gənclik, 1994, 70 s.

19. Osmanlı Vəli. Türk halkları edebiyatlarının ortak başlanğıcı (VI-X əsirlər), Ərzurum, 1996, 123 s.

20. Стеблева И.В. Поэзия древних тюрков VI-VIII веков, Москва, 1965, 178 с.

21. Zəhra Allahverdiyeva. Füzuli yaradıcılığı və ilkin Türk ədəbi qaynaqları. Ədəbiyyat məcmuəsi, AMEA, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, XIX cild, Bakı, Elm, 2006, s.66-78.

47. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri, Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, 20 cild, VII cild, Bakı, Elm, 1986, s. 394.

48. "Kitabi-Dədə Qorqud". Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, "Yazıçı", 1998, s.73.

49. "Kitabi-Dədə Qorqud". Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, "Yazıçı", 1998, s.63.

50. "Kitabi-Dədə Qorqud". Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, "Yazıçı", 1998, s.66.

51. Füzuli. Əsərləri, II cild, Tərtib edən və redaktor: H.Araslı, Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, Bakı, 1949, s.103.

52. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri, Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, 20 cild, VII cild, Bakı, Elm, 1986, s.163.

53. "Kitabi-Dədə Qorqud". Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, "Yazıçı", 1998, s.34; 59; 61.

54. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cild, II cild, Tərtib edən: Həmid Araslı, redaktor: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s.32.

55. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri, Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, 20 cild, VII cild, Bakı, Elm, 1986, s. 62.

56. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cild, II cild, Tərtib edən: Həmid Araslı, redaktor: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s.214.

57. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cild, I cild, Tərtib edən: Həmid Araslı, redaktor: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s.339.

58. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cild, I cild, Tərtib edən: Həmid Araslı, redaktor: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s.342.

59. "Kitabi-Dədə Qorqud". Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, "Yazıçı", 1998, s.31.

60. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cild, I cild, Tərtib edən: Həmid Araslı, redaktor: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s.357.

61. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cild, I cild, Tərtib edən: Həmid Araslı, redaktor: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s.188.

62. "Kitabi-Dədə Qorqud". Tərtib, transkripsiya sadələşdirilmiş variant və müqəddimə, F.Zeynalov, S.Əlizadə, Bakı, "Yazıçı", 1998, s.32.

63. Məhəmməd Füzuli. Əsərləri, Əsərləri 6 cild, I cild, Tərtib edən: Həmid Araslı, redaktor: Teymur Kərimli, Bakı, "Şərq-Qərb", 2005, s.412.

64. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri, Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, 20 cild, VII cild, Bakı, Elm, 1986, s.19.

RÜSTƏM ƏLİYEV - 95 رستم علی اف - ۹۵

گورکملی شرقشناس عالیم پروفیسور، امکدار علم خادیمی رستم علیئوین خاطرەسینی یاد ائدرکن
Görkəmli şərqşünas-alim professor, əməkdar elm xadimi Rüstəm Əliyevin xatirəsini yad edərəkən

علمی ایشچی وظیفه‌سیندن اینستیتوتون شرق شناسلیق بؤلمه‌سینین رهبری پیله‌سینه قدر یوکسلمیشدیر . او، ۱۹۵۹-جو ایله عمر خیامین ۲۹۳ رباعیسینی روس دیلینه ترجمه ائدرک (محمد نوری عثمانوولا بیرگه) مشهور شرق شناس ی.ا.ئ. بئرتلسین رهبرلیگی ایله ۲ جلدده، روسیه ده چاپ ائتدیرمیشدیر. رستم علیئو ۱۹۶۵-جی ایله فردوسی نین «شاهنامه» سینین علمی تنقیدی متنینی حاضرلایارق، (ی.ا.ئ.بئرتلس و ن.م. عثمانوولا بیرگه) مسکوادا نشر ائتدیرمیشدیر .

۱۹۶۸-جی ایله «سعدی شیرازینین پوئتیک ارثینین پروبلیمی» مؤوضوسوندا دوکتورلوق پایانامه سینی مدافعه ائدن رستم علیئو اؤز باجاریق و بیلیکلری ایله دنیا عالیملرینین دقتینی جلب ائتمیش و بیر سیرا خارجیجی دؤولتلرین علمی موسسه‌لرینده محاضره‌لر اوخوماق اوچون دعوتلر آلمیشدیر. هیندیستان، مصر، مراکش، ایران، عراق، سوریه، تونس، ژاپون، آمریکا، انگلیس علمی مرکز و اونیورسیتتلرینده اوخودوغو محاضره‌لر رستم علیئو اصیل دنیا شهرتی گتیرمیشدیر .

گورکملی شرق شناس ۱۹۷۲-جی ایله دن اعتباراً آذربایجان میلیلی علملر آکادئمییاسیندا چالیشمیشدیر . پروفیسور رستم علیئوین آذربایجان نظامی شناسلیغینین اینکیشافیندا دا مستثنی رولو اولموشدور. داهی آذربایجان شاعری نظامی گنجونین یارادیجیلیگی اونو چوخ گنج یاشلاریندان جلب ائتمیشدی. عمومیتله، اونون نظامی شناسلیق‌دا فعالیتینی ایکی مرحله‌یه آیرماق اولار : هله گنج ایکن شرق کلاسسیکلرینین اثرلرینین متنلری اوزرینده چالیشمالار آپاران رستم علیئو نظامی گنجونین "لیلی و مجنون" اثرینی ایلك دفعه فارس دیلیندن روس دیلینه ترجمه ائتمیش، اؤزونون یازدیغی اؤن سؤز و شرح‌لره بیرگه، شاعر پ . آنتوکولسکینین پوئتیک چئویرمه‌لری اساسیندا ۱۹۵۷-جی ایله مسکوادا «خودوژئستوئنایا لیتتراتورا» نشریاتیندا چاپ ائتدیرمیشدیر. نظامینین اؤلمز عشق داستانینین - «لیلی و مجنون» اثرینین ۲۲۷ صحیفه‌دن عبارت اولان بو نفیس

Doç.Dr. Zəhra Allahverdiyeva

استادیار. دکتر زهرا الله‌وردی اوا

برگردان : فرید ستاری فر

آذربایجانین علم فدایسی، دنیا‌شؤهرتلی شرق شناس عالیم رستم علیئو زنگین بیر یارادیجیلیق یولو کئچمیشدیر. او، ۲۰-جی عصرده دنیا‌دا مشهور علم اوچاقلاریندان بیر حساب ائدیله‌ن سانکت-پئتئربورق اونیورسیتتینین شرق شناسلیق فاکولته‌سینده مکمل تحصیل آلمیش، گورکملی شرق شناس-عالیم آ.ا.کرایمسکینین طلبه‌سی اولموشدور. او، تحصیل آلدیغی ایللرده شرق دیل‌لری و ادبیاتینی نیم‌مسمکله یاناشی، اروپا دیل‌لرینه ده مکمل ییلنمیشدیر. ۱۹۵۱-جی ایله سانکت-پئتئربورق اونیورسیتتینین فرقلمه دیپلومو ایله بیتیره‌ن رستم علیئو تحصیلینی اونیورسیتتین آسپیرانتوراسیندا (یوکسک ليسانس) شرق شناسلیق علمینین متن شناسلیق ساحه‌سی اوزره داوام ائتدیرمیش و بو ساحه‌ده بؤیوک اوغورلار قازانمیشدیر .

۱۹۵۴-جو ایله «سعدینین «گلستان» اثرینین علمی-تنقیدی متن» مؤوضوسوندا نامیزدلیک (یوکسک ليسانس) پایان نامه سینی اوغورلا مدافعه ائدن رستم علیئو ۱۹۵۵-جی ایله او زمانکی سسری علملر آکادئمییاسینین شرق شناسلیق اینستیتوتونا دعوت اولونموش و بورادا (۱۹۷۱-۱۹۵۵-جی ایللر) کیچیک

شاهیدی اولموشوق، هم ده بیر عالیم اولاراق، رستم علیئوین شخصیتینه حۇرمت، عزت، متخصص بیر عالیمه وئرلن قیمت چوخ یوکسک ایدی .

۸۰-جی ایللر نظامی شناسلیغینین ان بؤیوک نایلیتلیریندن بیرى نظامی اثرلرینین آذربایجان و روس دیلرینده فیلولوژی ترجمه لریدر کی، بو ایشلرین عرصه یه گلمه سینده رستم علیئوین رولو دانیمازدیر. او، دنیا متن شناسلیق علمینده و ترجمه صنعتی ساحه سینده گندن یئنی پروفسورلری ایزلیردی. انگلیس، روس، فارس دیلرینی مکمل بیلیردی. شعبه ده دايم فیلولوژی ترجمه لرین اهمیتینی ایضاح ائدردی. معلوم دور کی، ۲۰-جی عصرین اوللرینده حرفی ترجمه نظریه سی اوستونلوک تشکیل ائدیردی A.V.Krivtsov, E.Lann, ای.آکسنوو، B.Yarxo, و A.A.Smirnov باشقاریندان عبارت حرفی ترجمه چیلر مکتبی یارانمیشدی. سونرالار بو ترجمه لر اؤزلرینی دوغرولتمادی و بو اوسولو مئخانیکی متد اولاندیردیلار .

سونراکی دؤورده ترجمه متودولوگییاسی اینکیشاف ائدیپ تکمیللشدیکجه، آدئکوات ترجمه نظریه سی یاراندى و گئیش وسعت اولدی. بو جریان دونیادا گئدیردی .

معلوم دور کی، آذربایجاندا ۲۰-جی عصرین ۴۰-جی ایللریندن اوزو برى نظامی اثرلرینین پوئتیک ترجمه لری ح. آراسلی، م. عارف، م. علی زاده و باشقا گورکملی شرق شناس عالیملرین سیی نتیجه سینده او دؤورون طلب و پرنسیپلرینه اویغون اوغورلا حیاتا

ترجمه سی او دؤورون نظامی شناسلیغیندا مهم اهمیتلی حادثه لردن بیرى ایدی .

بونون آردینجا، ۱۹۶۰-جی ایله رستم علیئو نظامی گنجوینین لیریکاسینی روس دیلینده، اؤن سؤز و شرحلرله بیرگه مسکوادا «دؤولت نشریاتی» (قوسلیتیزدات) طرفیندن چاپ ائتدییریر. قید ائدک کی، بو نشرده ک. لپسکروف س. شتروینسکی، برونئی، رومئر کیمی شاعرلرین نظامی لیریکاسیندان ائتدیکلری پوئتیک ترجمه لر داخل ائدیلمیشدی و سونراکی نشرلره ر. علیئو آرسئنی تارکوکوسکینین ده ترجمه لرینی علاوه ائتمیشدی. بؤیوک عالیم نظامی ارئینین دنیا اوخوجولارینا مکمل چاتدیریلماسی یولوندا دايم چالیشیردی .

رستم علیئوین نظامی شناسلیق فعالیتینین ان محصولدار دؤورو ۲۰-جی عصرین ۸۰-جی ایللرینه تصادف ائدیر .

معلوم دور کی، بو دؤورده آذربایجانین گورکملی دؤولت خادیمی ح. علیئوین ۱۹۷۹-جی ایلین یانوار آییندا نظامی گنجوینین آنادان اولماسینین ۸۴۰ ایلیلی حاقیندا امضالادیغی قراری ایله نظامی شناسلیق پروبلئمترینین حلی عموم اتفاق میقیاسیندا میثلی گؤرونمیش بیر مجرایا یؤئلدی. ۱۹۸۱-جی ایلین آقوست آییندا AMEA-نین نظامی گنجوی آدینا ادبیات اینستیتوتوندا ایلك دفعه اولاراق، آیریجا «نظامی شناسلیق» شعبه سی یارادیلدی و شعبه یه رهبرلیک پروفور، امکدار علم خادیمی رستم علیئوه حواله اولوندو. حیدر علیئوین خصوصی تاپشیریغی ایله اولکه ده، او جمله دن نظامی شناسلیق شعبه سینده نظامی گنجوی «خمسه» سینین یغیندن نشری، شاعرین اثرلرینین آذربایجان و روس دیلرینده فیلولوژی ترجمه لری ساحه سینده، ائلجه ده، حیاتینین، ادبی موحیطینین و یارادیجیلیغینین تدقیقی ساحه سینده گرگین ایش گئدیردی. او زامان آیدا بیر

دفعه نظامی شناسلیق شعبه سینین رهبری اولاراق رستم علیئو او دؤور مرکزی کمیته نین ایدئولوژی مسئله لر اوزره کاتیبی حسن حسنوو حسابات وئریر و او دا نظامی شناسلیق ساحه سینده کی ایشلرین گئدیشى حاقیندا اولکه نین باشچیسی حیدر علیئوه معروضه ائدیردی. او ایللرده نظامی ارئینه چوخ بؤیوک دؤولت قایغیسینین

ترجمه حالینا دایر یئنی آراشدیرمالار»، «نظامی

پوئمالاریندا» قیپچاق-اوغوز گؤزهلی»،

«نظامینین نامعلوم معاصری»، «یگانه سفر»،

«ؤلمز عشق حاقیندا پوئما» (پوئما او بئسسمرترنوی لیوبوی) آدلی کیتاب و مقاله لرینده، نظامی اثرلرینین ترجمه و نشرینه یازدیغی مقدمه لرده و شرحلرده شاعرین

حیات و یارادیجیلیغی حاقیندا قیمتلی آراشدیرمالار آپارمیشدیر. خصوصاً نظامینین آتاسی، باباسی حاقیندا دقیق آراشدیرمالار چوخ قیمتلیدیر. او، گتیردی فاکتورلارلا ثبوت ائدیردی کی، نظامینین باباسینین آدینداکی «زکی معید فی الدین» بیرلشمه سی دین خادیم لرینه مخصوص تیتولون علامتیدیر. شاعرین حیات یولداسی آفاق (آپپاق) حاقیندا، آتابی قیزیل آرسلانلا گوروشو حاقیندا دقیق علمی فاکتورلار گتیریر و بیر چوخ تحریفلری آرادان قالدیرماغا چالیشیردی. نظامینین تورک منشاينه باغلیلیغی اونون تدقیقاتلاریندا خصوصی یئر توتوردو .

عالیم نظامی یارادیجیلیغینی اولدوغو کیمی شرح ائتمه یه چالیشیردی. نظامی صنعتینین بنزرسیزلیینی اونون هومانیزمینده، الهی عشق ایده آلینین مکمللینده گوروردو. او یازیردی: «مردمی»، «آدمی» تترمینلری نظامیه قدر ده ایشلنمیشدی، لاکین بو تترمینین «هومانیزم» معناسیندا ایشلنمه سی معاصرلریندن داها چوخ نظامیه مخصوص دور. نظامی یارادیجیلیغیندا بو کلمه لر آرتیق یئنی فلسفی - تترمینولوژی آنلامدا - هومانیزم معناسیندا

کئچیریلیمیشدیر. همین دؤورده آ.شایق، ص.ورغون، رضا، ن.رفیع بیلی، ع.واحد، س.رستم، م. رضاقلیزاده، میر جلال، م. رحیم، او.سارایوللی، جعفر خندان و باشقالارینین ترجمه لرینه چوخ جدی طلبلر قویولوردو، یعنی قارشى دیلده فیکرین ائکویوالنت وئريلمه سی، فیکرین ماکسیموم درجه ده آدئکوات چاتدیريلماسی! بو هم ده چوخ چتین بیر مسئله ایدی .

زaman کئچدیکجه، ترجمه نوولری گنیشلندی و فیلولوژی ترجمه لر متنین مضمون، اوسلوب و بدیعی کیفیتلرینی دقیق عکس ائتدیرمه سی، علمی شرحلره اساسلانماسی ایله داها اهمیتلی حساب اولوندو. أوروبا علمینین بو ساحه ده تجروبه سی واردی. عالیم لر فیلولوژی ترجمه لره داها چوخ اوستونلوک وئریدیلر. بو دؤورون فیلولوژی ترجمه لری آذربایجان علمینین نایلیت لریندن حساب اولونمالیدیر. رستم علیئو بو ایشه ایلك تشبوت گؤستره ن عالیم لر دندیر. او، نظامی گنجوینین «سیرلر خزینه سی»، «یئددی گؤزل» اثرلرینین آذربایجان و روس دیل لرینه، «لیلی و مجنون» اون روس دیلینده فیلولوژی ترجمه لرینی بو ایللرده عرصه یه گتیرمیشدیر .

پروفیسور رستم علیئو رهبرلیک ائتدی AMEA نظامی گنجوی آدینا ادبیات اینستیتوتونون نظامی شناسلیق شعبه سینین امکداشلاری ایله. باکی، ۱۹۸۳-جو ایل .

ر.علیئوین نظامی گنجوینین حیاتی و یارادیجیلیغینین آراشدیريلماسی ساحه سینده ده اهمیتلی تدقیقاتلاری واردیر. «نظامی.قیسا بیبلیوقرافیک معلومات» (باکی، ۱۹۸۳)، «نظامینین

علی (ع) بن ابوطالبین مدریک کلاملاری و اوغلو امام حسین (ع) وصیتی ایله باشلايیر:

«۱. چوخلو قارداشلارینیز اولسون کی، اونلارین سایه سینده اوجالا بیلسینیز. ۲. اؤز شفقتینیزدن سخاوتلی اولون کی، وئرن ال، آلان الدن یاخشیدیر. ۳. دؤغما و یاخینلارینیزی اینجیتمین، اونلاری اینجیدن کس سانکی ساغ ایله اؤزون سول الینی اینجیدیر.» [۱، ۱۹] و سایر. اثرین ایدئاسیندا الهی وحدت - عقیده بیرلیگی، بشری بیرلیک، هومانیزم دایانیر. تصادفی دئییلدیر کی، مؤلف «مونس نامه» نین ۵-جی فصلینه مشهور فیلسوف شیخ احمد ابن محمد ال غزالین «قوشلار حاقیندا تراکتات» ادلی سیموولیک اثرینی داخل ائتمیشدیر .

رستم علیئو آز یاشادی، اما معالی، زنگین بیر عمر یاشادی. ۸۹-جو ایللردن باشلايلاق تورپاقلاریمیز دوشمن اشغالینا معروض قالدیغی دؤورده هامی کیمی وطن دردینه اورک آغریسی ایله یانیردی. ۱۹۹۱-جی ایله م. ا. رسولزاده نین «بؤیوک آذربایجان شاعری نظامی» کیتابینی باکیدا چاپ ائتدیردی. بو کیتاب تورکیه ده، آنکارادا ۱۹۴۹-جو ایله چاپ اولونموشدو. نظامین حیات و یارادیجیلیغینین مهم اهمیته مالیک بو کیتابین آذربایجاندا چاپی او دؤورده حادثه ایدی .

پروفیسور رستم علیئوین شعبه یه داخل اولماسی ایله، هر گون ایکی ساعتلیق سمینار درسلی باشلادی. علمی بیلکلیرینی بیزه هوسله اؤیردیردی، یورولماق بیلمیردی. آسییرانت و دیسئرتانتلارینا (پوکسک لیسانس و دکتورلوق) اصل معلم، قایغیکش آتا مناسیبتی ایله یاناشیردی. یازیلاریمیزدا ذره بویدا ایشیق اوجو - یئنی بیر فیکیر گؤرسیدی، سئوینجی آشیب-داشیردی .

بؤیوک عالیمین یئتیشدیردی نئچه-نئچه طلبه سی بو گون ده اونون کئچدی چتین و عظمتلی یولو داوام ائتدیریر. او بؤیوک اوستادا الله دان رحمت دلیبیرم !

زهره آلاهوردینوا (فیلولوگیا اوزره فلسفه دوکتورو، دوچنت) آذربایجان ملی علملر آکادئمیا سینین نظامی گنجوی آدینا ادبیات اینستیتوتو.

ایشلنمیشدیر. بو نظریه یه گؤره، عشق - وارلیغین سببی و منبعیدیر. اونو تانری وارلیقدان اول یاراتمیشدیر. عشق - اینسان طبیعتینین ان بؤیوک خیصلتیدیر و عقل ایله بیرلیکده اینسانی تانرینین یاراتدیغی جانلیلارین هامیسیندان یوکسکلره اوچالان ان گؤزل نعمتدیر .».

ر. علیئو نظامی دؤورو گنجه ادبی محیطینه داخل اولان شاعرلرین اثرلرینین ترجمه اولوناراق نشری ساحه سینده مهم فعالیت گؤستمیشدیر. اونون دونیا نظامیشناسلیغینا وئردی تهفه لرین بیر سیستمین معاصر اولموش، گنجه ادبی محیطینین یئتیردی عالیم و شاعر ابوبکر بن خسرو الاستادین «مونس نامه» اثرینین فارس دیلیندن روس دیلینه ترجمه ائدرک، مقدمه و شرحلره ۱۹۹۱-جی ایله چاپ ائتدیرمه سی و دونیا اجتماعیتینه چاتدیرماسی ایدی .

هر شئیدن اول، عالیم بو مونومنتال اثره یازدیغی مقدمه ده ۱۲-جی عصرده آذربایجان آتابیلر دؤولتینین پایتاختی گنجه ده یارانان ادبی محیطین خصوصی کیفیتلرینی تحلیل ائتدیردی و بئله بیر نتیجه یه گلیردی کی، گنجه ادبی محیطی آتابیلرین قایغیسی ایله دایم گئیشلنمیش، گنجه سارایی مسلمان دونیاسینین مختلف گوشه لریندن عالیم و شاعرلری اؤزونه جلب ائتمیشدیر .

بئله بیر زنگین ادبی-اجتماعی محیطده - عمر گنجی، ابولولا گنجوی، مهستی گنجوی، نظامی گنجوی، قوامی معتریزی، ابوبکر بن خسرو الاستاد، ظهیرالدین شمکوری کیمی دونیاشهرتلی عالیم و شاعرلری یئتیشمیشدیر .

گنجه آتابیلر ساراییندا یاشاییب - یارادان صنعتکارلاردان بیری ابوبکر بن خسرو الاستادین ۱۷ فصیلدن عبارت «مونس نامه» اثری بدیعی نثرله یازیلیمیش و ایدئیا-فلسفی مزیتلریله چوخ مهم اهمیته مالیک دیر. اسلامی-بشری ایدیالارین تملی اوزرینده قورولان بو اثرین ایلك حصه لری امام

مروری بر تاریخ هنر عاشیقی (۱) AŞIQ SƏNƏTİNİN TARİXİNƏ BAXIŞ

مؤلف پروفیسور علی پولاد
Prof. ƏLİ POLAD

پیشگفتار

در گوشه و کنار جغرافیای آذربایجان هنرمندانی حضور دارند که عاشیق برانزده نام و هویتشان است. شکل گیری و زایش هنر عاشیقی در منطقه آذربایجان با باورهای مردم، همساز و هماهنگ شده است و زندگانی آنها به مانند هنرشان خالص و بدون هیچ ادعا و گلایه ای است. آنان روایتگر داستانهای هستند که شاید امروز کمتر به گوش ما رسیده باشد. عاشیق به معنای عاشق هنر است؛ هنری که قدمت آن به هزاران سال پیش برمیگردد.

عاشیق ها خنیاگرانی با آوا و نواهایی با ترنم هستند که با الهام از طبیعت از باورها و قهرمانیها، داستانهای عشق زمینی، جنگهای حماسی سخن میگویند. عاشیق ها اغلب در بداهه خوانی مهارت دارند و شعر و آهنگ تصنیفهای خودشان را هم گاهی خود می سازند. گاه در کوچه و بازار می نوازند گاه در یک مجلس عروسی، گاه در یک کافه و گاه در مراسمات رسمی یا جشن های مناسبتی. عاشیق، حقیقت و اصالت انسان را با استفاده از

ابزار موسیقی، ادبیات، شعر و داستان تبیین و تبلیغ می کند و محور و رسالت عاشیق ها از قدیم تاکنون هیچ فرقی نکرده است.

رسالت ازلی و جاودانه ادبیات و موسیقی عاشیقی از نخستین روز پیدایش این هنر بی بدیل، پاسداری از روح و معنویت و زبان، هویت تاریخی و فرهنگی، ترویج و احیاء ارزش های فولکلوریک و ویژگی های اندیشه و خرد مردم دیاری است که این هنر زادگاه آن بوده است: آذربایجان.

به پاس این همه خدمات ارزنده که موسیقی و ادبیات عاشیقی و به تبع آن عاشق ها به فرهنگ و تمدن این دیار کرده اند، تلاش برای حفظ این هنر بی نظیر وظیفه ای بس خطیر بر دوش هر آذربایجانی است که به فولکلور و فرهنگ دیار خویش عشق می ورزد.

انگیزه مؤلف (پروفیسور علی پولاد) در تألیف این مجموعه نیز ادای وظیفه ای بود که از آن سخن گفتیم.

در این مجموعه ابتدا بحثی کوتاه در خصوص تاریخ هنر عاشیقی، مفهوم کلمه عاشیق و تعاریفی که در این خصوص شده است خواهیم داشت. سپس از ویژگی ها و انواع شعر عاشیقی سخن گفته اشاره ای کوتاه به نواهای عاشیقی (عاشیق هاوالاری) خواهیم داشت. در خاتمه نیز به شرح حال برخی از عاشقان کهن و معاصر خواهیم پرداخت.

مروری بر تاریخ هنر عاشیقی

بسیار شایسته و بلکه بایسته است که بحث و بررسی در خصوص تاریخ شکل گیری و پیدایش هنر عاشیقی نخستین موضوع مهم در هر اثری باشد که در مورد این هنر اصیل و کهن نوشته شده یا تألیف می گردد.

وجود پیکره های کوچکی از نوازندگانی مشابه عاشیق های ما در موزه ایران باستان در تهران و موزه لوور پاریس از سوی برخی محققان به مثابه سندی که قدمت هنر موسیقی عاشیقی را به دوهزاره قبل از میلاد نسبت می

به هر حال در خصوص تاریخ هنر عاشیقی این نکته را نباید از نظر دور داشت که صنعت عاشیقی ریشه در باورهای ترکان کهن و آیین "قام ها و شامان ها" دارد. با این تفاوت که شامان های کهن تنها سخنوری و نقل کلام را به موسیقی تلفیق نکردند بلکه علاوه بر آن پیشه هایی چون طبابت را در هم در کنار سامان دادن به امور دینی و دنیوی قوم ترک عهده دار بوده و همچنین به پیشگویی آینده هم اقدام کرده و به استناد آثار به جا مانده تاریخی نقش یک فیلسوف، دانشمند و حاکم را نیز ایفا می کردند. (با استفاده از همان منبع).

صحنه های دیگری از این نقش در دوره های تاریخی بعد از شامان ها به ویژه از امپراطوری هون ها به بعد مشاهده می شود. در این دوران راویان کهنسالی بوده اند که داستان های قدیمی ترکان را نقل می کرده اند و آشنایی خوبی با صنعت عاشیقی داشته اند.

در دوره های بعد صنعت عاشیقی با ویژگی های خاص خود وارد حماسه سرایی ها نیز شده است و به تقدیس و توصیف مبارزه بر علیه ظلم و نابرابری و ... پرداخته است. نمونه روشن آن حماسه کورواوغلو است. کورواوغلو هم مبارز است و هم عاشیق. و این دو را بسیار هنرمندانه در هم می آمیزد.

ویژگی مهم دیگر هنر عاشیقی جایگاه خاص آن در داستان ها و افسانه های آذربایجان است. قهرمانان برخی از داستان های کهن آذربایجان چه از نوع حماسی و چه از نوع عاشقانه و یا پندآموز عاشیق هایی هستند که در ایفای نقش قهرمانی خود از هنر عاشیقی بهره می جویند. به طوری که در داستانی که در کتاب دده قورقود آمده است رئیس قبیله اوغوزها بایندیرخان هم پهلوان هست و هم عاشیقی سخنور.

بر اساس تحقیقات انجام یافته در خصوص تاریخ هنر عاشیقی، پذیرش دین مقدس اسلام از سوی ترکان نقطه عطفی دیگر در تحول و تکامل صنعت عاشیقی به شمار می رود. هنر عاشیقی در سایه باورهای اسلامی بارورتر و پرمحتواتر شده به حیات بالنده ی خود در شرایط جدید به وجود آمده پس از پذیرش اسلام در قرن هفتم میلادی ادامه می دهد. بنا به روایاتی اولین کسی که با اسلام آشنا شده و این دین را می پذیرد پدر معنوی و قهرمان اسطوره ای ترک های آذربایجان است.

دهد، مورد استناد قرار گرفته است. ولیکن بدیهی است که این موضوع نمی تواند تاریخ دقیقی در خصوص شکل گیری و پیدایش هنر عاشیقی را ارائه بدهد. ولیکن بی آن که به دنبال اعلام قرن و سال و روز مشخصی برای آغاز این هنر باشیم می توانیم بگوییم که این هنر همزاد قوم ترک بوده، با پیدایش این قوم به صحنه آمده، در کنار تحول و ترقیات این قوم متحول و بالنده تر شده است.

“ بنا به اقوالی که در برخی از کتاب ها از سوی محققان تاریخ و ادبیات آذربایجان در داخل و خارج کشور ذکر شده است، صنعت عاشیقی در بستر رشد تاریخی خود با باورهای اقوام کهن ترک همساز و هماهنگ شده و با ساخت های اجتماعی آنان همراهی کرده و منجر به ایجاد و تشکیل یک سویه هنری با ابعاد گسترده مرکب از شعر، موسیقی، کلام و رقص گروهی گردیده که این هنر بعد ها نام "عاشیقی" را به خود گرفته است." به نقل از سایت موزه مجازی میراث معنوی ایران، سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی.

تداوم هنر عاشیقی در طول اعصار و قرون پی در پی علاوه بر مردمی بودن این هنر مرهون مضامین بلندی است که شعر عاشیقی در خود نهفته دارد. و این حقیقتی غیرقابل انکار هست که عاشیق ها زمان درازی مورد وثوق مردم و معتمد قوم بوده اند. هنر عاشیقی به سبب ویژگی های کم نظیر خود چه به لحاظ هنری و چه به لحاظ فلسفی و اندیشه همچنان زنده و پویا در بین اقوام مختلف ترک در منطق پهناوری از جمله ایران، ترکیه و جمهوری های شوروی سابق باقی مانده و تا چین گسترش یافته . حتی برخی از اقوام غیر ترک نیز به صنعت عاشیقی روی آورده اند.

بعد از وی می توان به عاشیق دیگری به نام جوجی اشاره کرده در دیوان لغات الترک محمود کاشغری از وی نام برده شده است. این دو تن نخستین عاشیقان دوره اسلامی پیش از دده قورقود بوده اند.

دده قورقود را می توان بزرگترین نماینده عاشیق های دوره اول دانست که نامش چون ستاره ای فروزان بر پیشانی تاریخ هنر عاشیقی می درخشد.

چنان که اشاره کردیم "دوره دوم تاریخ هنر عاشیقی در ایران از قرن دهم هجری به بعد آغاز می شود که این آغاز با رستاخیز فرهنگی شاه اسماعیل خطایی پیوند دارد. از این دوره به بعد ادبیات عاشیقی دوشادوش ادبیات رسمی موجودیت خود را به رخ می کشد و حتی در گسترش خود مساعی تمام به کار می برد به طوری که این دوران را می توان دوره طلایی ادبیات عاشیقی نام نهاد و البته تبیین آرمان های شیعی در کلام و زبان عاشیق های ایرانی مربوط به این دوره است عاشیق قربانی، عاشیق عباس توفارقانلی، ساری عاشیق، عاشیق جنون، خسته قاسیم، عاشیق پری، عاشیق واله، عاشیق علعسرگر، عاشیق حسین و دیگران از عاشیق های دوره اسلامی یقیناً دوره شیعی عاشیق در بین قوم ترک هستند که آثار جاودانه ای نیز از خود به یادگار نهاده اند. بیشترین آثار آفریده شده توسط این عاشیق ها منظومه های حماسی - مذهبی، غنایی، مذهبی و بسیاری منظومه های اساطیری هستند که نمونه های بسیاری از این ها نظیر فتح خیبر، کور اوغلو، عاشیق قریب، اصلی و کرم، نرگس خاتون و منظومه علی (ع) در دسترس است. از این عاشیقان، آثار دیگری نیز بر جای مانده که اغلب یادگاری ادبی و هنری دوره دوم عاشیق های قوم آذری ایرانی را تشکیل می دهند.

(به نقل از سایت موزه مجازی سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی).

اتیمولوژی کلمه عاشیق

هر جا سخن از عاشیق های آذربایجان به میان می آید یکی از بحث هایی که در وهله اول مطرح می شود اتیمولوژی کلمه عاشیق و اسامی مختلف آن در میان اقوام ترک زبان پیش می آید و روایت های گونه گونه در این خصوص ذکر می گردد. ما هم در ابتدای این مجموعه بحث در این خصوص را بی فایده نمی دانیم.

موضوع پذیرش دین اسلام از سوی دده قورقود و دیدار وی با حضرت محمد (ص) پیامبر این دین، موضوعی است که در منابع مختلف و معتبری ذکر شده است. در این جا این نکته را نیز باید در نظر داشت که دده قورقود به نوعی نماینده تاریخی قام ها و شامان ها نیز محسوب می شود.

منظومه های عاشیقی را می توان به دو دوره پیش از اسلام و بعد از اسلام تقسیم کرد.

منظومه های پیش از اسلام شامل :

منظومه های شعر آلپ آرتونقا (حکمران سکایی، ۷۰۰ سال پیش از میلاد)، افراسیاب، حاکم توران در شاهنامه فردوسی، اوغوزنامه کوچ، ارکنه گون و منظومه آفرینش می باشند. نشانه هایی از این آثار در دیوان لغات الترک محمود کاشغری و داستان های دوازده گانه کتاب ارزشمند دده قورقود یافت می شود.

ادبیات عاشیقی دوران اسلامی: مجموعه ای بسیار غنی و گرانها است که معارف قرآنی میراث نیاکان، فلکلور آذربایجان، رشادت های قهرمانان مردمی و مردانگی قوم ترک و کفرستیزی آن ها را در خود جای داده است.

بنا به عقیده برخی از محققان و اساتید از جمله آقای دکتر محمدزاده صدیق هنر اصیل عاشیقی در ایران بعد از پذیرش اسلام از سوی اقوام ترک این سرزمین خود به دو دوره مجزا تقسیم می شود:

دوره نخست از اولین قرن هجری آغاز شده و تا رسمیت یافتن مذهب تشیع در ایران (دوران شاه اسماعیل) ادامه پیدا می کند.

دوره دوم با شروع نهضت ادبی شاه اسماعیل صفوی (دوره ادبی شاه خطایی) آغاز شده و تا کنون ادامه دارد.

در دوره اول آثاری از ادبیات عاشیقی را می توان در کتاب های قوتادوغوبیلیک (علم سعادت) مؤلف یوسف بالاساغونی در قرن پنجم هجری، عتبه الحقایق اثر ادیب احمد یوقنکی و دیوان حکمت اثر خواجه احمد یسوی در سده ششم هجری قمری و و بالاخره در کتاب دده قورقود جستجو کرد.

در این دوران به نام دو تن از عاشیق ها برخورد می کنیم که احتمالاً از نخستین عاشیقان دوره اول اسلامی بوده اند. یکی از آن ها مرد صاحب سخنی است که به "ترکی کیشی" معروف شده است. وی از محترمین دربار غزنوی بوده و ظاهراً شعر فارسی نیز می سروده است.

عاشیق‌ها بزرگترین طبقه‌ی خادم هنرهای زیبا در آذربایجان هستند. آن‌ها سوای خوانندگان دوره‌گردی هستند که ممکن است در مناطق دیگر وجود داشته باشند. عاشیق‌ها ادبیاتی غنی و سرشار دارند که به طور تخمینی از هفت هزار سال پیش آغاز شده است. کتاب دده‌قورقود هم از آثار ادبی کهن دوره‌ی اسلامی عاشیق‌ها است. مجموعه‌ی شعر و ادبیات عاشیقی، بخش اعظمی از فرهنگ عامه و ادبیات شفاهی مردم آذربایجان را تشکیل می‌دهد که از دل قرون و اعصار به طور افواهی و سینه‌به‌سینه به نسل‌های بازپسین انتقال می‌یابد.

کنشگران این وادی را اوزان Ozan می‌گفتند. اوزان‌ها یا عاشیق‌ها پیوسته در میان بینوایان شهر و روستا زندگی می‌کرده‌اند و در مبارزه‌های بی‌امان با شاهان، ستمگران و فئودال‌ها، پیشتاز و پیش‌آهنگ بودند. شریک درد و غم و جشن و شادی‌های مردم بودند. در مراسم عزاداری نوحه می‌خواندند و در جشن و شادی‌ها ترانه می‌سرودند. (در خصوص اوزان‌ها در سطور آتی سخن خواهیم گفت.)

در دوره‌ی کلاسیک کار عاشیق‌ها فقط ترانه سرودن، آواز خواندن و داستان‌پردازی نبود، بلکه آنان از سوای مبلغان عرفان‌دینی و معارف و حکمت قرآنی بودند و از سوای دیگر در مبارزات حق‌طلبانه‌ی مردم علیه شاهان و ستمگران، رهبری معنوی مردم را به عهده می‌گرفتند. حتی در برخی مناطق عشایرنشین با توجه به شناختی که از گیاهان شفابخش داشتند، به عنوان طبیب نیز به درمان بیماران می‌پرداختند. ”

خاستگاه لفظ عاشیق را دکتر حسین محمدزاده صدیق در لوحه‌های سومری، آن‌هم به صورت ashuq یافته است که به تصریح این محقق، این واژه مرکب از دو جز ash از مصدر ashmaq در معنای خنیاگری و جوش، خروش و uq پسوند اتصاف ترکی باستان در معنای سرود و ساز سخنگو و کسی که با پیغام موزون خود نظم و نشاط و شادی آفرین است. پس از منسوخ شدن الفباهای سومری، اورخونی و اویغوری در میان ترکان اصیل ایرانی و گردن نهادن آن‌ها (ترکان) به اسلام و پذیرش الفبای قرآنی، لفظ ashuq با واژه و معنای عاشق عربی در هم آمیخت و در شکل و معنا، یکسانی یافت.

حمید سفیدگر شهانقی فولکلوریست و محقق نیز در این خصوص می‌نویسد:

استاد عاشیق سلجوق در این خصوص می‌نویسد:

“ عاشیق در ترکی، لفظی مرکب است از:

<https://ashiqlar.ir/wp-content/uploads-ash-1> در معنای سخن به جوش و ashmaq از مصدر ash-1 خروش گفتن و خنیاگری کردن و نیز:

<https://ashiqlar.ir/wp-content/uploads-uq> پی افزوده‌ی 2- که نقش اتصاف داشته مرکب شده <https://ashiqlar.ir/wp-content/uploads> است و به معنای سخن سرا و آوازخوانی است که با پیغام موزون خود، فرح و نشاط و شادی می‌آفریند.

پس از منسوخ شدن الفبا و خط نگاره‌ی سومری، در میان ترکان الفبای گوژی تورک یا اورخونی و سپس الفبای اویغوری و پس از گردن نهادن به اسلام الفبای قرآنی رایج با واژه و معنای «عاشق» عربی درهم -ashuq شد و لفظ آمیخت و معنای یکسانی یافت. بگونه‌ای که عاشیق‌های آذربایجان را «عاشق حق» نامیدند و این مضمون بی‌جا نبود، زیرا که عاشیق‌ها بیش از و پیش از هر چیز به مبدأ فیض ازلی توجه داشتند و ساز و سخن خود را در خدمت تبیین حکمت اسلام و فلسفه‌ی توحید کوک می‌کردند. حتی در اشعار غنایی و رومانیتیک نیز این اصل را فراموش نمی‌کردند و در جمال زیبایی این جهانی به دنبال فهم تجلی جمال حق بودند. از این روست که موسیقی عاشیق‌ها را حلال و مباح داشته‌اند. و در رسالات موسیقی ترکی و فارسی به حرمت از آن یاد کرده‌اند. مانند مقاصدالاحان و جامع‌الاحان و غیره. امیرعلیشیر نوایی نیز در کتاب میزان‌الاوزان جایگاهی ارزنده به شعر و موسیقی عاشیق‌ها داده است. در میان عاشیق‌ها کسانی که القاب میرزا، ملّا، خسته و جز آن گرفته‌اند کم نیست. در تمامت خلاقیت عاشیق‌ها به شعر و آهنگی که ناشی از لهُو و لعب و هواجس نفسانی باشد اصلاً برخورد نمی‌شود. عاشیق‌های شیعه، اغلب مرثیه‌سرایان کربلایی و مناقب‌گویان مولا علی(ع) بوده‌اند و هستند.

«عاشیق aşıq»، در آذربایجان به نوازندگان و خوانندگان مردمی اطلاق می‌شود که همیشه «ساز»ی همراه دارند و در مجالس جشن و عروسی و قهوه‌خانه‌ها همراه دف و سرنا می‌زنند و می‌خوانند. عاشیق‌ها شعر و آهنگ تصنیف‌های خودشان را هم اغلب خود می‌سازند. اسم عاشیق معمولاً با کلمه‌ی «ساز»- که این آلت پیوسته از دوش او آویزان است- مترادف است.

معانی اول و سوم اعتباراتی در اشعار عاشیقی و در میان مردم دارند. ولی نظریه دوم تنها در محافل علمی مطرح شده است. به نظر می‌رسد با توجه به فحوای اشعار عاشیق ها و به ویژه بیایاتی ها از آن پیروی کرده اند. بهتر است قبل از اتمام این بخش توضیح کوتاهی نیز در خصوص اوزان ها و باخشی ها داده شود.

باخشی‌ها:

باخشی‌ها با مراجعه به متون موجود، افرادی در بین قوم اوغوز بودند که ساز می‌زدند و به ایفای نمایش‌ها و رقص می‌پرداختند. زبان‌شناسان ریشه این واژه را در زبان ترکی قدیم جستجو کرده‌اند و امروزه "باکی یاباق" که به معنی تقلید صدای حیوانات است و در زبان قرقیزی کار برد دارد هم ریشه با باخشی است. با این وجود بین اوزان و باخشی تفاوت‌هایی نیز وجود داشته است.

در بین اقوام آذربایجان، باخشی فردی را شامل می‌شد که از غیب و آینده خبر می‌داد، ولی اوزان‌ها این مسوولیت را عهده‌دار نبودند بلکه فقط افرادی را در بر می‌گرفتند که به یاری سازی که "قوپوز" نامیده می‌شد درس‌های اخلاقی می‌دادند و به درمان بیماران روحی می‌پرداختند.

علاقه و آثار آذربایجانیان به باخشی، امروزه نیز باقی مانده است. تایید این امر وجود مناطق جغرافیایی به این نام در برخی مناطق آذربایجان است. برای نمونه در سلماس آذربایجان غربی هنوز به دهی به نام باخشی کندی (بخش کندی) و یا در ارومیه به دژی به نام باخشی قلعه‌سی بر می‌خوریم. باخشی، بعدها به عاشیق‌های ازبک و ترکمن نیز اطلاق شده است.

اوزان‌ها:

اوزان‌ها در بین ترک‌های اوغوز اشخاصی را شامل می‌شدند که امروزه عاشیق‌ها بر آن جایگاه تکیه زده‌اند. در کتاب دهه قورقود کهن‌ترین اثر مکتوب آذربایجانی، اوزان، نام خنیاگر دوره‌گردی است که در شان قهرمانان حماسه می‌سراید و دعای خیر بدرقه راه آنان می‌کند.

خود دهه قورقود نیز، یک اوزان قوپوز بدستی است که ویژگی‌اش حضور در مجالس بعد از پیروزی قهرمان‌های

بسیاری «عاشیق» را شکل آذربایجانی «عاشق» عربی می‌دانند که در لهجه آذربایجانی به شکل «عاشیق» گفته می‌شود. اما «محمدحسن تهماسب» عقیده دارد: ریشه «عاشیق» (عاشیق) واژه «آش» است که دیگر در ترکی امروزین بکار نمی‌رود. مصدر آشیلاماق (Asilamag) به معنی تلقین کردن از همین ریشه هنور هم مورد استفاده قرار می‌گیرد. (افندیف، ۱۹۹۲، ص ۲۳۷)

این پژوهشگر فولکور آذربایجان معتقد است: «کلمه «آشوله (Asula)» در زبان ترکی ازبکی به مفهوم ترانه و آهنگ است و «آشوله چی (Asulaci)» به معنای خواننده با واژه عاشیق (عاشیق) از یک ریشه هستند.» (افندیف، ۱۹۹۲، ص ۲۳۷)

عاشیق‌ها در طول تاریخ به اسامی مختلفی چون «وارساق» (Varsag) «ایشیق» (isig) «اوزان (ozan)» و «نشاق (Nasag)» شناخته می‌شده‌اند. بعضی از محققین فولکور ملل ترک به این نتیجه رسیده‌اند که «عاشیق» برگرفته از کلمه ترکی «ایشیق (isig)» به مفهوم نور و روشنائی است در داستان پهلوانی «کوراوغلو» که یکی از داستانهای مهم ادبیات عاشیقی به شمار می‌رود آمده است.

کوراغلو دئر من عاشیق‌ام

کوراغلو می گوید: من عاشیق‌م

عاشیق دئیلیم، ایشیق‌ام

عاشیق نه که ایشیق (نور و روشنائی ام)

عاشیق در میان اقوام مختلف ترک زبان به عناوین مختلف و اسامی مختلفی نامیده می‌شوند. در ترکمن صحرا و جمهوری ترکمنستان «باغشی (Bagsi)» و در ازبکستان «باخشی» (Baxsi) «بخشی». «(Baxsi)» «جیرچی (jirci)» (در ترکیه، آذربایجان و ایران «عاشیق (Asig)» نامیده می‌شود.

پرویز زارع شاهمرسی نیز در کتاب «عاشیق‌های آذربایجان» در خصوص معنای واژه عاشیق می‌نویسد:

برای ریشه عاشیق چند نظریه وجود دارد:

۱- از ریشه عاشق عربی به معنای دوستدار

۲- از ریشه مصدر ترکی آشیلاماق به معنی تلقین کردن، تزریق کردن

۳- از ریشه ترکی ایشیق (İşiq) به معنی نور و روشنائی.

۱- عاشیق‌های آفرینشگر خلاق و استاد که خود سراینده و داستان‌پرداز هستند و خیلی کم شاید بعد صدها سال یک عاشیق به مقام دده و یا حق عاشیقی میرسد که آخرین مقام در این حوزه می‌باشد.

۲- عاشیق‌های ایفاگر که سروده‌ها و ساخته‌های عاشیق‌های ماهر و استاد را اجرا می‌کنند.

اشعار و سروده‌های عاشیق جزو مجموعه‌ی ادبیات غنایی و بزمی ایران به حساب می‌آید. در میان داستان‌های عاشیقی دوران اسلامی می‌توان به اصلی و کرم، طاهر و زهره، سارا، عباس و گولگز، علی‌خان و پری‌خانم، گل و صنوبر، غریب و شاه صنم، شاه اسماعیل، آغ‌چاق‌شلاقلی عاشیق اسد و داستان‌های حماسی نظیر کور اوغلو، قاچاق نبی، قاچاق کرم اشاره کرد. و از عاشیق‌های معروف تاریخ می‌توان: عاشیق عباس توفارقانلی، امانی، ساری عاشیق، عاشیق معصوم، عاشیق امراه، طاهر میرزا، عاشیق قربانی، عاشیق علسگر و دیگران را نام برد که هر کدام برجسته‌ترین هنرمند زمان خود بوده‌اند.

ادبیات عاشیقی

ادبیات عاشیق‌ها شامل: داستان‌ها، منظومه‌ها، مناظره‌ها، باغلاماها و ترانه‌ها می‌شود. منظومه‌های عاشیقی به دو گونه‌ی حماسی و غنایی تقسیم می‌شوند.

در منظومه‌های حماسی از مبارزات و قهرمانی‌های مردم در راه کسب آزادی و دفاع از میهن و نوامیس مذهبی و ملی سخن می‌رود. شجاعت و دل‌آوری‌های قهرمانان بومی ستایش می‌شود. مانند حماسه‌های دده‌قورقود، کور اوغلو، ملا نور، قاچاق نبی (قوچاق نبی)، قاچاق کرم، قاچاق محمد و غیره.

منظومه به نوعی از نقل‌ها و سرگذشت‌ها اطلاق می‌شود که از تکه‌های متوالی نظم و نثر درست می‌شوند. موضوع و مضمون داستان به‌طور کلی از حیات و مبارزات عاشیق‌های پیشین ملهم است. قهرمان این داستان‌ها، عموماً دل‌باختگان پاکدلی هستند که مثل قهرمان‌های افسانه‌ها، در راه رسیدن به معشوق تلاش می‌کنند. نهایت این‌که به‌خلاف افسانه‌ها، یاوران قهرمان در منظومه‌ها به‌طور کلی نیروهای ناشناخته و گاه نیز مقدسان دینی هستند. و هنر قهرمان از عوامل مؤثر در این مبارزه است.

داستان‌هایش، توصیف، تمجید و شعر سرایی در خصوص آن‌هاست.

اگر تاریخ گذشته ترک‌ها را بررسی کنیم، متوجه می‌شویم که اوزان‌ها همواره در میان اقوام و قبایل از احترامی ویژه و خاص برخوردار بودند و ایل به ایل می‌گشتند و در سرافراز نگهداشتن قهرمانی‌های قبایل نقش موثری ایفا می‌کردند.

مسئولیت آن‌ها گاهی هم حل مشکلات مردم، قضاوت در امور قوم، راهنمایی وظایف مردم، حتی معلمی فرزندان قوم و آموزش آن‌ها، پیشه ریش سفیدی و دانایی قوم و نظایر این را نیز عهده‌دار بوده‌اند.

با وجود کمی منابع موجود در خصوص اوزان‌ها و حضور آن‌ها در ادوار تاریخی قبایل ترک، به اذعان مورخان دوران قدیم نشانه‌هایی از شرکت اوزان‌ها در مراسم عزاداری “آتیل” بزرگ‌ترین فرمانروای هون‌ها و مرثیه‌سرایی اوزان‌ها در آن مجلس در دست است.

گسترش دامنه صنعت عاشیقی یا فعالیت هنرمندانه اوزان‌ها را با استناد به آثار موجود و زمینه‌های ریشه این هنر به تبعیت از اقوام ترک در برخی مناطق ترک‌نشین جهان تا ماورای چین می‌بینیم.

اما در معنای اوزان محققین بسیاری به بررسی پرداخته‌اند. برخی آن را شامل شعری که فرمان معینی ندارد معنا کرده‌اند، برخی از محققان آن را نوعی آلت موسیقی که در حین حرکت و جلوس شاهان و امرا نواخته می‌شده، معنا کرده‌اند که البته این مفهوم در دوره‌هایی نیز با مخالفت پژوهشگران رو به رو شده است.

در بسیاری از لوح‌های به جا مانده مانند “کول تکین”، از اوزان به عنوان افرادی که ساز می‌زده‌اند و سروده می‌ساخته و سروده‌های خود را می‌خوانده‌اند، برمی‌خوریم.

در هر صورت لفظ اوزان، در بین اقوام مختلف ترک چون اوغوزها، قرقیزها، ازبک‌ها، اقوام ساکن آناتولی، ترکمن‌ها و دیگر اقوام کاربرد داشته است. کاربرد اوزان را می‌توان در سروده‌های حکیم نظامی گنجوی نیز سراغ کرد و در اشعار برخی از شاعران هم دوره تا متقدم و متاخر با مولوی از جمله “یونس امره” به لفظ اوزان بر می‌خوریم.

تقسیم بندی عاشیق‌ها

عاشیق‌ها در اصل به دو گروه تقسیم می‌شوند:

همان گونه که گفتیم شکوفاترین دوره‌ی ادبیات عاشقی‌ها، زمان سلطنت شاه اسماعیل صفوی است که خود با تخلص ختایی هم به سبک کلاسیک و هم به سبک عاشقی‌ها شعر می‌سرود و دیوان پرحجمی بر جا گذاشته است. در زمان او عاشقی‌ها آهنگ‌های تازه‌ای ابداع کردند و حتی به نام و بر اساس شخصیت وی داستان‌هایی آفریده شد.

در میان قهرمانان منظومه‌ها، گاهی به زنان هنرمندی برخورد می‌کنیم که شخصیت تاریخی دارند نظیر «عاشیق پری» و «عاشیق بستی» که هر کدام از هنرمندترین عاشیق‌های عهد خود به‌شمار می‌رفته‌اند.

داستان‌ها و منظومه‌ها، عظیم‌ترین بخش ادبیات عاشیقی به‌شمار می‌روند. از آن‌ها که بگذریم، می‌رسیم به اشعار و سروده‌های غنایی و اقسام متفرع سخنان منظوم عاشیقی که به‌علت پرهیز از طول کلام از بحث در خصوص آن‌ها می‌پرهیزیم.

درباره‌ی اهمیت ادبیات و ساز و آواز عاشیقی‌های آذربایجان آنچه به عنوان موسیقی متعالی در متون فلسفی مطرح است، در طول تاریخ در میان عاشیق‌ها رایج بوده است. ساز در واقع وسیله‌ی نیایش عاشیق‌ها به درگاه مبدأ فیض ازلی است. کاربرد اصلی «ساز عاشیقی» همین است. شعرهایی که عاشیق‌ها در ساز اجرا می‌کردند، همه صبغهی عرفانی و مذهبی داشت.

عناوین انواع شعرهای عاشیقی مانند: وجودنامه و استادنامه، خود حکایت از محتوای عرفانی و فلسفی آن‌ها دارد. عاشیق‌ها در گذشته، محل رجوع آحاد مردم در تسکین آلام و مصائب روحی آنان بوده‌اند. حتی در تاریخ از آشنایی آنان با گیاهان شفابخش و عمل به تداوی برخی بیماری‌های روحی و جسمی سخن رفته است. کاربرد دیگر ساز و آواز عاشیقی در مجالس شادی و جشن‌های مردمی بود که هنوز هم در میان بسیاری از آذربایجانیان، مراسم عروسی با حضور عاشیق‌ها برپا می‌شود.

ادبیات و موسیقی عاشیقی بخش قابل توجه از فرهنگ عامه‌ی ایران و آذربایجان را تشکیل می‌دهد و میراث معنوی این دیار به‌شمار می‌رود. از نخستین عاشیق‌های دوران اولیه‌ی قبل از صفویه از دو عاشیق معروف با نام‌های «ترکی کیشی» و «جوجی» خبر داریم. اولی در دربار سلطان محمود غزنوی زندگی می‌کرد. منوچهری دامغانی شعری خطاب به او دارد که در آن می‌گوید:

قهرمان منظومه‌ها پیوسته با گشودن معماها، باغلاما یا قفل‌بندها و تجنیس‌ها، راه آزادی و وصال خود را هموار می‌کند. و داستان‌ها اصولاً روی بستر هنرنمایی ابداع می‌شوند و تمام کسانی هم که بر سر راه قهرمان قرار می‌گیرند، خود استاد «سازوسخن»‌اند.

بسیاری از منظومه‌های رمانتیک آذربایجان، در اوایل سده‌ی یازدهم هجری آفریده شده‌اند. نظیر منظومه‌ی «اصلی و کرم»، «عاشیق غریب»، «نوروز»، «عباس و گولگز» که قرن‌هاست سینه به سینه و دهان به دهان می‌گردند و بسیارشان گردآوری و چاپ شده‌اند. ولی هنوز هم می‌توان به داستان‌هایی برخورد که صورت مکتوب نیافته‌اند. مثلاً داستانی به اسم «خان چوبان» را به نقل از کوه نشینان می‌توان نام برد.

برای درک کامل شکل و فرم و مضمون منظومه‌های عاشیقی برای فارسی‌زبانان، می‌توان داستان عامیانه‌ی فارسی «عزیز و نگار» را مثال آورد که بسیار معروف است و بارها چاپ شده است.

در این منظومه‌ها به‌طور کلی، درویشی، پیری، مدیحه‌سرایی، جادوگری و مانند آن، به کسی عذب و بی‌فرزند وارد می‌شوند و به او سیبی یا گلی و گیاهی می‌دهد که بخورد و صاحب فرزند شود. و آن فرزند وقتی بزرگ شد، باز پیر یا جادوگر پیدا می‌شود و او را با خود می‌برد و در ماجراهایی که بعداً به سر قهرمان می‌آید، به اختلاف یاور دلسوز او و یا دشمن خونی‌اش است.

در میان منظومه‌ها به انواع حماسی و قهرمانی نیز برمی‌خوریم که پر حجم‌ترین و معروف‌ترین آن‌ها داستان‌های کوراوغلو و نبی هستند. که هر دو حماسه‌های مبارزات قهرمانانی است که علیه خان‌خانی و فتودالیزم قیام کرده‌اند.

داستان قهرمانی‌های کوراوغلو بیشتر به سرگذشت بابک شبیه است که قرن‌ها پیش به استیلای عرب سرخم نکرد و تا آخرین قطره‌ی خون به مبارزه پرداخت. و شاید هم این داستان، حماسه‌های دلآوری‌های او است که بعدها با تحریفاتی به مزار دل‌ها سپرده شده است (هر چند اغلب حوادث و اتفاقات داستان، حکایت از عصری دیگر دارند. و آدم‌های داستان هم گاهی شخصیت‌های تاریخی هستند).

ساغالان گؤل و ساغالان کندی

قدرت ابوالحسنی ساغالان

در روستای اویرگان (ابرغان) مرد که چسبیده به بینا و (بناب) است، کژوشنی وجود دارد که ساغالان گؤل و (استخر ساغالان) نامیده میشود. این توپونیم برای پژوهشگران و نیز اهالی منطقه میتواند جالب توجه باشد. نگارنده از چند سال پیش از موضوع مطلع بوده و توانسته اطلاعات اندک زیر را در مورد ساغالان گؤل و با پرس و جو از اهالی اویرگان بدست آورد.

اهالی اویرگان به آن منطقه ساآلان و ساوالان گؤل و هم میگویند، مانند روستای ساغالان که این نامیده های بومی را دارد. ساآلان، تلفظ ساغالان میباشد و چون در لهجه مردمان آنجا تبدیل حرف غ به و اتفاق میافتد، ساوالان هم یک تلفظ از شکل اصلی ساغالان خواهد بود. یعنی، نام اصلی آن استخر بایستی همان ساغالان باشد که با نام اصلی روستای ساغالان (سهلان) یکی میباشد. کلمه گؤل نیز نشان میدهد، باید قبل در آن کژوشن استخری وجود داشته باشد که این منطقه نام خود را از آن اخذ کرده است. همچنین، چسبیده به ساغالان گؤل و منطقه دیگری بنام کند یئری وجود دارد که مطابق شنیده ها و روایتها از اهالی مسن روستا مکان اولیه یا قبلی اویرگان بوده است.

اهالی اویرگان از افراد مسنشان شنیده اند، در حدود سیصد سال پیش عقربهای سیاه به روستایشان چنان

به راه ترکی مانا که خوب تر گویی،
تو شعر ترکی برخوان مر او شعر غزی.

نام دومی یعنی «جوجی» در دیوان لغات الترك محمود کاشغری مذکور است. سومین عاشیق معروف دوران اولیه «دده قورقود» است که ۱۲ سروده‌ی منظوم و منثور او در سال ۴۴۶ هـ. تدوین یافته و با نام «کتاب دده قورقود» شناخته می‌شود. در آغاز کتاب از سوی مستنسخ گفته شده که وی در زمان حضرت رسول اکرم پیدا شد و برای تبلیغ اسلام میان ترکان دیار به دیار به سفرهای زیادی پرداخت. (در این خصوص در مبحث تاریخ عاشق ها به تفصیل صحبت شد.

ساز عاشیقی

ساز عاشیقی کهن‌ترین آلت موسیقایی است. در موزه‌ی ایران باستان و در موزه‌ی لوور مجسمه‌های کوچکی از سومریان وجود دارد که ایستاده، ساز بر سینه فشرده‌اند و مشغول اجرای موسیقایی هستند که مشابه آن‌ها امروزه فقط در میان ترک‌های آذربایجان پیدا می‌شود. این ساز امروزه از ۹ سیم و ۱۸ پرده تشکیل می‌شود که ۷ پرده‌ی آن اصلی است و ۷ نیم‌پرده و ۴ پرده جواب از پرده‌های اصلی. خوی و اخلاق عاشیق‌ها امروز بیشتر به اجداد معارف پرور و حکیم گذشته‌های دور آنان نزدیک شده است. عاشیق‌های امروز همه جا با لباس رسمی عاشیقی که از زمان شاه اسماعیل شکل گرفته ظاهر می‌شوند. این لباس، در واقع گونه‌ای پوشش جنگی قزلباش‌ها بود که امروزه توسط عاشیق‌ها حفظ شده است.

قایناق: بر گرفته از کتاب (تاریخ و ادبیات موسیقی عاشیق‌لار)

نامهای ترکی در شجره طوایف روستای ساغالان قدرت ابوالحسنی ساغالان

اغلب اسامی موجود در شجره های طوایف روستای ساغالان عربی هستند و اسم علی به همراه ترکیبات آن بیشترین فراوانی را دارد. این مسئله به خاطر مذهب مردمانشان، شیعه، است.

به خاطر ترک بودن اهالی ساغالان نیز، اسامی ترکی یا نیمه ترکی با فراوانیهای متفاوت در شجره های ساغالان مشاهده میگردند:

(الف) اسامی مردان:

آغا بابا، آغا کیشی، بوئوک آغا، پولاد، تورکمان حسن، دورسون آلی (دورسون علی)، تانریقولو (تاریقولو)، قوچعلی، بایرام، قهرمان، محمد آغا، میرزا آغا، علی آغا، قولو، الله وئردی، باخشی علی (بخشعلی)، حسین قولو، آغا علی، اومود علی، عیوض (نگارش صحیح این نام اثیوز است)

(ب) اسامی زنان:

خانیم، خانیم بالا، بالا خانیم، قوشو، زینب پاشا، سونا، سونا بیگیم، بیگیم، بالا بیگیم، شاه بیگیم، ماه بیگیم، سکینه خاتین، طوطی بیگیم، جئیران، خاتین، ترلان، ککلیک (کهلک)

شایان ذکر است، در ریشه چند طایفه مهم ساغالان به نامهای اصیل ترکی برخورد میگردد. اسم جد مولاهای بومی ساغالان، آغا بابا بوده است. جد مشترک دو طایفه روستملی و ستارلی آغا کیشی نام داشته است. در ریشه طایفه تورکمان حسن اوشاگی، نام تورکمن حسن به چشم میخورد. دورسون آلی (دورسون علی) هم، جد طایفه دورسون آلی بوده است.

اوغوزان روستای ساغالان

در روستای ساغالان (سهلان) واقع در شهرستان تبریز طوایف مختلفی زندگی مینمایند. طبق معلوماتی که نگارنده تاکنون بدست آورده، طوایف حسینلی و تورکمان حسن اوشاگی روستای مذکور و احتمالاً طایفه جاوادلی آن از اوغوزان میباشند.

حسینلی ها که از قره باغ به ساغالان آمده اند، خودشان را کوره سنی (کورا سنی) دانسته اند که کوره سنیها از ایل چینی اوغوزها هستند.

هجوم آورده اند که محل روستا را مجبوراً حدود سه کیلومتر به سمت دیگر (مکان فعلی) منتقل نموده اند. شنیده اند، در حمله عقربها حتی عده ای به جاهای دیگر از جمله ساغالان کوچ کرده اند. در روستای ساغالان نیز گفته میشود که طایفه محمدلی آن روستا از بینا و مرند آمده است. چون در ساغالان، اویرگان یک روستای کم شناخته بوده است، از اینرو احتمالاً طایفه محمدلی همان کوچ کنندگان از اویرگان باشند که به بینا و بزرگتر و مشهورتر نزدیکش انتساب داده اند. از طرف دیگر، خانواده هایی با شهرت اسدزاده در اویرگان زندگی میکنند که از نسلهای قبلشان شنیده اند که که آنها از ساغالان به اویرگان رفته اند. همچنین اظهار میدارند که در اویرگان به غیر از آنها ساغالان برای دیگران شناخته شده نیست.

گفتنی است، به دلیل حاکم بودن فرهنگ ترکی در گذشته سرزمین آذربایجان، نام یک روستا، بعنوان یک کووشن در یک روستای دیگر آن سرزمین ترک نشین زیاد مشاهده میگردد، مانند همین توپونیم مورد بحث ساغالان. توپونیمی که در مورد وجه تسمیه آن در ادامه نکاتی ذکر گردیده است.

با توجه به اینکه روستای اویرگان و همچنین اراضی ساغالان (ساغ آلان) گولو در جلگه (محل هموار) هستند، بنابراین وجه تسمیه آن به نظر میتواند، به معنی استخری که در جلگه قرار دارد باشد. همانطوریکه در مقاله ریشه شناسی نام روستای سهلان چاپ ائل بیلیمی، نام روستای ساغالان (ساغالان کندی) نیز به معنی روستایی که در دشت هموار قرار دارد، معنانشناسی گشته است. علاوه بر آن توپونیم ساغالان میتواند، از نام قوم کهن ترک ساقا/ساکا که در آذربایجان زیسته است نیز اخذ شده باشد

منبع:

ریشه شناسی نام روستای سهلان، قدرت ابوالحسنی سهلان، ماهنامه ائل بیلیمی، چاپ تبریز، شماره ۷۸، سال ۱۳۹۵
منابع شفاهی اهل اویرگان، آقایان، جلیل علیزاده (متولد ۱۳۵۵)، اسکندر بابازاده (متولد ۱۳۶۱)، قربانعلی مرادی (متولد ۱۳۵۲) و علیرضا اسدزاده (متولد ۱۳۴۵).

آیسبترقه بنزر اینفورماسییا آخینی بئینین شعبه لرین ده لازیمسیز زیبیل کیمی اوست- اوسته توپلانیر. چونکی اینفورماسییا آخینی سرعتلی اولدوغو اوچون بئینین صاف- چوروک ائتمه یه مجال تاپمیر .

سوسیال شبکه لر، " ائو داغی دان " تیک- توک، لازیمسیز تئلوویزییا وئرلیشلیری، هانسیسا " اولدوزون " اتئوکن حیات طرزی - اؤزوندن یاشلی، یا جاوان حیات یولداشلارینین سیاهیسی و س. گرکسیز اینفورماسییا لار بئینی یورور .

بئینی یورولانلار دا نه اؤزولری، نه ده باشقالاری حاقین دا قرار وئرمه قابیلیتین ده اولمورلار .

صونعی اینتئلکت هر سوالا جاواب تاپارکن اینسانلار عادی وضعیتیه بئله آنالیز ائتمه گوجونو اللری ایله توکتمیش اولورلار .

ژاپون عالیملری تدقیقات نتیجه سین ده بو دهشتلی فاکتولاری تصدیق له ییبلر .

تلفون اوشاقلاریمیزین سئویملی اویونجاغی دیر، تکی سسینی کس سین .

سسینی ده کسیر، علمینی ده، ساوادینی دا .. سونرا سؤیلیریک: آی معلم، فیلان قدر پول تۆکوموشم، بو اوشاغین باشی نیه بوش دور؟

چونکی سیییغی یئدی آندان کۆرپه تلفونا آلوده اولوب. ایلرله ده بو آلوده چی لیک داوام ائدیب. بئینینه داخل اولان لازیمسیز اینفورماسییا لار یادداشی ضعیفله دیر .

اینسانلار دوشونجه قابیلیتینی ایتیریپ مودئرن قولاً چئوریرلر. بارماقلاریمیز قلم یئرینه داها چوخ تلفن توتور. ایندی گل بو بئینینه نه ایسه یاز. یازا بیلجیک می، البته کی، یوخ. یازماق اوچون دوشونجه و یادداش لازیم دیر. دوشونجه میزی ایتیریریک سه، پوتئنیسیال کؤلرلیک، یا دا کی، هانسیسا متخانیزم طرفین دن ایداره اولونان جانلی روباتلار .

نیه اؤزوموز اؤزوموزه قارشى بو قدر قداریق، اؤزوموزه قنیمیک؟!

معاصر تئخنولوگیانین مثبت طرفلرینی گۆزک، نیه آخی لازیمسیز طرفلرین دن لیمیتسیز ایستیفاده ائدک ..

لازیمسیز اینفورماسییا لاری بلوکلاییب دوشونجه میزی ساغالداق، برپا ائدک. اینسانلیغین سونونو- فاجعه سینیه سرعتلندیرمیک .

جاوادلی ها طایفه ای هستند که همزمان با حسینلی ها از قره باغ به این روستا آمده اند. شنیده شده است که جد این طایفه نیز مانند جد طایفه حسینلی، سنی بوده است! با این اشاره ها احتمال دارد جاوادلی ها نیز کوره سنی باشند. هر چند نگارنده از کسی صریحا در مورد کوره سنی بودن جاوادلیها مطلبی نشنیده است.

شایان ذکر است که حسینلی و جاوادلی از طوایف مهم و پر جمعیت ساغالان میباشند.

همچنین، طایفه دیگری بنام تورکمان حسن اوشاغی هم در ساغالان وجود دارد. کلمه تورکمان جلوی اسم جد این طایفه (تورکمان حسن) نشاندهنده تورکمان (=اوغوز) بودن آنها میباشد. میگویند تورکمان حسن از روستایی بنام تورکمان واقع در مشهد (یا تربت حیدریه) به این روستا آمده است.

بدین ترتیب، حضور لااقل دو (یا سه) طایفه ساغالانی از تبار اوغوزان در روستای مذکور محرز میشود. وجود این اوغوزان در ساغالان نشان میدهد، غیر ترک خواندن اجداد همه آذربایجانیها چه قدر بی اساس است.

کوتلوی مانقور تالاشما - مدرن کؤله لیک

Kütləvi manqurdlaşma-modern köləlik
ÜLVİYƏ ƏBÜLFƏZ QIZI

اولویه ابوالفض قیزی

زیبیل یئشیکلرینین یانین دان کئچرکن هئچ سیزین ده بئینینیزده توپلانان قالاق- قالاق زیبیللرین اولدوغونو دوشوندونوزمو؟

بلکه، دوشونلرینیز اولدو، بلکه ده، بو سوالا جاواب:

" ابوالفض قیزی ، سنین بیزیم بئینیمیزین ایچین ده نه ایشین وار؟" -

سؤیله ینلرینیز ده اولدو .

ناراحات اولمایین، " بئینینیزله " آلیش- وئریشیم یوخ دور . ساده جه، فیکیرلریمین گیریش حیصه سینیه تأثیرلی ادویاتلار علاوه ائدیرم .

گون ده لیک لازیمسیز اینفورماسییا لارین سیزلره منفی تأثیرینی، یقین کی، بیلیرسینیز. او لازیمسیز نهنگ

آز صبرلی اولماغمیزی بیلدیرنده قان دوشوردو. دلی عباس همیشه ساکت، تمکینلی صلحله باریشمیردی: —، نه آت-ماتت (آروپا شوراسی). اؤز گوجوموزله او تورپاغی گئری آلدیق، آلدیق، آلمادیق، جان دا دوشدوسه ها، آرواد-اوشاق بئله توپوره جک اوزوموزه. —اونسوز دا توپورورلر ده.

—نیه توپورورلر، بیلیرسنمی؟ باخ، اوتورموشوق بوردا، ائودکیلر ائله بیلیر کی، بیغیلیب بوردا نرد آتیریق، پیوه (آجو) ایچیریک. ائوه قایدان کیمی اوزومه دئییرلر کی، ارمنی بیزیم ائویمیزده اوتوروب کئف ائلییر، سیز چایخانالاردا، پیوخانالاردا کوللنیرسینیز.

—حق دئییرلر، والله، حق دئییرلر. باخ، آخشام دؤنورم ائوه، اوست-باشیمدان آنجاق سیگارت، بیر ده سیزینله ایچدییم او بیر لبنان پیوه اییی گلیر. ایش یوخ، گوج یوخ. تورپاق قالب آغزی گؤیه، دشمنین آياغی آلتیندا. من ده الیم جییمده ساللانا-ساللانا گزیرم، دولتین وئردیی او حرام «باردیم» گؤزومو دیکمیشم. هر آیین آخیرینی گؤزلییرم کی، او یاردیمی ایتین قاباغینا آتان کیمی قاباغیمیزا آتاجاقلار...

دلی عباس سؤیمه یه باشلاپیردی. هر آغزیندان چیخان سؤیوشون ده نه سرحددی واردی، نه آبری... بعضا ده گؤروردون کی، دلی عباس دوردو، چیخدی گئتدی... گونلرله چایخانایا گلیمردی...

ژنرالیمیز پولاد هشیموو اؤلدورولن گون دلی عباس گلدی، نه گلدی... اونو ایچری گیرن گؤردوک، اوستوموزه جومدو. هانسی کی، بیز آت-له (آروپا شوراسی) باغلی فکرلریمیزده اونونلا همراهی دئییلدیک. الینی چیرپدی میزین اوستونه:

—هه، نجه سینیز؟ آت دئدینیز او گدالار هانی؟ سنین او بویدا ژنرالیمیزین امره تابع اولماییب، دشمنین ایچینه گیریب، اونا کیم اولدوغوموزو گؤستریب. محمود کدرله:

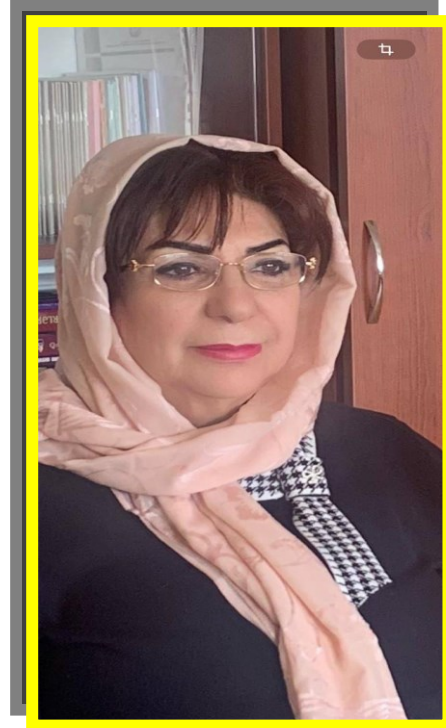
—اونا گؤره ده اؤلدوردولر. —اونو اؤزوموزدن اولانلار ائلییب... عباس چیغیردی. —امرہ تابع اولماییب، دشمنین ایچینه گیریب، طلب ائلییب، محاربه نی باشلایق، دشمنی یوردان چیخاراق. —تکباشینا ایشین آخیری دا بئله اولدو. او بیزه چوخ لازیمیدی. اونون کیمی حربچیلر ۴۰ ایلدن بیر یئتیشیر.

حکایه - اویکو HEKAYƏ - ÖYKÜ

سالاتین احمدلی

SALATIN ƏHMƏDLİ

برگردان : تانای شرقی دره جک

SÜMÜYƏ DAYANMIŞ BIQAQ

سومویه دایانمیش بیچاق

ارمنستان-آذربایجان سرحدینده گرگینلیک داوام ائیدردی. آخشاملار اوشاقلارلا چایخانای بیغیشیردیق. آوریل دؤیوشلریندن سونرا هئچ راحتلیق تاپمیردیق. ایچیمیزی نفرت ائله قارسیییردی کی، بعضا سؤزوموز اؤز آرامیزدا اختلاف چئوریلیردی، عصبلیمیزی جیلوولایا بیلیمیردیک. بیر گروه حکومتین یئریتدی سیاستی دستکلیر، صلح یولوولا تورپاقلاریمیزین آلیناجاغینی، بیر

حاضرلانمیشدیق. ائله بیر دسته ایله، والله، شوشانی بئله
آلاردیق. ایچیمیزده او حس... - عبدالله باشینی بولادی.

-أوریل حادثه لرینده ترتره خالامگیله گنتمیشدیم. عالم
بیر-بیرینه دیمیشدی. اوردا منیمله حربی خدمتده اولان
عسگر یولداشلاریم واردی، بیر یئره ییغیشمیشدیق. قارار
گلدیک کی، یوکسک رتبه لی بیر حربی فرماندهه
یاخینلاشاق، بیر گروه دا بیرلشیپ، محاربه نین بو آغیر
گونلرینده نه لازیمسا، یئرینه یئتیرک.

عباس حرصه:

- نولدو بس؟ آخیرینی دئییرم.

- نولاجاق؟ گئت باخ، نه قدر اوغوللاریمیزی معناسیز یئره
توتوب دامایا باسدیلار، ایشکنجه لره معروض قویدولار،
نئچه سی اؤزونه قصد ائلدی. هله ده استنتاق داوام ائدیر.
ائله بیل ایشه دوشولر، نه قدر ایچینده وطن سئوگیسی
گوجلر اولانلار وار، بیر-بیر چکیب استنتاقا آپاریرلار. آز
کنچمیر آخیرینا چیخیرلار.

- بیرلیمیز یوخدو، اونا گؤره...

- عباس، سن ده بیلیرسن ژنرالیمیز پولاد هشیموو بیزیم
اوچون کیم ایدی.

بیردن-بیره دلی عباس چؤکدو میز لیرین بیرینه. باشینی
میزین اوستونه قویدو، هؤنکوردو...

ائله بیر صحنه یاراندى کی، هامیمیز اونون باشینا
ییغیلدیق. نه دئمه یه سؤزوموز واردی، نه ده اونا
یاخینلاشیب تسکینلیک وئرمه یه جسارتیمیز.

سامر بو سسسیزلیگی پوزدو:

-عباس، سامر اؤلسون، یالان دئیمیرم، بیر پارتیزان
دسته سی قوراق. بیزیم بو توووز بؤلگه سی اونلارین
بورنونون دیینده دیر. قان قوسدوراق دا اونلارا.

دلی عباس باشینی قالدیریب اونا باخدی.

-سؤزوندن دؤن؟

-سؤزوندن دؤن کیشی دئیل.

عبدالله ترس-ترس قارداشی سامره باخدی:

-بیرجه بو قالمیشدی.

-بیز بو سرحد بؤلگه لردن اونلارین گونون گؤی اسکیه
بورومسک، اونلار ترپنن دئیل.

عبدالله اوزونه غریبه بیر افاده وئردی:

-دیرینی بیلمدیک... اؤزوموز بیلمدیک. او گیرمیشدی
دشمنین ایچینه، یاریردی جبهه نی، نیه آرخاسینجا
گنتمه دیلر...

-گوناه سیز یئره اوشاقلاریمیز محو اولاجاقدی.

-، منی دلی ائلمین، قربان وئرمدیک؟ هه، وئرمدیک؟
پولاد بیر اوردونو آرخاسینجا آپارا بیله جک حرمت و عزت
صاحبیدی، ایگیدیدی، بیزیم کیمی آنا بالاغی آلتیندا
گیزلنن دئییلدی.

-عباس، دلپینه سالما. باس کؤرویو. - ایلقار یئرینده
فیسیلدادی. - باشا دوشوروک، تورپاق، یورد ایتیرمیسن...

-من تکجه تورپاق، یورد ایتیرمیشم. من کیشیلیک
غرومو ایتیرمیشم، ائوده بؤیوکلویومو، حرمتیمی ایتیر-
میشم. من هر شئیمی ایتیرمیشم. سنه نه وار؟ اوتورموسان
یانیمیزدا...

-بورا منیم وطنیمدیر، اورالار دا منیم وطنیمین بیر
پارچاسیدیر. ائویم اوردا قورولموش اولمایا بیلر. اما ایچیمده
بوئوؤ وطنین ائوی وار. اونون بیر کرپیچی سؤکولنده منیم
ده ائویم باشیما اوچور. قارداشیمی آوریل دؤیوشلرینده من
قربان وئردیم.

-بیر باخ، گؤر، قاراباغدا دوغولماسا دا، او تورپاقلاردا بیزیم
دوغمالاریمیز ایسلاحلی دشمنین قباغیندادیر. - عاکیف
اینجیک-اینجیک عباسا باخدی.

عباس اؤزونده دئییلدی:

-اوندا نیی گؤزلییرسن؟ هه؟ سونلارینی گؤرمورسن؟ هر
قاپیدا بیر دول وار، هر قاپیدا بیر پاقسیز کیشیلر...

-عالی باش کماندان...

عباس دلی کیمی چیغیردی:

-یوز نفر ییغیشیب، گنئیب او جمهور باشقانی آپاراتینین
قباغیندا دورسا، سسیمیزی اونا چاتدیرسا، او دا
ایچیمیزده کی بو نفرتین تغان ائندینی گؤرسه، بیلر کی،
بیچاق سومویه دیرنوب...

-عباس بونو دوغرو دئییر. جمهور باشقانی آپاراتینین
قباغینا گندن کیمدیه شخصی احتیاجلاری، شیکایتلری
اوچون گئندلر دیر...

-۲۰۱۳-جو ایلدن خصوصی تعیناتدا خدمت ائتمیشم.
بیزی تابور فرماندهی، باش چاووشوموز مکمل یئتیشدیر-
میشدی. هم معنوی، هم ده روحی جهتدن چوخ محکم

—بو نه ياخشى گليب بورا؟
 نه فكرلشدیسه مطبخه دؤندو. ياخشى بير چای دملدی،
 اونون اوچون ده بير ارمودو استکان چيخاريب پودنوسا
 قويدو. يانينا دا ياخشى نغول، شکر، لبلبي قويدو.
 استکانلاری پودنوسا ييغديقجا دوداغينين آلتيندا «منيم
 چايخاناما آوارا ييغناغي دئيبيردی. باخسين گؤرسون بوردا
 نئجه اوشاقلار وار. بير اؤزوندن دئينده بئش ده اونلاردان
 دئسين».

چايچي محرم اولجه ساموواری آپاريب حياطده، اوشاقلار
 باشينا ييغيدیغي صندلارين يانينداكى داشين اوستونه
 قويدو. گؤزالتی برگشادا باخدی، اوشاقلار اونو ائله احاطه يه
 آلميشدی کی، سامووارين جيزيلتيسنی بئله سئزمه ديلر.

برگشاد ايسه بونو گؤرموشدو. چايچي محرم پودنوسلا
 صندله ياخينلاشاندا ديللندی:
 —امکان وئرين بيزيم محرمه.

«بيزيم محرم» سؤزو چايچي محرمين اورينه ياغ کيمي
 ياييلدی...

خوش گلميسن، برگشاد.

خوش گونلو اولاق.

—آمين، آمين الله.

اوشاقلاردان بيری جلد چايچي محرمه کمک ائتمک
 اوچون سامووارا ياخينلاشدی.

...آز كئچمه دی عالم قاریشدی. دلی عباس يالان اولدو،
 برگشاد گئرچك. آرتيق پلان قورولدو. چايچي محرمين
 مكاني اولدو «حربی كمييسارليق». چايچي محرم ده
 اونلارا قوشولدو.

اوشاقلار دئديكلری كيمي، تئلمانگيلين باغي اونلارين
 تعليم مرکزی اولدو. آرتيق آخشاملار، بعضا گونلرله ده
 اوشاقلارينين بوش واخت تاپان كيمي يوخا چيخماسيندان
 ائوين باشيپاقليلاری دا ناراحات اولماغا باشلادی. «حربی
 سری»نى ائوه بئله سيزديرمايان اوغوللاردان گيلئينن
 اتالار محرمين چايخاناسينا جومدولار. گونلرله چايخانانين
 قاپيسينا وورولان قيفيلدان دا هئچ نه آنلاماديلار.
 آنلابقلاری بيرجه بو اولوردو کی، بو اوشاقلار گئری
 دؤننده چيممه يه قاجيردیلار.

اوزل قوه تلی برگشاد ياخشى بير حربی گروه ياراديب،
 آدينی دا «جاناوار بؤلويو» قويدو. عبدالله ايله ائلمير

—اونو دا دوغرو دئيبيرسينيز. آخشاملار بورا ييغيلماقداناسا،
 ياخشى حربی تعليملر كئچملييك. ياخشى بير بؤلوك
 ياراتمالييق.

—كيم بيزه او تعليملری كئچه جك؟

—تعليم لازيم دئيبيل. آراميزدا حربی خدمته اولمايان
 يوخدو.

—ياخشى تعليم گؤرمك اوچون اوزل قوه تلی برگشاد
 عميدن يارارلانماق اولار.

—برگشاد عمی بيزی دينلمز.

عبدالله تمكينله:

—دينلير. ان آزيندان اونا گؤره دينلير کی، استعفايا
 چيخاندان بری يئرینده قرار توتا بيلمير. گون گؤزليير...

عباس يئریندن قالخدی:

—من گنديب اونو بورا گتيره جهيم.

عبدالله گولومسه دی:

—دارقورساق اولما. بير آز صبرلی اول. صباح اونونلا
 دانيشاجام.

—هه، عبدالله ياخشيدير، اونو دينلير.

—عبدالله، نه ياخشى اونونلا دوستلوق ائده بيليرسن.

برگشاد دا دلی —دولو آدمدی.

عبدالله صميمی باخيشلارلا عباسا باخدی:

—دليلرله منيمكى ياخشى توتور.

عباس عبدالله يا ياخينلاشدی:

—سنه اينانيرام. صباح اونو بورادا گؤزلييريك، — دئيب
 قاپيدان چيخدی.

***

برگشاد صباحی گون آخشام هئچ زامان سئومدی،
 آخشاملار آنجاق، اؤزونون دئديی كيمي، «كند
 آوارالاری» نين ييغيدیغي چايخانايا گيرنده اوزونو
 تورشوتدو.

—بو زيبيلى آز چكين ده. آدم بورادا بوغولور، باييرا
 چيخين، — دئيب، بير صندل گؤتوروب قاپيدان چيخدی.
 اوشاقلار دا بونا بند ايميش كيمي هرهسى بير صندل
 گؤتوروب باييرا چيخاندا چايخاناچي محرم دمير
 صندلارين چاققيلتيسيندان سالونا بويلاندی. آز
 كئچمه دی، ايكي صندلی دا چكيب باييرا آتديلار.
 چايخاناچي محرم هئچ زامان اونون چايخاناسينا تشريف
 بويورمايان، اوريل دؤبوشلرينين قهرمانلاريندان بيری اولان
 برگشادی گؤرنده دلی توتولدو:

—ددم بیلیر؟
 —بیلیر، بیلیر.
 —کیم دئییب اونا؟
 —هئج کیم. سنی پوسوب، هارا گئتدینی اؤیرنیب. —
 برگشاد گولدو.
 صاحب ده گولدو:
 —قورخوب یقین دلیسینین الیندن بیر خطا چیخار...
 —خالقیمی بئله دلیرینه جان قربان!
 برگشادین سؤزوندن هامی متاثر اولدو.
 ***
 بیر گون سونرا برگشاد اون سککیز عسکريله بیرلیکده
 جبههده ایدی. حربی حصهده اونونلا گؤروشن فرمانده
 زامانیندا آد چیخارمیش جسور برگشادلا اوز-اوزه
 اوتورموشدو.
 — سیزی کشفیات بؤلمه لرینین ایچینده یئرلشدیره
 بیلریک.
 — بیز بونا دا حاضریق. بیز، انشالله، نه واخت بو عملیاتا
 قوشولوروق؟
 — صاباح خصوصی تعلیم کئچیریله جک، حربی امکانلارینیز
 یوخلاناجاق، تعلیماتا اویغون حرکت ائدجیک.
 — بیز خصوصی تعیناتلاردا یئترینجه حربی سرلری
 اؤیرنمیشیک.
 — آنلادیم. اما سیز کؤنولورسینیز. یوخاریدان تعلیمات
 گلیب، یوخلانیشدان کئچجکسینیز.
 صبح تئزدن حربی تعلیملره باشلادیق. اونلارین مکمللیگی
 اورکلرینجه اولدو. تعلیمدن سونرا قرار وئریلدی.
 — سیز کشفیاتا گئدنلرین ایچینده یارانمیشلارین، شهید
 اولانلارین اوزینه گئدجکسینیز.
 برگشادی باخمایاراق کی، یاشا دولموشدو، اؤزونو «جاناوار
 بؤلویو» ایله، خصوصی تعیناتلاردا خدمت ائتمیش عسگر
 دوستلاریلا بیرلیکده عملیاتا قوشدولار.
 تتر-آغدره استقامتینده کشفیات بؤلمه سینده یئر آلدیلار.
 گنجه ایکن لازیم اولان اشیالارلا تامین اولوناراق امری
 گؤزلیبیردیلر. یوخاریداکی یوکسکلیکدن دوشن گروھون
 یئرینه اونلار گئتمه لی اولدوقلارینی بیلسه لر ده،
 گؤزلیبیردیلر. برگشاد کشفیات اداره سینین رئیسینین
 امرینی گؤزلیبیردی.

خصوصیله چئویک و تعلیملرده داها آکتیو ایدی. برگشاد
 اونلاری یئتیشدیریردی...
 دشمنین جبههده گرگینلیک یاراتماق ایستدی ایله باغلی
 معلوماتلاری مطبوعاتدان بیلن برگشاد هاراسا گئدیپ
 گلیردی.
 محاربه باشلاپاندا یاراتدیغی «کؤنوللو خصوصی تعیناتلی»
 دستيله بیرلیکده مکمل حربه ییلنمیش کندین
 اوشاقلارینی دا گؤتوروب حربی کمیسسارلیغا گئتدی.
 برگشاد دشمنین ایچریلرینه بئله گئتمه به، لازیم گلرسه
 هر شئی حاضر بیر بؤلوک یئتیشدیردینی، اونلارین عادی
 عسگر اولمادیغینی، بوتون عملیاتلار حاضر اولدوقلارینی
 بیلدیرنده حربی کمیسسار خفیجه گولومسه دی:
 —بونلارین یانیندا برگشاد کیمی بیر جاناوار وارسا، طبیعی
 باخیریق. مندن خبر گؤزلیبین.
 محاربه نین ایکینجی گونو برگشاد اونلار حربی
 کمیسسارلیغا چاغیریلدوقلارینی ائوده بیلدیریمی
 تاپشیردی:
 —هر حالدا عائله نیز بیلمه لیدیر.
 —من ائودن چیخاندا گیزلیجه چیخاجام. — عباس
 برگشادا باخدی.
 —نیه؟
 —آنم... مندن ده دلیدیر، دئییر سنین کیمیلرینی
 عسگرلییه آپارمازلار.
 برگشاد گولدو:
 —اوندا نیه گیزلیرسن؟ ائله دوشونه جک کی، دلین،
 گئری قاییداجاقسان. حربی کمیسسارلیغا چاغیریلانلار
 هامسی آپارلمیر کی...
 —آپارسالار، اوندا حربی کمیسسارا گؤز وئریب ایشیق
 وئرمز.
 اوشاقلار گولوشدو:
 —سمایه؟
 —هه، فرمانده. دئییه جک کی، اونون باشی چاتمیردی، بیله-
 بیله کی، دلیدیر، نیه گؤندرمیسینیز؟
 برگشاد میز پلاندی:
 —ایشیمیز وار دا بو دلی سمایه ایله.
 —یاخش، نجه ایسترسن؟! اونسوز دا ددن یئتیم بختیار
 بیلیر.
 عباسین گؤز لری برلدی:

«جاناوار بۇلويو» نون بئش عسگرىنى ساغ-سالامات گۆزىدە
درىندىن نفس آلدى.

***

دلى عباسىن اولدوغو بۇلمەيە ۵۳۰ دئىيلن يوكسكلىگى
آلماق اوچون امر گلدى، سونرا سوقووشان استقامتىدە
حرکت ائتمەلى ايدىلر. دستەيە يئنى قوشولانلاردا
اۆزلىرى كىمى اوركلى اولماسى اونو سئويندىرىدى. اونلار
آرابىر بىر-بىرىنى قوجاقلايب «سندن نه گۆزل شهيد
ايىي گلير،» - دئىندە دلى عباس اۆزوندن چىخىردى:

«نه شهيد؟ من دشمندن قصاصىمىزى آلمامىش اۆلك
فكرىندە دئىيلم.

«سن ده دوغرو دئىيرسن. بو غلبه نين سونونا كىمى
ياشامالىيق، دۇيوشملىك...»

«ان آرىندان شهيد اولموش سلاحداشلاريمىزىن قانىنى
يئردە قويمامالىيق، اونلاردان انتقامىمىزى آلمالىيق.

«شهيد اولاندا دا بىلىرىك نىين اوغروندا شهيد اولوروق.

***

عباسگىلن دستەسىنە داينامق امرى وئرىلدى.
ماشىنلاردان دوشوب خىلى يولو دا پىاده گئتىلر. دستەلرە
آيرىلماق زامانى گلدى. اوزل قوه لر اوردويلا دۇيوشه
گئتمىردى، اونلار ساده، گروهلارلا اوستلىرىندە اولان حربى
لوازيماطلا، بىر ده يوكسك دۇيوش باجارىغىيلا
ايرىلىيىردى، ووروشوردو.

دلى عباسىن گروهو سوقووشانا دوغرو ايرىلىيىردى. تاليش
كندى ياخىنلىغىندا ماشىنلاردان تۆكولن، اوردان او طرفه
ماشىن گئتمدىنى بىلن حربچىلر فرماندهىن امرىلە ايكي
گروها بۇلونوب آغاجلويقلاردا آراسىيلا، آزالى مسافەدە ائله
احتياطلا يئرىلمىدى كى، يوكسكلىكدە كى ارمنىلىرىن
دقتىنى چكەمەسىنلر.

گروه حرکت ائتىكجه بعضى پستلاردا آرتىق
آلىندىغىنى، دۇيوش دوستلاريمىزىن او اراضىيە نظارت
ائىدىنى گۆردوكجه دلى عباسىن اورىي داغا دۇنوردو.
پستلاردا محكملىمىش اوردوموزون حربى قوهلرى افسانوى
ايگىدلىكلرى ايله تانىنىمىش اوزل قوه لرى گئىملىرىندىن
تانييىردىلار. اونلار گۆردوكجه داها دا اوركلنىردىلر.
آرتىق هر كس بىلىردى كى، گوجلوق، قوتلى خصوصى
تعيىناتلىلار اونلاردا يانىندادى، داها دا اوركلنىردىلر.

همىن پستلاردا يانىندان كئچىپ امره اساساً خىلى پىاده
ايرىلەين دستە يوكسكلىين ياخىنلىغىندا خان، اطرافى

نهایت، ايكي گروها بۇلوندىلر. اونلاردا بىر حصەسى تتر،
يارىسى سوقووشان استقامتىدە عملياتا باشلادى. برگشاد
اونلاردا هر بىرىنى سىنەسىنە باسدى:

«انشالله، گۆزل سوراغىنىزى ائشىدەجم. سىزه گوهرىم...
دستە امره اساساً بۇلمەلرە آيرىلاراق يولا دوشندە برگشاد
دلى عباسىن ديگر دستەدە يئر آلدىغىنى گۆروب اونا
ياخىنلاشدى:

«دلى قوچوم. نفرتىنى دشمنە ياغدىراند دلى كىمى
داورانما. صبرلە، صبرلە حرکت ائله.

«اولدو، فرمانده.

***

دئىيلن اراضىه چاتاندا هر شئى بىر-بىرىنە قارىشىدى، آغىر
دۇيوشلر گئدىردى. تانكلاردا گورولتوسو، خمپاره لر
ويىلىتىسى دلى عباسىن بلکہ ده گۆزلمدى بىر صحنه
ايدى. دشمن و دوست سئچىلە بىلنمەين بىر ميداندا دلى
عباس اونلاردا ائله گئىمىندىن تانىدى. دلى كۆنلو يئره
سرىلمىش شهيدلاريمىزى گۆزىدە وولكان كىمى
پوسكوردو. خىلى دشمن مئىتلىرى واردى. ايكي
دۇيوشچوموز خمپاره يه توش گلەمىشىدى، يانىردىلار، دلى
عباس كمکه آتيدى، ايكي يانان عسگرى يئره يىخىب
تورپاقلا سۇندورمەيە چالشاندا سامر ده اونا كمکه
يئتىشىدى...

ياخىنلىقتا بىر عسگر ايسه يانغىنن شدىندىن شهيد
اولموشدو.

عباس دا، دۇيوش يولداشلاردا قورخامدان دشمن
اوزىنە گئدىردى. دلى عباسىن گۆزونون اۆنوندە خصوصى
تعيىناتلىلاردان بىرى سلاحىنى آياق اوستە آتا-آتا دشمنين
اوستونە گئدىردى. اونو ووردولار، چۆكدو، اما يىخىلمادى،
سجدەدە دوران كىمى دشمن گلەلەلرینين آلتىندا هيكل
كىمى داينامىشىدى. بلکہ ده ارمنىلر اونا اونلارلا گلەلە
آتدى، اما يىخىلمادى. اونون شهادتە قوووشما آنى عباسىن
يادداشينا ابدىلىك حك اولوندو. اوغوللاريمىز مردلىكلە
دۇيوشوردو.

قانلى دۇيوش عسگرلاريمىزىن غلبه سىلە بيتدى. دشمندىن
آزاد اندىلمىش اراضىلردە قويوب قاچدىقلاردا حربى
تئخنىكايلا ياناشى جسدلرى ده واردى... دلى عباس
سانكى يوخودايدى. ايندى آنلايىردى كى، برگشادان نه
قدر دىرلى حربى تعليملر آلبىلار. بو دستەيە دوشموش

گرگینلیک، آغیرلیق، دشمنه اسیر دوشمک اوچون چالیشیب داشی اوستوندن سالدی، آیاغی آغیر زده آلمیشدی، اوستوندکی بئزله دیزدن یوخاری سیخیب باغلاادی، سورونه-سورونه یوخاری قالخدی...

یوکسکلیکده او بیری طرفدن ده یئتیشن گروه بیرلشمیشدی، اوزل قوه تلیری گۆرن ارمنیلر سلاحینی آتیب قاچماغا چالیشیردی. البیاخا دؤیوش گنډیردی، دشمن قوه لرینین داغیلماسینا امکان وئرمه یین اوزل قوه تلیر اونلارین آتش آچدیقلاری نقطه لری ده ضرر سیزلشدیریردی...

دلی عباس میداندا نره دؤنموشدو، گۆزلریندن اود یاغیردی، دشمنین مقاومتینی قیراراق، یوکسکلیگی تمیزلهدی، دشمن بایراغینی ائندیررکن دشمنین دمیردن حاضرلادیغی بایراغی دلی عباس سیم کیمی اییب یئریندن قوباراندا فرماندهی گولمک توتدو. دلی عباس بیر اینده بایراق، دیگر اینی سینه سینه ووراراق دلی کیمی باغیردی:

—چوخ شکر، الله! بو گونو نه قدر گۆزلمیشم. منه قسمت ائلدین، الله!

فرمانده گوله-گوله اونا یاخینلاشدی:

—شیر کیمی ووروشوردون. او ارمنینی گۆردوم نئجه داغیتدین. سیزه ده، منیم قارتالاریم، والله سیزه ده عشق اولسون. آسین او بایراغی یئرینه! - عباسا ساری چئوریلدی. - سنه دلی عباس دئینده دئنن بو دلی عباس دشمن بایراغی سانجیلان دمیر محجری اللریله موما دؤندن، یئرینه بایراغیمیزی دالغالاندیران عباسدیر.

فرماندهین گۆزو بؤیوک بیر جانفشانلیقلا بایراغی دالغالاندیران عسگرلرده ایدی.

عباس هئج نه ائشیتمیردی، عباسین یانار باخیشلارینا باخاندا عبدالله کندی، چایخانانی، چایچی محرمین سامووارینین دیزلیتیسینی خاطرلادی. یورغونلوقدان، اما غلبه نین وئردیی سئوینج حسیندن ممنون دؤیوشچولرله بیرلیکده دالغالانان بایراغا باخان فرمانده قفیلدن اوچا سسله باغیردی:

—بو بایراغی دشمنین اشغالیندا اولان بوتون تورپاقلاردا دالغالاندیراجاغیمیزا آند ایچیریک.

—آند ایچیریک.

—آند ایچیریک...

کوللوقلار باشمیش، بالاجا چایین یانیندا دایانیب ال-اوزونو یودولار و یوللارینا داوام ائتدیلر. قاپقارا بولودلار گۆیون اوزونو توتوموشدو. یاغیش یاغیردی، پالتارلاری ایسلانمیشدی، اوستلرینده کی یوک آغیر اولسا دا یئریردی. نهایت، فرمانده بیر داشلیقدا دایانماق امری وئردی. اون دقیقه کئچمیش بی سیمچی فرماندهه یاخینلاشدی.

—فرمانده، خبر وئریلدی کی، سیزین دوردوغونوز یئر دشمن طرفیندن آغیر سلاحلارلا وورولاجاق.

فرمانده امر وئردی:

—گنډیریک.

دسته قالخدی.

بئش-اون دقیقه یه اورانی ترک ائتدیلر. بیسم چی اونو دا خبر وئرمیشدی کی، آغیر سلاحلار ایله هجوم اولانا کیمی گروه او یوکسکلیکده اولمالیدیر.

گرگین، آغیر بیر یول ایدی. ساعتلارجا دره لرله، تپه لرله یئریردی. دشمن اونلاری گۆرمه سین دئییه چراقدان دا استفاده ائده بیلیمیردی. عباسین اولدوغو گروهون وظیفه سی او پستا قالخماق، آرخادان گلن اوردونون تهلوکسزلیینی تامین ائتمک ایدی.

داغین یوکسکلیکده دوغرو خیلی قالخمیشدی، سامر یورولدوغوندان دایانندی:

—سیز قالخین، منیم طاقتیم تونکینب، - دئدی.

- اوندا یاواش-یاواش دا اولسا قالخ، بیز ایرلیملییک. - عباس نگرانچیلیقلا اونا باخدی.

—ناراحت اولما، گلیرم.

صبح چاغییدی. آرتیق یوکسکلیکده بئش-اون متر قالمیشدی. دشمن اونلاری گۆرمه سین دئییه سامرین یانیندا اولان رحیم اوزانداغی یئرده قفیل آیاغینی چکدیندن سوروشوب آشاغی دوشدو. سامر «رحیم» دئییه-دئییه اونا ساری قاچاندا قفیل ارمنیلرین آتدیغی مرمی دوشدو اورتالیغا، سامرین اوزونو سیییریب کئچسه ده، ایرلی یئریردی، سینه سینده آغری، قولاغیندا جینگیلیتی، ظلمله رحیمه کمکه یئتدی. بو زامان دیگر بیر خمپاره گلیب دوشدو یانینا، قیریلان قاپا پارچاسی آیاغینی یئرین اوزدو. قالخماق ایسته بنده سینه سینین اوستونده بیر داشی گۆردو، سسی ائشیدیله جک وضعیتده دئییلدی. خمپاره لرین سسیندن هئج کیم هئج نه ائشیتمیردی.

فرمانده گرگینلیی آرادان قالدیرماق اوچونمو ندنسه:
 -واخت گلیب چاتیب، بو یوردو بو گون آزاد ائتمک
 طالعیمیزه یازیلیسا، بونو ائدجییک. آرتیق بو دفعه گثرییه
 دؤنوش یوخ. یا اؤلجییک، یا دا دشمنی بو یوردلاردان
 تمیزلیجییک.

-بو یولدا جانیمی وئرمه یه حاضرام.
 -من سیزین ایگیدلیینیزه شوبهه ائتمیرم، قارتاللازیم. بیز
 دشمندن آزاد ائدیلن یوردلاریمیزین هر قاریشینی
 قورویاجاغیق. ایندی اونلارین مئشه لده تولکو کیمی
 گیزلندی دئشیکلر وار، اونلاری اوردان چیخارماق، بو
 یئرلده ایزلرینی بئله سیلمک بیزیم حربی بورجوموزدور.
 -بیز حاضریق.

-هئچ نده بیر-بیریمیزی گناهلاندرمایماق. ایلیریمیز بوش
 کئچمه ییب. دشمن ائلیمیزه هجوم ائندنه بیز تزه
 مستقیلیینی الده ائتمیش خلق ایدیک. بیز گؤرون، نئچه
 جبهه ده ووروشوردوق، بیر یاندان روسیه، بیر یاندان
 ارمنی، بیر یاندان ایچیمیزده کی خاینلر، بیر یاندان
 کئچمیش امپریا هوسکارلارینین جنایتلری، آزادلیق
 اوغروندا یولوموزدا دوران مانعهر، واحد اوردوموزون
 اولماماسی... بوتون بونلار او زامان قلبی وطن عشقی ایله
 دؤیونلرین آرزولارینا بالتا چالدى. بیز هئچ ده دشمنین
 اشغالینا بویون اییب اوتورمادیق. دولتمیز اؤزونون
 اوردوسونو قوروب. بو گون او اوردونون عسگرلرینین نلره
 قادیر اولدوغونو گؤروروک. انشالله، بیزیم ده آرتیق او
 بالتانی اونلارین بویونا ائندیردییمیز زامان چاتیب.

منیم گؤزوم چؤلده ایدی. قونشوموزدا بیر فاخری دایى
 واردی. باکییا - اوغلونون یانینا کؤچوب گئندن سونرا
 اونون حیاطینده ایشیق یانمیردی. من آرابیر حصارین
 اوستوندن اونلارین حیاطینه باخاندا اوراداکى آغاجلار منه
 غریبه تأثیر باغیشلا یاردی. ائله بیلیردیم کی، هر آغاج بیر
 آدمادی، قورویوب، هیکل کیمی دایانیب ایشیغی یانمایان
 ائوه باخیر. اوشاقدیم، بیر-ایکی دفعه گؤزومه غریبه شئیلر
 ده گؤرونموشدو. حیطه ائله بیل غریبه بیر کدر
 چؤکموشدو.

آرابیر گئدیپ اونلارین ایشیغینی یاندرماق ایستیمیشدیم.
 انام قویمازدی:

-اولماز. ایشیق پولو وار. هاردان اؤدیجییک؟

یئر بیئردن سسلر اوچالدى، داغلاردا عکس-صدا وئردی...
 دلی عباس اؤزونو اونتموشدو، وقارلا بایراغا باخیردی.
 تکجه بو دیغالارا قالسایدی...

من حربی خدمتیمی باشا وورماغا بیر نئچه آی قالمیش
 محاربه باشلادی. ملی اوردونون عسگری ایدیم. محاربه نین
 ائله ایلك گونلریندن بیز اولدوغوموز حربی حصه دن
 ماشینلارلا جبراییلین اشغالدان آزاد اولونموش کندلرینه
 گتیریلدی. گؤردویوموز منظره لر دهشت ساچیردی. یول
 بویو ماشیندان سیر ائدییمیز صحنه لر آدمی سانکی
 واهمه یه سالیردی. هر یان خارابالیقدی، داغیلیمیش،
 یانمیش، سؤکولموش ائولرین آرابیر آغاجلارین آراسیندان
 بیزه ساری بویلانن خارابا دیوارلارینا باخماق اولموردو. ائله
 بیل ایچیمده نسه قیریقلىق واردی، اؤزومو گناهکار
 بیلیردیم. سانکی منیم مسؤلیتسزلییم اوجباتیندان بو
 یئرلر خارابازارا چئوریلیب. یانیمدا اوتوران رشید ده ائله
 بیل منیم دوشوندوکلریمی دویموشدو:

-بیر باخ دا، گؤر بو وحشیلر یوردوموزو نجه خارابا قویوب.
 -داغیدیپ، تالان ائدیپ، اوستونده ده اوتوروبلار. - پولاد
 حرصه دیلندی.

-بلکه ائله بیز ده بو ایشده گناهکاریق.

-ندی، یوردوموزو اؤزوموز تالامیشیق؟

-آجلافلارین واختیندا درسین وئرمیشیک.

-تکجه بو دیغالارا قالسایدی نه واردی کی؟

-او دیغالارا کیم اولدوغوموزو گؤسترمیدیک.

-آتام قاراباغ اوغروندا دؤیوشده شهید اولوب. دوز
 دئمیرسن. نه قدر گناهسین انسانلارین قانی آخیب.

-بیزیم اؤز گوجوموزه قالسایدی بو جور اولمازدی. دشمن
 چاققال کیمی اولاشاندا اونا صاحب دوران امپریا واردی.
 امکان وئرمیردی کی، دشمنه کیم اولدوغوموزو
 گؤستهرک.

-نه جور اولسا دا اؤزوموزه حق قازاندیرا بیلیرم.

-من بو یوردلارین خارابا گؤرکمینه باخاندا هئچ نیه حق
 قازاندیرا بیلیرم، - دئدییم.

-هامیمیز اؤلیدی، دئییرسن؟

-دئمیرم اؤلیدی، محو اولایدیق، اما بو گونده
 گؤرمیدیک بو یوردو.

-سهو ائتمیشیکمی، هر ندی بیلیرم، بیزیم شیر کیمی
 اوغوللاریمیز وار، بو قصاصی گنج-تئز اونلاردا قویما یا جاق.

ياندېردى. نىم سىزىلدايا-سىزىلدايا دئىيردى كى، «ايللردىر بونلارى قورويوب ساخلايىردىم، دىرى يوخويموش كى»... من اوندان پيس اولموشدوم:

—بابام نيه بو پالتارلارى ياندېرىر؟ اوستونده گۆر نئچه اوردئىن واردى.

—بابان نه ائتدېينى اۆزو بىلىر، بالا. گۆرونور، او دا منىم كىمى دىرسىز اولدوغونو آنلايىب.

—بابا، ياندېرما اونلارى.

—لازىمسىز شئىلردىر. — بابام دوداغىنىن آلتىندا مىزىلداندى.

—بارى اوردئىنلرى منە وئىردىن.

—سنىن اوردئىنلرىن بئله اولماياچاق. داها ياخشى اوردئىنلرىن اولاجاق.

—كىم وئره جك اونو منە؟

—بو اوردئىنلرى وئىنلرىن الى ايله قانى تۆكولن اوغوللاريمىز...

—بس بونلارى وئىن؟

—بو اوردئىنلرى كى، كىم بىزه وئىمىشدى، اۆزلىرى اوتور-دوقلارى آغاجىن كۆكونو قاضىدىلار...

بابام يانان پالتارلارنى اوستونه بىر قاب دا نۆيوت (نفت) تۆكوب اورادان اوزاقلاندى. نىم منىم قولمىدان توتوب ائوه سارى چكدى:

— گل برى، اوستونه اود دوشىر. بونلارنى اودو اۆزونو ياندېرسىن. حايف منىم امىيم.

نىم اوندان «حايف منىم امىيم» دئىنده دوشونوردوم كى، يقىن ايللرله عزيزله يىب ساندىغىندا ساخلايدىغى بو پالتارلارنى ياندېرىلماسىنى نظردە توتور.

سونرالار بابام قاراباغ اوغروندا كۆنوللو دسته لىر يارادىلندا او دا يئنى يارانان مىلى اوردويا قوشولدى. ارمنىلرىن تورپاق ادعاسىنا قارشى ائله ايلك چىخانلاردان اولان بابام كۆنوللو بىر دسته دوزلدىب قاراباغدا گئىدن دۆيوشلرده دشمنه قان اوددوردوغونو منە نىم دانىشىردى. نىم بابامىن داستان يازانىدى...

بابام آلدىغى يارالاردان دونياسىنى دىيشدى. آتام هميشه دئىيردى:

—بابانيز قهرمانىدى.

من ائوين تىك اوغلويدوم. آتامانى حىرى خدمتدن ساخلاتماق اوچون انام دا چوخ تاثير گۆستردى. اما آتام

گوندوزلر ده كىمسەسىز حىط منى سىخاردى. سونرالار اوغلو گلدى، فاخرى دايبى دا گلدى، سون گونلرىنى ائوينده ياشادى، سن دئمه آغىرلاشىمىش، ائوينى اىستىيىمىش، انام دانىشىردى:

—فاخرىنىن نوهسى دئىير كى، بابام هر گون آغلايىردى، من گۆروردوم، دارىخىردى يوردو اوچون، ائوينى اىستىيرمىش، ايشىغىنى ياندېرماق اىستىيرمىش، گئجه لىر نىم يوخوسونا گلب اونو قىنايىرمىش كى، «هامىنىن ايشىغى يانير، سن نيه بورداسان؟ يورد-يووا قوردوم كى، بايقوشخانا چئوريلسىن؟»

باباسى اونا دانىشىرمىش. گلبن ده دئىير، ناچار قالدىق گتيردىك. فاخرى دايبىگىلبن حىطىندن گلن ايشىق منە ائله راحتلىق وئىردى كى... ايندى حىرى ماشىندا اوتوروب ايمده سلاح، گۆزومو دىكمىشدىم بو خارابا يئرلره، فاخرى داينىن يوردونو خاطرلايىردىم. الله ائلمىش بو يئرلر منىم ياشادىغىم كندلر اولسايدى... بو اىچىمه دهشت سالىردى. بىر ائوين ايشىغىنىن يانماسىنا دۆزمىشدىم، بىر ائلىن خارابا قالماسىنا هئچ دۆزمىدوم...

باشىمى چئوئىردىم، گۆزومو يئره دىكدىم...

خارابا يوردلار آراسىلا حىرى كولونوموز آغىر-آغىر گئىردى... يوللار داغىلمىش، آسفالتى بئله آلتى اوستونه چئوريلمىش تولى يوللارلا يئرىدىكجه آرابىر ده گۆزومون اؤنونه كىنولاردا گۆردويوم افغانستان دوشوردو. هئچ بىلمىرم نيه افغانستان... بلكه بو دا يادداشىن هانسىسا كونجونه يىغىلمىش خاطرلردى... آتام افغانستاندا

ووروشوب. شوروى دؤورونده، ۸۰-جى ايللرده... بابام هميشه محاربه يه نفرت اندىردى. «آدام ووروشاندا دا بىلر نه اوچون ووروشور، نىن نامىنه دۆيوشور». بابام او محاربه ده بىزىم كئچمىش شوروى حكومتىنىن آرخاسىنجا نلر دانىشمىردى... من اوندان بونلارى ناغىل كىمى قبول اندىردىم. بابام حىرى پالتارىنى هله ده ساخلايىردى. نىم اونلارى ائله ازىليردى كى، «بو پالتار دنى منە قايتارىب، بو پالتارى كفن اوز ائتسه ده منە جنت كۆينى قدر عزيزدېر» — دئىيردى... سونرالار قاراباغدا باش وئىن حادثه لىر، شوروى اوردوسونون عسگرلرىنىن باكىدا بىزىم قانىمىزى تۆكمەسى باباما يامان تاثير ائلمىشدى. بىر سحر بابام او پالتارلارى حىطىن اورتاسىنا تۆكدو، نۆيوت تۆكوب

یئمک گتیریلدی. بیزه ارزاق و مهمات داشینان ماشینلارا
 مئشه ده آتش آچیلدیغینی بیلدیردیلر. فرمانده:
 —بو شرفسیزلر هاراداسا ایکی کند آراسینداکی او سیرک
 مئشلیکدیرلر. اورادان چیخا بیلیمیلر، یا دا آرازا ساری
 قاچیب ایرانا کئچمک نیتیندیرلر. اونلار ارزاق گتیرن
 ماشیندا عسگرلریمیزدن بیرینی یارالاییبلار، بیرینی ده
 اؤلدورولر. شوفر چوخ باجاریقلی اولوب، ماشینی آرادان
 سوروب چیخا بیلیب. اول بیلسین کی، مئشه دن چیخیب
 او داغیمیش ائولرده ده یئرلشمیش اولارلار. بیز هم مئشه
 نی، هم ده او ایکی کندی نظارته آلمالییق.
 بیزیم ماشینلاریمیز همین کندلره ایکی کیلومتره یاخین
 مسافه قالاندا دایاندى. فرمانده:
 —بورادان او یانا پیاده گئدجیک. دستلره بؤلونجیک.
 دؤرد استقامتده اونلاری احاطه یه آلاجایق.
 بیزیم دسته یه منی فرمانده سئچدیلر. من ایگیرمی
 عسگرله مئشه نین ساغ طرفیندن حرکت کئچدیم. بیز
 کوللوقلار اولاندا آباق اوسته یئریدیک، دوزلیک اولاندا
 سورونوردوک کی، دشمن بیزی گؤرمه سین. نهایت، مئشه
 نین چوخ سیرک یئریندن دوربینله اطرافنی نظردن
 کئچیرنده قالینلیقدا توستو گؤردوم:
 —مئشه نین سیخ یئریندن توستو قالخیر.
 —مئشه نی اودلاییبلار؟
 —اوخشامیر. اول بیلسین تولکودن-زاددان وورولار،
 آجدیرلار، یئیرلر.
 گولوشدوک.
 —گولمیین، سیرک مئشه دیر، بوردا تولکودن ساوایی نه
 اولاجاق کی، قالانلار دا توپ-توفنگ سسیندن چوخدان
 قاچیب اوزاقلار...
 —اوندا اورانی احاطه یه آلاق.
 —احتیاطلی اولمالیق. اول بیلسین کی، ارزاق گتیرن
 شوفرین بیزه خبر چاتدیردیغینی بیلیرلر. بالاندان اوردا
 اوجاق قالاییب، آرخادا پوسقو قوروب بیزی تله یه سالا
 بیلرلر.
 —نیه؟
 —سلاحسیز، مهماتسیز، بو مئشه ده نه واختاندیرلار
 بیلیمیر. بونلار بو ساعت انسان اتی ده یئیرلر...
 —هه، اونلار نه وار کی، قانسیزدیرلار...

سوسوردو. دانشگاهی بیتیردیم، حربی خدمته یوللاندم.
 آتام گلن چاغیریش کاغذینی آنا گؤسترمدی:
 —انسان بیر دفعه ده اولسا کیشیلیک درسی کئچمه لیدی.
 بو درسی اوردودا آلاجاقسان. نه من، نه آنان، نه ده باشقا
 دوغمالارین او درسی سنه وئرمه یه جک. نئجه کی منه
 وئرمه دیلر. من بیلیرم حرب ندیر، گئت بیر آز محکملن.
 اوندا آتامین دا، منیم ده آغلیما گلمزدی کی، محاربه
 باشلا یاجاق. دشمنین نفسینین دویماماسی، حدینی
 آشماسی بیزیم صبریمیزی ده داشیردی. بیز هر گون
 حربی خدمتده اولارکن سرحد بؤلگه لریندن آدیغیمیز
 خبرلردن غضبلنیردیک. دشمنی بو یئرلردن قووماق
 اوچون هر شئی حاضر ایدیک.
 بودور، آرتیق او زامان گلیب چاتمیشدی. بیز محاربه یه
 گئدیردیک. شمال بؤلگه سیندن یولا دوشن کولونون
 آردی-آراسی کسلیمیردی. بیز او یوللارلا ایرلیبیردیک.
 بیزیم کولون جبراییلین بو خارابا کندلرینین آراسیلا
 حرکت ائتدی کجه ایشیق گلن بعضی پستلاری گؤروردوک،
 اونلارین یانیندا کئچیب گئدیردیک. آرتیق او پستلار
 بیزیم اوردونون الینده ایدی. بیز ایرلی گئدیردیک.
 —خیلی اراضیمیز آلینیب ...
 —آلینیب، آلینیب، اما هله بورالاردا پورسوقلار وار، اونلاری
 دا تمیزلملیک... — کیمسه سسلندی.
 گئجه نین بیر یاریسی گلیب تعین اولونان یئره چاتدیق.
 اوردا خیلی حربی تکنیکا، ماشینلار واردی. گئجنین
 توتقون کؤلگه سیندن ده بونو گؤروردوک. بیزه ایکی
 ساعتلیق دینجلمک امری وئریلدی. ماشیندان دوشوب،
 ائله طبیعتین قوینوندا سلاحیمیزا سؤیکنوب گؤزوموزو
 یومدوق، تانک، بتر، ماشین سسیندن یاتماق ممکن
 دئییلدی. گتیریلن حربی تکنیکالار ایرلییه گؤندریلیدی...
 صبح آچیلیدی... بیزی سیرایا دوزدولر. بیزیم بؤلمه
 جبراییلین آرازوبو کندلری استقامتینده یؤنلیدی. بیزی
 ماشینلارا ییغدیلار. ساعت یاریمدان چوخ یول گئتدیک.
 سونرا ماشیندان دوشدوک. خارابا کندلره باخماق آرتیق
 عادی حال آلدی. بیز همین کندلرین قبرستانلیقلاریندا
 گیزلنمیش اونلارلا ارمنی فراریلرینی ضررسیزلشدیردیک.
 آمان دیله نی اؤلدورموردوک، مقاومت گؤسترین جانینی
 آلیردیق. خیلی حربی اسیر واردی و اونلاری لازیم اولان
 یئرده حربچیلریمیزه تقدیم ائتدیک. گونورتایا یاخین بیزه

اونلار بير-بيرينه تعجبله باخديلار.
 - اورادان خبريميز يوخدو. من آشبازديم، يئرآلما
 قويوسونون يئرینی بيليرديم. پستدان آرالی ایدی. هم ده
 اورادا ايکي گون قالديق، دؤيوش سنگیدی، سونرا
 چيخديق، هنج کي مدن خبريميز يوخدور.
 اولزيريندن ده حس اولونوردو کی، اونلاردان خبرسيزديرلر.
 اونلاری سلاحين قاباغينا قاتيپ عسگرلرين يانينا گتيرديم.
 يئرآلما کيسه سی چينينده اولان ارمني اسيرينين
 گورکمينه گولممک ممکن دئييلدی.
 - بورالاردا باشقا بير سس ائشيتدینيزمی؟
 آشباز دئدی اسير «يوخ» دئينده او بيری اسير:
 - وار، ائشيتميشیک.
 من حرصله آشباز اسيره باخديم.
 - اونلارين بيزه خيري اولمازدی. چونکی يئرآلما بيز هله
 بير مدت دولانا بيلردیک.
 - سونرا؟
 - آرازی کنچردیک او طرفه.
 - نيه ايندييه کيمي کنچمدینيز؟
 - هر گون بورادان حربی تکنیکا ایرلی يئرير. بورالارا او
 قدر ده بلد دئييلیک. من هنج حربی حصه دن باييرا
 چيخمازديم.
 - بو بس؟
 - من اونو گورنده گئجه ایدی. زاريلديبيردی،
 ياخينلاشديم، اوزومله قويويا آپاردیم. قويودا تک
 قورخوردوم.
 - بونلاری نيه ساغ قويوروق؟ - جميل دئييلن
 دؤيوشچوموز حرصله اونلارا باخیردی.
 - بونلار بيزه يئرآلما بيشيره جک. - گولمک منی
 توتوموشدو.

بیز، دئديمیز کیمی، اولجه او توستو گلن سمتدن خیلی
 آرالی اراضيلری يوخلاديق، سونرا ياخينداکی تامام
 اوچورولموش، آنجاق اوزولو قالميش، خرابا ائولری نظردن
 کنچيرديک. موسی اوزو کنده ساری اولان، بالاجا، اوچوق
 ائو طرفدن قارالتی گوردويونو بيليردی:
 - گوردوم، تنز ده يوخا چيخدی.
 - تک ایدی؟

- ائله بيل هارداسا اورالاردا يا اوزانيب، يا دا گيزلنيب.
 - نيه اوردا؟

- تولکودور ده. بيلير کی، بيز ایری، سؤکوک ديوارلارين
 آراسینی يوخلایاجايق. بئله آچاق، باغلی يئرلی یوخ.
 - فرمانده، اجازه وئرين گئديم ...
 - گوزلین، اوزوم گئده جهيم.
 - فرمانده، اجازه وئرين ...

- من اوچونوزله گئده جهيم. بير-بيريميزدن آرالی مسافه ده
 اولاجايق. باخاق گورک پورسوق يوواسيندان نه چيخير.
 من جلد اوچ عسگره آرخامجا گلمی تاپشيريب
 کوللوقلارين آراسيلا يئرديم. بيز همين سؤکوک، آچاق
 ائوين يانينا چاتاندا ائوين آرخا طرفينين بوش اولدوغونو
 گوروب، عسگرلره اليمله گوزلمه امری وئريب او سمته
 کنچديم. ايکی دشمن عسگری يان-يانا اوزانميشدی.
 باشلارينين اوستونو ائله بير گوز قيرپيميندا آلدیم کی،
 قالخماغا امکاملاری اولمادی.

- تسليم اولوروق، - دئييب اليرینی قالدیرديلار.
 من اوشاقلارا اشاره ائلديم. يئرلرينده قالسينلار.
 روسجا اونلارا:

- نچه نفرسينيز؟

- ايکيميزیک.

- بوردا نئينيرسينيز؟

- دشمن گوزويله يانينداکی کيسه نی گؤستردی.

- آرزاق اوچون گئتميشديک.

- هاردان آلدینيز؟

- دوشونوم کی، بيزيمکيلردن کيميسه وورموش اولارلار.
 سلاحی چکديم.

يالواردی:

- ياخيندا پست واردی، اورادا، قويودا يئرآلماوز واردی...

- او يئرآلما هارا آپاريرسينيز؟ - باشملا مئشه يه اشاره
 ائتديم. - اوچاغی يانديريب سيزی گوزلييرلر؟

اونلاری دا گۆتوروب گروھون یانینا گلدیم.

اوشاقلار اسیرلر نقرتله باخیردیلار. امکانلاری اولسایدی دیدیب پارچالایاردیلار. اوشاقلاری اونلاردان بیر آز آراییب پلانیمیزی دئدیم:

—اونلار بورادا اوجاق قالاییب یئرلما بیشیره جکلر. مئشه دن، یا دا اطرافدا اولان ارمنیلر او توستویه گلجک، بیز ده ایشیمیزی بیلجیک.

—اونلارا اینانما.

—اینانمادیم، اینانمادیم، اونلاری او پورسوق یوواسیندان توستویله چیخارایق.

اکرام بیر آز اودون توپلاییب گتیردی، اونلارین قاباغینا بیغدی. من اکراما اونلار ائشیده-ائشیده دئدیم:

—بونلار یئرلما بیشیره جک. بیز ده آرالیدایق. اونلاری اؤلدورمییچیک. سۆز وئرمیشم. اما قاچماغا جهد ائلسلر، یا دا باشقا بیر حرکت، گبرت گئتسینلر.

ارمنی اسیر روسجا یاخشی بیلیردی. دئدییمی آنلاییب:

—اؤلدورمیین منی... بیزی... سۆز وئیریم. ترپنرم، بیر کلمه ده دئمرم...

—اؤزون بیل، یاشاماق ایستیسرنسه، دئدییمه عمل ائله. اوجاگی قالادیلار، توستو قالغدی، بیز پوسقودایدیق...

خیلی چکدی. اوجاق کۆزه دوشنده یئرلمالاری ارمنی اوجاغا تۆکدو. بیز اطرافا دقت کسيلمیشدیک. گۆزلدیمیز کیمی اولدو. آز کئچمیش ایکی ارمنین کوللوغون آراسیلا ایله-ایله اونلارا ساری گئتدینی، سونرا ارمنی اولدوقلارینی گۆروب، قالخیب اونلارا یاخینلاشدیغینی گۆردوک. ارمنی اونو نشان آلدیغیمیزی بیلدیندن دلی توتموشدو. آز سونرا اوجاغین یانینداکی ارمنی غریبه بیر سس چیخاردی. اون-اون بئش ارمنی عسگری چیخدی، اوجاغا چاتیب، اورادان اللری یانا-یانا یئرلمالاری چیخاریب یئمیه باشلاپاندا آرتیق کیمسین گلمدینی باشا دوشدوک. اونلاری احاطه یه آلدیق. سلاحسیز ایدیلر. اما دینج دورمادیلار. اللرینی قالدیرماغا امکان وئردیک. بیچیب-تۆکدوک. آشباز ارمنیه توخونما دیق. او بیرسی ایسه ائله اونلارلا بیرلیکده مقاومت گۆسترندجههنمه واصل ائلدیک.

مئشه دن گلن توستو هله ده قالخیردی. اورادا هله ده ارمنیلرین اول بیلجی استئنا دئییلدی. آخشام دوشنده گیردیک خارابا کنده، اورادا گئجلدیک، صبحه یاخین قولاغیما سس دیدی. یانیمیزدان کئچیب گئدن کۆلگه لری گۆردوک. من ارمنیه بیچیلدایم:

—سوروش کیمسینیز؟ ارمنیچه سوروش.

آرتیق او بیلیردی کی، اونو اؤلدورمییچیک. امری یئرینه یئتیردی. اولجه ارمنین سسی گلن کیمی آددیم سسلری ائشیدیلیمز اولدو. آشباز ارمنی بیر ده ارمنیچه اونلارا مراجعت

اڤنده بیرى جاواب وئردى. آنلادیم کی، بونلار دا ارمنیدیر. آشباز ارمنی اونلارین بئش نفر اولدوغونو دئدی.

او، امریمله چیخیب اونلارا یاخینلاشدی. ارمنیلر اونو دئییه سن تانیمیشدی، بیرى سئمون دئییب اونو ایتله دی ده. اونلار بیزدن خبرسیزدیلر. باشلارینین اوستونو کسدرنده بیرى سلاحا ال آتدی. جیبینده تاپانچاسی وارمیش. اوشاقلار گۆز آچماغا قویمادیلار. آشباز سئمونو دا ائله تاپانچالی یارالامیشدی. آشباز اونون ضابط اولدوغونو دئییه بیلدی. اونو قان آپاریردی. بوغازیندان وورموشدو. اؤلومونه تأسفلنن ده اولدو...

درحال همین یئردن خیلی اوزاقلادیق. دشمن آتش سسینی ائشیتیمیشدی.

یئندن مئشه یه گیردیک. صبحه یاخین توستو گلن سمتده مئشنى یوخلادیق. امین اولدوق کی، اونلار مئشه دن چیخان فراریلر اولوب.

بونولا بئله، ساغ جناحدان حرکت ائدن گروھوموزلا بیرلیکده بوتون ایکى خارابا کندی، یاخینداکی او مئشنى قاریش-قاریش گریب، تمیزلنمیش اولدوغونو کماندانلیغا خبر وئردیک.

بیز آرخادان گلن قوه لره اولدوغوموز پستون بئش کیلومترلینده یئرلشدینی بیلدیردیک. بیزیم بورادا قالاچاغیمیزی بیلنده من فرماندهه یاخینلاشدیم.

—فرمانده، اجازه وئرن، بیز ده ایرلیلیک، دؤیوشلرده اولاق. فرمانده تیسمله:

—سبز بیم دؤیوشمورسونوز؟ بورا دا محاربه اوجاغیدیر دا. بیز ده دشمندن آزاد ائدیلن...

—تئلمان، سیز آرخادا قالیب بو لئشترین تۆر-تۆکونتورینی تمیزلیرکن حیاتی نیزی نه قدر ریسک آلتیندا قالدیغینی آنلامیرسینیز؟ اونلار چاققال سوروسو کیمی چۆلره تۆکولوب، گیزلنیب، جانلاری اوچون هر کسی اؤلدورورلر، اونلاری محو ائتمکله بیز حربی تکنیکانین، ارزاق تکنیکاسینین یولونون تهلوکه سیز اولماسینا چالیشیریق. بو، دؤیوش قدر جسارت، قابلیت طلب ائدیر. اونلار دشمنی ایرلی قوور، بیز قالان تۆر-تۆکونتورلی تمیزلیریک، یولو آچیریق، اوردویا حربی مهمات و ارزاق چاتدیرماق غلبنی شرطلن دیرن عامللر دندیر...

—من دؤیوش...

—سن ده، من ده، هامیمیز دؤیوشوروک، وطن نامینه، خالق نامینه، غلبه نامینه دؤیوشوروک. لازیم گلسه، یئنه علاوه قوه لازیم اولسا، گئدجیک ایرلی...

بیز وئریلن امری یئرینه یئتیرمکده ایدیک. محاربه نین بیتدینی او زامان ائشیتدیک کی، بیز آرتیق قبادلییا گلیب چاتمیشدیق...

أوراسيا تورک ادبياتلاری قوروومونون، تورکيهده اوراسيا صنعت کولتور ادبيات درنه يينين، ايتاليادا پابلو نثرودا مدنيت آسسوسياسياسينين، فيليپينده دنيا شاعرلری عائله سی جمعيتينين، آبش-دا اوپا شاعرلر بيرليينين، چيلده ایسلا نثرا دنيا شاعرلری نوماینديليينين، قازاخستان دا دنيا ميللتلری يازيچيلار بيرليينين، قيرغيزستان ميللی يازيچيلار فوندونون و بير سيرا باشقا بين الخالق ادبی تشکيلاتلارين عضوودور. تورکيهده تورک دنياسی آراشديرمالاری وقفينين «آکادمیک تاريه و دوشونجی»، «آکرا» علمی ژورناللارينين ائکسپترتی، «موسیکار» ادبی-علمی ژورنالينين تورک خالقلاری ادبياتی اوزره مصلحت چيسيدير. اثرلری ۳۵ ديلده، ۵۰- دک اولکده، او جمله دن، آمریکا، آلمان، آلبانی، آرژانتين، ايتاليا، اسپانيا، ايندونزيا، بلچيکا، بوسنی هر سقووین، رومانی، روسيه، لهستان، تورکيه، تورکمنيستان، سعوديه عربستاني، صربيا، چيلي، چین، هندوستان، عمان، مقدونيه، مکزيک، مراکش، کوزوو، اوکراین، قيرغيزستان، قازاخستان، اؤزبکستان، ژاپن، ويتنام، ونزوئلا، پرتغال، مصر، لبنان، بنگلادش و ب. اولکهلرده نشر اندليليب. همين اولکهلرين بير چوخوندا بين الخالق سيمپوزيوم، کنفرانس و ادبيات فستیواللارينين ايشتيراک چيسي اولوب، نفوذلو بين الخالق ادبی اؤدوللر آليب. ۳۳ ايلليک امک فعالیتی آذربايجان دؤولت پنداقوژی اونيوئرسيتتی، باکی دؤولت اونيوئرسيتتی ایله باغليدير. ۲۰۲۰-۲۰۱۸-جی ایللرده آذربايجان جمهوريسی جمهور باشقانی يانين دا آلی آتتستاسيا کميته سينين فيلولوگيا علملری اوزره ائکسپترت شوراسينين عضو کیمی فعالیت گؤستريب. ۹ کيتابين، ۵۰۰- دک مقالين مؤلفيدير .

کيتابلاری بونلاردير: «دردين پيچيلتی سی» (شعيرلر)، باکی، آدپ و، ۲۰۰۷؛ «ستوگيمدن تانيياجاکلار» (شعيرلر) ازمير، کيياتک يايينلاری، ۲۰۱۳؛ «سانا يازماديغيم شعير» (شعيرلر)، آنکارا، ساحل کيتاپ، ۲۰۱۳؛ «بؤيوک نسلين لاييقلی ياديگاری» /آکادمیک کمال طاليب زاده حاقين دا مونوقرافيا، باکی، آدپ و، ۲۰۰۲؛ «ادبيات و تنقيدین يارادجی ليق پروبلئلر» (مونوقرافيا)، باکی، «آوروپا» نشرياتی، ۲۰۰۹؛ «ادبيات دان ابديته» (مقاله لر توپلوسو)، باکی، ی س ئ ق نثری، ۲۰۱۵؛ «آذربايجان نثری و تنقيد» (مونوقرافيا)، باکی، «علم و تحصيل» نشرياتی،

شعيريميز-شاعيريميز

ŞEİRİMİZ - ŞAİRİMİZ

ترانه توران رحيملی

TƏRANƏ TURAN RƏHİMLİ

برگردان : تانای شرقی

قيسا اؤز کئچميش

ÖZKEÇMİŞ

ترانه توران رحيملی (۱۹۷۰ باکی شهرينده دوغولوب) شاعر، ژورناليست، ادبياتشوناسدير. فيلولوگيا علملری دوکتورو، دوچنت، آذربايجان يازيچيلار بيرليينين، آذربايجان ژورناليستلر بيرليينين، آذربايجان آشيقلار بيرليينين پونزيا شعبه سی اوزره، دنيا گنج تورک بازارلار بيرليينين مصلحت شوراسينين، تورکيهده قيرس بالکانلار

عۆمور سرعت قاتاریدی
ÖMÜR SÜRƏT QATARIDI

الله، منی کیمدی قووان؟
کیم بو نفسیمی کسن؟
عمرو کیمدی تلسدیرن؟
کیمدی ایچیمده تلهسن؟

ایلر سرعت قاتاریدی،
آی باشلایان کیمی بیتیر .
هفته لر هئی ایتلشیر،
گونلر قووها قوودا ایتیر .

گنجه- گوندوز گوز گورتی
زامان منه ساواش آچیر .
ثانیله یاریشیرام،
ساعتلار الیمدن قاچیر .

خاطره یه هوپور آنلار،
هر شئی دؤنوب کنچمیش اولور .
تلسیک آچیلیر سحر،
تئز-تلسیک وعده دولور .

ایش-گوج جایناغینا آلیب
لئی کیمی آپاریر منی .
اؤزومه قییمادیغیم واخت
اؤزومدن قوپاریر منی .

بو گونوم تئز دونن اولور،
صباحی قوجوب گئدیرم .
من حیاتی یاشامیرام،
اوستون دن اوچوب گئدیرم .

یئنه یوخوم قاچاق دوشوب
YENƏDƏ YUXUM QAÇAQ DÜŞÜB

یئنه یوخوم قاچاق دوشوب،
بو گنجه - دؤزوم گنجه سی .

۲۰۱۷ (کیتاب آذربایجان یازیچیلار بیرلینین فخری فرمانی ایله تلیف اندیلمیشدیر)؛ «بنؤوشه یی بولودلار /دونیا پوئزییاسین دان ترجمه لر/» (باکی، آدب و (آذربایجان دولت پداقوزی اونیورسیتته سی) نشریاتی، ۲۰۱۸)؛ "هو آماتو پئرسینو لا پیئترا" («منده داشا دا سئوگی وار») آدلی شعرلر کیتابی ۲۰۲۳-جو ایله ایتالیادا "جوسجینو دی ایستئلی" نشریاتی طرفین دن کلاودییا پیچینونون ترجمه سی ایله نشر اولونوب .

او، ۲۰۰۱-یاخین دونیا شاعرینین شعرلرینی تورک، روس و اینگیلیس دیلرین دن آذربایجان دیلینه ترجمه ائدیب. ۲۰۲۴-جو ایله او، ایتالیان شاعری کلاودییا پیچینونون آذربایجان دیلینه ترجمه ائدی «سسیز هارای» آدلی شعرلر کیتابینی آذربایجان دا نشر ائتدیریب. ترانه توران رحیم لی ۵۰-دن چوخ نفوذلو بین الخالق ادبی جایزه یه، ۳۰۰ فخری فرمان و دیپلوما لایق گؤرولوب .

ائله سوسدوم، داش بیلدیلر
ELƏ SUSDUM DAŞ BİLDİLƏR

بو نه یئردی، بو نه دؤوران،
کیم گؤندردی بورا منی؟
بیر یول گوردو دیو آداملار،
یوز یول چکدی دارا منی .

دویدوقلاریم دویمادیلار،
درد یئدیریب دویمادیلار،
ایچیمده یئر قویمادیلار،
دئه، گیزلیم هارا منی!؟

قالاق-قالاق درد بیغیرام،
هر گون بیر اومید بیخیرام،
داها اؤزومدن چیخیرام،
اؤزگه لرده آرا منی .

باهاریمی قیش بیلدیلر،
نه ائتدیم چاشباش بیلدیلر،
ائله سوسدوم داش بیلدیلر،
هؤردولر دیوارا منی .

داشا دانیشماق اؤیره دیر،
بیلیمیر کور بختین دیلینی .

الله ین گۆزو اوستون ده،
قلبین ده الله ایشیغی .
قوجالدير، بؤیوتمور الله
ایچین ده کی صاف اوشاغی .

سۆزون دن آسیلیب اؤلور،
قویمور سۆزو بوغولماغا .
بئزب کؤهنلمیش عمر دن
اؤلور تزه دوغولماغا .

بؤیودوم BÖYÜDÜM

قالدیم یوللار آیریجین دا،
یولومو سئچیب بؤیودوم .
ایچیمه دولان آغرینین
ایچین دن کئچیب بؤیودوم .
دوشدوم بیر قریب هوسه،
اوز توتدوم ایشیغا، سسه،
چکدیم باشا بیر نفسه
بو عشقی ایچیب بؤیودوم .

گیردیم حسرتین قولونا،
دالدم عمرون ساغ-سولونا .
دردی گئنینه-بولونا
بویوما بیچیب بؤیودوم .

روحوم یوز کره تالاندی،
میصر اعلاردا دالدا لاندیم .
کؤکسوم ده تونقال قالاندی،
یانمادیم، بیشیب بؤیودوم .

سن منیم شکلیمی چکه بیلمز سن SƏN MƏNİM ŞƏKİLİMİ ÇƏKƏ BİLMƏZSƏN

یئیب بیتیره جک منی
عمرون ان اوزون گئجه سی .

اویانا جاق خاطره لر،
ائله کی، اویاق بیله جک .
کئچمیشین کونج-بو جاعین دان
کیملر تۆگولوب گله جک .

فیکریم، بئنینم توتما یا جاق
بو قدر قوناق-قارانی .
ایچین دن بیر جیغال چیخیب
قاریش دیر ا جاق آرانی .

یئنه اوزو بوزار ا جاق
گون گۆرمه ین آیین، ایلین .
قیلینجی قین دان چیخا جاق
سۆزونو کسدیم دیلین .

اؤلوب گئدن آرزولار ین
قانی اوزومه دورا جاق ..
بو گئجین شیمالین دا
بیر شعیری آیاز وورا جاق .

شاعر لر ŞAİRLƏR

مین ایل اوزونه یول گلیر
اؤزونو بیلنه کیمی .
یوز کره دیر یلیب اؤلور
اجلی گلنه کیمی .

هؤرومچک کیمی تور قورور،
تورونو ایچینه بیغیر .
نه درد وار سینه یه چکیر،
توستولنیب شعیر چیخیر .

داغان، بولاقتان درد لشییر،
سیخیر قایانین الینی .

حاقین وئریب آیین، ایلین،
اۆپه سن اجلین الین،
اؤلوم عینادین دا ایکن .

گنده سن سونون گلممیش،
دوغمالارین یاد بیلیمیش،
گۆزون ده هئچ کیم اؤلیمیش،
هر کس حیاتیین دا ایکن .

الله، منی گئج بؤیوتدون ...

ALLAH MƏNİ GEC BÖYÜTDÜN

الله، منی گئج بؤیوتدون،
نیه ال آتدیم گئج اولدو .
گئجیکدیم هر قاپیدا
نئچه اومیدیم هئچ اولدو .

گئج تانیدیم سهوی، دوزو،
بو دونیانین دؤنوک اوزون،
قوبوننا قیسیلدیم سۆزون،
سۆزده ایسینیب گوج آلدیم .

یورودوم ایشیغا، سسه،
ظولمتله نفس-نفسه،
اوزون یولو گلدیم کسه،
یئنه حیاتا گئج قالدیم .

دالدیدم بیر شیرین ناغیلا،
قییمادیم سحری داغیلا،
آییلدیم یانا-یاخیلا،
دیولر ایچین ده پوچ اولدوم .

فلک نامرد اویونون دا،
دوزون کندیری بوینون دا .
حاق دئییب الی قوینون دا
گۆزله مک دن آغاج اولدوم .

آغاجی چکرسن، داشی چکرسن،
یازدا بئلی سینان قیشی چکرسن،
دونیا دا نه وار پیس یاخشی، چکرسن،
سن منیم شکلیمی چکه بیلمزسن .

اوخشادا بیلرسن قاش-گۆزومو ده،
رنگینی تاپارسان هر سۆزومون ده،
چکرسن ایچیم ده کور دۆزومو ده،
سن منیم شکلیمی چکه بیلمزسن .

بو قریب اوربی چکرسن بلکه،
ایچیم دن حسرتی سۆکرسن بلکه،
روحومو رنگلره تۆکرسن بلکه،
سن منیم شکلیمی چکه بیلمزسن .

گۆزونون اؤنون دن صورتیم گئتمز،
اؤزومو گۆرمه یه قدرتین یئتمز،
عمر پایین بیتر، او شکل بیتمز،
سن منیم شکلیمی چکه بیلمزسن .

واختین دا چیخیب گنده سن

VAXTINDA ÇIXIB GEDƏSƏN

چیخیب گنده سن دونیادان،
دونیانین یادین دا ایکن .
کولونگ چالیب قازاندیغین
حۆرمتین آدین دا ایکن .

گنده سن قوربان وئرمه دن،
فلک سنی دئویرمه دن،
بخت اوزونو چئویرمه دن،
عمر-گون دادین دا ایکن .
سئوگینی دوزگون بۆله سن،
سۆزده قالماغی بیله سن،
سما یا قونوب اؤلسن،
قارتال فانادین دا ایکن .

دانیشاسان حاقین دیلین،

دُوژگینَن "شمس اله" ، چوخ قوصصه یئمه
اِئل چکیر دردینی ، ائله نه وارکی

۲۰۲۱ تهران یابین اورتا آئی

"ائتمه ده سن"

خبرین یوخدو گولوم، وزر و وبال ائتمه ده سن
یارالی باغیریمی قان، هم دیلی لال ائتمه ده سن

باخیشین جان آلاق، عاشیقینی درده سالیر
گذر عمر کیمی ، قامتی دال ائتمه ده سن

اینصافین یوخدو مگر، سن آخی ظالیم بالاسی
قازمیشان قبر منه ، جیسمیمی چال ائتمه ده سن

گولوشون دوغما دئیل ، سانما کی من سهو ائدیرم
اولا بیلمز گوزلیم ، سن منی قال ائتمه ده سن

گورورم دالدالانیب ، سن گئنه ده یان گزیسن
عهدی-پیمانی دانیب ، باشقا خیال ائتمه ده سن

یئنه "شمس اله" یا سن عشوه گلیب، ناز ائده لی
دئمه کی بیلمه بیره م: غیرله حال ائتمه ده سن!

استانبول ۲۰۲۴ ، سنتیابری ۲۶

حورمتلی شاعیر "کئیوان" جنابلاری ، قارداش ترکیه
اولکه سینه گلدیگیمه گوره (نَدنسه یوخوسوز قالیرسان
قاغا) عنوانلی بیر گوزل شعر و باشقا شعرلر ، بنده ی
ناچیزه ایتحاف ائله ییب ، اوزومه وظیفه بیلراخ شاعیرین
محببتینین و شعرلرینین جاوابیندا، منده بنله بیر جاواب
یازدیم ، اولسونکو بو شعر ، هم شاعیری هم ده باشقا
عزیزلریمی نیگرانچیلیخدان چیخارتسین.

عمرومو

اَزَلَدَن صبح دانی ، یاتیرام قاغا

اولدوزلار باتاندا ، باتیرام قاغا

داها مورادیم ، چاتیرام قاغا

عَبَث گنجیتیمیرم ، قالان عمرومو

آنجاخ وطنیمی ، سئویرم دییه

هردن بیر حسرتیم ، یوکسلیر گوئه

خوشبخت لیخ ، سوز وئریب ، قاپیمی دؤیه

گولشن ائلی یه جک ، سولان عمرومو

شمس الله آقایی

ŞAMSULLA AQAQAYI

"هله نه وارکی"

جوور اتمک اولوبدو ، فله بین ایشی

بیلیمیرم ظالیمین ، نَدیر دیشی

بوجورکو دولانیر ، چارخین گردیشی

درد درده قاریشار ، هله نه وارکی

آرالی دوشموشم ، دوغما ائلیم نن

طالعیم آیتردی ، نازلی گولوم نن

سبز الله کوسمه بین. ، کوبرک دیلیم نن

دیل قلبین قولودو (quludu) ، دیله نه وارکی

آی عاشیق سن الله ، قملی هاوا چال

روحوما گل اوخشا ، جانیمی سن آل

هنرین واردیسا ، بَم ده هارای سال

ذیل اوزو هارایدی ، ، دیله نه وارکی

دیلقمین آی عاشیق ، نه یامان آغلیر

ارضروم گدیبین ، گرمین باغلیر

میضرابین چارچاپاز ، سینه می داغلیر

میضرابا نه وارکی ، تئله نه وارکی

دئیرلر دوستلاریم ، نیسگیلدن دئمه

دردینی سؤیله مه ، کیمسی یه کیمه

بو هیجرانین داشین آتسام
 باخت یار اولسا سنه چاتسام
 باش سیننده قویوب یاتسام
 اوکرم سن نن اوتری

چال باشینا آغ اؤرپین
 "شمس اله" نین وئر دیلین
 آلماسان آله اوره بین
 اوکرم سن نن اوتری

۲۰۲۳ اوکتیابر آیینین ۵

"اینسانلیخلا یاشاها"

اوردا بوردا ، وئیل گزیب ، دولانما
 گوژ قیرپیمی ، عومور چاتیر ، باشاها
 وار دوولته ، شان شوهرته ، آلمانما
 گل شرفله ، اینسانلیخلا ، یاشاها

اونون بونون ، وار یوخونو ، گل تیخما
 یتیم یئسیر ، دَیه سینی ، گل ییخما
 هر اویون نان ، فیریلداخان ، گل چیخما
 گوردون دوندو ، گوللو یازین ، قیشاها

گیج اولمامیش ، گل یاخشیلیخ ، ائنگین
 یوخسولارین ، سن دادینا ، یتگین
 احتیاط ائت ، دوز یولونان ، گتگین
 یوخسا دَیر ، آرزولارین ، داشاها

آی "شمس اله" سانماگین ، بیر داغسان
 توتالیم کی ، سن سونمی ین ، چیراغسان
 آنجاخ بیل کی ، بو دونیادا ، قوناغسان
 قویما گتسین ، عمرون گونون ، بوشاها

تهران — پردیس ۲۰۲۴ سنتیابرین ۹

"باش تاپانمادیم"

بیرسی قان باغلیر ، بیری قان آگیر
 بیری درد توردیر ، بیری درد چکیر

شوکر اولسون دئمیرم ، بو نه روزیگاردی
 چونکو تانری منه ، آرخادی یاردی
 "علی پولات" تکین ، دایاغیم واردی .
 قویمارام باخت ائده ، تالان عمرمو

آی شاعیر سانماکی ، کوچدوم ائلیم نن
 من نئجه آیریلیم ، نازلی گولوم نن
 سن آلاه اینجیمه ، کوورک دیلیم نن
 گورسن "شمس اله" گلدی قفیلدن
 ائله دی شادمان ، نالان عمرنو

استانبول ۲۰۲۴ ، اوکتیابرین ۲

"اوتری"

او دونیانین باشی ندیر
 گلرم سن نن اوتری
 دیزین دیزین سورورم
 گلرم سن نن اوتری

حسرتینی چکه چکه
 درد سینه می سوکه سوکه
 قان یاشلاری توکه توکه
 گلرم سن نن اوتری

دونیانین آن سعادتین
 بال شکرین حلاوتین
 گول چیچین طراوتین
 دیلرم سن نن اوتری

آغزیمداکی ، شیرین دیل سن
 باغچامداکی ، شهلی گول سن
 اخیر بیر گون ، اونو بیل سن
 اوکرم سن نن اوتری

داغی داشی دله دله
 گوژ یاشینی سیله سیله
 یورولسامدا اوله اوله
 گلرم سن نن اوتری

گول چیچک یئیرینه ، بیتیر خار آخی
 دردیمی قله یه ، آجیب دئیترم
 ایشیتیمیر سوزومو. اولوب کار آخی

غم یوکو آپاران ، یورقون قاتارام
 ایلان ائله چالیب ، میتر یاتارام
 دئییردیم دادینا ، گلیب چاتارام
 کسیب بت برنی ، کولک قار آخی

سینمده واریمدی ، چوخ سوز دئمه لی
 هر ایشه باش آیب ، دئیترم بلی
 سیز آلاسه دئمه بین ، اولموشام دلی
 بوفا چئخیبیدی ، بیزیم یار آخی

گورمه دیم هیچ زامان ، جیبیمی دولو
 چوخ گوردوم قیتدیغی ، آز گوردوم بولو
 اولسامدا طالعین ، کوندلی قولو (qulu)
 هله یاشاماغا ، اومود وار آخی

یولداشیم اولوبدو ، ائوده بوجاغیم
 سونوبدو چیراغیم ، یانمیر اوجاغیم
 باختیم اوز (üz) دوندرب ، قوجالیخ چاغیم
 اولوب " شمس اله " یا ، دنیا دار آخی

تهران ۱۴۰۱، دی ۱۵

شمس اله آقایی

خسروخانا منده بئله قیمت وئردیم
 "بیر داش آلتدان یوز داش اوستن"
 بیر داغین کی اصلانی یوخ
 او قایا کی ترلانی یوخ
 بیر دوزون کی جیرانی یوخ
 بیر داش آلتدان یوز داش اوستن

بیر عمر کی وفاسی یوخ
 او حیات کی صفاسی یوخ
 بیر معشوق کی جفاسی یوخ
 بیر داش آلتدان یوز داش اوستن

کیمیسی اوجالیر ، کیمیسی چوکور
 دونیانین ایشین نن ، باش تاپانمادیم

بو نه یاشایشدی ، بو نه شهردی
 بیلینمیر کیم آغا ، کیمی نوکردی
 میسگر ایشین ، دانیر دیر زرگری
 دونیانین ایشین نن ، باش تاپانمادیم

گاه گجه ، گوندوزدو ، گاه گوندوز ، گجه
 بیر آندا وار یوخو ، وئیریمی هئچه
 اولدورور سوروشمور ، دیری نئچه
 دونیانین ایشین نن ، باش تاپانمادیم

"شمس اله " ناشی سان ، دولساندا یاشا
 آندیغین اوخلارین ، دیدیمی داشا
 آلتیمیشی وورساندا ، سن یتیم باشا
 دونیانین ایشین نن ، باش تاپانمادین

تهران ، ۲۹/۲/۱۴۰۲

"شه ده دیر خطریمه"

اولو شاعیر ، خوش حالینا ، سن کوچدون
 ایندی منیم ، منه ده دیر ، خطریمه
 سن سولاردان ، من دونیادان ، بزمیشم
 گول چیچکده ، شه ده دیر ، خطریمه

سن آلودان ، من اوره ک دن ، سونموشم
 باخت یاتیبیدی ، زیروه لردن ، بئتمیشم
 سن اوشاغا ، من یتیمه ، دونموشم
 سوز ایچینده ، اح ده دیر ، خطریمه

"شمس اله " یام ، یئر سالیب نم ، دیدمده
 حاضیر لاشیب ، یاریانینا ، گئدنده
 "وطن اوغلو " ، قفیل صبیر ، گلنده
 جوت ندیکی ، تهده دیر ، خطریمه

تهران -- پردیس ۲۰۲۴ ایون آیینین ۲۲

وار آخی

آزبیدی یولونو ، ایل لر فصیل لر

بویرونده آج سوسوز ، یاتان وار آخی
حارامدی دوستلارلا ، یئدییین کاباب
ناموسون عیصمتین ، ساتان وار آخی

خَطرینه دیمه سین ، دیلنچی قارداش
واخت اوْتَر گون گَلَر ، پشمان اوارسان
إشیت " شمس اله " نی ، قویما گِج اولا
بیر تیکه چوره یه ، حسرت قالارسان
چارخین گردیشینی ، نه بیلیمک اولور!
بیر توربا سامانا، توتک چالارسان

تهران ۱۴۰۲ شهریور

اکبر رضایی (سَسِیز) اردشیر اوغلو (مولان) همستر (اجتماعی یومور)

گلمیش یئنی ایلده بیزیم ایرانه همستر
سانکی سالاجاق هاممینی سامانه همستر

بوش جیبلریمیز جانلاناچاق پول ایله هر آن
حیران قالاجاقدیر اؤزو ، دورانه همستر

تبریزدن آلیب باش ، گئدیری تهران ساری
بیل کی سالاجاق ولوله ، کرمانه همستر

سایمیر بیری بیلگین یا ساوادسیز یا مقاملی
حتی وئره جک پوللاری ، چوپانه همستر

درد قالماچاق سانکی بوتون دردلریمیزدن
حتی تاپاجاق یوسفی ، کنعانه همستر

چوخ دادلی گلیب میدانا جولان ائله بیر چوخ
دوشموش بوتون ایران بویو اکرانه همستر
اوغلانلار آلیر (بنز) و (بی ام و) گئجه چت ده
خوش عیشوه لی جوت گؤزلری مرجانه همستر

بیر آدم کی کَسری یوخ
او اوپود کی اَتری یوخ
بیر سئوگی کی کوسری یوخ
بیر داش آلتدان یوز داش اوستن

بیر گؤزل کی ووقاری یوخ
او دوستون کی چنخاری یوخ
بیر سویون کی آخاری یوخ
بیر داش آلتدان یوز داش اوستن

بیر اوجاخ کی ایستیزی یوخ
او ائوین کی توستوسی یوخ
بیر دوداخ کی پوسته سی یوخ
بیر داش آلتدان یوز داش اوستن

"شمس اله " سن ، تللی سازسان
گل (gäl) چیچهللی باهار یازسان
آیر بئله ، شعر یازسان
بیر داش آلتدان یوز داش اوستن *

"دیلنچی"

بیلیرسن دونیادا ، دیلنچی قارداش
اوچ جورا دیله نَن ، دیلنچی واردی
بیریزی یوخسولودو ، دوشوب ائو به ائو
آلینی آچاراخ، یوخدان دیله نیر
بیریده سنین تک ، واری اولسادا
قئیرتی یوخودو ، توخدان دیله نیر
بیریده دوشرک ، قاپی به قاپی
یوخسول اینسانلارا ، حاخدان دیله نیر

گل بوزمه دوداغین ، دیلنچی یولدش
چوخلاری آبریزی ، گئتمه سین دینه
سیررینی گیزله بیر ، دردین دینمیر
سنین شرفینه ، نه گلیب آخی ؟
قونشون وار چوره یی ، تاپیب یینمیر
قلبینه گلمه سین ، یولچو آرکاداش

اکبر رضایی (سسسیز) اردشیر اوغلو (مولان)

سئوہ سئوہ

گل صاباحا چوخلو اینام باغلاما
بو آئینی ، یاشا سئوہ سئوہ سن
یاریم ائتمہ محبتی سئوگینی
بو آئینی ، یاشا سئوہ سئوہ سن

چالیشگینان حیاتینین دادین آل
دمده دم اول ، دمی دمله دمه سال
حیاتیندا سئوگیبہ سایغیلی قال
بو آئینی ، یاشا سئوہ سئوہ سن

اوره یینی گئیش پایلا قانانا
سئوگی پایلا سنه یاخین دورانا
خلیالی اول کؤنول یاخان جانانا
بو آئینی ، یاشا سئوہ سئوہ سن

زنگ آچیرسان ، آچ دایانما صاباحا
آچماساندا چوخ دانیشما آلاها
کیم نه بیلیر صاباح چیخا نه حالا
بو آئینی ، یاشا سئوہ سئوہ سن

گل یاشیباخ نفسیمیز بیتمه دن
دوست تانیشلار چئوره میزدن ایتمه دن
حیات بیزیم الیمیزیدن گئتمه دن
بو آئینی ، یاشا سئوہ سئوہ سن

"سسسیز" یاشا ، هایلی کویلو دولانما
هر بیر سؤزه دانیشیغا بولانما
ایسلانگینان یاغیشینان ، سولانما
بو آئینی ، یاشا سئوہ سئوہ سن

قیزلار آراییر یالنیز او اوغلانلاری ایندی
بارماغلاری تئز تئز سالاجریانه همستر

بیر قیز داها سئومیر ساواد اهلین ، وورولوبدور
بارماغلاری تئز تئز ووران اوغلانه همستر

گؤردوک کی هوادارلارینا فرقلی باخمیر
سالمیش هامی نین حالینی میزانه همستر

شکر اولسون آتیدیر هامی یوخسوللوغونا داش
قورخ کی قویا سوندا ، بیزی ویرانه همستر

اوغلان قیزی قویمور سؤزه باخسین و دوشونسون
هئج گلمیری بیر آنلاغا ، فرمانه همستر

"سسسیز" لیگینن آلمیش اورکلرده کی عاغلی
سالمیش کیشینی آروادی عصیانه همستر

بارماغلامانی پیس بیلیریک پیس دئمیشیک بیز
هاممی بارماغلابیریق هر آنی پنهنانی همستر

ال چک بیزیم ائلدن قوی بو حاليله قالاق بیز
آند وئررم سنی مسجدلره قرآنه همستر

بیل کی گله جک گون کی آچیلسین سؤزون اوستو
اوندا سالاجاقلار سنی زندانه همستر

هر دن دوشونوب اؤز اؤزومه من سانیرام کی
ائتمیش هامینی هم ده لی دیوانه همستر

این حاليله گئتسه ووراجاقدیر ضررین چوخ
بیل کی بیزیم ایمانه و عرفانه همستر

یئلر گتیرن هر نه یی یئلر آپارار بیل
کئچمیش آتالار سؤز دئییب انسانه همستر

۲۰ خرداد ۱۴۰۳

دوز ایلهم آلیرام یاشاماق اوچون
رویاندا قالیرام یاشاماق اوچون
های هارای سالیرام یاشاماق اوچون
اولدوقجا دوداغین سوزومون یئری

گوزوم یاناغینا تیکیلیر من سیز
یوخو یوللارینا باخیرام سن سیز
سن سیز قریبلر تک گزیب وطن سیز
یوخ اولور جانیمدا دوزومون یئری

نئینیم ساچلارینا حورولور الیم
قاداقلانیب یانیر آغزیمده دلیم
کوورک احوالیم سیزلاییر ائلیم
پوزولماز آی "کئیوان" ایزیمین یئری

سحر خیای

یوخوما گلیمیشدین بو آخشام یئنه
غریب اوره ییمه چیراق گتیردین
نه یاخشی، نه یاخشی منیم سئودیجهم!
اؤزونو یوخوما قوناق گتیردین.

گۆز-گۆزه باخارکن دانیشیردیق بیز
بال کیمی سوزوردو سوئی دوداغیندان.
قیزیب سوزجوکلرین حرار تیندن،
نارین تر آخیردی آل یاناغیندان.

پ ب "کئیوان" حسین اوغلو

دویمور گوزو اینسانین

سانکی دنیا سونا چاتیب دونوب اوزو اینسانین
یاددان چیخیب گنچمیشلری تکدیر اوزو اینسانین
ائله توتوب دنیا مالین یادا دوشمور اولومده
بیر میثال وار قارنی دویمور گوزو اینسانین

یاخچیلیغین دادین بیلن میلیوندان بیر یارانیب
چوخ چالیشما ئاپماق چتین آچیلماز سیر یارانیب
وطن دئییب جاندان گنچیر ار اوغلو ار یارانیب
"علی پولاد" دیل ازبری قالار ایزی اینسانین

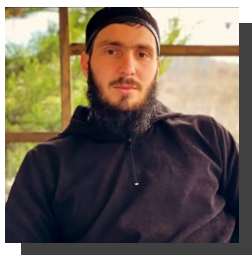
"آیدین" کیمی باشا دوشن قولو اولار ائلترین
یامان گونده دانیشماغا دیلی اولار ائلترین
ایشگیلری آچماق ایچین الی اولار ائلترین
بیر موقددس پیره دونر یاخچی دوزو اینسانین

گوز گوردویون اونودانماز بئله اولوب ازلدن
دویماق اولار هر بیر زاددان دویماق اولماز گوزلدن
"کئیوان" سورور ندن گئدیر اوزل اینسان تئز الدن
آی "شمسولله" سونمز اولور اورک کوزو اینسانین
۱۰/۸/۱۴۰۳ تهران دماوند سربندان

اوزومون یئری

داغلارین قاری تک آغ آپباغ سینن
ازلدن اولوبدور گوزومون یئری
محبت عشقیله یاشادیر منی
قالدیقجا سیننه نده اوزومون یئری

اسلام اسلام اف

گرچی عبایی-زهد ایله میخارلر گزیر،
کوبینده ای صنم، سنین اغیارلر گزیر ...

وصل نگاره یتیمییم یاردی کؤکسومو،
سینهده کیم بیلیر کی، نه آزارلر گزیر ...

روی ترابی مکنی اؤپمکدی نیتیم،
بیر یئر کی، عشق یار ایله زوارلر گزیر ...

بولماز ایلاج دردینه ترک نماز ائدن،
چونکی مقام سجده نی بیمارلر گزیر ...

قافیل نه آنلاسین نیه درویش بی کسم،
شام و سحر نگارینی بیدارلر گزیر ...

باد صبا کی، عطرینی فاش ائتدی عالمه،
روحوم چمن چمن نئچه گولزارلر گزیر ...

اسلامه بس دی، کافی دی عشقین، محبتین،
کؤنلوم نه اؤزگه یار، نه دیلدارلر گزیر ...

گؤزوم قاماش دی او یارین اوزون گؤرر-گؤرمز،
گونشله گؤز-گؤزه گلسن گؤزون گؤرر، گؤرمز؟! ...

نه خوش کی، حالیمه رؤیامی دیلبریم بزه دی،
اوتوردو کؤکسومه درین حزن، گؤرر-گؤرمز ...

اییل دی قدیم ادب دن خیال یار ائدلی،
قدملرین دن اؤپردیم اوزون گؤرر-گؤرمز ...

یئلکن سیز گمی بدیم، دالمیشدیم سنده
قارشیندا دینمیردیم، گلیمیردیم دیله
ائله سنده باتماق ایسته بیردیم کی،
سئومیردیم یتیشم بیر ده ساحیله.

قویموشدوم چینینه آغریلی باشیم
چکیردیم ایچیمه سیجاق سسینی
نه واختدان، نه واختدان آرزولاییردیم
قیزیل گول عطیرلی خوش نَفَسینی.

دئییرم کی یوخو اولماییدی کاش
قول لاریم بوینونا بیر ساریلایدی
صوبح اولدو، چاغیردی خوروزون بانى
نه اولار دان یئری گئج یاریلایدی.

دئییرم یوخودان آیلما یایدیم
ایستیردیم گؤزلرین مزاریم اولسون
گزم کوچه-کوجه درین روحونو
دولاشیق یول لارین گوداریم اولسون.

دئییردین: قهرلی بو دونیامیزدا
محبت، تانربین مؤعجوزه سی دیر
دونیانى بیر دیوان ساناساق آیر،
سئویشمک، شعرینین سون دیزه سی دیر.

دئییردین: دونیانى نه توپ، نه توفنگ،
یالنیز جا سئوگیمیز نجات وئره جک.
دونیا دا محبت ویردیمیز اولسا،
بشر سئوگی اکیب اومود دره جک.

آیلدیم یوخودان هراسان بیردن
اؤپدوبون ساچلاریم چیچک لئیردی
باهار بویلانیردی پنجره میزدن
اؤ بوتون قیزیل گول اییسی وئیردی ...

@qanadli_duyqular

قباغینجا هئی سوزوم هئی۔
قاچیم یوخولو-یوخولو

بارینیب نوروندان اورددا
اؤز رولومو تاپیم نورددا
اؤزقندن اؤزقنه، نور دا-
ساجیم یوخولو-یوخولو

آی یؤنق اوزاغا دؤغروم
هر گئجه قان اولور باغریم
دؤنمه سن اوزه جک آغریم-
آجیم یوخولو-یوخولو

یعقوب نیکزاد

یامان آغیر گلدی داشین،
بازارین سویوق باشینا
یونگول چکیلدی قادینلیغینین دیرلی قاتی
اوزولدو ویجدان لار
قوندارما فیرتینالار قوپدو کوچه لرده،
یارامادی آزادلیغین گؤزلرینه گیله لییین،
-حلال بیر پای-
کیمسین الیندن گله بیلمه دی،
گولوشونو یازسین
چکسین آدینی.
چییینلرینی چکدی کامترالار دا
کتیلدن بیخیلان رؤیالارینا.

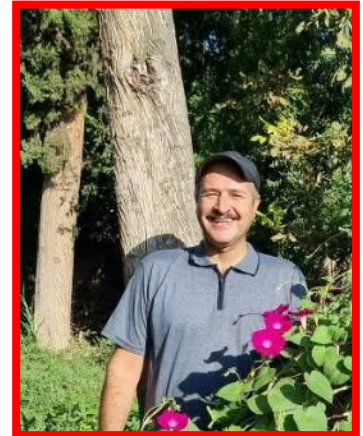
نگاری گؤرمه سن امید وصلین اؤلدورمه،
بهیشته یول تاپار عاشیق ایزین گؤرر-گؤرمز ...

منی جهنمه بنزتسه لر عجب سانما،
قاچار بو سینهمین هر کیم کوزون گؤرر-گؤرمز ...

ره محبتی گئتدیم دیزین-دیزین، عجب،
تانیر بو عاشیقی دیلبر دیزین گؤرر-گؤرمز!؟ ...

دئه کی، او دیلبره، اسلامه بیر نظر قیلسین،
سیغاللا سین منی هر دن حزین گؤرر گؤرمز ...

سیاد زیادپور

سحر-سحر دؤی قاپیمی
آچیم یوخولو-یوخولو
عزیزله ییب اربابیمی
قوجوم یوخولو-یوخولو

قولاغیما اینجه سسین
آخیب آدمی سسله سین
گلمیشم باریشاق دئسین
اوجوم یوخولو-یوخولو

ائنی بؤیو قدر یول دؤی
اؤبمین هر کونجونه دی

قايساق لاندی تپیک يارالاری دۇشلىرىندە
 ياساسيز ياس قوندو گلین لیبینه
 اۇلوم چوگدو
 ماتم موتیوی آجدیلار اوستونده
 میتینگ قوردولار
 قاپاز سالدیلار یولونا
 دیری، دیری اۇلدوردولر چاغداشلیغینی
 سویدولار آرزولارینی
 ایلیم - ایلیم ایتیردیلر رئاللیغینی
 ایگید قادینلیغینی...
 یاراشیقسیز اۇلوم جانا سینمه دی
 واختسیز آیریلیق
 باھارسیز پاییز .

<https://t.me/Adabiyatsevanlar>

سلیمان عبداللایئو

SÜLEYMAN ABDULLAYEVDƏN ŞEİRLƏR

غروب واختینین شعیری

QURUB VAXTININ ŞEİRİ

داھا فرقی یوخ دور نئچه دیر ساعت،
 آخشامی، صباحمی، گون اور تادیرمی؟
 هر گون بۇ یویورمو قلبین ده کی چات،
 سوسان دا تانرییا سسین چاتیرمی؟
 دیمز هر کوسن ده بختی سؤیمه یه،
 طالع ده درد بیچیب غم اکمیین ده .
 نه دوشور سیتقییب سینه دؤیمه یه،
 یوخ دور بیر معناسی آه چکمیین ده .

ایسقىدی بیر پارا قودوز
 اورک لری گۆتورمه دی ملک دادلی گۆروشونو
 تئلینه زیللندی قارا قاباق لار
 آغیر آیقلار
 اوزونه دونوقدو چیرکین باخیشلار
 آنا امجه یینی کسن کیمسه لر
 توخوندولار قوناقلیغینا
 توخاندیلار بوی، بوخونونا.
 شوتودولر اوستونه سیرتلمیش ایبلیس لر،
 باریش پالتاریندا
 گۆز لیبینه گولله آجدیلار
 چئویردیلر باشینا دوغرو اولای لارینی
 گولوشونو اوغورلادیلار آمانسیز .
 قوربانلیق اولدون قوردلارا پارام، پارچا
 اودا چکیلدی خینالی اللرین
 انیک بارماق لارین
 یایلیغینی سوووردولار شهوتجه سینه .
 دیکلدی مین قوتسال بایراق اورک لرده،
 یاشیل اینانچ
 گؤیسل هارای .
 خزل لندی باھار قوخولو تئلرین
 پیچاق چکیلدی سیغالانمیش سسینه
 آرینمیش دلبینه
 بولودلارا سیغیشمادی اوستونلویون
 قورخو چکدی دو یغولارین،
 قانلی آنلار .
 هۇرو یوندن باغلادیلار سئوینجینی تینچه لرده
 آسدیلار آدینی
 کسدیلر آماجینی
 سسین تۇکولدو قزئت لره
 سرگی لندی باخیشلارین دوراق لاردا
 شکیلین قالارقی لاشدی کائناتدا
 اۇلومون حیاتدا
 تاریخه یوووشدو کولک لی ساچلارین .
 دوغرادیلار دوغرو لوغونو
 قانین چکمه لرله گزدی شهری

حياتدا هر زمان دوز اولمور كى، يول،
هر وداع بېر عمرون يولايىجى دېر .
بو دا كئچىب گئدر، بېر آز ساكيت اول،
غروب گونش اوچون يولايىجى دېر .

من چوخدان تانىشام آيرىلىقلارا،
سېنىق اورىمى سن ده قير ائله .
خاطيرلا بو سۆزو دوشن ده دارا، -
ياشاماق دئدىن آغرى دېر ائله .

وار اولماغين شعيرى

VAR OLMAĞIN ÇEİRİ

ديوارلارا ديرماشان سارماشيقلار بوتالى،
گوموشو دامجيلاردا گۆز ياشى صافلىغى وار .
منزىل باشينا چاتماق سئل-سو يولو توتالى،
يئرین رحمى بللى دېر، گۆيون اينصافلىغى وار .

هر بوتؤودن سونرايا هر نسه قالير قاليق،
نه باليق سئوداسى دېر، نه ياخشى ليق، نه خاليق .
چؤكك ليكدن باشلايار زېروه آدلى اوجاليق،
دره لرین ماريان، داغلارين قافلىغى وار .

گۆيله گئدنلر بيلر هاواسى دېر بو نيين،
كيمين دوشونجهسى دېر، قافاسى دېر بو نيين ...
اوزه چيخار نه واختسا داواسى دېر بو نيين،
مردلره توربا تيكن كيمين اجلافلىغى وار .

پيس آدمالار سات ديلار يئنه يالانا دوزو،
ياخشيلار اوچون ده وار بو دونيانين حاق اوزو .
هر شئى حاق-حسابلادير، هر شئيين اؤز اؤلچوسو،
گيرينج قالدېغى يولون بېر گون ارافلىغى وار .

اؤزو اولان كس

ÖZÜ OLAN KƏS

اؤزونه چكىله گرک آرادا،
سيغينا آدينا اؤزو اولان كس .
يئرین ده دئمىي باجارا بيله،
دوغرو دانيشماغا سۆزو اولان كس .

ايشيق بېر اوميد دېر يول اوستون ده كى،
ياخشى دوست گونچ دېر يامان گون ده كى .
تانرى هنيرينى كسمه سين تكى،
كوللردن تۇرير كۆزو اولان كس .

ياريلان زمانين باغرى دېر ائله،
سون زنگ سون گۆروشه چاغرى دېر ائله .
عمر-گون دئدىن آغرى دېر ائله،
يېرتار ياراسيني گۆزو اولان كس .

آخار كۆرپو آلتدان چوخ سولار، اما،
هر كسین ايمتاجان گونو وار، اما ..
هر كس صيفتيني تورشودار، اما،
قوووشار حاقينا اوزو اولان كس .

بوتون قاجيشلارين...

BÜTÜN QAÇƏŞLARIN...

بوتون قاجيشلارين بېر سون منزىلى،
بوتون منزىلارين اوداباشى بېر .
گۆزه تۆكولهسى تورباغى، گىلى،
باشا دوشولهسى لحد داشى بېر .

دونىادى دوغمالى، يادلى، ياغىلى،
علين ده آرشينين بۆله سن ائله .
بئنين ده فيرلانان كوت سس عقلى،
دوروب وطن دئيه اؤل سن ائله .

درده گئدن يولون هاميسى كسه،
گۆزونه چات دوشر، اوريننه خال .
حسابا گليرميش آدى حاق نسه،
نه چوخ دو جاوابى اولمايان سوال .

ايللر قار-بوران دان چيخارماز قيشى،
يئنى لن هر ايلده حسرت تومو وار .
بوتون دوروشلارين بېر بيخيليشى،
بوتون قاجيشلارين بېر اوچرومو وار .

حسین شرقی درجک سوی تورک بیر مزار داشینا سیغار

چیخدییم شؤبله گوزه ل هاوادا
راست گئلدیم بیر مزارلیغا
یورودوم دوشونرک، مزارلارا باخا- باخا
چوخ دا ایلگینچ یازیلار،
تاخیل دی گؤزلریمه ...
بیر یوخسولون،
بیر ائوسیزین مزارین دا یازیلیدی
« منیم ده بیر ائویم وار شوکورلر اولسون الله ائما ... »
گیتدیم بیر باشقا مزارا بیر زنگینین مزارییدی
«الله ایم من بو دونیادا
هئر شئی پارا ایله یاپابیلدیم،
پارایلا ساتین آلابیلدیم
اما اولوم مله ینی، پارایلا راضی ائندمدیم ...»
یورودوم بیراز داها، بیر سونراکی مزارا
بئلی کی قلبی قیریک،
بیر کولون مزارییدی
اونون دا مزار داشین دا
«البت قیامت گونو وار
او دهشتلی گونده،
آهیم سیزدن چیخاجاق» یازیلی دی ...
ایرلیله دیم بیراز داها،
بیر گنج اوغلان مزاریندا
« الله آ حمد اولسون کی،
سیزده پیشمان اولاجاقسینیز
بیر بیرینیز ایله مهربانجا یولا گیدین
بیربیرینیزی اوزوپ اینجیتمیین ...»
آدیملادیم یینه، قیبرلره باخا- باخا
یاتیبورموش آز ایلرده، مزارین دا بیر آنا
«الله آ آند وئریم کی
مند ن سونرا اییی باخین، چولوغوما چوجوغوما ...»
بیراز داها یورور ایکن،
راست گئلدیم بیر ده لینین
دوشوندورن مزارینا
«من ده لی دئییل ایدیم، عاغیلی گئلدیم دونیا،
عاغیلی یاشیوردوم
سیز عاغیلی اولمایینجا، منی ده لی کیمی گوردونوز ...»
گیده گیده باختیم کی، بیر کورپه چوجوک مزاری
«نه گوزل کی؛ بویومدیم

علی داشقین Prof. Dr. Ali DAŞQIN قابار...

بئل _ قازما وورماقدان، یازیق آلریم
بیر عؤمور باشا _ باش چالاردی قابار.
آل خمیر، قارین آج، گئچردی گونوم
آغرینی باغریما قالاردی قابار!...

اووجومون ایچیندن گوردوم بیر گنجه
قووزانیر سیزیلتی، آخیر قانلی یاش
آلریم آغلايير، گؤزلریم کیمی
بیر قابار اوجادان، بیر قابار یاواش!...

گؤزلریمه چارپدی سولو بیر قابار
گؤتوروب تاخچادان بیر سیگار ائشدیم!
آختاریب سانجای تاپدیم بوجاقدان
گؤزلریمی یوموب، قاباری دئشدیم!...

دئدیم: قوی داغیلسین ظولمون چارداغی
قالماسین آلیمده بیرجه قابار دا!
باسدیم آلریمی ائولکده قارا
اوتانیب، باشلایب آریدی قاردا!...

ندن قار اوتانسین، من اوتانماییم؟!
دئیرکن، یئریدیم دهلیزه ساری.
یئتر بیلمه مزلیک ایندییه کیمی
دوشونوم بیر کیمم؟ ایندیدن باری!...

نە گۈزل، نە گۈزل اسیردی یئللەر،
گۈللەر بئشپیندە بیرغالانیردی ...
قوشلار یئنی یئنی جە-جە ووروردو،
اوقلاقلار، یایلاقلار یوخویدو هله؛
چای اۇز یاتاغیلا تانیس اولوردو،
آه، دنیا قالسایدی... - قالمازدی بئله ...

دره-تپه لر شکیللنیردی،
یئر یئر برکیگیر، گۈی چکیلیردی...
هر یئر تپتیزیدی، هر شئی یئپیئنی،
بولودلار، بولودلار نسه دئییردی ...

ایلیک کیشی - ایلیک قادین گلدی گۈز-گۈزه،
شیمشکلر، شیمشکلر بئله یاراندى...
ایلیک دفعه اوزاندى اللر اللره،
بارماقلار توخوندو، آی پارالاندى ...

آبشرون، ۱۱ اوجاق ۲۰۱۹

آلدانیب آچیلیر قار چیچکلری ALDANIB AÇILIR QAR ÇIÇƏYİ

“دوشمنلر آیاغا، دوست باشا باخار” -
بئله بیر سۆز قونوب ائل یادداشینا.
اوتاندىم، اوزونه باخا بیلیمدیم،
گۈزلریم یول چکدی آیقلارینا - ...
اوتاندىم دئییرم - بو، ایلیک گۈرۈشدو،
دوشمن ده دئییلیم، اۋزون بیلیرسن.
بیر آتالار سۆزۈ قوهدن دوشدو
بیزیم آرامیزدا، - دوزونو گزسن .
آغمی گۈرممیشیک یا یاراشیق می..؟ -
یوخ، سنین آیاغین باشقادی، باشقا...
بیر باخ، اۋز اوربین سیننده وورور،
آیری بیر اورک ده آیقلاریندا ...

من ده اۋلدم گون گلمدن
بلکه من ده بویویوپ کۈتۈ اینسان اولماقدیم ...»
ایشته بویدو اینسانلارین، بیر قبریستان حیکایه سی ...
هر مزارین آیری حزنو، آیری دیرحکایه سی ...
نیجه فرقلی حیاتلار وار
۵۰، ۶۰، ۷۰، ۸۰... یاشاسا دا اوزون ایللر
یاشادیغین اونجا ایللر
بیر مزار تاشینا سیغار ...

اکبر قوشالی

ƏKBƏR QÖŞALIDAN ŞEİRƏR

دیوانی

DİVANI

گاه اسردین، گاه سوساردین - حاللارین حال دئییلدی،
تک سندیمنی بو دنیادا اهدو-پئیمان ائیله یین؟
هر سۆزوندن توک چکیرسن، قوسور چیخیر بیربیر،
سن دئییلدین یاردان گلن سۆزۈ فرمان ائیله یین؟

یئنه سئوگی سئوگیدی، یئنه دنیادی دنیا،
یالان سسدی گلیر هردن: یئنی دنیادی دنیا...
آخیر گئدیپ بیر یار سئودین، آدی دنیادی،
دنیا، او دا دئدی: نه گنج گلدین، آ، جانی جان ائیله یین؟ ..

گئت، گئت، ائی الی قلملی، دردینی فاش ائیلمه،
هر گلنچون، هر گئدنچون گۈزونو یاش ائیلمه.
تانریبا باغلا قلبینی... قلبینی داش ائیلمه،
یئنه اودو، یالنیز اودو درده درمان ائیله یین .

۲۰۱۹-اون ایلیک شعرى

2019 - UN İLK ŞEİRİ

یاغیشلار، یاغیشلار یاغیردی نازلا،
چیچکلر، چیچکلر سیغالانیردی؛

گلمیشم**GƏLMIŞƏM**

بیر قلام کۆسۆوهم-اودام،
بوکولموش قولام-قانادام .
چوخلارینا هله یادام،
بیر آز اوزاقدان گلمیشم .

تاپدانسام دا تورپاق کیمی،
دۆزدوم هر درده داغ کیمی ...
یاشیل اوزلو یارپاق کیمی
کۆک دن-بوداق دان گلمیشم .

کورون آوازی-سسیم،
خان آرازین بسته سیم .
«قاراباغ شیکسته سی» یم،
دیل دن-دوداق دان گلمیشم .

بلد اولسام دا «آرخینا»،
قاریشمامیشام آخینا .
اصلیم بللی دیر چوخونا،
حلال تورپاق دان گلمیشم .

آلنیم آچیق دیر، اوزوم آغ،
نه آستارام، نه ده یاماق ...
سۆز مولکونه مین ایل قاباق،
یا دا بایاق دان گلمیشم .

سئوینج لی-قملی یووا یام،
نه جنگم، نه ده داوا یام .
بیر اودوم سویام، هاوا یام
صافلاشیب حاق دان گلمیشم .

۲۲،۰۸،۲۰۲۳

سن یئره باسیرسان، آیاقدی، دئییب،
منجه، بو آیقلار اوچماق اوچوندو...
بئله آیقلارین عشقینه قالغیب،
آلدانیب آچیلیر قار چیچکلری ...

۰۷،۰۲،۲۰۱۹

اسماعیل مرجانی ایمانزاده

İSMAİL MƏRCANLI İMANZADƏ

یاشادیم

YAŞADIM

باخان کیمی بخت اوزومه قیبقاجی،
بیلدیم یوخ دو تنهالیغین علاجی .
خاطره لر هم شیرینمیش، هم آجی،
هر دن دۆنوب اؤتن آندا یاشادیم .

قوشا گۆردوم بعضا سئوینج له قمی،
هضم ائلدیم هم آرتیغی، هم کمی .
حاق لی-حاق سیز داشلادیلار کۆلگه می،
ظولمت دونلو بیر عنوان دا یاشادیم .

بلد اولدوم سرت اوزونه محنتین،
حالالیقلا باش گیرله مک چوخ چتین ...
آرخاسینجا سورونمدم شهرتین،
تکجه تمیز آدد-سان دا یاشادیم .

آوازیمدی ورقلرده اكدییم،
ایلک عشقیمییش گۆز یاشیما بوکدویوم .
میصرع-میصرع شکیلینی چکدیم
آی-اولدوزلو آسمان دا یاشادیم .
۲۲،۰۳،۲۰۲۴

۲۰۲۳-جو ایلده مؤلفین «پاییز قوخولو نغمه لیریم» آدلی ایلک کیتابی ایشیق اوزو گۆروب. و بو یاخیندا درج اولونان «روحومون ذرره لری» مؤلفین سایجا ایکینجی کیتابی دیر

عاشیقه ملحم جان...

AŞIQA MƏLHƏM İ CAN

عاشیقه ملحم جان، شهادی-شکر، جان یاخیشین،
قیمتی تختی - سلیماننا دیر یان باخیشین.

بنزری وار بیله سن، چاخماغا گۆز قاره سینین،
آتشین یاخماغی دیر هر بئله کیپرک چاخیشین.

سن خدا، باخما سویوق، شاختا-بوران، قار گتیریر،
قلبیمین پنجره سین ده چکیلیز بوز ناخیشین.

قاره، زیل گۆزلرینین آسیمانین دا گنجه دیر،
گول کی سن، هر گولوشون چشمیمه اولدوز تاخیشین.

ای اوزونده آچیلان گول، ساچیلان لعل یمن،
غمزه لردن تۆگولور هر طرفه لعل یاغیشین.

یار، قاخینج ائیلیمین، لوطفونو، بیل، یاخشی دئییل،
قلبیمی داغ-داغ ائدیپ، عشقیمه میننت قاخیشین.

آنلاماق اولمادی کی، سیریرینی، ای صورتی نور،
زینبی چوخمو چکر جاذیبینه سیرر آخیشین...

۰۶,۱۱,۲۰۲۴

رئوف الیاس اوغلو

RAUF İLYAS OĞLU

الینجه

ƏLİNCƏ

معجزه لر مکانی دیر بو یئرلر،

اصحابی کف بیر حکمت دیر بو یئرلر

اینسانلاری ایگید، مرددی دئییرلر

قورور دویوم ائل - اوبامی گۆرونجه،

قدیم قلام، قان یادداشیم الینجه

زینب جمال الدین حاقیندا ZEYNƏB CƏMALƏDDİN HAQQINDA

زینب جمال الدین (نوروز اوا) ۳۱ اکتیابر ۱۹۶۲-جی ایلده قوبا شهرینده آنادان اولموش دور. ایلک تحصیلینی قوبادا ۴ سالی اورتا مکتبده آلیب. داها سونرا عائله سی باکییا کۆچدویون دن تحصیلینی باکی دا ۱۹۶ سالی اورتا مکتبده داوام ائتدیریب، ۱۹۸۰-جی ایلده مازون اولوب و داها سونرا باکی نفت تکنیکومونو بیتیریب. هؤوسان قصبه سینده یئرلشن «نورد» علمی-تدقیقات اینستیتون دا چترتیوژچو-کونستروکتور، باکی ائلکترتیک اوتوماتلاری زاوودون دا مهندس-تخنولوق، رئیسوبلیکا ت س-دا آپاریجی محاسب وظیفه سینده چالیشمیش دیر. حال-حاضر دا اؤزل سنکتوردا محاسب ایشلییر .

ایکی اؤولادی وار. عالی تحصیلیدیرلر. اؤزل سنکتورلاردا چالیشیرلار . کلاسسیکلریمیزه، شیفاهی خالق ادبیاتینا و فولکلارا مکتب ایللرین دن بؤیوک ماراغی اولموش و سونرالار اؤزو ده موختلیف ژانلاردا شعرلر یازمیش دیر .

زینب جمال الدینین شعرلری «سئوگی»، «مهستی شاعرلر مجلسینین ژورنالی» ندا، «آزاد قلم»، «ادبی اینجیلر» آدلی ادبی-بدیعی، پولیسیستیک ژورناللاردا، «کور-آراز»، «شرقین سسی» و «حیدر زیروه سی» ادبی-بدیعی، علمی-پولیسیستیک توپلولاردا، «وئدیاسار»، «ادبیات و اینجه صنعت»، «ظفر قالاسی»، «مستقیل آذربایجان»، «آتریبوت «Вышка» «و دیگر قرئتلرده اوخوجولاردا تقدیم اولونموش دور .

باکی دان تبریزه سلام گۆندیرین،
دوستلارین یولونو بورا دۆندیرین .
بو قملی راوئوفو بیر آز دین دیرین،
سؤیله بو معرفت سن ده هاردان دیر؟

رئوف الیاس اوغلو

RAUF İLYAS OĞLU

کندیم من دن یامان کوسوب

KƏNDİM MƏNDƏN YAMAN KÜSÜB

اوتوز ایل دیر یول گۆزله یین
کندیم من دن یانان کوسوب،
سلام وئردیم، هئج آلمادی،
سلامین دا من دن کسب .

نئچه ایل دیر یوللار باغلی،
نیه منی قینامادی .
اوریمیز قملی، داغلی،
کندیم منی تانیمادی .

آدام قیاسی کیچیلیب،
داغیمدا تپه اوتوروب .
هر طرفی قاراتیکان
گندالاش کوللاری توتوب .

قارتالاریم هئج قبی وورمور
هکری چوخ سیزقا آخیر،
ئیلک باغدا یووا قورمور،
کندیم هسرت ایله باخیر .

قایتمیشام گۆزل کندیم،
گل باغیشلا منی نولار .
بیزی یوردان قوپارانی
رببیم آغیر درده سالار .

واغزالی سسی اوجالسین،
هر ائلیمده، هر اوبامدا .
اؤز کندینی قویوب قاچماز،
وطن سئون بیر آدامدا .

اوجاقلارا یوللار چکن کیشیلر،
اوزوم، اریک، بوستان اکن کیشیلر .
هانی ائل دردینی چکن کیشیلر؟
مجلس قورار دوست جولفایا گلینجه،
قدیم قالام، قان یادداشیم الینجه .

توران ائلی بیرلشمه دی واختیندا
عصیان ائندی تیمورلنگین تاختینا،
ایمپئریا شریک اولدو باختینا
قان آغلابیر قلبیم اونو گورونجه .
قدیم قالام، قان یادداشیم علینجه!

دوشمنلریم چوخ اولسا دا او سایدا،
جولفامیزین یاریسی قالیب بو تاید،
بؤلونسه ده کیمه وئرب دیر فایدا؟
اونو نما یاق قان یادداشیم، الینجه .
قدیم قالام، جان سیرداشیم، علینجه !

۰۵ ایون ۲۰۲۳ .

رئوف الیاس اوغلو

RAUF İLYAS OĞLU

سؤیله بو محبت سن ده هاردان دیر

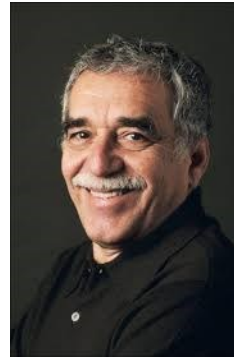
SÖYLƏ BU MƏHƏBBƏT SƏNDƏ

HARDANDIR

سنین دوشونجه حیران قالمیشام،
سؤیله بو محبت سن ده هاردان دیر؟
او تایلی دوستلاردان نایران قالمیشام،
سؤیله بو سخاوت سن ده هاردان دیر؟

زنجان تورک ائلینین او یلاق یئری دیر،
اولو بابالارین یایلاق یئری دیر .
او تایین، بو تایین اؤلمز شعیری دیر،
سؤیله بو دیانت سن ده هاردان دیر؟

خیر خواه دوستلاری اونو تماق اولماز،
اصل گۆزللرین چؤهره سی سولماز .
یاقوتسان، میرواری، یادا کی، آلماز،
سؤیله بو مهارت سن ده هاردان دیر؟

* شبکه اینترنت چیست؟
 - جایی است که در آنجا می‌توانیم چیزهایی مثل خبر و کتاب را بخوانیم، موسیقی بشنویم، فیلم ببینیم و با دوستان جدیدی آشنا بشویم .... در این دنیای مجازی همه چیز وجود دارد !!
 * مجازی یعنی چه؟؟
 سعی می‌کردم با ساده‌ترین کلمه‌ها به او توضیح بدهم هر چند که میدانستم زیاد متوجه نمی‌شود، فقط می‌خواستم بعد با آسودگی غذایی را بخورم
 - چیزهای مجازی یعنی چیزهایی که نمی‌توانیم آنها را لمس کنیم یا با حواسمان آنها را تجربه کنیم اما در همین دنیای مجازی می‌توانیم به تخیلات خودمان باور داشته باشیم
 * چقدر خوب من هم مجازی را دوست دارم
 - بینم پسر تو معنی مجازی را فهمیدی؟
 * آره آقا من در دنیای مجازی زندگی میکنم
 - مگر تو هم کامپیوتر داری؟
 * نه اما دنیای من همین طور است مثل یک دنیای مجازی... مادرم هر صبح تا دیروقت بیرون از خانه کار می‌کند. من هر روز مواظب برادر کوچکم هستم و هر وقت گرسنه یا تشنه باشم من به او آب میدهم و به دروغ به او میگویم که آش است، خواهرم هر روز بیرون میرود و میگوید که تن فروشی میکند اما وقتی بر میگردد می‌بینم که تن اش وجود دارد، پدرم خیلی وقت پیش زندانی شد، من قبلاً فکر میکردم که خانواده یعنی جایی که همه باهم در یک خانه زندگی میکنند و غذای زیادی دارند، فکر میکردم که هر روز میتوانم به مدرسه بروم و دکتر بشوم... آقا این یک دنیای مجازی است نه؟؟
 رایانه‌ام را خاموش کردم و نتوانستم مانع ریختن اشک‌هایم بشوم، پس از اینکه پسرک غذا را خورد حساب کردم و پولی به او دادم، او لبخندی به من زد که در تمام زندگیم خیلی کم لبخندی مثل آن را دیده بودم، گفت:
 * ممنونم آقا ... شما آدم خوبی هستید.
 احساس کردم ما هر روز مدت زیادی در دنیای مسخره مجازی زندگی می‌کنیم اما به خیلی از حقیقت‌های بی‌رحم اطراف توجهی نمی‌کنیم !!

@yekansasi98

یک روز در حالی که به شدت گرسنه بودم وارد رستوران شدم و گوشه‌ای نشستم، امیدوار بودم در فرصت غذا بتوانم کارهای کامپیوتری را هم انجام دهم، غذا را سفارش دادم و لپ‌تاپم را روشن کردم می‌خواستم شروع به کار کنم که ناگهان صدای بچگانه‌ای مرا از جایم تکان داد:
 * آقا شما پول خرد دارید؟

- ندارم، بچه...
 * من فقط میخواهم یک نان بخرم.
 - باشه خودم یک نان برای تو میخرم.
 در صندوق پست الکترونیکی نامه‌های جدید زیادی داشتم و مشغول باز کردن و خواندن آنها بودم که صدا دوباره گفت:
 * آقا، ممکن است کمی کره و پنیر هم برای من بگیری میخواهم با نان بخورم.
 - باشه اما مزاحم من نشو سرم شلوغه
 غذای من را آوردند و برای آن پسر بچه هم غذا سفارش دادم خدمتکار از من پرسید که آیا او را از رستوران بیرون کند؟ مانع او شدم و گفتم اشکال نداره همین جا بمونه، بعد از چند دقیقه پسرک که در مقابل من نشسته بود پرسید:
 * آقا دارید چه کار می‌کنید؟

- نامه‌های الکترونیکی را چک می‌کنم یعنی پیام‌هایی که دیگران از طریق شبکه اینترنت برای من ارسال کردند، مثل نامه است اما از طریق اینترنت فرستاده می‌شود. میدانستم او چیزی درباره اینترنت و حرف‌هایی که من می‌زنم نمی‌فهمد اما امیدوار بودم هر چه زودتر دست از سوال هایش بردارد و رهایم کند
 * آقا شما شبکه اینترنت دارید؟

- بله در دنیای امروز اینترنت مهم است

Xudafərin

Türkcə - Farsca

Aralık- Ocak 2024 – 2025 İL 22 - SAY 232 ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ

<http://www.khudafarin.ir>

<https://t.me/xudafarindargisi>

Məhəmməd Sülyman oğlu FÜZULİ 530 – cu illiyi
(1494 - 1556, Kərbəla)

